

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

„КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ

e-ISSN 2671-3799

p-ISSN 0025-1089

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

ГОДИНА LXXII   2021

СКОПЈЕ
2021

Македонски јазик	ГОДИНА LXXII	стр. 1- 201	Скопје 2021
------------------	--------------	-------------	-------------

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

излегува еднаш годишно

Редакција:

Снежана Велковска (одговорен уредник)
Гоце Цветановски (заменик одговорен уредник)
Катица Топлиска-Евроска (секретар)
Елена Јованова-Грујовска
Еленка Стоевска-Денчова
Весна Миовска
Наталија Андријевска
Елена Верижникова (Русија)
Милан Михаљевиќ (Хрватска)
Вера Смоле (Словенија)
Ана Цихнерска (Полска)
Станислав Станковиќ (Србија)

Уредувачки одбор:

Кирил Конески
Коста Пеев
Трајко Стаматоски
Влоѓимјеж Пјанка (Полска)
Рина Усикова (Русија)
Виктор Фридман (САД)

Адреса:

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, п. фах 434

www.imj.ukim.edu.mk

број на жиро-сметка

40100-788-1242

Република Северна Македонија

Министерство за култура

Финансирано од Министерството за култура на Република Македонија

СОДРЖИНА

ПОВОДИ

Лидија Тантуровска „За македонските работи“ и за македонските работи (95 години од раѓањето на Крсте Мисирков)	9
Марија Коробар-Белчева Еден непознат ракопис на Конески	15
Снежана Велковска 100 години од раѓањето на Благоја Корубин	25
Јованка Кепеска Научната оставина на Круме Кепески (На 75-годишнината од првата Македонска граматика, 1946 година)	31
Веселинка Лаброска По повод деведесетгодишнината на академик Зузана Тополињска	43
Веселинка Лаброска По повод седумдесетгодишнината на д-р Васил Дрвошанов	47
Снежана Велковска Електронско издание на <i>Толковниот речник на македонскиот јазик</i> (Поздравна реч од промоцијата, одржана на 5 мај 2021 година во Институтот за македонски јазик)	53
Елена Јованова-Грујовска Одбележување на 5 Мај – Денот на македонскиот јазик и промоција на електронското издание на Толковниот речник на македонскиот јазик (поздравна реч)	57

СТАТИИ

Елени Бужаровска, Лилјана Митковска Немаркирана промена на валенцијата кај македонските глаголи	61
Марина Даниловска Употребата на правописната норма во писмените работи по предметот <i>Македонски јазик и литература</i> во средното образование.....	77
Македонка Додевска Фонетско-фонолошките особености на овчеполскиот дијалект.....	89
Васил Дрвошанов Именувањата на <i>јажетѝо</i> во македонските говори	103

Љубица Станковска	
Етимологијата на неколку имиња на раселени села во Општина Дебарца	113
Владимир Цветковски	
Семантиката на лексемите <i>домат</i> и <i>паштиџан</i> и нивното потекло.....	133

ПРИКАЗИ

Димитар Пандев

Промотивна реч за Речникот на црковнословенскиот јазик (книга трета, свеска, четиринаесетта) (одржана на 18.10.2021 година во рамките на VI отворени денови на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“)	137
--	-----

Катица Топлиска-Евроска

Најновите изданија на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ (<i>Македонски јазик</i> , год. LXXI, Винсент графика, Скопје, 2020; <i>Македонистика</i> , бр. 19, Винсент графика, Скопје, 2020; <i>По повод најновиот наод на нашиот јазик</i> , едиција <i>Јазикот наш денешен</i> , кн. 32, <i>КА ЕЛ ЕС</i> – Принт, Скопје, 2021; Људмил Спасов, <i>Ј-А-С / години плодни</i> , Антолог, Скопје, 2021)	141
--	-----

Снежана Петрова-Џамбазова

Зборник на трудови од научниот собир: <i>Прејходнициие како современици;</i> <i>Македонскиот јазик во споредбениите лингвистички истражувања</i> (промоција, одржана на 19 октомври 2021 година, Крани)	147
--	-----

Гоце Цветановски

Нов труд од непроценливо значење за македонската лингвистика (<i>Суипрасемантикална фонетика и</i> <i>фонолозија</i> од Ирена Савицка, Бранислав Геразов, Веселинка Лаброска, Ана Цихнерска, Агата Травињска, МАНУ, 2021)	153
--	-----

Македонка Додевска

Коста Пеев, <i>За ѝериферниите македонски зборови,</i> <i>врз речникот од збирките народни јесни од Серско,</i> <i>Демирхисарско, Драмско и дијалектен ѝексѝ од Солунско,</i> ((приредувач Лидија Аризанковска), Македонистика 19, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 2020)	157
---	-----

Људмил Спасов

Низ призмата на јазикот, лексиката и практиката (Елизабета Бандиловска, <i>Лексички погледи за јазикот</i> , авторско издание, Скопје 2020)	163
---	-----

Снежана Петрова-Џамбазова

Збирка прикази – полезни, информативни, современи приказни (Васил Дрвошанов: <i>Дијалектолошки анализи</i> , Бата прес, Скопје, 2021)	167
---	-----

Људмил Спасов, Филип Белчев	
По повод на <i>Речничкиот синоними</i> од Толе Белчев и Снежана Веновска-Антевска, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, 2017	171
Филип Белчев	
<i>Мал речник на илустрираните зборови во македонскиот јазик</i> (Толе Белчев, Снежана Веновска-Антевска, Елена Јованова-Грујовска, Бата прес милениум, 2019)	173
ХРОНИКИ	
Борче Арсов	
LIV летна школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура (15 август – 2 септември 2021 година)	175
Борче Арсов	
Отворени денови на Институтот за македонски јазик (18 – 22 октомври 2021 г.) VI меѓународна научна конференција <i>Македонскиот јазик – извор на научни истражувања</i> (20 – 21 октомври 2021 г.)	179
Мери Јосифовска	
Меѓународна научна конференција <i>Блаѓоја Корубин –</i> <i>вие мелувач на македонскиот стандарден јазик.</i> <i>Јазикот во истражувањата</i> (19 октомври 2021 г., Крани)	185
IN MEMORIAM	
Снежана Велковска	
Снежана Веновска-Антевска (1959-2020)	187
Димитар Пандев	
Слово за Трајко Стаматоски од 21 век и за македонскиот јазик од 19 век (одржано на 5 мај 2015 година во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје) Македонскиот 19 век низ лингвистичкиот поглед на Трајко Стаматоски или проучување на македонскиот 19 век врз лингвистичката профилација на Трајко Стаматоски	193
Марјан Марковиќ	
IN MEMORIAM акад. Предраг Пипер (1950 – 2021)	199

*Посвешено на
Крстѝе Мисирков, Блаже Конески и Блажоја Корубин*

УДК 811.163.3.09 Мисирков, К.П.
УДК323.1(=163.3)

„ЗА МАКЕДОНЦКИТЕ РАБОТИ“ И ЗА МАКЕДОНСКИТЕ РАБОТИ (95 години од раѓањето на Крсте Мисирков)

Особено треба да ни е чест што можеме да кажеме по некој збор за великаните на македонистиката, чии јубилеи, оваа година, се околу првиот трицифрен број години. Не е случајност што, во 2021 година, уште еднаш се испреплетоа повеќепати беседите од нашите современици за делата на: Мисирков, Конески и Корубин, меѓу другото, и токму во Институтот за македонски јазик – 1. научниот центар, чие име на ПАТРОНОТ го носи достоино, 2. научниот центар, чиј двигател е ЕДИНСТВЕНИОТ Конески и 3. научниот центар во кој, меѓу ПРВИТЕ, беше Корубин. Ако се повлече црта, слободно можеме да кажеме дека под сите три имиња стои заедничкиот именител – ЗА МАКЕДОНСКИТЕ РАБОТИ.

Низ редовите што следат ќе се осврнеме уште еднаш за оној што, на самиот почеток од 20 век, напиша стотици страници *зајосебноста на македонскиот народ, за националниот сејарајизам, за автономијата на Македонија како одделна етнографска и политичка единица, за македонската култура, за народноста на Македонците, за македонскиот национализам итн.*, и особено *за посебноста на македонскиот јазик, за КРСТЕ ПЕТКОВ МИСИРКОВ*. Во неговиот лик гледаме: историчар, аналитичар на национално-политичките проблеми, публицист, собирач и проучувач на македонското творештво, основоположник и активен учесник во македонските научно-литературни и национално-политички друштва во: Белград, Санкт Петербург, Одеса, Софија, раководител на ТМОК, и особено, и пред сè: филолог, лингвист, славист, македонист и автор на првата книга и на првото научно списание на современ македонски јазик. Впрочем, како што е познато, Крсте Петков Мисирков (1874 – 1926), во 1903 година, ја даде предлошката за кодификацијата на македонскиот современ јазик. Не само што ги омеѓи принципите според кои треба да се создаде официјалниот македонски јазик, Мисирков истовремено ја напиша книгата „За македонските работи“ токму на тој јазичен израз, со што им го даде своето капитално дело на своите современици, аго остави и на идните генерации. Особено сакаме да го истакнеме фактот што делото е напишано од филолог – јазичар, кој има завршено на Петроградскиот универзитет, каде што студира санскритски јазици и споредбена лингвистика на индоевропските и на словенските јазици и кој истовремено ги зборува тогашните современи јазици: бугарскиот, англискиот,

францускиот, германскиот, рускиот, чешкиот, полскиот, српскиот, хрватскиот, грчкиот, романскиот и литванскиот, како и вештачките јазици есперанто и идо. Ова е особено важно кога ги читаме ставовите на Мисирков. Стручно-научниот пристап на Мисирков кон јазичните проблеми може да се види уште при неговото оформување на образованието, како ученик на белградската Учителска школа, каде што го подготвува својот прв научен труд, кој подоцна, како тукушто запишан студент, го презентира пред Етнографското одделение на Императорското руско географско друштво (1897) и го објавува во „Живая старина“ (1898) под наслов „О значениј Моравскогo или Ресавскогo нарѣчја для современной и исторической этнографіи Балканскаго полуострова“.¹ Подоцна, во 1900 година, како студент на III година, поттикнат од неговиот професор, рускиот славист П.А. Лавров, се наоѓа меѓу членовите на „Македонската експедиција“ на руската Академија на наукитекога ги прави првите записи на фолклорот од својот роден крај и ги пишува првите текстови на македонски јазик со посебна граfiја и посебен фонетски принцип. Кон ова, кога станува збор за неговите научни трудови, треба да се истакне и темата „Кон прашањето на народноста и причините на популарноста на македонскиот крал Волкашин“ со која, во 1902 год., Мисирков дипломира на Историско-филолошкиот факултет во С.-Петербург. Јазичните прашања се негова преокупација и подоцна, но веќе зборуваме за перо на оформен лингвист.

Со својата диплома на филолог, јазичар, голем дел од својот работен век го минува на професорско место. Впрочем, учителско место му е понудено веднаш по завршувањето на Учителската школа во Белград (1895) и наместо да прифати да биде српски учител во Приштина, тој заминува на студии во Русија. Инаку, како професор работи во битолската Женска гимназија, како и во Бугарија, каде што пред крајот на својот живот е и директор на гимназијата во Копривштица. За време на својот престој во Битола е и учител на децата на рускиот конзул во Битола.

Меѓутоа, неговата професионална патека секогаш е испреплетена од неизбежните историско-политички настани што се случуваа во тој период во и за Македонија. Всушност, тоа може да се прочита од неговите напишани стотици страници за посебноста на македонскиот народ, за националниот сепаратизам, за автономијата на Македонија како одделна етнографска и политичка единица, за македонската култура, за народноста на Македонците, за македонскиот национализам итн., и особено за посебноста на македонскиот јазик. Сите овие компоненти го сочинуваа толку споменуваното и нерешливото „македонско прашање“ во XIX и во почетокот на XX век. Од неговите написи се согледува сложената состојба на македонскиот народ, чии последици не треба да се бараат само внатре во Македонија, како што пишува Мисирков, туку и надвор, како меѓу соседите, а уште повеќе меѓу големите сили во Европа. Свесен за ова, Мисирков ќе напише: „Којшто се интересирал за развитокот на македонското прашање, не само внатре во Македонија, туку и во странство, можел да забележи дека успехот на нашето дело во голема степен зависи од запознавањето на европската јавност со положбата на Македонија и на

¹ Мисирков, Собрани дела, III, 2008: 222–224 (Подготовка: Бл. Ристовски).

Македонците. Без ова сите усилби внатре во Македонија можат да бидат попусто“² (Мисирков, Собрани дела, III: 320).

Важноста да се сфати македонското прашање во Европа се провлекува во речиси сите негови текстови во кои зборува за македонскиот народ и за македонскиот јазик. Мисирков смета дека треба да се најде вистинскиот начин Македонија да ѝ се доближи на Европа за да си ја каже вистината. Истовремено, остро ги критикува соседите за нечестноста спрема македонскиот народ и спрема македонскиот јазик: „Србите одамна ја имаат сознаено таа очевидна вистина и затоа, додека ние си ја пролеваме крвта во Македонија во борбата за слобода и човечки правдини, тие систематски ја заблудуваа европската јавност за македонското прашање и создаваа во странство пријатели на своите аспирации. Тие имаа свои пријатели во руски и други весници, имаа во Москва српски метох, каде што архимандритот Михаило развиваше најусрдно противмакедонска и противбугарска агитација, печатеа тенденциозни дела на руски и на другите европски јазици за јазикот, етнографијата, географијата и историјата на Македонија. И успеаја доста да ја заблудат европската јавност!“³ Секако дека Србите не биле осамени: „Грците и Романците вложуваа не помалку грижи да ги спечалат за себе симпатиите на Европа“⁴, согледувајќи ја сопствената „грешка“⁵, како што истакнува Мисирков: „Јасно е дека ние направивме голема грешка што сета своја дејност ја сконцентриравме внатре во Македонија...“ при што размислувајќи како лингвист додава: „... и главното средство за културна борба ни беше само нашиот роден јазик“, па предлага: „Ние треба да отидеме кај нив и да им проговориме на еден јазик што го познаваат, што да е нивно орудие за заемно меѓународно разбирање и општење...“⁶ Барајќи излез од ваквата ситуација, Мисирков ги почувствувал културните вибрации од Европа и сметал дека не треба Македонија и Македонците да останат надвор од културните движења: „Вие знаете дека син ми и јас сме Македонци. А Македонците можат ли и треба ли да останат надвор од современите културни движења, а пред сè надвор од движењата за заемно разбирање меѓу културните народи?“⁷ На самопоставеното прашање: „Како да се направи тоа?“⁸, одговора: „Се разбира, не само преку печатењето статии или брошури или научни трудови на француски, англиски, германски или руски јазик, ами и преку наше приклучување кон движењето на еден вештачки меѓународен јазик што се чита од луѓе учени, литератори, новинари од сите културни земји во светот.“⁹ Барајќи го излезот, Мисирков се залага за

² Мисирков, Собрани дела, III: 320.

³ Мисирков, Собрани дела, III: 320.

⁴ Ibid.

⁵ Иако овде зборува за македонскиот народ, вината си ја префрла и на себе, зашто тој беше основоположникот на предлошката за кодификација на македонскиот јазик.

⁶ Мисирков, Собрани дела, III: 318.

⁷ Мисирков, Собрани дела, III: 318.

⁸ Мисирков, Собрани дела, III: 321.

⁹ Ibid.

пишувањето на еден таков меѓународен вештачки јазик¹⁰, што е основна причина за неговата заинтересираност за вештачките јазици¹¹ иако ја изразува и својата воздржаност кон нив¹². Јасно е дека со својата наобразба, како полиглот и како лингвист, ја покажува леснотијата за совладување на еден вештачки јазик¹³. Но, со зборовите што следуваат, ја покажува и неговата резервираност кон вештачките јазици, признавајќи ја својата професионална наклонетост кон учењето природни јазици: „Признавам дека мошне многу инсистирам на изучувањето на природните јазици, мислејќи дека вештачкиот е осуден на ефемерна егзистенција, па токму затоа го советував син ми да се откаже од вештачките јазици и да прилегне врз изучувањето на живите. Не ме послуша: само го остави есперантото и почна да учи идо ... Во текот на годината интересирањето за идо се засили кај него и тој се претплати на списанието Мондо“¹⁴.

Како јазичар, Мисирков се заинтересирал за јазикот идо: „Тогаш и јас се заинтересирав за јазикот идо и за содржината на списанието“ и понатаму во текстот, јазично го анализира овој вештачки јазик, давајќи еден вид рецензија¹⁵. Со оглед на состојбите во Македонија и со оглед на нејзината безизлезност, Мисирков смета дека овој вештачки јазик ќе може да биде решение и за општењето со народностите во Македонија: „’Идо‘ би можел да стане не само средство за општење со западните културни народи на стариот и новиот свет, но и за заемно општење меѓу сите македонски народности: Бугари, Власи, Албанци, Турци и Грци, кога секој Македонец, освен мајчиниот јазик, како средство за општење со своите сонародници, го учи уште и меѓународниот јазик ’Идо‘ за општење со другите народности во Македонија и во целиот културен свет.“¹⁶ Од крајот на 1923 година¹⁷, па сè до крајот на својот живот Мисирков повеќе пати пишува за вештачките јазици есперанто и идо¹⁸, а во учебната 1925/1926 година држи и повеќе предавања во Копривштица, каде што

¹⁰ Мисирков ги нарекува вештачките јазици и „помошни“ во вистинска смисла на зборот, зашто, како што ќе се види подолу, излезот од безизлезноста го наоѓа токму со помошта на споменатиов вештачки јазик.

¹¹ „Од тоа гледиште јас се заинтересирав поодблизу за постојните вештачки помошни јазици и, како филолог-лингвист, најдов дека вештачкиот ’Меѓународен јазик на Делегацијата‘, познат уште под името ’Идо‘, е пред другите вештачки јазици“ („Идо“ и Македонија на Македонците, в. Мисирков, Собрани дела, III: 321).

¹² „Засага ќе кажам само дека на ’Идо‘ денеска постојат списанија, издавани во многу европски држави, како: Франција, Бугарија, Швајцарија, Шведска, Чехословакија, Русија, Унгарија и други. Ако и ние Македонците би издавале слично списание, тоа би ни послужило како најефикасно средство да трубиме по целиот свет за нашите погазени човечки права и за ненаситната крвожедност на нашите нови тирани“ (Мисирков, Собрани дела, III: 321).

¹³ Ibid.

¹⁴ Текстот (потпишан како: S-oTh. Kaneffen SofiarecevislasequantaletrodaSioroK. Misirkoff, filologo, profesoroginazialaen Karlovo) што го користиме е објавен во споменатото списание „Мондо“, XIII, 1-2, Stockhlo, 1924, 4-5, што значи на идо-јазикот, кое за потребите на Собраните дела на Мисирков, акад. Бл. Ристовски се погрижил да биде преведено на македонски јазик, в. фуснота од „Писмо на К. Мисирков до водачот на идистите во Бугарија Т. Канев“, Собрани дела, III: 317.

¹⁵ Собрани дела, III: 318.

¹⁶ „Идо“ и Македонија на Македонците, Собрани дела, III: 321.

¹⁷ На почетокот на „Писмото ...“ Мисирков запишал: Карлово, 14 декември 1923.

¹⁸ Како јазичар, согледувајќи го подобриениот јазичен систем на јазикот идо, Мисирков го претпочита повеќе овој вештачки јазик од есперанто.

е отворен и курс за јазикот идо и каде што не е сличајно што го води тој зашто написите за вештачкиот јазик идо се поврзани директно со македонското прашање.

Во негов стил, во своите написи, Мисирков повеќепати полемизира, при што ги наведува своите размислувања сопоставувајќи ги вештачките¹⁹ наспрема природните јазици²⁰ за да може, на крајот, да ја искаже вистинската (нелингвистичка) оправданост: „Но вештачкиот меѓународен јазик има свои предимства и свој *raison d'être*. Тој не е национален, така што не ѝ дава предимство на една нација пред други... Кога учиме и користиме еден вештачки меѓународен јазик ние со тоа не спомагаме за зголемување на националната гордост на ниеден од современите големи европски народи што се стремат кон хегемонија, и политичка и духовна, честопати вонредно жестока спрема другите големи и мали народности.“²¹

Мисирков, искажувајќи ја состојбата на малубројните нации и нивната „потреба“, покрај својот роден јазик, да учат/да изучуваат барем уште еден туѓ јазик, препорачува да биде тоа еден меѓународен вештачки јазик за да може секој човек да ги прошири своите познавања и да го следи животот во странство, а на секој член од малубројните народи му сугерира живите јазици на големите европски народи да го заземат третото, четвртото итн. место во филолошкото образование. Своите размислувања за македонските работи напишани на друг јазик ги дава во текстот „Меѓународен јазик“, кој е објавен четири месеци по текстот „Идо“ и Македонија на Македонците“, во кој е засега македонското прашање, што ни дава право да мислиме дека со неговото залагање за воведување вештачки јазик, како втор, во Бугарија, Мисирков ќе има можност и на овој начин, да дејствува надвор од својата татковина.

Наместо заклучок ќе кажеме дека ставовите „за македонските работи“, Мисирков се обидува, на секаков можен начин, да ги претстави на македонската, на балканската, на европската, на светската јавност и особено се трудеше, како јазичар, да го реши јазичното прашање, со што го доби епитетот

---

¹⁹„Зошто ни е нов, вештачки јазик кога има толку живи, па и мртви (како старогрчкиот, латинскиот, старобугарскиот) природни јазици, со готови културни творби на нив! Зошто ни е одново да создаваме јазик што не се зборува досега од никој народ и да создадеме наука и литература на тој вештачки јазик нема да биде разбираана од ниеден народ, а ќе гледа да ги задоволува потребите на целото општество“ („Меѓународен јазик“, Собрани дела, III: 325).

²⁰„Во овие и во слични размислувања има извесен дел вистина, но не помалку и заблуда. Вистина е дека англискиот, францускиот и германскиот јазик имаат богата литература што конкуренцијата на еден вештачки јазик за нив долго нема да им биде страшна. Знаењето на еден од овие три живи јазици ќе ги задоволи првин потребите од еден туѓ јазик повеќе од еден вештачки јазик.“ („Меѓународен јазик“, Собрани дела, III: 325).

²¹„Меѓународен јазик“, Собрани дела, III: 325.

ЛИЧНОСТ ОД 20 ВЕК и си го обезбеди своето место во редот на маркатните дејци на/за македонскиот современ јазик.

Лидија ТАНТУРОВСКА²²

Литература

Мисирков, Собрани дела, I, II, III, МАНУ, Скопје, 2005/2007/2008 – Подготовка:
Блаже Ристовски, сораб. Билјана Ристовска-Јосифовска.
К.П.Мисирков, *За македонските работи*, Јубилејно издание, 1974.

---

²² Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“,
lidijatanturovska@yahoo.com

УДК 821.163.3.09Конески, Б.
УДК 821.163.3.09Вапцаров, Н.

Марија Коробар-Белчева

ЕДЕН НЕПОЗНАТ РАКОПИС НА КОНЕСКИ

И кога помислив дека за Конески е многу кажано од многу поумни од мене и дека тешко нешто ново може да се каже, пред мене се појави еден негов необјавен текст во ракопис. Текстот има наслов „Вапцаров меѓу македонските писатели“. Го пронајдов во оставнината на Перо Коробар, меѓу други хартии, главно напишани на машина. Беше во бел плик кој како да не го отворил никој со години и кој како да го чекал токму овој негов голем јубилеј за да биде претставен. Се почувствував како да сум во потрага по светлината. И тогаш си припоминав. „Ракописите не горат“, ќе напише Булгаков во една реплика во романот „Мајсторот и Маргарита“. А самиот Конески во коментарот кон преводот на поемата на Лазар Поп Трајков на самиот крај ќе констатира дека „и песните имаат своја судбина“, би додала- како и овој текст. Навистина, не исчезнуваат некои големини. Ненадејно и долго се откриваат и преоткриваат. Не знаев дека и првиот драмски текст на Вапцаров „Деветтиот бран“ исто така бил затурен во фиоките на директорот на Народниот театар во Софија и ја видел светлината на денот по повеќе од 20 години (Тодоровски 1957:3).

Овој препознатлив ракопис што е пред мене, претпоставувам, случајно е заборавен и од авторот и од оној што требало да го отпечати, а како што реков, носи наслов „Вапцаров меѓу македонските писатели“. Напишан е во еден здив со потпис Блаже Конески, претседател на Друштвото на писателите на Македонија. Има само 3 страници со големина на А4. Нема датум кога е точно напишан, но сепак, според некои јазични особености временски може да се лоцира некаде во 1947-та. Имено, Конески е претседател на ДПМ од 1947 година, поточно Друштвото е формирано на 13 февруари 1947, а Конески е прв негов претседател. Така и е потпишан во текстот. Тоа е време кога Коробар е директор на првото Државно книгоиздателство на Народна Република Македонија и може да се претпостави дека Конески му го дал текстот непосредно пред неговото итно заминување на нова должност истата таа 1947 г. Имено, Коробар е испратен во Пиринска Македонија, поточно во Горна Џумаја (денешен Благоевград) за да придонесе во градењето на културната автономија на македонскиот народ.

Брзината е најверојатно главната причина што овој текст чекал да биде отпечатен цели 74 години.

Некои јазични особености исто така ја потврдуваат оваа временска определба. Највпечатлива е употребата на глаголите на -уе, а не на -ува како што се нормирани подоцна. Се знае дека промената на глаголските форми од типот на -уе во формите на -ува била усвоена на 6 април 1948 година по предлог на Правописната комисија при Министерството за просвета. Значи овој напис е напишан пред 1948г. Употребени се следниве глаголи: ЗАТОПЛУЕ, ЗБОРУЕ, ВЕТУЕШЕ, ПОСТАВУЕШЕ и СТАНУЕ.

Иако текстот е совршен и по содржина и по форма, сепак, мали, сосема мали се отстапките од современиот литературен јазик. Освен глаголските форми на -уе, глаголот *оџфаќа* е употребен во форма *обваќа*, во минато несвршено определено време (имперфект) *обваќаше* наместо *оџфаќаше* (очигледно под влијание на прилепскиот говор) и глаголот *сџоџи*, во 3.л. множина е напишан како *сџоџи* наместо *сџоџаџи*. Тие отстапки покажуваат дека нормата во таа 1947 г. сè уште не е сосема стабилизирана. Природно, поминати се само неполни 2 години од кодификацијата.

Друго што ми побуди интерес е што во таа 1947 се одбележувале 5 години од загинавањето на Вапцаров. Во весниците се јавиле написи по тој повод од Лазо Каровски во „Млад борец“ (Каровски 1947:7), од Венко Марковски во списанието „Единство“ (Марковски 1947:5) и на Димитар Митрев во „Нов ден“ (Митрев 1947:121-146). И овој текст можеби е напишан по тој повод.

И сега, пред вас, треба да ја претставам содржината на ракописот. Се најдов малку вознемирена. Па јас не сум литературовед, а пред мене е текст на врвна наша творечка личност, великан на нашата литература и лингвистика кој го подигна цивилизациското ниво на нашата култура, предвесник, визионер со космополитски дух, со висока морална вертикала и според Вангелов, наш модерен класик.

Сепак, ќе се обидам да кажам дека она што Конески го напишал е во духот на тоа време, по ослободувањето. Со колку многу надежи и очекувања (т.е.оптимизам) одекнува ракописот ќе се уверите при читањето на оригиналот. Тука ја нема онаа тивка тага присутна во неговото поетско творештво која подоцна ќе стане крик што боли, како сенка, тешка и темна. Тоа е време кога бугарските лингвисти сè уште не го покажаа најгрдото лице на лагата. Треба да се потсетиме дека во таа 1947 година Бугарија го потпишува Мировиот договор во Париз со кој се обврзува да ги преземе сите потребни мерки за да им обезбеди на сите лица под бугарска власт, без разлика на раса, пол, јазик или религија, да ги уживаат човековите права и основните слободи, вклучувајќи ја и слободата на изразување. Тоа е амбиентот во кој е создаден овој напис.

Освен тоа, со сè што напиша Конески покажа дека беспрекорно владее со едноставноста. Некои таа негова едноставност ја нарекуваат сложена

едноставност. Тоа ми ја насочи мислата на Леонардо да Винчи кој по еден повод ќе напише дека едноставноста е ултимативна форма на софистицираната уметност. Таа едноставност е присутна кај Конески дури и во неговиот философски трактат „Платон против Хомера“ (Конески 1992:30-35) во кој зборува за силината на зборот. Таков е и овој едноставен ракопис кој го доживеав како внатрешна потреба на авторот да се претстави една вистинска возбуда полна со топли сеќавања за поезијата и за поврзаноста на Вапцаров со родната земја. Тоа се размисли на Конески за поетот Вапцаров, за циклусот патриотски песни што многу пати го препрочитувал. Всушност, тоа е „живата сраснатост на поетот (се мисли на Вапцаров) со родната земја, којашто е моја земја“, пишува Конески. Со тие песни поетот Вапцаров ги чувствува топлината, дишењето на македонската природа, блесокот на македонското сино небо, високо над највисокиот врв од Пирин, напоменувајќи дека таа природа ни зборува за нашиот човек, за неговата мака, протест, но и за светлиот копнеж за слобода. Според Конески, поетот Вапцаров е поврзан со Македонија со љубов и нежност. Тој е син на борбениот работен народ и постојано мислел на својата поробена, прегазена и разделена Македонија. Таа земја „тој ја опваќаше со еден поглед, во којшто се преливаа пиринските височини и бистрите водје на Охрид, нејзе и го ветуеше и својот млад живот“. Во продолжение е дадена една строфа од Вапцаров во оригинал, т. е. на бугарски јазик. Ја најдов препеана од Гане Тодоровски (Вапцаров 1979:131), инаку е дел од песната „Реферат“. Таа гласи:

*..Јас мислам дека
 ѝрвајќа кайка крв, која
 шито ќе ја леам
 ќе биде за мошtie
 браќа ѝробени
 ќе биде за НЕА...*

Конески коментира: „Еве ја крвната близост на Вапцаров со оние луѓе што создаваат македонска литература – тој однос спрема татковата земја што треба веќе слободно да заживее“. Според Конески Вапцаров се одсивал на прашањата што ги мачеле и други млади македонски писатели. Едно такво прашање е: „Како да се процени со страста на поетскиот збор тоа што е велико во споменот на нашиот народ?“. Одговор дава самиот Вапцаров со песната „Илинденска“ затоа што Илинден е „пред сè жив извор на енергија за нови борби што стоат пред македонскиот народ. Така само ќе се осмисли подвигот на паднатите борци“. Потоа следува строфа од Вапцаров, пак на бугарски јазик, што ја најдов во препев исто така кај Гане Тодоровски (Тодоровски 1979:147).

*...не лиџам јас, чу ли?
 Ке дојдаџи друџи, среде дим и жареж
 Глеј љо овој џука. Знај: џој е Пиџу Гули, а
 Ти? Секако си Карев...*

Вљубеник во народните песни, Конески си го поставува и прашањето „како да се оживотвори за ново звучење наследството на нашата народна песна“. За него прекрасно сведоштво, т.е. одговор, се песните на Вапцаров „Хајдушка“, „Марко Кралевики“ и др.

„Уште повеќе (продолжува Конески) Вапцаров свесно го поставуеше пред себе си и пред другите македонски писатели прашањето како да се твори поезија блиска до народот како што народот сам за себе пее“ и дека од занесеноста во празни апстракции Вапцаров повикуваше назад кон секојдневниот макотрпен, народен живот и кон народните традиции. Конески објаснува дека тоа беше неговата поетска порака што треба да биде програма на младата македонска литература. Во продолжение повторно е дел од песна на Вапцаров во оригинал, повторно во препев на Г. Тодоровски:

*Очи ни џледаа
 Само во свездиџе,
 Пред нас
 Не џледавме ниџиџо.
 А в Прилеј
 се скриени,
 во мовоџ на сџилиџе
 леџенди џиџо не чекаџи
 леџенди наши.
 Оџкриј ја со рака
 Корџа на мракоџ.
 Пиџи
 И не се џлаџи.*

На самиот крај на овој ракопис Конески поентира со зборовите: „Вапцаров со срцето ја преживуеше романтиката на македонската национална пробуда. Па затоа и е тој меѓу нас – меѓу македонските писатели. Тој создаваше на бугарски јазик, -што е сосема разбирливо,- но по содржината на својата поезија тој е еднакво сврзан и со македонската литература. Тој е еднакво македонски поет и како таков стануе сè поомилен во македонскиот народ. Таков го имаме ние што работиме денеска над македонскиот збор. Нашата литература е млада. Не се

редат зад неа долг ред имиња. Ќе се свртиме назад. Таму стоат тројцата наши загинати другари - до Рацина и Колета Неделковски – Никола Јонков Вапцаров. Под нивниот строг и драг поглед ние одиме напред“.

Тоа е содржината на ракописот на Конески за Вапцаров и за неговото значење за македонската литература. Зачната е темата за дводомните писатели и тоа широкогледо. Сè тече едноставно и многу, многу искрено.

На крајот ќе кажам дека овие двајца наши великани со свездена патека имаат творештво со кое во многу нешто се совпаѓаат. Двајцата, и Конески и Вапцаров, се зачетници на нашата македонска литература. Наши горостаси кои ја воспеваат националната идеја. Двајцата се опседнати со судбината на татковината и со гордост ја одгатнуваат нашата историја. Нивниот исконски порив за нашето минато се манифестира со мудри беседи. А историјата на секој народ, според Лидија Димковска (добитничка на наградата „Браќа Миладиновци“ на годинашните „Струшки вечери“) е полнотија, материјал, руда, ризница, бунар, небеса, совест... минатото е вертикалниот столб на нашето постоење, а сегашноста е неговата хоризонтала, нашата линеарна патека, која без минатото ја нема сопствената автентичност“ (Нова Македонија 27-29 август 2021:16). Во делата на Конески и на Вапцаров блика голема љубов кон својата родна грутка, кон нашата сончева питомина (синтагмата е на Гане Тодоровски). Тоа се култни личности кои со своите тематски определби и пораки ѝ прават пат на модерната, на авангардата во литературата. Вапцаров е душата на Кружокот, на Македонскиот литературен кружок во Софија во кој членуваат поети од сите 3 дела на Македонија. Тој го чита својот реферат на конститутивното собрание и искажува јасна мисла за неговото дејствување. Ќе каже: „Ние сме Македонци. Затоа и нашето творештво треба да биде во служба на македонската кауза“. Овој речиси ист акорд ќе одекне кај Конески 9 години подоцна на првото собрание на Друштвото на писатели на Македонија на кое тој е прв претседател, но во сосема поинаква историска констелација. Гане Тодоровски на Струшките вечери на поезијата 2009 г. по повод 100-те години од раѓањето на Вапцаров ќе заклучи дека пророштвото на Вапцаров е реализирано.

Грандиозни се овие подвизи на овие наши литерати, следбеници на „Лозарите“ и на „Македонското литературно другарство“ во Петроград. Тие и по дух и по содржина создаваат македонска национална литература. Затоа нивниот спомен треба трајно да се негува. Но, нивното творештво е и со лирски восклик за она што е невидливо, а е најдрагоценото во животот како што се љубовта, пријателството, грижата, мистериите на природата. Писателот од Фарските острови Ким Симонсен ќе напише дека само поетите можат да слушнат како растат лисјата.

И уште нешто.

Конески во овој текст не ја споменува средбата со Вапцаров во 1941г. Тоа е време кога тој имал само 19 години. За ова пишува Коце Солунски во книгата за Кузман Јосифовски (Солунски 1973:141). Имено, група студенти, предводени од Кузман Јосифовски и Мирче Ацев, на свадба кај еден Македонец во Софија настапиле како „поети од Пиринска и Вардарска Македонија – Никола Вапцаров, Венко Марковски, Блаже Конески и др.“ За среќа, настанот поминал без последици. Се сретнаа тие повеќе пати во своите стремежи, но и во песната „Македонски писатели“ каде што Конески напоредно со Рацина го споменува и Вапцаров и двајцата ги споредува со два силни бора што шумат. Има и други средби. Една од нив е песната од Конески посветена на Вапцаров. Се вика „Смртна песна“. Се разбира, тука може да се спомене и ракописот кој го претставуваме. Тој е напишан од млад човек, а ни ја открива генијалноста на Конески, неговата богата јазична експресија. Веќе напишав дека неговата појава е култен настан со огромно значење за македонскиот јазик и за македонската литература. Тој е интеграциски автор, ги поврзува вековите - минати и идни, ги раскрилува потенцијалите на македонскиот јазик и на најубав начин, како автентичен и сестран уметник на зборот, ја докажува успешноста на нормата. Блаже Конески, според Старделов, е „наша неминовност, јазичен гениј, со кого се раѓа новата поетска космогонија, втемелена на неговите претходници, со призвук на нашите легенди...“ А Гане Тодоровски напиша: „Со својата висока квалификација и компетенција и со страст на фанатичен истражувач ги фиксира и ги образложи системно пред јавноста клучните проблеми на македонската литературна историја и на историјата на македонскиот јазик, извишувајќи ги до степен на модерна наука. Тој е врвен зналец на духовната историја на народот на кој му припаѓа.“ Затоа треба да го имаме и кога физички го немаме. Тој е ѕвезда на македонското небо која не смее да згасне за да не згаснеме со неа.

Литература

- Тодоровски* Гане: „Деветтиот бран“ од Никола Вапцаров; Разгледи XXI, Скопје 1957.
- Каровски* Лазо: „Пет години од смртта на поетот Никола Јонко Вапцаров“; „Млад Борец“ IV, бр. 132, Скопје 1947.
- Марковски* Венко: „Пет години од смртта на поетот Никола Јонко Вапцаров“; „Единство“ III, бр. 88, Скопје 1947.
- Миџрев* Димитар: „Творечкиот пат на Никола Вапцаров“; „Нов ден“ III, бр. 6, Скопје 1947.
- Конески* Блаже: „Платон против Хомера“; „Современост“ 9-10, Скопје 1992.
- Тодоровски* Гане: Никола Јонко Вапцаров „Творби“; Избор и предговор Гане Тодоровски, Скопје 1979.
- Солунски* Коце: „Кузман Јосифовски – Питу“, кн. I, Скопје 1973.

Фототипно издание

Вайцаров мету македонските бисабеми

Има Вайцаров еден циклус што многу сум го пребротинувал. Иако се чеснише за родината, и колку бави да сум се враќал на нив, сè појасно - како себе си - сум ја сакавал нивната сраснатост на божјата со роднајта земја, која што е и моја земја. Од илне години ќе заштомуе дивечесто на македонската природа, белокош на македонското сино небо, високо над надвисокиот брв од Тирин, и ми зборува од нив на илнит човек, со мака, бронтелит и светиот коштет за слобода.

Јубов го ствуче божјот за Македонија и нештош. Иако беше син и божит на борбенит работен народ, и дека всиотипски беше шакот, што не можеше да ја заборава, каде да бил, створања шакитовити, - борбенити, бретамена и разделена земја. Иако ја обваќаше со еден божвед, во кој што се брелитваа бичитискиот биситити и биситити бодје на Охрид, неже и го велучеше и ствита млад шитити:

Аз писам, те бвртава
капка, којшто
ще брелит,
ще бодје за мошити
борбенит брелит,
ще бодје за нев.

Ете ја брелитата бичитит на Вайцаров со оние луѓе што создаваат македонска мисла -

рабунга — во штој однос среќна и ашклована земја, што
 ниво треба бидеј спротивно да застане ~~во~~ ~~спротивно~~ на,
~~спротивно~~ ~~спротивно~~ ~~спротивно~~ — како ниво денеска и што
 ситан. Вајцаров се одвива на граѓанската гра
 ниво ти малети и сити групи млади македонски
 писатели, и ниво до голема степен ниво
 ситан пред нив.

Како да се спречим со спротивна на
 постојатен збор што ниво е фенико во споменот
 на национал народ? — Ејл едно вајцаров.
 А не е ли одговор на него Вајцаровата бена
 „Илинденска“. Илинден е пред се што збор на
 експресија за него борба ниво ситан пред маке-
 дононој народ. Иако само ќе се осмисли бој-
 рити на граѓанските борби:

ке хленга аз, че бунт еи одбрани —
 израстван групн в димитрие бојари,
 бојларој шчи! — што е бингу бунт,
 а нн, на верто, си Никола Карев...

Како да се одговорим за ново стужене
 наследството на национал народна бена? — Ејл
 едно групн граѓанство ниво ситан пред нас. А штој
 одговор на него не ли дава и Вајцаров со ве-
 снитие како „Хайдушка“, „Марко Краљевиќи“ и др.?

Чиније отвек. Вајцаров свело го босита-
 бунт пред себе си и пред групните македонски
 постојат граѓанство како да се ивори бојнија
 блиски до народот, како ниво народот сам за
 себе бде. Од за несвесноста во граѓан абстракциј,

зема,
~~што~~-
 на и
 свата
 седмиси
 го

ка
 омилов
 мацаре.
 бена
 и на

маке-
 и год-
 а -
 ари,
 уни,
 ...
 кна

- Ете
 стој
 о бр-
 и др?
 сити -
 мени
 еција
 ам за
 гсборачу

штој писане кајко кои сепијативниот, макоштрониот
 народен живот и кои народните традиции. Во
 што го гледаме својот посебен програм и про-
 грами на младата македонска литература.

Овие ни гледаха
 само везише,
 бред нас
 ште не финраха нишо.
 А в Птрлеа са скрива
 в мџа на стенише
 легенди, коишто ни галаи.
 Овкрив све ртката
 кокаша на мржа,
 бичи и не бр се кавабаво!

Вачаров со срдано ја презентираше роман-
 тиката на македонската национална про-
 буда. Та затоа и е што меѓу нас - меѓу ма-
 кедонските писатели. Штој создаваше на бугарски
 јазик, - што е сепијативниот, - но то создава
 наја на својата отенија штој е еднакво сврзан
 и со македонската литература. Штој е еднакво
 македонски отен и како отенот сватко се го-
 омилен во македонскиот народ. Штоко го имаше
 ме што работиле денеша над македонскиот
 збор. Кваша литература е млада. Не се редит
 год нас год руд и мина. Не се свржине кавад.
 Шаму ситант итјучаги наги батинаги зржари -
 до Рафина и Коленга Керликоведи - Никола Јонков
 Вачаров. Штој тврдиот ситрот и зраг ботлер не
 ошине капрез.

Блаже Конески

Председател на Друштвото на
 македонските писатели

УДК 929Корубин, Б.

100 ГОДИНИ ОД РАЃАЊЕТО НА БЛАГОЈА КОРУБИН

Годинава се навршуваат 100 од раѓањето на Благоја Корубин, еден од втемелувачите на македонскиот јазик, негов најдобар познавач. Човек што цел живот го посвети на изучувањето, на промовирањето и унапредувањето македонскиот јазик.

Благоја Корубин е роден во Прилеп на 1 март 1921 година, каде што се здобива со основно и средно образование. Во учебната 1940/41 година се запишува на Филозофскиот факултет на Белградскиот универзитет во Скопје. Војната ги прекинува неговите студии. По ослободувањето преминува во Скопје (1946) на работа во Издавачкото претпријатие „Култура“, како јазичен редактор. Во учебната 1947/48 Благоја Корубин се запишува на новооснованиот Филозофски факултет во Скопје, на групата за македонски јазик. Како член на КПЈ активно е вклучен во прогресивното движење на студентите. Забележан е неговиот говор на македонски јазик на мартовските демонстрации во Скопје, по пристапувањето на Кралството Југославија кон Пактот во 1941 година. Во октомври 1941 година излегува со првиот партизански одред „Гоце Делчев“ во Прилеп и учествува во востаничката акција на 11 октомври. По некој ден паѓа во рацете на окупаторските власти и, осуден како учесник во Одредот, времето до крајот на војната, септември 1944, го поминува во фашистичките затвори, во Скопскиот затвор и во Хасково. Тука ги напишал и првите стихови на македонски јазик. Зачувани се неколку литературни дела на Корубин меѓу кои најпозната е „Песна на скопските затвореници“, која се пеела, како и некои други. За расказот „Првите излегуваат“ добива прва награда на конкурсот за најдобра литературна творба за 1947 година. Од разговорите со него знам за неговата желба да пишува повеќе, можеби роман или нешто слично, но изгледа преокупацијата со јазичните прашања не му оставија време за таква активност.

По ослободувањето Благоја Корубин извесно време работел во Прилеп, а потоа, во 1946 година преминува во Скопје како јазичен редактор во Издавачкото претпријатие „Култура“. Во моментот кога го завршува факултетот со одличен успех (1952), на работа е во Институтот за здравствено

просветување на СРМ, во кој го раководи одделот за печат. Следната година (1953) станува асистент на Одделението за јазик на Институтот за фолклор, кое по два месеца, на 1 март 1953 се осамостојува во Институт за македонски јазик. Всушност, тој е првиот вработен во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“. Се пензионира во 1986 како раководител на Одделението за современ јазик при Институтот.

Благоја Корубин рано почнува да се интересира за јазичната проблематика. Неговиот прв напис „Повеќе вера во нашиот јазик“ објавен скоро на цела страница во весникот Нова Македонија од 23. 02. 1947, одигра значајна улога при дополнувањето на „паравописот“ во врска со таканареченото **-уење**, односно во врска со глаголите од **типот купува, кажува, седнува, станува** кои во првиот правопис се сместени во е- групата (купуе, кажуе, седнуе, стануе). Веќе во следната 1948 година се прави промена на еден дел од Правописот во прилогот „Промени и дополненија на нашиот правопис“, Нова Македонија, 15. 04. 1948 година во кој се врши измена токму кај овие глаголи кои се преместуваат во а-група и го добиваат ликот **купува, кажува, седнува, станува** итн.

Влијанието на Корубин врз нормата на македонскиот стандарден јазик ќе биде континуирано во текот на целокупната негова активност на полето на јазикот, а тоа е сè до неговата смрт на 17 февруари 1995 година.

Благоја Корубин е еден од составувачите на „Речникот на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања“ во три тома. По завршувањето на работата над Речникот, Благоја Корубин веќе во звањето научен соработник, станува раководител на Одделението за современ македонски јазик, со основна задача: **проучување на граматичката структура на македонскиот јазик.**

Уште од неговите први студентски и асистентски трудови, а особено со солидната дипломска работа ***Јазикот на Крсте Мисирков***, објавена 1956 година во едицијата *Дипломски работи* на Филозофскиот факултет во Скопје, започнува обемната и плодна дејност на Благоја Корубин на полето на лингвистичката наука. Тој е автор на повеќе од 200 научни и стручни трудови од областа на јазикот во кои се зафатени повеќе тематски подрачја како што се: литературните јазици - норма и развој, прашања од синтаксата и морфологијата на македонскиот јазик, зборообразувањето, адаптирањето на туѓата лексика во македонскиот јазик, ономастиката, практичната проблематика на македонскиот литературен јазик, јазичното планирање и др.

Почнувајќи од далечната 1956 година, најпрвин како ***Поуки за јазикот***, а потоа како ***Јачично кайче***, Благоја Корубин цели 35 години редовно соработува, пишува во весникот „Нова Македонија“, уредувајќи го толку популарното Катче кое стана своевиден белег, препознатлив знак на Нова

Македонија, изјава на тогашниот уредник на одделот култура во весникот „Нова Македонија“, г. Глигор Стојковски (НМ, 22 март „Уредникот на *Јазичното кайче*“). Плод на таа долгогодишна и неуморна активност се шесте книги (1969, 1976, 1980, 1986, 2000 и 2001) објавени под заеднички наслов *Јазикот наш денешен* во склад со библиското *Лебот наш насушен*.

При обработката на поставените прашања во Катчето, Корубин не се определува за принципот, како што самиот вели во предговорот кон првата книга *Јазикот наш денешен*, „не така - туку вака“, сметајќи дека е потребно не само да се научува напамет ова или она од јазикот, како нешто еднаш дадено за секогаш, ами да се подига свеста за него, да се изградува однос спрема него“. На изградувањето на свесниот однос кон јазикот, Благоја Корубин работи целиот свој живот.

Поставените проблеми секогаш настојува да ги разјасни со едно стручно и научно објаснение, не задоволувајќи се и не сведувајќи ги прашањата на чиста рутина. „Практиката не задоволува со чиста рутина, ами бара да се осмисли со науката, како што бара и науката да ја најде својата смисла во практиката“ е мисла од споменатиот предговор, но, слободно можеме да речеме и мисла водилка низ целиот работен век на Благоја Корубин. Низ целата своја работа тој го бара и го наоѓа оној „мост преку кој се оди од теоретските ставови кон нивното практично спроведување“. Колку Корубин се внел во оваа работа и колку тоа имало позитивен одглас во народот е и податокот дека тој добивал многу писма од читатели со прашања, коментари, пофалби и критики.

Една од задачите што си ја постави Благоја Корубин пред себе е да даде „динамична слика на развојот на македонскиот литературен јазик и на неговите норми во определен период; или поинаку кажано, жива (филмска, кинематографска) слика на динамиката на тој развој“. Корубин го зафаќа „прашањето за нормите во нивниот живот, земајќи ги во нивното настанување, стабилизирање, понатамошно развивање и менување, значи, во нивната динамика“.

Речиси нема тема и подрачје во науката за јазикот за која Корубин нема пишувано, за која го нема дадено своето компетентно мислење, честопати со решение што е општо прифатено во македонистиката. Едноставно, доволно беше пред него, така да се рече, на кафе пиење, да се спомене одреден јазичен проблем и тој да почне да зборува на таа тема, да размислува и дома, како што ни советуваше и нам, неговите асистенти, па честопати од тоа да произлезеа и соодветни трудови. Почнувајќи од правописот и од фонетиката со темите за слоговното делење на зборот, за туѓиот акцент, белешките за правописот на одредени зборови, преку морфологијата и зборообразувањето (збирната множина, глаголските именки на **-ње**, одглаголските именки со суфиксот **-ба**, за

сложените придавки, развојот на девербативните придавки, партиципите на презентот) до синтаксата (значењето и употребата на предлогот **на**, предлошки објект, за релативната реченица и за некои кондензатори на релативната фраза, местото на глаголот **сум** како помошен и како врска, апозицијата и идентификацијата на планот на изразот, за членот) сè до синтаксата на глаголот, Благоја Корубин ни нуди оригинални решенија за најразлични прашања од македонскиот стандарден јазик.

Не случајно Корубин ја изделува синтаксата на реченицата од синтаксата на глаголот („На македонистички теми“ ИМЈ 1990). Тоа е област со која Корубин се занимаваше последните десетина и повеќе години од својот живот, област во која Корубин го дал својот најголем придонес за македонистиката, славистиката и воопшто на планот на јазичните универзалии. Ќе ги споменеме само неговите трудови за дезаргументацијата на преодните и аргументацијата на непреодните глаголи, за безличната глаголска форма со **се**, за пасивот со **се**, за дезаргументацијата на агенсниот субјект во однос на семантичката структура на реченицата. Тоа се трудови со кои Корубин се вбројува меѓу најдобрите познавачи на македонскиот јазик, како во домашни така и во меѓународни рамки.

Треба посебно да се одбележи учеството на Благоја Корубин во работата на Меѓународната комисија за изучување на граматичката структура на словенските јазици. Од работата во оваа Комисија, произлезени се многубројни одговори на круцијални прашања од областа на македонскиот јазик, од загатнување на проблемот, предлог за негово решавање до негово целосно разрешување.

Секојдневната преокупација со прашањата на литературниот јазик, нужно го навеле и на некои општественојазични проблеми, на некои социолингвистички прашања. Со книгата *На македонски историосоциолингвистички теми* (1994) во која се отпечатени трудовите на Благоја Корубин од областа на социолингвистиката, тој се вбројува во основоположниците на оваа гранка од лингвистиката кај нас. Терминот *литературнојазична норма* покрај многу други се негово дело.

Како круна на неговата дејност доаѓа првиот том од *Интенцијално-синтаксичкиот речник на македонските глаголи А – Ж* подготвен заедно со неговите соработници и Анексот кон речникот во кој е изнесен методолошкиот и теоретскиот пристап за обработка на речникот. На Речникот му претходеше *Пробнаџа свеска* изработена од него самиот. Корубин овој свој труд го сметаше за *лебедова јесна*, чувствувајќи го скорешниот крај. Од Речникот излегоа вкупно шест тома (том 2 – 1997: 3 – К; том 3 – 2000: Л – О; том 4 –

2001: П; том 5 – 2001: Р – С; том 6 – 2001: Т – Ш). Речникот ја доби наградата „13 Ноември“.

Благоја Корубин беше најпознатиот од лингвистите меѓу народот. Го препознаваа на улица, во продавница, на пазар, прашувајќи го и таму за ова или она прашање од јазичната проблематика. Оваа препознатливост доаѓаше не само од *Јазичното катџе*, ами и од честите емисии на радиото и телевизијата за кои тој наоѓаше време, покрај сите други преокупации, да учествува сè со цел, како што самиот велеше, да се гради свеста меѓу народот.

Како раководител секогаш беше подготвен за соработка. Корубин не разговараше по телефон со своите соработници, се разбира ако беа во Институтот. Знаеше кај секој да појде, да поразговара, многупати да биде *рамо за ѝлачење* со татковска грижа за секој од нас.

Иако неговото лингвистичко дело е навистина импозантно, досега ниту една улица или училиште или друга установа не го добила неговото име. Останува ние во Институтот секоја година да ја потсетуваме јавноста на делото на Благоја Корубин. И сега, доаѓаме до еден фразеолошки израз во македонскиот јазик што многу личи на многу излитена фраза *великаниџе никогаш не умираат*, бидејќи при комеморациите на видни личности сите го кажуваат посоченото или слично на тоа, колнејќи се дека никогаш нема да го забораат покојникот и дека ќе го следат неговото дело. Овој фразеолошки израз, во случајот на Благоја Корубин престанува да биде излитена фраза. Ние не го забравивме нашиот учител. Учител во вистинска смисла. Годинава одбележавме 25 години од Манифестацијата „Денови на Благоја Корубин“ и ја промовиравме 31-та книга од едицијата *Јазикот наш денешен*.

Тој остави зад себе кадар што продолжи по неговиот пат исполнувајќи ги задачите што дадениот момент ги налагал. Зборниците што ги објавуваме од научните средби посветени на Благоја Корубин се високо оценети и барани и во другите славистички центри. И тоа е најголемото благодарам што можеме да му го кажеме на нашиот раководител, на нашиот учител.

Да не се заборава!

Снежана Велковска¹

---

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте П. Мисирков“ – snvelkovska@yahoo.com

УДК 929Кепески, К.

Јованка Кепеска

**НАУЧНА ОСТАВИНАТА НА КРУМЕ КЕПЕСКИ
НА 75-ГОДИШНИНАТА ОД ПРВАТА МАКЕДОНСКА ГРАМАТИКА,
1946 ГОДИНА**

Во македонистиката мал е бројот анализи на придонесите во развојот на македонскиот јазик одделни дејци. Целосна оценка на придонесот во развојот на македонскиот јазик, помалку или повеќе, отсуствува и за делото на проф. Круме Кепески. Отсуствуваат монографии, докторски дисертации и на крајот и соодветна јавна грижа за средување на оставината документи и текстови од неговиот животен и научен пат.

Доколку и преку парцијални прилози се јавуваат анализи, таквите се најчесто описни. И далеку од потребниот приод кон севкупниот опус. Особено е случај со анализата на граматичкото дело. Особено важно е прашањето за придонесот на првата Македонска граматика во стандардизацијата (кодификацијата) на македонскиот литературен јазик. Но и придонесот на неговиот творечки опус во определување на местото на проф. Круме Кепески во науката за македонскиот јазик. Станува збор за неговиот придонес во развојот на литературниот јазик со 50-тината граматика, со расправи во различни јазични прилики, јавни настапи и публицистиката, со научни прилози за историјата на македонскиот јазик, преку збогатувањето на речничкото богатство на јазикот, придонесот во создавањето на стручната терминологија во различни научни области, придонесот во развојот на методиката на македонскиот литературен јазик и влијанието во јавноста за ширењето на литературниот македонски јазик со други културни ангажмани.

Во текот на 2020 година ја средував оставината на научната дејност на мојот татко, проф. Круме Кепески така што ги наведувам постоечките материјали во создадената архива.

Оставината во еден дел ја претставуваат книгите во личната библиотека а во другиот дел се текстовите кои се однесуваат на неговата научна дејност.

(А) Биографски документи

- Сите лични и службени документи, здравствени документи; документи за животниот пат и дело: своерачна биографија, своерачно регистрирање на областите во кои работел и за објавените дела, биографски податоци, рецензии за негови избори во наставата на македонскиот јазик како и преглед на движењата во службата; членство во изборни комисии за македонски јазик; други споредни документи; членски книшки; видео, CD касети и филмски ленти; лични и фамилијарни фотографии (пет албуми), копии на сликарски портрети; фотографии на негови сликарски дела; материјали од одбележувања на годишнини од училиштето што го носи неговото име; од откривањето на спомен плочата, од одбележувањето на годишнината на првата Македонска граматика, на ГО на ССРNM во салата на Градскиот одбор одбор на ССРNM; преписка; сочувства по повод неговата смрт и смртта на неговата сопруга, Цветанка; податоци за лични и службени контакти; решенија и договори за дела од кои се гледа неговата дејност на полето на развојот на македонскиот јазик; досие од МВР. Опфатени се предлозите за одликувањата и артефактите за добиените награди и признанија, плакети, благодарници, повелби, мафиш за првиот натпревар по мајчин јазик и литература во чест на Круме Кепески на градот Скопје, 2013 година; документацијата за поставувањето и откривањето на спомен плочата поставена на неговото живеалиште, документација за споменикот и плакетата за великан на литературата во градот Прилеп. Приложени се и обраќањата по тие поводи и одгласите во печатот. Опфатени се материјалите за учество на славистички конгреси, на Југословенската расправата за македонскиот и другите словенски јазици, за учеството во Педагошкиот совет на Република Македонија, за активноста во Друштвото за македонски јазик и за активноста во Друштвото на универзитетските наставници.

- Рецензии за што ги извршил при избор на наставници во ВПШ.

- Материјали од членството во:

- Друштвото за македонски јазик и литература;

- Сојуз на преведувачи на Југославија;

- Друштво на Универзитетски наставници и научни работници на СРМ;

- Друштво за борба против алкохол и пушење;

- Народноослободителната бригада „Гоце Делчев“ од 9-ти септември 1944 година;

- Артилериско одделение во град Скопје од декември 1945 год. од 22 декември 1944 до 22 февруари 1945 година. Работа во комисија за решавање на воените команди на македонски јазик.

(Б) Научна дејност

(1) Оригиналните текстови од објавени дела:

- Оригиналните текстови на 50-тината објавени граматика за повеќе класови и одделенија;
- Повеќе текстови како процес на обработка на граматиката од 1947 год. и на Граматиката од 1950 год. при што се приложени и оригиналните граматика од 1946 и од 1950;
- Оригиналните ракописи за конкурси за објавување на граматика;
- Рецензиите за граматиките;
- Обраќањата на 20 и 25 годишнината на Македонската граматика;
- Дискусиите во јавноста за граматиките.

(2) Скрипта за предметот македонски јазик за студентите од ВПШ;

(3) Ромска граматика во коафторство со Шаип Јусуф:

- Процес на создавање;
- Преписка.

(4) Библиографија

- Библиографија на објавени дела (Прилог 1);
- Библиографија на необјавени дела во своерачен ракопис:
  - „Постанок на јазикот“, на македонски јазик;
  - „Језик и писање“, на српски јазик;
  - „Развитак акцента“, на српски јазик;
  - „Ко је био Храбар и коју је азбуку имао на уму?“, на српски јазик;
- „Признанија на туѓи писатели, историци од IX до XIX век за Македонија и нејзиното население и граници“, на македонски јазик.

(5) Посмртно објавени дела

- „Прилепскиот говор, 1941“, Скопје, 1993;
- „Островот бил парче земја фрлен во море“, Скопје, 1994;
- „Книга за Круме Кепески“, Скопје, 1999;
- „Од нашиот речник“, Скопје, 2007;
- „Анализи и статии“, Скопје, 2014.

(6) Оригинални текстови во своерачен ракопис

- „Студија за акцентот“, на македонски јазик;
- „Развитокот на акцентот“, на српски јазик ;

- „Постанок на јазикот“, на македонски јазик;
- „Прилепскиот говор“, на српски јазик;
- „Језик и писање“, на српски јазик;
- „Ко је био Храбар и коју је азбуку имао на уму“?, на српски јазик;
- Реферат за македонскиот јазик и литература, на македонски јазик;
- (7) Обраќања на собири и материјали во врска со други манифестации:**
  - Славистички собир во поранешна Југославија;
  - Собир на книжевните преведувачи на поранешна Југославија;
  - Собир на МАНУ и Прилепското научно друштво за Марко Цепенков;
  - Дискусија за правописот на македонскиот литературен јазик;
  - Културно-просветната политика на Република Македонија;
  - Изложба „Творештво на Прилепчани“;
  - Поклонети книги од првите примероци на изданијата на Круме Кепески во Библиотеката „Борка Талески“о Прилеп.

(8) Ракописи од преводи од руски, француски, српски и хрватски јазик на одделни дела од книжевноста:

- Ракопис на преводот на „Манде“ од Марин Држиќ;
- Ракопис од преводот на „Бајки“ од Ла Фонтен;
- Ракопис на преводот на „Тарас Булба“ од Гогољ;
- Ракопис на преводот на „Ревизор“ од Гогољ;
- Ракопис на преводот на „Приказни од старо време“ од Ивана Брлиќ Мажураниќ.

(9) Ракописи од собрани материјали во Македонскиот институт

Ракописите произлегуваат од работата во Македонскиот институт од 22 ноември 1944 до 22 декември 1945 година, на собирање на материјали како припрема за Конференцијата за границите по Втората светска војна која требало да се одржи во Париз, во рамките на Военото-дипломатско биро во Софија во кое на функција бил Кирил Миљовски;

- Приопштени се три ракописа од материјалот што Круме Кепески го собрал во две потполно исполнети тетратки и еден синтетички материјал.

(10) Материјали од Институтот за учители во Горна Цумаја (Благоевград) и активноста на Круме Кепески

- Текст за осмислување на курсот по македонски јазик на Педагошкиот институт во Горна Цумаја (Благоев град);

- Објави на Круме Кепески за македонскиот јазик во „Пиринско дело“ под наслов „Краток курс по македонски јазик“, 1947/48 година.

(11) Речнички материјал

- Ракописи од објавена стручна терминологија од медицинските, економските, правните, градежните, електротехничките, архитектонските и историските науки;

- Необјавен речнички материјал од решената стручна терминологија;

- Необјавен речнички материјал, собран од Прилеп.

(12) Текстови од јавни настапи

- Јавни предавања за македонскиот литературен јазик;

- Објавени статии во часописи и печат.

(13) Лингвистичката дискусија во СССР

- Текст за лингвистичката дискусија во СССР;

- Новото учење на акад. Николај Јаковљевич Марр.

(14) Методика на македонскиот јазик.

- Програми за македонски јазик во средните училишта; Анализа на реализацијата во наставата;
- Програми за македонски јазик за повеќе наставни групи на ВПШ;
- Програма за настава по македонски јазик на учителскиот курс;
- Стари програми од настава по српски јазик во СХС Југославија;
- Прирачен материјал од Методика на македонскиот јазик;
- Прирачен материјал за Методика на македонскиот јазик како наставен предмет;
- Ракопис за методиката на македонскиот литературен јазик;
- Анализа на наставата по македонски јазик во училиштата;
- Проблеми на јазикот во јавната комуникација;
- Борба против неписменоста;
- Собрани обработки за настава по македонски јазик од испити на студенти одржани во училиштата во рамките на предметот Методика на македонскиот јазик кој го предавал во ВПШ;
- Прирачен материјал за настава по предметот Методика на македонскиот јазик.

(15) Трудови од областа на книжевноста

- Предавања од книжевност на македонски и на српски јазик;
- Разработка на партии за предавања по предметот книжевност на југословенските народи;
- Анализа на социјалистичкиот реализам.

(17) Необјавени текстови за историјата на македонските градови, текстови со хумор, како и текстови за некои културни дејности (театарски претстави во Прилеп и друго)**(18) Народни приказни, песни, анегдоти и поговорки приложени од од ученици и студенти;****(18) Други материјали**

- Објавени статии за Круме Кепески;
- Материјали пошироко за македонскиот литературен јазик;
- Материјали за заоставштината од Ј. Кепеска;
- Од Кочо Рацин фрагменти од „Афион“, објавени во списанието „Луч“;
- Значајни документи за историјата на Македонија.

ПРИЛОГ 1

Библиографија на проф. Круме Кепески

1. Круме Кепески, **Македонска граматика**, Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1946; Истиот, **Македонска граматика**, Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1946, (јубиларно репринт издание, 1971); Истиот, **Македонска граматика**, Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1946, (јубиларно репринт издание, 1996); Истиот, **Македонска граматика**, Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1946, (издание на дигитален архив на МАНУ); Истиот, **Македонска граматика**, Второ, поправено и надополнето издание, Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1947; Истиот, **Македонска граматика**, (Ново и проширено издание), Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1950.
2. Круме Кепески, **Македонска граматика за VII одделение и III клас**, „Просветно дело“, Скопје, 1956; Истиот, **Македонска граматика за VII**

одделение, II изменето и поправено издание, „Просветно дело“, Скопје, 1958.

3. Круме Кепески, **Поуки за јазикот**, учебник за VI одделение, „Просветно дело“, Скопје, 1961; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VI одделение, „Просветно дело“, Скопје, 1964; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VI одделение, Трето, неизменето издание, „Просветно дело“, Скопје, 1969; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VI одделение, Четврто, неизменето издание, „Просветно дело“, Скопје, 1971; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VI одделение, Петто, издание, „Просветно дело“, Скопје, 1973; - Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VII одделение, „Просветно дело“, Скопје, 1961; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VII одделение, „Просветно дело“, Скопје, 1964; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VII одделение, Трето, неизменето издание, „Просветно дело“, Скопје, 1969; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VII одделение, Четврто, неизменето издание, „Просветно дело“, Скопје, 1971; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VII одделение, Петто, неизменето издание, „Просветно дело“, Скопје, 1973; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VII одделение, Шесто, неизменето издание, „Просветно дело“, Скопје, 1973; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VIII одделение, „Просветно дело“, Скопје, 1966; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VIII одделение, Второ, издание, „Просветно дело“, Скопје, 1968; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VIII одделение, Трето, издание, „Просветно дело“, Скопје, 1970; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VIII одделение, Четврто, издание, „Просветно дело“, Скопје, 1972; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VIII одделение, Петто, издание, „Просветно дело“, Скопје, 1974; Истиот, Поуки за јазикот, учебник за VIII одделение, Шесто, издание, „Просветно дело“, Скопје, 1975;
4. Круме Кепески, **Граматика за VII одделение**, „Просветно дело“, Скопје, 1975; Истиот, Граматика за VII одделение, Второ издание, „Просветно дело“, Скопје, 1976; Истиот, Граматика за VII одделение, Трето издание, „Просветно дело“, Скопје, 1977; Истиот, Граматика за VII одделение, IV издание, „Просветно дело“, Скопје, 1978; Истиот, Граматика за VII одделение, V издание, „Просветно дело“, Скопје, 1980; Истиот, Граматика за VII одделение, VI издание, „Просветно дело“, Скопје, 1982; Истиот, Граматика за VII одделение, VI издание, „Просветно дело“, Скопје, 1982; Истиот, Граматика за VII одделение, VII издание, „Просветно дело“, Скопје, 1983; Истиот, Граматика за VII одделение, VIII издание, „Просветно дело“, Скопје, 1985; Истиот, Граматика за VII одделение, IX издание, „Просветно дело“, Скопје, 1987; Истиот, Граматика за VII одделение, X издание, „Просветно дело“, Скопје, 1988; Истиот, Граматика за VII одделение, XI издание, „Просветно дело“, Скопје, 1989; Истиот, Граматика за VII одделение, XII издание,

„Просветно дело“, Скопје, 1990; Истиот, Граматика за VII одделение, XIII издание, „Просветно дело“, Скопје, 1991;

5. Круме Кепески, **Граматика на македонскиот литературен јазик за училиштата од II степен**, „Просветно дело“, Скопје, 1972; Истиот, Граматика на македонскиот литературен јазик за училиштата за средно образование, „Просветно дело“, Скопје, 1975; Истиот, Граматика на македонскиот литературен јазик за училиштата за средно образование, III издание, „Просветно дело“, Скопје, 1978; Истиот, Граматика на македонскиот литературен јазик за училиштата за средно образование, IV издание, „Просветно дело“, Скопје, 1980; Истиот, Граматика на македонскиот литературен јазик за училиштата за средно образование, V издание, „Просветно дело“, Скопје, 1982; Истиот, Граматика на македонскиот литературен јазик за училиштата за средно образование, VI издание, „Просветно дело“, Скопје, 1983; Истиот, Граматика на македонскиот литературен јазик за училиштата за средно образование, VII издание, „Просветно дело“, Скопје, 1985; Истиот, Граматика на македонскиот литературен јазик за училиштата за средно образование, VIII издание, „Просветно дело“, Скопје, 1987; Истиот, Граматика на македонскиот литературен јазик за училиштата за средно образование, IX издание, „Просветно дело“, Скопје, 1989; Истиот, Граматика на македонскиот литературен јазик за училиштата за средно образование, X издание, „Просветно дело“, Скопје, 1990; Истиот, Граматика на македонскиот литературен јазик за училиштата за средно образование, XI издание, „Просветно дело“, Скопје, 1991;
6. Круме Кепески - Šaip Jusuf, **Romani gramatika - Ромска граматика**, ООЗТ Книгоиздателство „Наша книга“, Скопје 1980.
7. Круме Кепески, **Статии за македонскиот литературен јазик**, *Некои неправилно уџоџребувани зборови*, Македонски јазик бр. 1, 1950; Истиот, *По џовод неправилнаџауџоџреба на финалниџе речениџи во нашиоџи лиџератуџурен јазик*, Македонски јазик бр. 2, 1950; Истиот, *Нашиоџи јазик во џлакаџи, реклами, објави, фирми и др.*, Македонски јазик бр. 3, 1950; Истиот, *За месџоџо на џомошниоџи џлаџол с у м во именскиоџи џрирок*, Македонски јазик бр. 6, 1950; Истиот, *Редоџи на зборовиџе во нашиоџи јазик* Македонски јазик бр. 7, 1950; Истиот, *За некои јазични и џравоџисни џрешки во нашиоџи џечай*, Македонски јазик бр. 2, 1951; Истиот, *Обрабоџка на мейоџскаџа еџинка „Дирекџен и индирекџен џовор“*, Литературен збор бр. 2, 1956; Истиот, *Обрабоџка на мейоџскаџа еџинка „Глаџоли“ (џоим за V одделение)*, Литературен збор бр. 3, 1956; Истиот, *Разрабоџка на мейоџскаџа еџинка од џрамаџика: сџеџенување на џридавџиџе, во V одделение*, Литературен збор бр. 2, 1957; Истиот, *За некои џравоџисни џрашања*, Литературен збор бр. 1, 1964; Истиот, *Обрабоџка на мейоџскаџа еџинка „Минаџо оџределено несвршено време“ во VI одделение*, Литературен збор бр. 1, 1967; Истиот, *За*

неправилнаа употреба на некои изрази, Литературен збор бр. 2, 1970; Истиот, *Обработка на мајорската еднка глаголски прилог во VI одделение на осумгодишните училишта*, Литературен збор бр. 3, 1970; Истиот, *Минало неодредено време, VI одделение*, Литературен збор бр. 1, 1976; Истиот, *За местиото во реченицата на глаголот сум-биде*, Литературен збор бр. 2, 1981;

8. Круме Кепески, **Статии за методиката на наставата за македонскиот јазик и други**, *За јошкелото, значењето и употребата на некои предлози во нашиот јазик*, „Просветно дело“ бр. 1, 1951; Истиот, *За идејноста и научноста во наставата по мајчин јазик и литература*, „Просветно дело“ бр. 2, 1951; Истиот, *Некои мајорски најважнија за наставата по македонски јазик*, „Просветно дело“ бр. 3, 1951; Истиот, *За некои синтаксички, јазични и правописни грешки во јазикот на нашите ученици*, „Просветно дело“ бр. 9-10, 1952; Истиот, *Што треба да знаат нашите учители за употребата на членот во нашиот литературен јазик*, „Просветно дело“ бр. 1-2, 1953; Истиот, *За наставната програма по македонскиот јазик и литература во нашите училишта*, „Просветно дело“ бр. 9-10, 1953; Истиот, *За синтаксичката анализа на сложената реченица*, „Просветно дело“ бр. 3-4, 1958; Истиот, *За некои најчести јазични и синтаксички грешки кај учениците од скопските осумгодишни училишта*, „Просветно дело“ бр. 5-6, 1959; Истиот, *Разработка на мајорската единица - Глаголи*, „Просветно дело“ бр. 5-6, 1960; Истиот, *Грамматиката за VIII одделение, Зависни последици реченици*, „Просветно дело“ бр. 1-2, 1962; Истиот, *Денешниот лик на нашиот литературен јазик*, „Културен живот“ бр. 10, 1964; Истиот, *Јазикот на Марка Цепенков во личните творби и во собраните народни приказни*, Симпозиум посветен на животот и делото на Марко Цепенков, Македонска академија на науките и уметностите – Друштво за наука и уметност, Прилеп, Скопје, 1981; и др.
9. Н. В. Гогол, *Ревизор*, комедија во пет дејствија со забелешки од Н. С. Ашукин, Режиерски објаснеија од Дм. Анастасјева и Н. Паркалаб, Превел од руски *К. Кејески*, Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1947; Максим Горки, *Челкаш*, Превел Круме Кејески, Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1947; А. П. Чехов, *Раскази*, Превел Круме Кејески, Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1947; Н. В. Гогол, *Тарас Булба*, повест, Преведено од руски, Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1947; М. Јур. Лермонтов, *Герој на нашето време*, ромна, Превел од руски Круме Кејески, Државно книгоиздателство на Македонија, Скопје, 1948; Лафонтен, *Басни*, Превел Круме Кепески, Новинско издавачко претпријатие „Детска радост“, Скопје, 1956; Мишко Краеиц *Раскази*, Превел Круме Кејески, Книгоиздателство за уметничка литература „Кочо Рацин“, Скопје, 1960; Инж. Драгутин Домаинко, *Организација на ируроот*

во фабричкиџе работилници, „Култура“, Скопје, 1960; Оскар Магазиновиќ, „Велебиџ“ во џламен, Превел Круме Кејески, Книгоиздателство за уметничка литература „Кочо Рацин“, Скопје, 1961; Славољуб М. Радоџиќ, *Како да учиме џоусџеино*, Превел Круме Кејески, Издавачко претпријатие „Култура“, Скопје, 1961; Злата Видачек-Микиќ, *Оросено чело*, Превел Круме Кејески, Издавачко претпријатие „Култура“, Скопје, 1964; Злата Видачек-Микиќ, *Оросено чело*, Превел Круме Кејески, Второ издание, Издавачко претпријатие „Култура“, Скопје, 1966; Злата Видачек-Микиќ, *Оросено чело*, Превел Круме Кејески, Трето издание, Издавачко претпријатие „Култура“, Скопје, 1968; Злата Видачек-Микиќ, *Оросено чело*, Превел Круме Кејески, Четврто издание, Издавачко претпријатие „Култура“, Скопје, 1970; Кристман Гудмунсон, *Синиоџ бреџ*, Превел Круме Кејески, Книгоиздателство „Кочо Рацин“, Скопје 1963; Тоне Селишкар, *Маски*, Превел Круме Кејески, Издавачко претпријатие „Култура“, Скопје, 1967; Тоне Селишкар, *Маски*, Превел Круме Кејески, Издавачко претпријатие „Култура“, Скопје, 1973; Тоне Селишкар, *Маски*, Превел Круме Кејески, Издавачко претпријатие „Култура“, Скопје, 1975; Ивана Б. Мажураниќ, *Приказни од сџаро време*, Превел, Круме Кејески, „Култура“, Скопје, 1965; Ивана Б. Мажураниќ, *Приказни од сџаро време*, Превел, Круме Кејески, „Култура“, Скопје, 1967; д-р Стјепан Антољак, *Помошни историски науки*, Превел Круме Кејески, Универзитет Кирил и Методиј, Скопје, 1980; Ѓурѓе Бошковиќ, *Архиџекџураџа на средниоџ век, кн. I и кн. II*, Превел Круме Кејески, Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје, 1981;

10. Терминолошки материјал од областа на архитектонските конструкции, Јазична редакџија Круме Кејески, Ману, Билтен, на Одборот за изработување на македонска терминологија, година I, бр. 2, Скопје, 1971;
11. **Постхумно објавенини книги:** „*Прилејскиоџ џовор*“, Приредил Васил Дрвошанов, „Култура“, Скопје, 1993; Круме Кепески, „*Осџоровоџ бил џарче земја*“, „Остен“, Скопје, 1994; „*Книџа за Круме Кејески*“, Приредил Пеџар Бачанов, „Просветно дело“, Скопје, 1999) и Круме Кепески, „*Од нашиоџ речник*“, Институт за македонски јазик, Редактор Снежана Велковска, Скопје, 2007.
12. Во библиографијата не се опфатени рефератите, написите, но и предавањата одржани на славистичките конгреси во Белград и Сараево и во други прилики, за македонскиот литературен јазик и за македонското фолклорно богатство и начинот како тоа да се сочува
13. Не се опфатени и безбројните статии со кои се решаваат стручните изрази во сферата на правните, медицинските, техничките и други науки,

објавувани во списанијата *Сџоџански ѓреџлед*, *Сџоџанско ѓреџџријатиџе*, *Медиџински ѓреџлед* и во *џруџи форми*.

14. Во библиографијата не се опфатени и необјавените студии и други анализи што постојат во заоставштината.

ПРИЛОГ 2

Книги од архивата на Круме Кепески

1. **Прв примерок на сите објавени дела на проф. Круме Кепески**
74 единици
2. **Постхумно издадени книги**
5 единици
3. **Списанија со статии и прилози за јазикот од К. Кепески**
40 единици
4. **Прирачници за јазична дејност на Круме Кепески**
33 единици
5. **Стари книги**
6 единици од кои една отпечатена во печатницата на Теодосиј Синаитски
6. **Книги од граматика и јазик**
226 единици од кои многу стари изданија; Галичкиот дијалект од Белиќ, предавања на Белиќ и други значајни лингвисти
7. **Книги од методика и наставни програми**
41 единица
8. **Книги за книжевност и книжевна критика**
125 единици меѓу кои Зборникот на браќата Миладиновци
9. **Книги од историја и цивилизација**
123 единици
10. **Белетристика**
138 единици

УДК 929Тополињска, З.

ПО ПОВОД ДЕВЕДЕСЕТГОДИШНИНАТА НА АКАДЕМИК ЗУЗАНА ТОПОЛИЊСКА

Времето во кое се раѓаме не можеме да го бираме, но можеме да ја избереме својата професија, а во неа да учиме од најдобрите! Јас и мојата генерација навистина имавме среќа да учиме од најдобрите! Во таа наша привилегија да ни предаваат професори од врвен ранг, за мене лично, централно место има мојата професорка, академик Зузана Тополињска. Полна со знаење и умешност тоа знаење да го пренесе, од првиот наш контакт на постдипломските студии во 1990 година до денес, во ликот на професорката Зузана Тополињска јас имам голем УЧИТЕЛ до себе, учител во вистинска смисла на зборот. И, привилегијата ја чувствувам како посебен божји дар бидејќи и по триесет години соработка, мојата професорка Тополињска е тука, до мене, до нас, секогаш подготвена да помогне: со совет, со идеја, со рецензија, со свежа научна мисла, со пријателски топол збор!

Зузана Тополињска е родена на 2 јануари 1931 година во Варшава, во Полска, во семејство на интелектуалци, каде што комуницирањето на повеќе европски јазици било вообичаена семејна атмосфера. Но, убавото детство на З. Тополињска, како и на милиони деца во тоа време во светот, било прекинато со премрежето наречено Втора светска војна, што морало да се помине во едни мошне сложени услови за преживување. Завршувањето на војната донесло нов поредок во родната земја на Зузана Тополињска, со скромни можности за живот. Во тие и такви услови, младата Тополињска успеала да се здобие со врвно образование, најпрво со својата диплома на студиите по филологија во Лоѓ во 1952 година, потоа со докторатот на Филолошкиот факултет на Варшавскиот универзитет во 1959 година, а потоа и со хабилитацијата во 1964 година. Звањата вонреден и редовен професор З. Тополињска ги добила во 1974 и во 1978 година во Институтот за полски јазик при Полската академија на науките (ПАН). Во своето чекорење по патеките на науката Тополињска имала можност да учи од еминентни професори, како што е Зсислав Штибер, и да соработува со врвни лингвисти од целиот свет. Почнувајќи, најпрво како фонетичар и прозодист во дијалектолошкиот центар на ПАН, Зузана Тополињска ги истражила кашупските говори и била дел од тимот што го изработил *Ajłlasoij na kasubŏjskijie gowori*, а била дел и од тимот што го

изработил *Айласој на лужичкиџе дијалекти*. Нејзиниот интерес за супрасегменталните фонетски единици се проширил со анализи не само на полските говори, туку и на други словенски јазици меѓу кои и на македонскиот што може да се види во нејзината импозантна библиографија. Зузана Тополињска со својот аналитички пристап кон јазикот, во духот на најдобрите структуралисти од своето време, постепено се изградува во лингвист – логичар, во лингвист што со математичка прецизност знае да ги подреди јазичните единици, од оние најмалите, сегментални и супрасегментални, до оние најголемите, речениците, кои ја скриваат во себе длабоката напишана историја на јазикот. Таа се изградува во врвен синтаксичар со пристап од семантика кон форма, што резултура со нејзин ангажман во изработката на нова модерна академска граматика на полскиот јазик, што е објавена во 1984 година. Во овој период на изработка на граматиката, од 1973 до 1983 година, Зузана Тополињска раководела со Одделението за современ полски јазик во Институтот за полски јазик при ПАН.

Постојаната потрага за нови видовици во лингвистиката, е мотив Зузана Тополињска на двапати да престојува во Соединетите Американски Држави како визитниг-професор, еднаш во 1967 година на Чикашкиот универзитет, и еднаш во 1988 година на Универзитетот УКЛА во Калифорнија.

Интересот на Зузана Тополињска за истражување на македонскиот јазик датира од далечната 1959 година, по нејзиното запознавање со професорите Блаже Конески и Божидар Видоески на меѓународни научни собири. Како резултат на овој интерес, Тополињска ги објавува првите статии за македонскиот акцент во 1959 и во 1961 година во списанието *Македонски јазик*. Од тогаш па сè до денес, во личноста на академик Зузана Тополињска имаме предаден македонист, врвен истражувач и афирматор на македонскиот јазик, не само со нејзиниот огромен опус на книги и статии посветени на македонскиот јазик, туку и со сите нејзини настапи на меѓународни научни конфенции, кога посебноста на македонскиот јазик и неговите специфики таа ги претставува на највисоко научно ниво што не подлежи на дискусија, зашто силата на научните докази е непобитна.

Во 1969 година, Зузана Тополињска организираше работилница за обработка на синтаксата на македонскиот стандарден јазик во Институтот за словенска филологија во ПАН. На оваа работилница и претходеле повеќе антологиски статии за одделни прашања од македонската синтакса, објавувани во повеќе македонски списанија, а интересот бил крунисан со книгата *Грамајтика на именскиџа фраза во македонскиоџи лиџературен јазик*, Скопје, објавена во 1974 година во МАНУ.

Од 1983 година, кога Зузана Тополињска се преселила во Македонија, започнува нејзината кариера на македонски македонист, славист и лингвист. Најпрво со нејзините мотивирачки предавања на Катедрата за славистика на Филолошкиот факултет во Скопје и на постдипломските студии по македонски јазик, а потоа и со сите активности во Центарот за ареална лингвистика во МАНУ, Зузана Тополињска е професор каков што секој студент може да

посака. Вистинскиот професор не ги чува знаењата само за себе туку ги споделува со своите ученици, несебично и со желба тие да бидат сè подобри и подобри, зашто така се остава науката во вистински раце.

Зузана Тополињска е избрана за странски член на МАНУ во 1976 година, а за редовен член во 1996 година. Таа е избрана и за редовен член на Полската академија на науките и уметностите (ПАУ) во Краков во 1991 година, како и за странски член на Српската академија на науките и уметностите (САНУ) во 1997 година. Но, професорката Зузана Тополињска, академик и светски признат научник, ја продолжи својата просветителска дејност со истата скромност, посветеност, но и критички став секаде каде што треба. Таа раководеше со *Центарот за ареална лингвистика во МАНУ* од неговото основање во 2000 година сè до 2016 година, а во дискусиите и работните средби што се организираа таму, растеа и созреваа повеќе македонски лингвисти, среќни што ја имаат таа извонредна можност да учат од проф. Зузана Тополињска. Како резултат од работата на проектот „Местото на македонскиот јазик во словенскиот и во балканскиот јазичен свет“, раководен од академик Тополињска, излегоа од печат повеќе колективни монографии достапни на веб-страницата на ИЦАЛ, а како резултат на проектот „Грамматички опис на македонскиот стандарден јазик“, исто така, под нејзино раководство, објавен е првиот том од новата „Фонетика и Фонологија на македонскиот стандарден јазик“, а вториот том е во подготовка за печатење.

Академик Зузана Тополињска е автор на над 500 научни трудови, објавени на разни јазици, меѓу кои и на повеќе од 20 монографии*.

Зузана Тополињска е сегашен или поранешен член на редакциски одбори на повеќе славистички списанија, меѓу кои и на списанието *Македонски јазик*, во коешто била заменик на одговорниот уредник во периодот од 1997 до 2002 година. Нејзиниот огромен ангажман во науката е крунисан со многу награди во Полска, Југославија и Македонија, меѓу кои и со *Орден на југословенско знаме со златен венец во 1990 година*, како и со државната награда на Македонија “11 октомври” во 1989 година. Можеме да набројуваме уште нејзини ангажмани како што е членство во две Комисии на Меѓународниот славистички комитет (*Комисија за изучување на граматичките структури на словенските јазици* и *Комисија за Ойшлословенски атлас*), членство во *Варшавското научно друштво* и во *Полското лингвистичко друштво* и други членства. Академик Зузана Тополињска е *doctor honoris causa* на УКиМ (1997) и на Универзитетот во Вроцлав (Полска, 2016), а во 2016 година на Универзитетот во Варшава нејзиниот докторат беше свечено обновен по 50 години. Но, она што не може да се види во овие набројувања за нејзините активности, тоа е несебичната помош што Зузана Тополињска ја дава како професор и како ментор со сите суштински забелешки, прецизни до перфекција, но и со прецизни насоки каде

* Целокупната библиографија на авторката е отпечатена во списанието *Македонистика*, бр. 20, 2021 година, во издание на Институтот за македонски јазик *Крсте Мисирков*.

да се движиме ние, нејзините студенти, што треба уште да прочитаме, како да одиме напред во лингвистичката наука. А тоа го може само вистински голем научник.

На крајот, можам само најискрено да ја искажам својата желба да имам прилика да пишувам за новите научни постигнувања на мојата драга професорка Зузана Тополињска и по повод нејзината стогодишнина.

Веселинка Лаброска¹

---

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, labroska_v@yahoo.com

УДК 929Дрвошанов, В.

ПО ПОВОД СЕДУМДЕСЕТГОДИШНИНАТА НА Д-Р ВАСИЛ ДРВОШАНОВ

Оваа година проф. д-р Васил Дрвошанов одбележува убав јубилеј, седумдесет години од своето раѓање. Тоа е убав повод да се навратиме на неговиот животен и работен век и да му посакаме да слави уште многу родендени и да ниже уште многу работни успеси.

Васил Дрвошанов е роден на 13.VII 1951 година во с. Моноспитово, Струмичко, каде што го завршил основното училиште. Гимназија завршил во Струмица во учебната 1969/70 година. Дипломирал на Филолошкиот факултет во учебната 1974/75 година со просечна оценка 8,53. Во учебната 1974/75 и 1975/76 година Дрвошанов користел стипендија од Фондот за стимулирање на талентираноста кај младите на Македонија како редовен слушател на втор степен од научната област македонски јазик при Катедрата за македонски јазик и јужнословенски јазици. Предвидените испити ги положил со просечна оценка 9, а тема зел од областа дијалектологија. Магистерскиот труд го одбрал со одличен успех во учебната 1980/81 година, а докторската дисертација успешно ја одбрал во учебната 1988/89 година.

Васил Дрвошанов во периодот од 1.VI 1978 година, кога е избран за асистент, па сè до 14.II 1996 година, постојано работи во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје. Во периодот од 15.II 1996 година до 31.V 2012 година, Васил Дрвошанов работи на Педагошкиот факултет „Св. Климент Охридски“ во Скопје, најпрво како вонреден професор, а од 2000 година како редовен професор. Од 1.VI 2012 година работи повторно во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје на проектот *Македонски дијалектѝен аѝлас*, на кој станува и раководител во периодот од 16.II 2015 година, па сè до своето пензионирање на 13.VII 2018 година.

Почетоците на својот работен ангажман Васил Дрвошанов ги прави во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, најпрво како помлад асистент на Одделението за лексикологија и лексикографија, каде што се реализира проектот *Толковен речник на македонскиот јазик* со потпроектот *Речник на македонскиот народна ѝезија*. За тој проект Дрвошанов има ексцерпирано ономастичен материјал од користените извори. Од 1979 година до почетокот на 1996 година тој постојано работи во Одделението за

дијалектологија, каде што се реализира проектот *Македонски дијалектѝен аѝлас*. За овој проект Дрвошанов врши теренски испитувања во дваесетина дијалектни пунктови, ексцерпира нов дијалектен материјал од печатени извори, го средува ексцерпираниот материјал од стотина пунктови по тематски подрачја во картотеката на Одделението, изработува карти со придружен коментар на повеќе од сто единици, изработува околу 700 индекси, подготвува триесетина демографски описи и др. Со еден збор, тој ги поминува сите фази на дијалектолошките проучувања. Како резултат на оваа негова темелна дијалектолошка работа, се објавени следниве негови монографии од областа на дијалектологијата: *Кајларскиоѝ љвор* (1993), *Дијалектѝолошки сѝудиѝ* (2001), *Анаѝтомскаѝа лексика за човекоѝ во македонскиѝе љвори* (2005), *Кон роднинскаѝа ѝерминологиѝа на љоранскиоѝ љвор* (2013), *Македонисѝички сѝудиѝ за Ељејоѝ* (2014), како и стотина статии за различни дијалектолошки прашања. Коавтор е и на воведниот том на *Македонскиоѝ дијалектѝен аѝлас – ѝролељомена*, објавен од ИМЈ „Крсте Мисирков“ во 2008 година, а се јавува како приредувач на две значајни дијалектолошки монографии: Круме Кепески: *Прилејскиоѝ љвор* (1993) и Воислав Илиќ: *Бийѝолскиоѝ љвор* (2020). Од објавените дијалектолошки трудови може да се заклучи дека д-р Васил Дрвошанов претставува дијалектолог во вистинска смисла на зборот. Со извонреден слух за гласовните нијанси на одделните говори, со искуство од бројните теренски истражувања и со прецизност и минуциозност во презентирање на дијалектните разлики за одделни јазични прашања, Васил Дрвошанов се јавува како еден од најистакнатите македонски дијалектолози.

Својата наставна дејност Васил Дрвошанов ја започнува како дополнителен ангажман уште во летниот семестар на учебната 1984/85 година, при што, во период од четири години, тој изведува настава по научната дисциплина Современ македонски јазик, односно култура на говорот на различни факултети: на Факултетот за музичка уметност, на Факултетот за ликовни уметности, на Факултетот за физичка култура и на Интердисциплинарните студии по производно-техничко образование во Скопје.

Во периодот од 15.II 1996 година до 31.V 2012 година, Васил Дрвошанов е редовно вработен на Педагошкиот факултет „Св. Климент Охридски“ во Скопје. Прво е вонреден професор по научната дисциплина Македонски јазик со култура на изразувањето, а од 2000 година до 31.V 2012 година, е редовен професор по истата научна дисциплина. Во овој период од својот работен век Дрвошанов се усовршува во областа на методиката и просветната дејност со повеќе свои трудови и со учества на семинари, како што е учеството во Здружениот европски проект (ЈЕР), финансиран преку програмата Tempus Phare, под наслов „Реструктуирање на образовниот процес на Педагошкиот факултет „Св. Климент Охридски“ во Скопје“, престојот на Колељот за наставници (Hanzehogeschool) во Хронинген, Холандија во периодот од 16.XI до 24.XI 1999 година, како и еднеделниот престој во 2001 година на Универзитетот на надежта во Ливерпул, Велика Британија, каде што го има проучувано системот на образованието и наставните планови за обука на

наставниците за предучилишните установи и на наставниците за одделенската настава. Во рамките на своите професорски ангажмани, проф. д-р В. Дрвошанов е во неколку наврати член или претседател во различни комисии за одбрани на магистерски и на докторски трудови.

Во периодот по докторирањето, Васил Дрвошанов извршува и бројни општествени функции: во 1990 година тој е наименуван за в.д. директор на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, а од 1991 година, кога е избран за директор, до декември 1995 година тој е работороводен орган на Институтот. Од февруари 1996 година, кога е избран од Собранието на Република Македонија, до крајот на ноември 1998 година, Дрвошанов е заменик-министер за наука во Владата на Република Македонија. Проф. д-р Васил Дрвошанов е и прв продекан за материјално-финансиско работење на Педагошкиот факултет „Св. Климент Охридски“ во Скопје.

Дрвошанов има објавувано свои научни и стручни прилози во голем број списанија, зборници и весници: *Studia linguistica Polono-Yugoslavica*, *Прилози / Contributions*, *Македонски јазик*, *Philologia Mediana*, *Славистика*, *Македонистика*, *Литературен збор*, *Јазикот во праксата*, *Годишен зборник на Педагошкиот факултет „Св. Климент Охридски“*, *Годишен зборник на Православниот богословски факултет „Свети Климент Охридски“*, *Македонски фолклор*, *Гласник на Институтот за национална историја*, *Славистички студии*, *Педагошка практика*, *Воспитание*, *Просветно дело*, *Историја*, *Етнолог*, *Македоника*, *Библиокарска искра*, *Образовни рефлексии*, *Современост*, *Зениц*, *Разгледи*, *Портал*, *Јехона*, *Прилози*, *Сирмеж*, *Корени*, *Велес*, *СУМ 64*, *Дело 74*, *Развиток*, *Сизалин*, *Раси*, *Бранувања*, *Македонија*, *Илинден*, *Форум*, *Македонско сонце*, *Акевоно (Муџри)*, *Огледало*, *Екологија*, *Поглед*, *Пресија*, *МК-ревија*, *Далги*, *Македонски писател*, *Скопје*, *Незаборав*, *Нова Македонија*, *Вечер*, *Дневник*, *Уирински весник*, *Шип*, *Просветен работник*, *Студентски збор*, *Трибуна*, *Vardar*, *Наши свети* и др. Списокот на објавените трудови содржи над четиристотини (402) библиографски позиции¹.

Овде ќе истакнеме уште неколку негови одделни трудови од различни области на науката и публицистиката: *Ономасикон – речник на лични имиња*. (1994/ 1995), *Автори и дела, I – VI*, *Жени-творци во лингвистиката* (2008), *Лингвистичките дела на Олга Иванова* (2010), *Сведоци на времето* (2010), *Книжевни наисии* (2014), *Стевои Јаска на Методија Св. Тодевски* (2016), *Јазичен мозаик* (2020) и др. Со своите разнобразни научни и публицистички трудови, Васил Дрвошанов се пројавува не само како добар познавач на различни области од науката за јазикот, туку и како постојан актуелен аналитичар и критичар на делата на наши и странски видни автори, со што со право ја зазема централната позиција на вистински промотор и проценувач на трудовите од областа на македонистиката.

¹ Целокупната библиографија на авторот е отпечатена во списанието *Македонистика*, бр. 20, 2021 година, во издание на Институтот за македонски јазик *Крсте Мисирков*.

Васил Дрвошанов е и еден од авторите на капиталните проекти *Толковен речник на македонскиот јазик I* (2003) и *Правоиџ на македонскиот јазик* (2015 / 2017).

Дрвошанов има учествувано со свои прилози на повеќе од седумдесет (78) домашни и меѓународни научни конгреси, конференции и собири. Заедно со членовите на македонската комисија за проектите *Ојшћословенски лингвистички аџлас* (ОЛА) и за *Ојшћокарџајџски дијалекџен аџлас* (ОКДА) учествувал во работата на заседанијата во Скопје и во Охрид. Освен во дијалектолошките научноистражувачки проекти МДА, ОЛА и ОКДА, Дрвошанов учествувал и во националните проекти: *Толковен речник на македонскиот јазик*, *The Republic of Macedonia* и *Правоиџ на македонскиот јазик*. Тој соработува со *Македонската радиоџтелевизија*, каде што има подготвувано голем број стручно-популарни прилози. За потребите на *Македонската академија на наукџте и уметносџте* изработил стотина апстракти на лингвистички прилози, објавувани во македонската периодика.

Помеѓу другото, Дрвошанов рецензирал и повеќе ракописи, лекторирал дваесетина книги, преведувал од српски на македонски јазик книги за „Просветно дело“ и за „Студентски збор“ и повеќе прилози за Научната програма на *Македонското радио*, а има објавувано и поезија во повеќе списанија и весници. Васил Дрвошанов освен како научник и професор од областа на лингвистиката – македонистиката, се јавува и како поет со шест објавени стихозбирки: *Ронки* (1986), *Монисџа* (1995), *Посџајалка* (1998), *Дожд* (2001), *Рој* (2008) и *Семе* (2016), а објавен и избор од неговата поезија на романски јазик *Pâine și apă (Леб и вода)* (2003) како и препев на стихозбирката *Дожд* на албански јазик *Shiu* во 2012 година, и избор од неговата поезија со наслов *Јава и сон* во 2015 година.

На општествен план, Дрвошанов има пројавено повеќе активности: а) претседател на Организациониот одбор на научниот собир „Влогот на Ѓорѓија Пулевски во културната историја на македонскиот народ (од аспект на лингвистиката, литературата, историјата, фолклорот)“, секретар (член) на Организациониот одбор на научниот собир „Македонскиот јазик од Мисирков до денес“, член на Координациониот одбор на Втората македонско-северноамериканска славистичка конференција, член или почесен член на организациониот одбор на десетина конференции („Педесет години на македонската наука за јазикот“, „Јазикот кај исламизираните Македонци“, „Павел Шатев – време, живот, дело“, „130-годишнината од издавањето на Зборникот од Миладиновци“, „Перманентното образование и учење на прагот на XXI век како филозофски и педагошки основи на теоријата и практиката во сферата на едукацијата“; Меѓународна научна конференција „Македонскиот јазик – извор на филолошки и на културолошки истражувања“); б) главен уредник на ревијата за литература, култура и уметност „Стожер“, главен редактор на македонското издание на монографијата „Голо Брдо: Од материјалите на балканската експедиција на РАН и СЃБДУ во 2008–2010 година под редакција на Андреј Н. Соболев и Александар А. Новик“, редактор

на зборникот „Македонците со исламска вероисповед – меѓу националната припадност и религиската определба“, редактор на зборникот „Македонски горански песни“, книга прва и книга втора (собирач: Мехмед Хоџа); секретар (член) на Редакцискиот одбор на зборникот „Македонскиот јазик од Мисирков до денес“, член на Редакцискиот одбор на повеќе зборници: „Студии за македонскиот јазик, литература и култура“, „Одбрана и заштита на мајчиниот македонски јазик и етнос кај исламизираните Македонци“, Годишен зборник на Педагошкиот факултет „Св. Климент Охридски“, „Традиционалното и современото во воспитно-образовната теорија и практика“, „Процесите на депедагогизација и политизација во образованието“, „Современото предучилишно воспитание и основно образование – состојби и перспективи“.

Васил Дрвошанов бил и претседател на Издавачкиот совет на списанието „Литературен збор“, претседател на Издавачкиот совет на списанието „Јазикот во практиката“, член на Универзитетскиот сенат при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, член на Советот на *Меѓународниот семинар за македонски јазик, лиџераџура и кулџура*, член на Комисијата за македонски јазик и литература за средното насочено образование и воспитување при Републичкиот завод за унапредување на образованието и воспитувањето, член на Советот за негување и развој на јазикот на програмите на Македонската радиотелевизија, член на Советот на проектот на Македонското радио „Ало, Македонијо!“ – курс по македонски јазик и др.

Освен тоа, Дрвошанов бил претседател на Организацискиот одбор за одбележување на 175-годишнината од раѓањето на Ѓорѓија Пулевски, претседател на Организацискиот одбор за одбележување на 175-годишнината од раѓањето на Партениј Зографски, претседател на Организацискиот одбор за одбележување на 100-годишнината од смртта на Ѓорѓија Пулевски, претседател на Организацискиот одбор на Средбата на просветните работници – литературни творци, член на Почесниот одбор за одбележување на 50-годишниот јубилеј од формирањето на Народната и универзитетската библиотека „Св. Климент Охридски“, член на Одборот за одбележување на 50-годишнината од смртта на Димитрија Чуповски, член на Организацискиот одбор за одбележување на 40-годишнината од основањето на *Сојузоџ на друшџиваџа за македонски јазик и лиџераџура на Република Македонија*, како и од излегувањето на неговиот орган, списанието „Литературен збор“, претседател на Советот на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, член на Управниот одбор на фондот за Наградата „13 Ноември“ на град Скопје, член на Комисијата за култура и уметност за доделување на Наградата „Климент Охридски“, член на Советот на Филолошкиот факултет итн.

Моментално Дрвошанов е член на Редакцијата на списанието за теорија и практика на образованието „Просветно дело“, член на Редакцијата на списанието за наука, литература, култура и уметност „Зенит“, член на Управниот одбор на списанието за литература, култура и уметност „Современост“, член на Извршниот одбор на *Зоружениеџо на лекџорииџе на Македонија*, член на *Друшџивоџо на џисаџелиџе на Македонија*, член на

Претседателството на *Сојузои на Македонциите со исламска религија*, член на *Друштвоио за македонско-хрваииско иријашелсиво и сорабоиика* и др.

Васил Дрвошанов е добитник на Наградата „13 Ноември“ што ја доделува Собранието на град Скопје од областа на науката за самостојниот труд *Кајларскиоио гвор* (1993), на Плакета од Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ по повод 50-годишнината од сопственото постоење за значаен придонес во истражувањата од областа на македонскиот јазик и за постигнати резултати во збогатувањето и во унапредувањето на целокупната дејност на Институтот за македонски јазик (2003) и на Наградата „Гоце Делчев“ како општествено признание за особено значајни остварувања од интерес за Република Македонија во областа на науката за колективниот труд *Толковен речник на македонскиоио јазик, I – VI* (2015).

На крајот, по ова исцрпно излагање на сето она што со голема посветеност успеал да го постигне проф. д-р Васил Дрвошанов во својот работен век, можеме само да му посакаме многу здравје и волја за работа за да може да напише уште многу трудови, научни, поетски и публицистички, и со тоа да ја збогати македонистиката во нејзиното пошироко значење на зборот.

Веселинка Лаброска²

---

² Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје, labroska_v@yahoo.com

УДК 811.163.3'374.3(0.034.44)

**ЕЛЕКТРОНСКО ИЗДАНИЕ НА ТОЛКОВНИОТ РЕЧНИК НА
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК
(Поздравна реч од промоцијата)**

Почитувани,

Во овој свечен момент сакам да го свртам вашето внимание на неколку работи. Некои добро познати, некои подзаборавени, а некои нешта ќе треба да ги имаат предвид тие што ќе одлучуваат за судбината на Речникот.

Прво, негде пред 2000 година на Институтот за македонски јазик му се закануваа со „клуч на врата“ доколку не се направи Толковниот речник на македонскиот јазик. Всушност, Институтот е формиран да се направи Речник на македонскиот јазик. Имено, по завршувањето на Тритомниот речник или *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања* кој излезе во далечната 1961, 1965 и 1966 од Димитровски, Корубин и Стаматоски под редакција на Блаже Конески, само се собирала граѓа за нов речник. Во меѓувреме се работело на Речникот на народната поезија под раководство на Т. Димитровски и од кој се излезени 4 тома, до буквата М. За жал, работата на овој проект е прекината. Во меѓувреме, Тритомниот речник трипати е преобјавуван без ниту една измена. Во тоа време, поради малите плати, сите што ќе докторираа си одеа од Институтот на подобри места. Институтот со години беше расадник на кадри. Под притисок на јавноста и на тогашното Министерство за наука, по неколку неуспешни обиди да тргне работата, се смени раководството на проектот и ме поставија мене за раководител со цел да оформам тим за работа, да се направи методологија и да почнеме со обработка на материјалот. Во тоа време само членовите на редакцијата беа доктори на науки и беше прашање кој ќе обработува. Подоцна сите напредуваа, магистрираа, докторираа и повеќето го добија највисокото звање. Ама сите што работеа на речникот немаа таква среќа. Некои не останаа да работат во наука, си заминаа и не се вратија. Кога ни се повторуваше со години дека ова сме го работеле за плата, веднаш ќе кажам. Некои не добиваа плата и никогаш не се вработија во научна установа.

Со почнувањето на работата, започнаа и проблемите. Да се земе картотеката од претходното раководство беше проследено со закана за оружје, а подоцна во текот на обработката на материјалот имав и закани по мојот живот

за што повеќепати сум пишувала и во медиумите. Уште во текот на работата на печатеното издание постојано некој ни дишеше во врат. Нема да ги споменувам, самите си знаат. Се соочувавме со недостиг на кадар, на технички средства до таа мера што не можеше да се поправи расипан компјутер, да се купи нов дел и сл. Финансирањето на проектите беше прекинато негде во 2009 година, вклучувајќи го и Толковниот речник. Така, ние го направивме речникот само од патриотски причини, бидејќи единствено македонскиот народ немаше свој речник. Единствено Министерството за култура секогаш имаше разбирање и го финансираше печатењето на речникот.

Во тоа време немаше македонска поддршка и соодветни фонтови, па работевме во Македонски тајмс што сега, при конверзијата во македонска поддршка ни предизвика многу големи проблеми. Се изгубија знаците употребени во речникот, акцентираниите вокали и сл., па требаше да вложиме дополнителен напор да го доведеме материјалот во форма во каква треба да биде.

Огромен проблем се јави кога фирмата „Сам 97“ го украде материјалот, или некој му го даде, и Речникот се најде на интернет под туѓо име. Никој не најде за сходно да не заштити. Нашиот речник е отпечатен само во 1000 примероци што е ништо кога се работи за вакво издание како што е Толковен речник. Се разбира, луѓето почнаа да го користат и да го цитираат дигиталниот речник а нас да не забораваат, иако материјалот е наш со сите грешки. Тоа создаде дополнително незадоволство во тимот на проектот. Освен тоа, од средствата од продажбата на речникот, Институтот опстојуваше со години. Се плаќаа сметки за струја, за парно, за чистачи, за чувари и што ли уште не, само тимот што ги заработуваше тие пари не доби ништо.

Второ, проект каков што е *Толковен речник* е колективен труд, и само така може да се гледа на него. И трае вечно, бидејќи лексиката како отворен систем во јазикот постојано се менува, а тоа значи дека постојано треба да се работи и на речникот. Во светот се прават речници на многу покуси периоди, а нам ни требаше повеќе од 40 години за да пристапиме кон една ваква задача.

Само да потсетиме, самиот термин *толковен речник* всушност значи *дескриптивен речник*, речник во кој заглавните зборови се обработени на македонски јазик, значи македонско-македонски речник. Во тоа е и неговото огромно значење за македонскиот народ. Тоа е најдобар одговор на сите напади однадвор и одвнатре. Со споредбени анализи може точно да се види каков е карактерот на нашиот јазик, во што е сличноста а во што се разликуваме од другите. Во основата на Картотеката е Тритомниот речник. Во моментот таа е побогата за 40% па така се цени дека нашиот речник, што е речник од среден обем брои некаде околу 100 000 лексички единици.

Ако се направи една анализа меѓу Тритомниот речник и нашиот ќе се видат големи разлики во толкувањата, во определбите архаично и сл., и на крајот во новите лексеми кои во меѓувреме се појавиле. Со промената на политичкиот систем се промени и терминологијата во оваа област, па така лексемата *самоуправување*, во едно од значењата доби ознака *историзам* бидејќи таков систем веќе не постои. И ние, за ова кусо време на подготовка на материјалот за електронското издание, додадовме барем дваесеттина нови лексеми кои од разни причини не беа внесени претходно. За илустрација ќе ја

наведам лексемата **ТОЛКОВНИК** која никна во текот на работата на самиот речник и **ТОЛКОВНИЦИ**, тие што работат на толковникот, т.е. на Толковниот речник. Сега лексемата е внесена во материјалот со ознаката разговорно. И многу други работи успеавме да поправиме во однос на печатеното издание, да подобриме дефиниции, исправивме печатни грешки, грешки настанати поради непочитување на методологијата и сл.

Трето што сакам да го нагласам пред финансиерите а тоа е фактот што ни во печатеното издание, ниту пак сега, поради познатите причини не се вклучени експерти од разни области кои би се изјасниле по прашањата од нивниот домен. На пример, во словенечкиот речник наведени се имиња на стотина стручњаци од агрономија, зоологија, физика, хемија, економија итн. кои го прегледале материјалот од нивните области. И тука доаѓаме до прашањето за меѓу институционална соработка, нешто што недостасува кај нас. На пример, за да се толкува една лексема, треба да се има сознание за неа, како изгледа, за што служи, од што е направена итн. итн. Па така ние моравме да консултираме разни енциклопедии, учебници од многу области за да објасниме тоа што требаше да го објаснуваме. Па така, на пример откривме дека *дива маслинка* се вика уште и *дафина* или постаро, од турскиот јазик (и таму е архаизам) *унај*. Јас не сакам да се откажам од вакви лексеми, особено што ги среќаваме во литературата. На пр. кај Л. Каровски има еден пример: *Унајише убаво мирисаа*. Можев лесно да го отфрлам примерот со оглед на карактерот на речникот и бројот на лексеми определени за обработка, но, ако јас, односно ние, со целата апаратура што ни е на располагање не можеме да го објасниме зборот, како тогаш еден обичен читател ќе знае за што се работи. Освен тоа, дафина, односно придавката се поврзува со зачинот *дафинов* лист или *ловор*, *лорбер*. Во печатеното издание беше обработена само лексемата *лавор*, *лавров* венец, па сега ги додадовме и ловор и лорбер како попознати и, се разбира ги поврзавме со дафинов лист. И такви има милион случаи. Ќе наведем само уште еден случај. Во РМЈ имавме случај кога кај лексемата *ујман* беше дадено само пренесеното, метафоричното значење: Невешт, неспособен човек – *Седи како ујман; Чека како ујман*. Самите примери дадоа сигнал дека ако нешто е **како** тоа нешто мора да постои. Една мала консултација и решението беше пред нас, тоа е еден вид на клен и се беше јасно.

Сакам да кажам, негде, во друга институција, на друго место веќе го имаат одговорот за кој ние губиме драгоценото време со можност пак да згрешиме.

По прашањето на карактерот на самиот проект, сакам да кажам уште нешто. Речникот мора да се гледа како целина, а не на парче кој како си го работел делот како што постојано нагласуваше проф. Кирил Конески. Тука редакцијата има огромна улога бидејќи деловите не смее да се разликуваат меѓу себе. Треба да личи како целиот речник да е пишуван од еден човек. И тука треба „пенкало со чип“ кој ќе овозможи тоа така да изгледа. Се разбира Речникот треба постојано да се надоградува. Излитената фраза „јазикот е жива материја“ во случајот со лексиката добива вистинско значење. И во овие неколку месеци на подготовка тоа го докажавме.

Сакам да нагласам уште неколку работи. Кога се започнуваше речникот, беа поканети сите што се занимаваат со лексика од Институтот и од Филолошкиот факултет. Од списокот на автори се гледа каков бил одзивот. Многумина како причина ја наведоа материјалната страна, а други тивко се повлекоа. Друго штоа сакам да кажам е нашиот обид како Институт, тука особено ќе ја истакнам нашата почината колешка во тоа време директор на Институтот, д-р Снежана Веновска-Антевска, да ги започнеме паралелно проектите **Електронски корпус на македонскиот јазик** и **Нормативен речник на македонскиот јазик** за кои до ден денес не се изнајде решение.

На крајот сакам да се заблагодарам на сите оние знајни и незнајни кои работеле на собирање граѓа за Картотеката на Толковниот речник. Нема да спомнувам имиња за да не згрешам па да испуштам некого. Огромна благодарност до целиот тим што работеше на Речникот. И се разбира до сите оние што помогнаа да излезе Електронското издание на Толковниот речник, до премиерот господинот Зоран Заев, до Владата на Република Северна Македонија, до Министерството за образование и министерката госпоѓата Мила Царовска, до Министерството за култура што сите овие години го поддржуваше нашиот проект и до сите поранешни, како и до актуелниот претседател на државата господинот Стево Пендаровски за укажаната поддршка. Без целосна поддршка од сите релевантни чинители во општеството, морална но и финансиска, се разбира, тешко ќе можеме да го следиме чекорот со науката во светот.

Снежана Велковска¹

---

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте П. Мисирков“ – snvelkovska@yahoo.com

УДК 811.163.3'374.3(0.034.44)

**ОДБЕЛЕЖУВАЊЕ НА 5 МАЈ – ДЕНОТ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И
ПРОМОЦИЈА НА ЕЛЕКТРОНСКОТО ИЗДАНИЕ НА ТОЛКОВНИОТ
РЕЧНИК НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК
(поздравна реч)**

Почитувани,

Да ни е честит и вековит Денот на македонскиот јазик!

Почнувајќи од 2019 година, Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ го чествува 5 Мај – Денот на македонскиот јазик што, по иницијатива на Советот за македонски јазик, го востанови тогашната Влада на својата 130. седница.

Годинешното чествување се случува во значајната година за нас и за УНЕСКО – 100 години од раѓањето на македонскиот великан со светско реноме, Блаже Конески, а под покровителство на претседателот г. Стево Пендаровски.

Се исправаме пред македонската јавност како луѓе од збор, исполнителни, вредни, родољуби.

По предлог на Советот за македонски јазик и по барање од Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, на 16 март годинава Владата на Република Северна Македонија на својата 54. седница донесе одлука трајно да ги откупи материјалните права од составувачите на Толковниот речник на македонскиот јазик. Министерството за образование и наука ја поддржа и ја операционализира одлуката. Советот на Институтот донесе одлука за електронско издание. Авторите и редакцијата ги подготвија печатените 4 200 страници за електронско издание. Министерството за култура ова го стави во Националната програма за Годината на Конески!

Во годината во која одбележуваме 95 години од смртта на нашиот патрон и прв кодификатор Крсте Мисирков и еден век од раѓањето на нашиот професор, лингвист, поет, преведувач, публицист и конечен кодификатор на македонскиот јазик, Блаже Конески, свечено го промовираме електронското издание на Толковниот речник на македонскиот јазик што може бесплатно да го користат сите граѓани и сите проучувачи и почитувачи на македонскиот јазик.

Со гордост го подаруваме електронското издание на Толковниот речник на македонскиот јазик на македонската и на светската јавност! Сите заинтересирани ќе можат на еден клик и на едно место (makedonski.gov.mk) да го отворат и да го користат Толковниот речник на македонскиот јазик, како што го користат и Правописот на македонскиот јазик. Толковниот речник ќе може да се користи со пребарувач, со можности за надградба. Правописот засега е во ПДФ форма, со можност за пребарување.

Дозволете ми во оваа пригода да им се заблагодарам за трудот на:

- главниот редактор и автор на електронското издание проф. д-р Снежана Велковска;
- редакторите и авторите проф. д-р Кирил Конески (кој беше главен редактор на печатеното издание), проф. д-р Живко Цветковски, проф. д-р Елена Јованова-Грујовска, проф. д-р Елизабета Бандиловска;
- авторите (по азбучен ред): проф. д-р Снежана Веновска-Антевска, м-р Бисерка Велковска, проф. д-р Симона Груевска-Маџоска, проф. д-р Светлана Давкова-Горгиева, проф. д-р Олгица Додевска-Михајловска, проф. д-р Васил Дрвошанов, проф. д-р Елка Јачева-Улчар, Оливера Јовевска, проф. д-р Максим Каранфиловски, проф. д-р Виолета Николовска, проф. д-р Фани Стефановска-Ристеска, проф. д-р Еленка Стоевска-Денчова, проф. д-р Снежана Петрова-Џамбазова, проф. д-р Лидија Тантуровска, проф. д-р Катица Топлиска-Евроска и проф. д-р Гоце Цветановски.
- проф. д-р Људмил Спасов, кој со своите согледувања се вклучи во коректурата на некои делови, а во коректурата помогнаа и Марија Антевска и Калина Јовчевска.

Толковниот речник на македонскиот јазик отсекогаш ги сплотувал вработените во Институтот за македонски јазик преку децениската ексцерпција и повеќегодишната обработка до финализирањето на авторскиот труд и добивањето на наградата за наука „Гоце Делчев“. Преку Речникот созревааме, напредувавме, подостаревме, се докажавме. Проф. д-р Кирил Конески наполни 92 години. Тој сè уште твори. Му посакуваме крепка старост и бистра мисла уште многу години. Професорот Живко Цветковски замина во пензија. Колешката Снежана Веновска-Антевска замина засекогаш. Остана делото. Останаа дефинициите, останаа страниците.

Годинава, по сила на законот, својот работен век го заокружува проф. д-р Снежана Велковска, долгогодишен раководител на проектот, а сега главен редактор на електронското издание на Толковниот речник на македонскиот јазик. Нема поголема сатисфакција за еден научник од неограничената достапност на животното дело. На колешката Велковска ѝ посакуваме уште многу години плодна научна работа!

Институтот за македонски јазик продолжува со своите научни активности преку: богатата издавачка дејност, работата на националните проекти, традиционалните меѓународни конференции, преку дигитализацијата на картотеките и објавувањето на веб страната на Институтот на сите книги од едицијата „Јазикот наш денешен“, како и на повеќе броеви од списанијата „Македонски јазик“ и „Македонистика“. Денес го промовираме електронското издание на Толковниот речник на македонскиот јазик.

Да ни е со среќа електронското издание на Толковниот речник на македонскиот јазик!

Да ни е честит и вековит Денот на македонскиот јазик!

Елена Јованова-Грујовска¹

---

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – elenajovanovagrujovska@yahoo.com

Елени Бужаровска¹
Лилјана Митковска²

НЕМАРКИРАНА ПРОМЕНА НА ВАЛЕНЦИЈАТА КАЈ МАКЕДОНСКИТЕ ГЛАГОЛИ

Апстракт: Во оваа статија се разгледуваат македонските глаголи кои може да се употребат во различни синтаксички структури без тоа да се сигнализира со некој граматички маркер. Ваквата промена на глаголската валенција е важна типолошка особина на македонскиот јазик, со која се издвојува од другите словенски јзици. Тоа е забележано уште од Конески (1967 и 1987) и подоцна кај други автори. Во ова истражување ги испитуваме тенденциите во современиот стандардно-колоквијален јазик. Околу 160 забележани глаголи се анализираат од синтаксичко-семантички аспект, со цел да се утврди дали постојат некои закономерности во доменот на лабилните глаголи. Анализата се базира на класификации предложени во поновите истражувања во рамките на типолошката лингвистика. Поради спецификата, испитувањето на оваа особина на македонскиот јазик може да даде придонес во расветлувањето на проблематиката за валенциските промени кај глаголите од типолошки аспект.

Клучни зборови: валенција, *преодност*, *аргументиска ситуктура*, *каузација*, *транзитивизација*

1. Вовед

Во оваа статија ги претставуваме резултатите од нашето истражување на македонските глаголи што покажуваат немаркирана алтернација во нивната валенција. Таквите глаголи во стандардниот и колоквијалниот јазик можат да се употребат како преодни и непреодни без граматичко маркирање. Транзитивната употреба на едновалентни, непреодни глаголи, како што се, на пример, *оги* и *умре* е илустрирана во (1) и (2).

(1) Го одам полето.

(2) Го умре човекот.

За затемнување на релациите меѓу непреодните и преодните глаголи пишувале повеќе автори. Уште Конески (1967: 177) забележува дека во македонскиот јазик границата меѓу преодните и непреодните е „расколебана“ (како во *ке ја умрам мајка ти, зо седнаа на еден ситол, зо смее дейето*) и смета дека оваа појава е поврзана со можноста за образување глаголски придавки и од

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје

² АУЕ-ФОН универзитет, Скопје

непреодните глаголи (*викнаӣ, ѓагнаӣ* и сл). Подоцна тој ја нарекува оваа појава „вторична транзитивизација“ (1987: 354) и ја подвлекува нејзината распространетост во народниот јазик со редица примери: *да ги ѓребеџаӣ овие ѓри ѓланини, ќе ѓо засѓанаӣ, ќе ѓо ѓочинаӣ, ќе ми ѓе најдам и најѓјам, ѓо навечерала со шѓо и дал Госѓо, ќе ја ѓројнеле ѓланинаӣа, ме сѓемни, ме раздени, ѓо ѓоминале ѓреку рекаӣа.*

И други автори (Спасов 1981, Корубин 1990, Минова-Ѓуркова 2000) пишувале за поединечни аспекти на оваа појава. Корубин (1990: 321) смета дека таа “има земено широки размери“ нарекувајќи ја „аргументизација на непреодните глаголи“. При тоа се создава тип на транзитивни глаголи како во примерите *Тој ѓо ѓрча/ расѓе/ѓлаче деѓеѓо* кој е „многу жив денес во македонскиот јазик“ (ibid, 322). Типолошката важност на дијатетичката немаркираност на македонските глаголи е истакната од Тополињска (1995: 175), која смета дека способноста за транзитивизација на непреодните глаголи го разликува македонскиот од другите словенски јазици.

Под валенција се подразбира бројот на основните аргументи на предикатот, нивните семантички улоги и релацијата со предикатот (Levin 2018), а некои автори (на пр. Hilpert 2014: 26) ги изедначуваат термините аргументска структура и валенција. Валенцијата на еден глагол може да се намали или зголеми со што се менува аргументската структура на глаголот (Dixon & Aikhenvald 2000), а понекогаш и неговото значење. Овие процеси често се маркираат во глаголот со некој граматички експонент, но показател може и да отсутува. Промената на глаголската валенција без морфолошко маркирање на глаголот во типолошката литература е позната како лабилност. Лабилноста во македонскиот јазик претежно се однесува на способноста на непреодните глаголи да се употребуваат како преодни, додека во обратниот случај, употреба на преодни глаголи во непреодни структури, обично се јавува во медијална дијатеза со рефлексивниот маркер *се*. Корубин (1990: 321) ја нарекува промената на непреодните глаголи во преодни „аргументизација на нетранзитивните глаголи“, а спротивната промена „дезаргументација на транзитивните глаголи“, но смета дека отсутството на маркирањето не ја поткопува опозицијата меѓу преодните и непреодните глаголи. Тој вели дека овие две групи глаголи поседуваат „јасно изразени својства на транзитивност“, иако постојат некои глаголи како што се *ѓасне (оѓноӣ ѓасне* наспроти *некој ѓо ѓасне оѓноӣ)* кои „не можат да се вредат само во овие две групи“. Овој став е близок до ставот во функционалните граматика дека транзитивноста како синтаксичка категорија не се заснова на бинарна опозиција туку претставува скаларна димензија која зависи од повеќе фактори (Norreg & Thompson 1980). Тоа подразбира дека преодните глаголи поседуваат разни степени на транзитивност.

Во когнитивната граматика (Langacker 2008) транзитивноста зависи и од конструкцијата – еден ист глагол може да се претстави различно во зависност од тоа кои елементи од предикатската рамка се истакнуваат

(односно се „профилираат“) и од тоа како е претставена релацијата меѓу нив. Улогата на конструкцијата во транзитивизацијата на непреодните глаголи Тополињска (1995: 172) ја карактеризира како „притисок на самата синтаксичка шема“. Во овие каузативни конструкции реплицирани според балканската, а посебно синтаксичката шема во грчкиот јазик „се налага еден перцептивен модел според кој секој неагентивен аргумент може да биде сфатен како директен објект на определена операција што ја врши врз него агенсот“. Авторката ги вбројува тука и каузативните конструкции со непреодните глаголи од типот *нè смрачи на ѝаѝоѝ*.

Надоврзувајќи се на овие согледувања во домашната и странската литература, во ова истражување сакаме посистематично да ја испитаме лабилноста и да ги откриеме закономерностите карактеристични за оваа појава. За таа цел собравме и анализиравме примерок составен од реченици со глаголи што алтернираат меѓу преодна и непреодна употреба. Примерокот што го анализиравме содржеше околу 160 глаголи во преодна и непреодна употреба, но тој број не е конечен и сигурно нивниот инвентар ќе се пополнува. Примерите ги ексцерпиривме од реченици, литературни и новинарски текстови, но исто така и од текстови на интернет. Во анализата не се вклучени лабилните глаголи што се употребуваат во дијалектите, како на пр. дијалектизмите од Битолско (Јанушева и Спасов 2003): *аздиса*, *кркне* (‘писна’), *кердоса*, *чакѝиса* (непреоден ‘полуди’, преоден ‘сфати’) и локалните употреби на почестите глаголи, на пр. *Ме влезе на концероѝ* (ibid, 2003). Исто така, во анализата не се обработуваат лабилните глаголи што претрпеле метафоризација на основното значење (*смрзнав од ѝоѝледоѝ* > *ме смрзна ѝоѝледоѝ*) или глаголите чие значење се променило при транзитивизација (*Надвор свеѝна молња* > *Ја свеѝнав собаѝа*).

2. Теориска рамка

Анализата се базира на класификациите предложени во поновите истражувања во рамките на типолошката лингвистика (Letuchiy 2009, Kehayov & Vihman 2014). Во предметната литература се разликуваат два типа лабилност при валенциските промени во бројот на основните аргументи: агенсна и трпителна (Dixon 1994: 6). Промената на валенцијата се рефлектира во синтаксичката транзитивизација или детранзитивизација на глаголот. Агенсна валентност имаат глаголи кои при додавање на втор аргумент во алтернациите го зачувуваат агенсот во својата субјектна функција (3).

(3) Васка претрча **преку полето**. Васка го претрча **полето** за час.

Од друга страна, глаголите со трпителна лабилност го зачувуваат трпителот, но сега тој „се преместува“ во синтаксичката позиција на директен објект (4).

(4) **Детето** легна. Марија го легна **детето**.

Преодните глаголи чиј втор аргумент со неопределена или генеричка референција не е реализиран, но се подразбира од контекстот не спаѓаат во категоријата на лабилни глаголи (*ише, јаге, чииа* и сл). Меѓутоа, има глаголи кај кои тешко може да се определи дали вториот аргумент е имплициран или не (на пр. *иее, меише*), па тие се нарекуваат **квазилабилни** (Letuchiy 2009).

Во стандардниот македонски јазик постојат и двата типа лабилни глаголи. Конески (1987: 354-360) зборува за развивање на преодност кај непреодните глаголи и тука ги вклучува и двата типа на промени. Интересно е дека Корубин (1990) ја најавува оваа поделба укажувајќи на улогата на агенсот:³ во првите „субјектот сам го прави дејството“ (*ишој зо оди иашои, зо шеиа свеишои*), а во вторите „го прави објектот да го врши дејството“ (*ишој зо ирча деиешо, зо расише деиешо*).⁴ Тополињска (1995: 172) објаснува дека трпителот X во појдовната конструкција (*X шеиа > У зо шеиа X*) има истовремено две улоги на агенс и каузатор, а кога глаголот станува преоден тие две улоги се делат. Според неа, истиот процес се случува и кога во позиција на објект е погодениот партиципant (на пр. *Ке ише умрам!*). Тоа значи, дека авторката, сепак, разликува два типа на т.н. вторична транзитивизација, кои можат да се споредат со класификацијата на типолозите.

Иако, во претходните анализи на развивање преодност кај непреодните глаголи акцентот се става на глаголите за движење, имајќи ги предвид типолошките истражувања според кои доминантен тип на лабилност е трпителниот, нашата појдовна хипотеза беше дека во македонскиот јазик трпителните лабилни глаголи се побројни и дека нивната семантика е поврзана со тенденцијата за лабилизација. Ова се потврди во нашето истражување.

Од првата анализа на примерокот произлезе дека бројот на трпителните лабилни глаголи е речиси двојно поголем од агенсните лабилни (100 наспрема 59), што претставува важна разлика споредено со другите словенски јазици.⁵ Во двете групи на лабилните глаголи доминатно е присутна стратегијата на транзитивизација на непреодните глаголи. Ваквата тенденција е во склад со резултатите од другите типолошки истражувања на оваа тема и се објаснуваат со делувањето на принципот на иконичност во јазикот (Haspelmath 1993, Givón 1991). Всушност, се работи за дејства за кои лесно може да се замисли автономно, спонтано извршување, па тие првично се лексикализираат во непреодни глаголи. Преодноста може да се конципира во одредени контексти.

Нашата понатамошна анализа покажува дека транзитивизацијата е резултат на два процеси кои „произведуваат“ два типа лабилни глаголи: трпителни и агенсни. Кај трпителните лабилни глаголи во аргументската структура се додава нов партиципant како каузатор (агенс), а трпителот се

³ Тој го именува агенсот со синтаксички термин: субјект.

⁴ Овие заклучоци произлегуваат од неговата работа на *Интенцијално-синтаксичкиот речник на македонскиот јазик* (резултат на проект на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“), чиј редактор беше до 1994 година.

⁵ На пример, во рускиот јазик (Letuchiy 2015).

поместува во објектната позиција. Во агенсните лабилни глаголи, вториот партиципant е веќе присутен на периферијата на предикатско-аргументска структура најчесто како околност во која се одвива настанот, но при транзитивизација тој се промовира во објектната позиција.

3. Анализа

За да ги утврдиме општите параметри што ги обединуваат овие глаголи и влијанието на тие параметри врз нивната лабилност применивме неколку критериуми во нивната класификација. Основната семантичка класификација е заснована врз видот на дејството или ситуацијата што ја кодира глаголот.

Трпителните лабилни глаголи сочинуваат семантички разновидна група која содржи 100 глаголи. Нив ги поделивме во шест класи, според лексичкиот аспект и припадноста на одредено семантичко поле. Тоа се следните класи: промена на состојба, промена на позиција, спонтани процеси, активности, продукција на сетилни дразби и фазни глаголи. Агенсните лабилни глаголи, коишто се во помал број, ги поделивме на две класи: природни појави и активности.

3.1 Трпителни лабилни глаголи

Како што спомнавме погоре, трпителните лабилни глаголи се делат на шест семантички класи, кои ќе бидат разгледани поединечно.

3.1.1 Во најбројната класа спаѓаат 53 глаголи што означуваат **промена на состојба**: *живне, заглүйи, заѓори, замолкне, замолчи, замрзне, занеме, засише, зайрудне, зјасне, зјусне, избледи, изгладни, мувлоса, накисне, настине, овене, оглуви, оглуји, оѓоли, оѓрubi, оживи, оздрави, омекне, онемее, ојусији, осиромаша, ослабне, ослейи, остари, ошежне, јобудали, јобели, јожолји, јолуди, јомодри, јошемени, јоцрвени, јоцрни, јошоне, јукне 3 (балон), јовиса, раззелене, разлесија, расцветија, рјоса, скаје1, скаје2 (метаф.), смрзне, созрее, сијобудали, сијивне, умре, црвоста.*

Во своето основно значење, овие глаголи изразуваат некоја спонтана промена на состојбата на единствениот партиципant. Тие стануваат преодни преку немаркирана каузативизација, односно додавање на агентивниот/каузалниот партиципant во аргументската структура на глаголот. Додадениот агенс/каузатор во субјектната позиција делува врз трпителот кој ја зафаќа објектната позиција. Во јазиците во светот, каузативизацијата, која често е морфолошка, е најраспространета стратегија (Dixon & Aikhenvald 2000). И во нашиот примерок тоа е доминантен механизам за зголемување на валенцијата застапена кај 87% глаголи од вкупниот број, а посебно е честа кај глаголите што означуваат промена на состојба на трпителот. Повеќето глаголи се образувани

со префиксација од именки и придавки.⁶ Некои глаголи се полисемични: нивното второ или трето значење се означува со бројка до глаголот, што не мора да значи дека тие претставуваат посебни лексеми.⁷ Во долните примери (5-8) даваме непреодна и преодна употреба на истиот глагол. Во заградата е дадена скратеница за изворот на примерот, а целосни податоци се дадени на крајот или адресата на интернет страната од каде е земен примерот.

(5) И земјата **поцрне** од турски трупови. (ИТ)

(6) ... по земјата се тркалаа со невидена брзина просирни топки електрицитет, ..., ги гореа амбарите и ги **поцрнуваа** куќите (СЈ2)

(7) Изгледа **ослепувал** тогаш човекот, **оглувувал** на таква работа. (ПМА)

(8) Тој го **оглуви** детето тепајќи го по глава. (ДР)

Каузацијата може да биде индиректна, како во случајот со глаголот *умре*, кој не може да се транзитивизира во другите словенски јазици за разлика од балканските.

(9) Сektата „Црна ружа“ ми **го умре** детето. (sekojden.net)

3.1.2 Втората класа насловена **промена на позиција** може условно да се толкува и како промена на состојба. Од 11 глаголи, 6 се деривирани каузативи што означуваат промена на позиција на телото: *леѓне, ѝадне, ѝройадне, седне, сџане, клекне*.

(10) **Станал** од спиење Велко и си го грабна Силјан в раце... (МЦ)

(11) Јас прво **го станав** од тоа седиште и **го седнав** до мене. (aktor.mk)

Декаузација без употреба на рефлексивното *се* е ретка појава во македонскиот јазик и се среќава кај 5 лабилни глаголи од оваа класа (*заглави, мрда 2, сврџи, до/ѝроближи*). Повеќето од декаузалните глаголи може да имаат и паралелна форма со експлицитен детранзитивирачки маркер *се*, што укажува дека основата на деривацијата кај овие глаголи е преодниот глагол.

(12) Денес ... (се) **заглавив** на самата раскрница во место. (forum.carclub.mk)

(13) Ете, **го заглавив** копчето за вклучување аларм (forum.femina.mk)

(14) Дождот **истура** оваа вечер, пролевајќи ја насекаде својата студена острина. (РТ)

(15) Уште со идењето на Стојан, Митра му **истури еден грст солзи**. (СП)

3.1.3. Во класата на **спонтани процеси** влегуваат 9 лабилни глаголи: *варира, врие1, ѓори, коаѓулира, ѝука3* (со значење *се крши*), *ферментѝира, врие2, кайе2, ѝрска*.

⁶ Во некои трудови (на пр. Корубин 1990) наречени фактитивни.

⁷ На пр. *мрда 1* (движи: ги мрда усните), *мрда 2* (помести: мрдни го столот).

(16) Внатре дедо Димо **го вриеше** качамакот. (ГП)

(17) Нарачаа жилаво месо, **го** кинеа и **гореа**. (СЈЗ)

Неколку лабилни глаголи (*врие2*, *каџе2*, *ѝрска*) се формираат со метонимична промена: садот во кој се одвива некој процес се концептуализира како агенс и ја зафаќа субјектната позиција. Реченицата во (18) потекнува од *Чајоѝ врие во самовариѝе*.

(18) Самоварите **вријат**, подрипнуваат. (ПМА)

3.1.4 Класата на **активности** содржи 12 глаголи: *брза*, *задоцни*, *заѝре1*, *засѝане*, *леѝа*, *ѝрооди*, *соѝре1*, *учи*; од кои три се декаузални: *навикне*, *ѝукне2*, *исѝури1* (за дожд), а еден е метонимичен *исѝури2*.

Кај некои непреодни глаголи што изразуваат активности (*брза*, *задоцни*, *учи*) наспроти *засѝане*, *ѝрооди* вршителот не се перцепира како прототипен агенс, па нивното значење станува блиско со семантиката на декаузативната концептуализација. Тоа може да биде причина за паралелна употреба на истиот глагол со рефлексивното *се* (20, 21)

(19) Не **брзам** никаде, одам чекор по чекор во кариерата (www.gol.mk)

(20) Извини, **се брзам** (<https://cooljugator.com/mk>)

(21) Тој **се учи** да игра со целото тело, и со грб кон топката. (<http://fudbal-mk.com>)

Важна одлика на оваа класа е дека таа содржи неколку глаголи што не се образувани со каузативизација како во претходните класи туку со декаузативизација: од преодниот глагол се развил непреодниот (бидејќи преодната ситуација се чини концептуално поедноставна).

(22) Нашиот интернационалец не **навикна на** солидни партии во НБА лигата (mrt.com.mk)

(23) Мира **го навикна детето** на еден одреден ред. (ИСПЗ)

(24) Денес ... **заглавив** на самата раскрсница во место. (forum.carclub.mk)

(25) Ете, **го заглавив** копчето за вклучување (forum.femina.mk)

Можно е овие преодни глаголи да се користеле како медијални со маркерот *се*, кој е средство за декаузализација во македонскиот јазик (*навикне некоџо – се навикне; заџлави неѝѝо – се заџлави*), и сѐ уште се јавуваат како такви, но со текот на времето спонтноста на настанот се зацврстила и тие се преосмислени како примарно непреодни глаголи. Ова доведува до нивно изедначување со сличните трпително лабилни глаголи и *се* може да се испушти во некои употреби. Притоа, важна улога има и честотата на употреба на преодниот и непреодниот глагол. Вообичаено, примарниот глагол е почест⁸ па затоа и

⁸ Според типолошките испитувања (на пр. Haspelmath 1993).

пофреквентните употреби се сфаќаат како примарни. Секако, овие претпоставки треба да се проверат со дијахрониски испитувања.

Со метонимична промена станува непреоден глаголот *исџири*.

(26) ... во камено корито, низ железна шепурка, живо и осамено **истураше** чешма (МН)

3.1.5 Класата на **сетилни дразби** ја сочинуваат 8 глаголи: *бие*, *ексџлодира*, *мириса*, *свејине1*; *џройне2*, *чкрајне2*, *џукне2*, *свири2*. Непреодните глаголи главно означуваат спонтани дејства во кои се произведува карактеристичен звук (*бие*, *ексџлодира*, *џройне*) или некоја друга сетилна дразба (*мириса*, *свејине*). Од нив се деривираат преодните глаголи со вклучување на свесен агенс во аргументската структура на глаголот, кои изразуваат активности. Последните четири глаголи се подложни на понатамошна метонимиска деривација (*враџаџа џройна/џресна*, *џџџолоџ џукна*, *заџлкаџа чкрајна*, *раџоџо свири*).

(27) Кога влегуваше в град **биеше** камбаната. (РК)

(28) Дедо Добри сам ја отклучува црквичката и **ја бие** камбаната. (preminportal.com.mk)

(29) ... го заигра камчето, кое сега во отворена кутија не **тропаше** толку примамливо. (МЈ)

(30) А многу убаво и **го тропаше** тој ѓаволски барабан. (СП)

(31) Во Скопје **светна** новогодишната елка (daily.mk)

(32) Молња **ја светна** статуата на Слободата ... (<https://lokalno.mk>)

3.1.6 Последната класа опфаќа 7 **фазни глаголи** кои ја означуваат една од трите фази во настанот: *заврши*, *заџре2*, *џочне*, *џрекине*, *џресџане*, *џродолжи*, *соџре2*. Претпоставуваме дека непреодните глаголи се примарни и од нив се развиле преодни.

(33) Првиот час **заврши** без учење. (СЈ4)

(34) Крсте **го заврши** третото одделение со одлична оценка. (СП)

Глаголот *заџре* има две значења. Во едното е синонимно со стилски маркираното *соџре* (со значење ‘престане’), а во другото со *засџане*. Сите овие непреодни глаголи може да се транзитивизираат, но преодната употреба на глаголот *џресџане* е многу ретка.

(35) ...ама логично ми е да не ѓо џијам лекоџ и џака некако сџонџано ѓо *џресџанав*. (forum.femina.mk)

Се забележува тенденција преодните лабилни глаголи да се јавуваат во свршен вид, што сведочи за поврзаноста на свршеноста со транзитивноста (Конески (1987: 359). На таа тенденција укажува и Корубин (1990: 321), кој вели дека вообичаено е да се каже *ѓо леѓна/сеѓна/засџа/клеќна некоѓо* наместо *ѓо*

лежи/седи/сѝие/клечи некоѓо, но истите глаголи може да се јават како вторично изведени несвршени глаголи (*ѓо леѓнува/седнува* и сл.).

3.2 Агенсни лабилни глаголи

Агенсните лабилни глаголи при зголемување на валенцијата го зачувуваат агенсот во субјектната позиција, но им се додава нов аргумент во нивната аргументска структура. Всушност, најчесто тој аргумент не е импликуван од семантиката на глаголот и се однесува на некоја околност (место или инструмент) на дејството. Говорителот го промовира тој реченичен конституент во позицијата на директен објект и со тоа тој добива својства на трпител.

(36) Тој шета по/низ/на планината > Тој ја шета планината.

Оваа семантичко-синтаксичка стратегија во типологијата е позната како апликативна (Dixon & Aikhenvald 2000: 12). Во нашиот случај, објаснувањето за нејзиното делување може да се најде во веќе спомнатиот став на Тополињска (види во воведот) дека „се налага еден перцептивен модел според кој секој неагентивен аргумент може да биде сфатен како директен објект на определена операција што ја врши врз него агенсот“. Нејзината класификација на „глаголи кои дозволуваат двојна рекција“ е врз основа на семантиката на ситуациите (Тополињска 1995: 70-73). Кај глаголите за движење таа разликува два типа промени во зависност од тоа „која семантичка позиција ја пополнува синтагмата со можна двојна формализација“ (ibid, 70): *Јавна на коњоѝ / Го јавна коњоѝ* и *Скокнува ѝреку дуѝкаѝа / Ја ѝрескокнува дуѝкаѝа*. Во другата подгрупа, покрај партитивните (*Дај ми млеко / од млекоѝо*) се наоѓаат и оние со дел од телото: *му ја бакна ракаѝа / ѓо бакна во ракаѝа*.

Ние најдовме 57 агенсни лабилни глаголи, но нивниот број може да биде поголем. Транзитивизацијата кај нив се одвива преку авансирање на помалку или повеќе присутен периферен аргумент во предикатско-аргументското јадро. Глаголите ги поделивме на две семантички класи: глаголи што означуваат природни појави и глаголи кои кодират претежно физички активности. Во првата класа, малобројна, но типолошки важна, спаѓаат 5 глаголи: *дува* (за ветер), *зајде*, *врне*, *оѓрее*, *осамне*. Во транзитивната конструкција се воведува нов, најчесто персоналан аргумент, кој се презентира како погоден од дејството на дадената природна сила.

(37) И така **осамна** убав летен ден со сите свои убавини и лошотиѝ. (СП)

(38) Ја минавме границата, па Австрија и **не осамна** некаде кон Салцбург. (НК)

(39) Одеднаш ветерот **дувна** посилно, го отвори капакот од прозорецот. (МЈ2)

(40) Чисто информативно, ме истушира дождот, **ме дувна** ветрот, ме огреа сонце ... (forum.femina.mk)

Во преодните реченици човекот е претставен како трпител изложен на влијанието на некоја природна сила изразена во значењето на глаголот. Бидејќи транзитивната конструкција подразбира резултат од извршеното дејството, а резултатот се одразува во погоденоста на трпителот, глаголот најчесто се реализира во свршен вид. Овие глаголи се лабилни и во грчкиот јазик, каде дополнително постои и лабилна верзија од преводите на *се раздени* и *се сџемни*. Не е исклучено дека транзитивизацијата на споменатите пет глаголи била потпомогната и од аналогија со преодните конструкции *ме раздени*, *ме сџемни*.

Втората класа е многу поголема и содржи над 50 глаголи.⁹ Тие, доминантно, означуваат физички активности, додека, само 6 се ментални. Физичките активности се распределени во неколку семантички полиња. Најголем број од овие непреодни глаголи кодираат движење на агенсот по/над површината на некоја локација, а предлогот ја дава релацијата меѓу агенсот и локацијата: *врџи со*, *џази на*, *џледа во*, *џребе ѓо*, *до сџиџне до*, *дува на*, *каџе на*, *лази ѓо*, *мава ѓо*, *мавџа со*, *мине ѓокрај*, *мрда со*, *надлеџа на*, *на/сџаџи на*, *оџи ѓо*, *џаџне на (исџиџи)*, *џаџува ѓо*, *џремине џреку*, *џреџрча џреку*, *скока џреку*, *слезе оџ*, *сџаџне на*, *сџиџне до*, *џроџа ѓо*, *уџри во*.

Непреодната конструкција по правило содржи локативна или инструментална прилошка определба која изразува одредена околност на дејството, како во следниот пример.

(41) Тој **достигна до** гранката со зрелите цреши. (ДР)

Кога говорителот сака да го претстави дејството похолестично (односно поцелосно), при што периферниот учесник на настанот се концептуализира како повеќе погоден, тој учесник се промовира до статус на директен објект.

(42) Тој **ја** **достигна** гранката со зрелите цреши.

Во преодната конструкција значењето на глаголот може да добива различни нијанси во зависност од тоа дали референтот на промовираниот партиципент е предмет (42), човек/жив суштество (43) или апстрактен поим (44).

(43) Кучињата **го** **достигнаа** волкот. (ДР)

(44) Топлотниот бран од изминатите денови денеска **го** **достигна** својот максимум. (<https://tera.mk>)

Активноста изразена со глаголите *врџи*, *џукне*, *свири*, *слезе*, *чкраџне* се врши со помош на периферен учесник со инструментална улога, додека глаголите *иџра*, *комуниџира* бараат учесник со социјативна улога (*комуниџирав со неџо – џо искомуниџирав*). Тука спаѓаат и глаголите *владее* и *уџравува* во чија основа лежи инструментална релација.

⁹ Тука би можеле дополнително да се вклучат и глаголите што означуваат контакт со дел од телото: *влече/џрџи/фаџи за рака – ја влече/џрџи/фаџи ракаџа*.

Во транзитивната конструкцијата значењето на погоденост на промовираниот партиципant од дејството на агенсот е посилено отколку во нетранзитивната.

(45) Постизборно: Кој **со кого ќе игра**, а кого никој нема да **го игра**? (civilmedia.mk)

(46) Ми подаваат едно книже и **чкрапаат со кибритот** да ми светнат. (ПМА)

(47) Од кутијата извади една цигара, важно **ја чкрапна** запалката. (БМ)

Некои глаголи на движење од претходната подгрупа, на пр. *слезе*, може дополнително да изразуваат социјативна релација со промовираниот учесник на дејството. Се чини дека со транзитивизацијата повеќе се истакнува решителноста на агенсот да го изврши дејството врз објектот, односно се зголемува агентивноста на субјектниот референт.

(48) Преку летото можев да **слезам со количката** и со него по скали. (forum.femina.mk)

(49) Тоа јас ќе **го слезам**. Ти земи го големиот. (РК)

Стратегијата на промоција на периферен конституент користат и глаголи што означуваат некое движење насочено кон трпителот: *дувне* (*дува на суџаџија / ја дува суџаџија*), *кајне* (*кајне на мене / ме кајне*). Тука влегуваат глаголи што изразуваат активности при кои се произведува карактеристичен звук: *џукне* (*џукна со џишиџол / џо џукна џишиџолоџи*), *џројне* (*џројна на враџаџија / ја џројна враџаџија*), како и глаголите *лае* и *џлаче* (во смисла оплакува). Кај сите нив субјектните референти во преодната употреба се одликуваат со повисок степен на агентивност.

(50) Кучето скитник **лае на** возачите / **ги лае** возачите. (<https://hashtag.mk>)

Треба да се истакне, дека преодните употреби на глаголите *џледа*¹⁰ (*ме џледа / џледа во мене*), *џори* и *мава* се повообичаени ако трпителот е одушевен. Тоа може да е индикатор за спротивната насока на алтернацијата (преодни/непреодни) што подразбира детранзитивизација. Се чини, дека во непреодната варијанта се создава значење на дистанцирање. Иако, во нашата класификација овие глаголи ги сметаме како декаузални (односно спротивни на апликативните), нивното значење зависи од семантиката на промовираниот аргумент. Така, предлошката конструкција е почеста со неодушевени предмети или кога глаголот има метафорично значење.

(51) Метo **удрил** со браникот **во** дрвото. (ИСП)

(52) Навивач **го удри со** топче во главата. (sportclub.mk)

(53) Короната „**удри**“ **по** судските рочишта. (alsat-m.tv)

¹⁰ Глаголот *џледа* кодира намерно дејство во кое агенсот го насочува погледот кон нешто.

Агентивното значење избледнува кај трите глаголи што означуваат ментални и емоционални активности: *мисли, жали, боледува*. Тоа не се типични внатрешни состојби бидејќи може да се каже дека човекот ги прави свесно.

(54) Промоција на нов роман „Сè уште **мислам на тебе**“. (kultura.com.mk)

(55) Катице **те мислам**, поточно ден ноќ не ми излегуваш од глава. (balkan.mk)

Во истата група има и два неагентивни лабилни глагола (*ѝаоге на исѝиѝи* и *каиѝе*), што сведочи за притисокот на самата транзитивна конструкција да инкорпорира и други глаголи.

(56) Не ти истуриле вода кога си излегувал затоа **го падна испитот**.

(twitter.com>hashtag>балакан)

(57) Само ме интересира дали инспекторите **ги капе** вода од климатизер или нив ни мува не ги лази ... (www.build.mk)

Глаголите *забрза, меѝе, иѝра, сонува, ѝрча* и *учи* ги сметаме како квазилабилни бидејќи во непреодната употреба нивниот имплициран директен објект се подразбира од контекстот а во преодната употреба тој станува експлицитен.

(58) Ние едноставно си **игравме** надвор по цел ден. (in-formator.weebly.com)

(59) Пред влезот на зградата три девојчиња **играа ластик**. (БМ2)

4. Заклучок

Во статијата ја испитавме лабилноста во стандардниот македонски јазик како важна типолошка црта што го разликува од другите словенски јазици. Анализата на 157 глаголи покажа дека лабилизацијата, главно, е резултат на немаркирана транзитивизација и дека постои поврзаност меѓу типот на лабилност и структурата на настанот вградена во семантиката на глаголот.

Во поглед на причините за транзитивизацијата, Конески (1967: 177) смета дека таа била спомогната од семантички фактори: „кај некои глаголи може да се премости лесно разликата со преодноста бидејќи се асоцираат по значење со преодни глаголи, на пр, *ке ѝо умраѝи* се асоцира со *ке ѝо убијаѝи*“. Секако, преодноста се развива кај глаголи кои во својата семантичка рамка имаат потенцијален партиципент на кој може да се пренесе дејството, па во преодната употреба тој доаѓа во фокусот, со што и значењето на глаголот претрпува извесно поместување. Постојат повеќе можни стратегии да се искажат такви блискозначни настани.

Причината зашто во македонскиот јазик се појавува лабилноста како важна стратегија (за разлика од другите словенски јазици) може да се бара и во меѓујазичен контакт кој веројатно го поттикнал процесот. Така, Тополињска (1995: 172) смета дека ширењето на транзитивноста е резултат на влијанието на несловенските балкански јазици, посебно грчкиот јазик, каде што „каузативите

од таков вид претставуват продуктивен семантички-синтаксички модел“. Но, таа подвлекува дека, тоа е и внатрешнојазична промена чие ширење се должи на балканската тенденција за генерализација на акузативниот однос меѓу предикатот и неговиот втор аргумент.

Извори

- (БМ1) „Клучарчиња“ од Бистрица Миркуловска (1992)
(БМ2) „Тополите на крајот од дедовата ливада“ од Бистрица Миркуловска (2001)
(ДГ) Дигитален речник на македонскиот јазик
(ГП) „Бојан“ од Глигор Поповски (1973)
(ИСП) Интенцијално-синтаксички речник на македонскиот јазик
(ИТ) „Бојана и прстенот“ од Иван Точко (1959)
(МЈ) „Будалетинки“ од Мето Јовановски (1973)
(МН) „Потковица на смртта и надежта“ од Миле Неделкоски (1986)
(ПМА) „Небеска Тимјановна“ од П. М. Андреевски (1988)
(РК) „Парите се отепувачка“ од Ристо Крле (1938)
(СЈ1) „Кловнови и луѓе“ од Славко Јаневски (1956)
(РТ) „Ветришта“ од Радојка Трајанова (2008)
(СЈ2) „Забранета одаја“ од Славко Јаневски (1988)
(СЈ3) „Месечар“ од Славко Јаневски (1959)
(СЈ4) „Улица“ од Славко Јаневски (1951)
(СП) „Крпен Живот“ од Стале Попов (1953)
(НК) „Патувања“ од Никола Кирков (1982)
(МЈ2) „Луман арамијата“ од Мето Јовановски (1954)

Литература

- Велковска, С. (ред.) 2000: *Инџенцијално-синџаксичкиоџ речник на македонскиоџ јазик*, Том III. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Јанушева, В., Спасов, Љ. 2003: „За некои поинтересни случаи на проширување на валентноста на едноаргументските предикати во македонскиот јазик (врз примери од Битола и Битолско)“, *Зборник на џрудови од 29 научна конференција на СМЈЛК (237–253)*, УКИМ, Скопје.

- Конески, Б. 1967: *Историја на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје.
- Конески, Б. 1987: *Грамајика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје,
- Корубин, Б. 1990: *На македонскограматички теми*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков”, Скопје.
- Минова-Гуркова, Л. 2000: *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*, Радинг, Скопје.
- Спасов, Љ. 1981: *Преодности на глаголите во македонскиот јазик*, Докторска дисертација, УКИМ, Скопје.
- Тополинска, З. 1995: *Македонските дијалекти во Егејска Македонија, Книѓа 1, Синтакса*, Том I. МАНУ, Скопје.
- Dixon, R., M. W. 1994: *Ergativity*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Dixon, R., Aikhenvald, A. 2000: "Introduction", Dixon R, Aikhenvald A, (eds). *Changing Valency: Case Studies in Transitivity* (1-29), Cambridge University Press, Cambridge.
- Givón, T. 1991: "Isomorphism in the grammatical code: Cognitive and biological considerations", *Studies in Language* 15, 85–114.
- Haspelmath, M. 1993: "More on the typology of inchoative/causative verb alternations". Comrie Bernard, Polinsky Maria (eds.), *Causatives and transitivity* (87–120). Benjamins, Amsterdam.
- Hilpert, M. 2014: *Construction Grammar and its Application to English*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Hopper, P., Thompson, S. 1980: "Transitivity in Grammar and Discourse", *Language* 56 (2), 251–299.
- Кегајов, П., Вихман, В. 2014: "The lure of lability: A synchronic and diachronic investigation of the labile pattern in Estonian", *Linguistics* 52 (4), 1061–1105.
- Langacker, R. W. 2008: *Cognitive grammar*. Oxford University Press, Oxford.
- Letuchiy, A. 2009: "Towards a typology of labile verbs: Lability vs. Derivation". Epps Patience, Arkhipov Alexandre (eds.), *New Challenges in Typology: Transcending the Borders and Refining the Distinctions* (247–268), Mouton de Gruyter, Berlin.
- Levin, B. 2018: *Argument Structure*.
<https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199772810/obo-9780199772810-0099.xml>

Summary

The authors examine the phenomenon of lability in standard Macedonian. Lability is a property of those verbs that can be used in both transitive and intransitive frames without being formally marked. A total of 157 verbs were found in alternating intransitive/transitive patterns. The examples with these verbs were collected from various sources and analyzed in order to establish the reasons for their distribution. The analysis showed that these verbs fall into two lability types depending on the structural differences between the strategies involving valency increase. It was found that patient lability is the prevailing type in standard Macedonian (*Deteto legna/ go legna deteto*), but that agent lability verbs employ the applicative strategy by promoting a peripheral argument into the direct object position (*Toj šeta po planinata/ ja šeta planinata*). The quantitative analysis confirmed the observations by some authors that lability is mainly produced in transitivity.

Марина Даниловска¹

УПОТРЕБАТА НА ПРАВОПИСНАТА НОРМА ВО ПИСМЕНИТЕ РАБОТИ ПО ПРЕДМЕТОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРА ВО СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Апстракт: Во овој труд е направена анализа на употребата на правописната норма во писмените работи по предметот *Македонски јазик и литература во средното образование*. Прегледот на грешките коишто најчесто се забележуваат е направен врз корпусот од писмените работи на учениците од СОУГ „Кирил Пејчиновиќ“ и од ОСМУ „Никола Штејн“ од Тетово, кои посетуваат настава на македонски и на албански наставен јазик. Посебен акцент е ставен на: пишувањето на одредени самогласки и согласки, употребата на големата и на малата буква, обележувањето на надредниот знак и правописните правила засновани на фонетските промени кај согласките. Нашата цел е да потенцираме кои се најчестите правописни грешки што ги прават учениците (и оние со македонски како мајчин јазик и оние со македонски како немајчин јазик).

Клучни зборови: македонски јазик, ученик, правопис, норма, училиште.

Во наставните програми за четиригодишното гимназиско образование, наставниот предмет Македонски јазик и литература, со статус на задолжителен предмет, во паралелките со настава на македонски јазик е застапен со 4 часа неделен фонд и 144 часа годишно за негово изучување. Во четиригодишното средно стручно образование предметот Македонски јазик и литература во паралелките со настава на македонски јазик е застапен со 3 часа неделен фонд и 108 часа годишно за негова реализација. На овие часови учениците ги прошируваат и продлабочуваат знаењата од македонската и од светската литература, ги усвојуваат и ги почитуваат нормите на македонскиот стандарден јазик, но, исто така, се оспособуваат и за самостојно усно и писмено изразување. Во наставните програми се наведува дека во образовниот процес рамноправно учествуваат подрачјето јазик и подрачјето литература (со по 72 часа годишно), освен во четврта година каде што се планирани 124 часа годишно (или по 62 часа за подрачјето јазик и за подрачјето литература) во гимназиското образование и 99 часа годишно во средното стручно

---

¹ Универзитет во Тетово, Филолошки факултет, marina.danilovska@unite.edu.mk

образование.² Во паралелките на албански и на турски наставен јазик, предметот македонски јазик и литература се изучува со 2 часа неделен фонд и 72 часа годишно, кои, исто така, се рамномерно распределени (или по 36 часа за подрачјето јазик и за подрачјето литература). Во наставните програми по овој предмет се планирани одреден број часови за писмени работи, и тоа:

- во паралелките со мајчин македонски јазик во четиригодишното гимназиско образование се работат по четири задолжителни писмени работи³ годишно за кои се планирани вкупно 12 наставни часа годишно (по еден час за техничка подготовка, изведба и поправка);
- во паралелките со мајчин македонски јазик во четиригодишното средно стручно образование се работат по три задолжителни писмени работи годишно за кои се планирани вкупно 9 наставни часа годишно (по еден час за техничка подготовка, изведба и поправка);
- во паралелките со немајчин македонски јазик во четиригодишното гимназиско образование, во прва година се планирани две задолжителни писмени работи, а од втора до четврта година се работат по три задолжителни писмени работи за кои се планирани вкупно 9 наставни часа годишно (по еден час за техничка подготовка, изведба и поправка), додека, пак во средното стручно образование од прва до четврта година се планирани по две задолжителни писмени работи.

На овие часови учениците се оспособуваат за самостојно пишување на текст. Тие активно го користат македонскиот стандарден јазик, но и се оспособуваат да ги согледаат сопствените грешки, грешките на другите и да ги коригираат истите. Токму затоа во трудот ќе се задржиме на разгледувањето на употребата на правописната норма во писмените работи по предметот Македонски јазик и литература во средното образование. Анализата ќе ја вршиме врз избор од писмените задачи на учениците од втора и од трета година, од паралелките на македонски и на албански наставен јазик, од СОУГ „Кирил Пејчиновиќ“ од Тетово, како и од учениците од трета и од четврта година од ОСМУ „Никола Штејн“ од Тетово.

Темите за писмените работи се оставени на изборот од професорот/ката. Најчесто, според досегашната практика, темите се од материјалот од литература (од авторите и литературните дела што се предвидени за обработка). Наставникот или професорот е тој кој треба да ги поттикне своите ученици да ги развиваат творечките способности, да им помогне во планирањето на содржината и во развивањето на темата, но треба и да ги советува за правилната

---

² Погледни повеќе на:

https://www.bro.gov.mk/%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B8/?idcat=13&customposttype=documents_category

³ Види повеќе во: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Makedonski_jazik_i_literatura-I_GO-mkd.pdf

употреба на македонскиот литературен јазик⁴. На часовите за писмена работа, учениците имаат повеќе време и можност да внимаваат на употребата на нормата, на исправањето на неправилните реченици, употребата на интерпункцијата и сл.

Правописот е еден од важните елементи при оценувањето на писмениот текст, а кога текстот има многу правописни грешки, тој губи во својата убавина. Па така, врз основа на анализираниот материјал од писмените задачи на учениците со мајчин македонски јазик пронајдовме одредени правописни грешки коишто ќе ги класифицираме во неколку групи, и тоа:

1. Пишување на самогласките

а) Пишување на самогласката *и*:

- почесто користат *йерцейира*, *корезира* место *йерцијира*, *кориџира*.

б) Кај пишувањето на самогласката *о* често грешат при пишувањето на глаголите: во писмените работи се забележува: *зайвара*, *оивара* место *зайвора* и *оивора*.

в) Често се грешат и при пишувањето, како и при изговарањето на самогласката *у* во: *оисусииво*, *оисусиивува*, *оисуиен*, *йрисусииво*, *йрисуииноси* – пишуваат, но и изговараат: *оисаиен*, *йрисаиен* и сл.

2. Пишување на согласките

а) Пишување на согласката *в*:

– често го пишуваат гласот *в* на почетокот на зборот во примерите: *взаемен*, *взаемно* место *заемен*, *заемно*;

– често го пишуваат, но и го изговараат гласот *в* во глаголите *йревземе*, *завземе*, место *йреземе*, *заземе*. Пр. „... да се ожени со Стојанка и да го превземе кумството...“⁵;

– понекаде го пишуваат гласот *в* во прилогот *одвнатире* место *однайтире*;

– сосема ретко гласот *в* го испуштаат во глаголот *чувсиивува* – *чусиивува*.

Пр. „... бидејќи тој се чувствувал како...“⁶

б) Пишување на согласката *ф*:

– познато е дека согласката *ф* се пишува место некогашната група *-хв*, но, учениците мошне често пишуваат *свайти* место *сфайти*, Пр. „Сватил дека начинот на кој ги вршел работите и неговото однесување биле грешни“⁷, или „Тогаш сватил дека трудот и работата се...“⁸

⁴ Наставникот по предметот македонски јазик и литература на своите часови ги воведува учениците во стандарднојазичната норма и внимава на јазичните грешки кои ги прават независно од тоа на кое рамниште се појавуваат.

⁵ Писмената работа е за битово-социјалните елементи во драмското творештво во периодот меѓу двете светски војни.

⁶ Исто.

⁷ Писмена работа за „Улица“ од Славко Јанески.

⁸ Писмена работа за битово-социјалните елементи во драмското творештво во периодот меѓу двете светски.

в) Учениците не грешат во пишување на сонантот *j* меѓу самогласките *и* и *а*: *маџерија*, *џијам* и др. Но, кај поединци се забележува испуштање на согласката *j*. Пр. „Негов приател бил Панде...“⁹ или „... тие решиле да го убиат...“¹⁰ Оваа појава се јавува како резултат на дијалектниот изговор и влијае врз пишувањето во зборовите. Гласот *j* во вратничко-полошките говори има неинтензивен карактер во изговорот, па поради тоа често се случува овој глас да отсутствува и меѓу два вокала. Во вокалната група *-иа-* сонантот *j* покажува колебање, бидејќи некогаш се забележува присуство на гласот *j*, а некогаш не.¹¹

г) Грешките во пишување на согласките *џ*, *ќ*, односно нивното мешање со *и*, *ч* во последно време сè поретко се забележуваат, а мошне ретко се прават грешки во употребата на *џ*, *ќ* пред самогласката *е*, како и *к* пред самогласката *и*. Пр. „Митре го нашол кесето со пари...“¹²

3. Правописни правила засновани на фонетски промени кај согласките

а) Кај едначењето на согласките по звучност, исто така, прават многу малку грешки. Пронајдовме само неколку грешки во следниве примери: – кај едначењето кое настанува при додавање суфикси:

- *б>џ*: (Пр. волшебства, „За сите нешта кои ги промениле, за сите волшебства со кои на културен начин, онаков каков што им прилегал ги магепсале луѓето од тој период...“¹³);
- не се бележи едначење по звучност на *о* пред суфиксот *-ски*, поединци пишуваат *џрацки*, како и *оецки*, како влијание на изговорот врз пишувањето;
- кај префикси:
оо - > от: *оџсеџа*, *оџџише*, *оџџаму*, *оџџоџаш*, *оџџука* – поретко ги пишуваат разделено: *оо џаму*, *оо џука*, *оо џоџаш*;
џрег - > *џреџ*: забележавме грешки во примерот *џреџсеџаџел*, кој поединци го пишуваат како *џреџеџаџел*.

б) Обезвучување на согласките на крајот на зборот:

– Звучните согласки на крајот од зборот се изговараат како безвучни, но обезвучувањето не се бележи во пишувањето. Пронајдовме само една грешка во примерот: *љубоф*.

⁹ Исто.

¹⁰ Исто.

¹¹ В. Лаброска и др. 2012: 29–30; Петровска 2019: 45–46.

¹² Исто.

¹³ Писмена работа за „Панонски легенди“.

4. Употреба на голема и на мала буква

а) Поединци грешат кај пишувањето на голема буква на имињата на жители на држави: (пр. македонец, словени: „Овој период претставува најважен дел од книжевниот живот на сите словени“¹⁴, „... на македонците... на турците...“¹⁵, „... многу македонки биле...“ или „Богатите турци ги терале своите...“¹⁶;

– кај сложените географски имиња со голема буква го пишуваат само првиот член: Охридско езеро;

– во насловите на книги се забележува пишување на сите зборови со големи букви. Пр. „Во драмата „Македонска Крвава Свадба“ ...“¹⁷

в) Учениците мошне ретко грешат при пишувањето на мала буква на имињата на деновите, месеците, страните на светот, жители на населени места (градови, села, населби).

5. Слеано, полуслеано и разделено пишување на зборовите

– не ги пишуваат слеано сраснатите прилози од предлог и прилог: Пр. „Кирил од секогаш бил темелен и сестран со своите аргументи...“¹⁸

– прилошкиот израз *сè уишѐ* се пишува разделено, но учениците речиси секогаш го пишуваат слеано. Пр. „... традицијата сеуште...“¹⁹

б) **Полуслеано (со цртичка)** ги пишуваат и не грешат кај:

– именските сложенки со прв дел буква или симбол: *а-џруѝа, а-раздел, е-ѝошѝа*;

– именски сложенки со прв дел број кога тој ќе се напише со бројка: *50-џодишник, 100-џодишнина* и сл.;

– со цртичка ги поврзуваат и приближните броеви: *два-ѝри*;

– но мошне често грешат кај слеаното пишување на сложените релативни сврзници образувани со спојување на заменките *кој, чиј* со *ишѝо*: *којшѝо, чијшѝо*. Под влијание на изговорот врз пишувањето, редовно ги пишуваат разделено, или, пак, ја мешаат еднинската со множинската форма. Пр.; *кој/кои*:

¹⁴ Исто.

¹⁵ Писмена работа за битово-социјалните елементи во драмското творештво во периодот меѓу двете светски војни.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Исто.

¹⁸ Писмена работа за „Панонски легенди“.

¹⁹ Исто.

„лошите деца кој не биле прифатени...“ или „Лошите деца кој што не биле прифатени...“²⁰; „... Јане има задачи кој успешно ги исполнува...“²¹; „Во улицата имало и едно девојче која се викала Ана...“²²; „... драми во кој ги опишале...“²³

– кај поединци се забележува слеано пишување на кратките заменски форми, кога се употребуваат со присвојно значење зад именки што значат сродство. Пр. „... кое дознало дека дедому крие пари...“, „Мајкаму ја удира...“²⁴;

– мошне често грешат при пишувањето на негацијата *не* и формите на глаголите: *несака*, *незнае* место *не сака*, *не знае* и сл. Пр. „Тој почнува да се бунтува и неможе да се помири со судбината“²⁵ или „... бидејќи неможел да се докаже...“²⁶; како и на негацијата *не* и глаголскиот прилог. Пр. „... и самите ликови кои клошарски опстојуваат, негледајќи во ништо ниту убавина, ниту цел, ниту потреба.“²⁷ Овие форми се перцепираат како еден збор и се пишуваат слеано, најверојатно, поради тоа што негацијата влегува во акцентска целост и во вратничко-полошките говори има третосложно акцентирање кај глаголскиот прилог.²⁸ Всушност, негацијата е подлабоко вградена во самата конструкција и е дел од конститутивниот предикат.²⁹

6. Интерпункција

а) Учениците мошне често прават грешки при пишување на запирка кај составните независносложени реченици пред сврзниците *иа*, *ѝа*: речиси редовно не пишуваат запирка; како и кај спротивните независносложени реченици пред сврзниците *а*, *но*, каде што не ја пишуваат запирката. Пр. „... семејствата биле сиромашни но во селото имало...“³⁰ Исто така, не пишуваат запирка кога зависнослужените реченици се во инверзија.

б) Се забележува и необележување со наводниците на имињата на книги: Пр. „Во Македонска крвава свадба се работи за...“, „Во романот Улица се раскажува за едно дете кое се вика Јане...“³¹. Но, исто така, загрижува и податокот што се

²⁰ Писмена работа за „Улица“ од Славко Јаневски.

²¹ Исто.

²² Исто.

²³ Писмена работа за битово-социјалните елементи во драмското творештво во периодот меѓу двете светски војни.

²⁴ Писмена работа за „Улица“ од Славко Јаневски.

²⁵ Писмена работа за „Странеот“ од Албер Ками

²⁶ Писмена работа за „Улица“ од Славко Јаневски“.

²⁷ Писмена работа за „Чекајќи го Годо“ од Семјуел Бекет

²⁸ Лаброска и др. 2012: 40.

²⁹ Петровска 2019: 98.

³⁰ Писмена работа за битово-социјалните елементи во драмското творештво во периодот меѓу двете светски војни.

³¹ Писмена работа за „Улица“ од Славко Јаневски.

употребуваат и неправилно, односно се пишуваат само излезни наводници (“) горе на почетокот и горе на крајот на исказот, најверојатно под влијание на англискиот јазик. Пр. „Во драмата “Чорбаци Теодос“...“³²

„Избегајте поскоро од затворот на своето “јас“

одделете се макар на чекор од себеси

и ќе видиш – во ружите

освен трње

има и ружи.“

7. Мошне ретко го пишуваат надредниот знак над *e* во кратката заменска форма *не*, над *и* во кратката заменска форма *и* и во количествената заменска форма *се*. Пр. „... и кажал на

жена му...“³³, „... тој би направил се за да им помогне.“ или „Се се одвивало по планот...“, „... бегот прави се што сака...“³⁴; Изморен од се околу него и неиспиран, тој се обидува инспирацијата да ја најде во малку одмор...“³⁵ Кај дел од учениците коишто го бележат надредниот знак, се забележуваат грешки во неговото правилно бележење, односно најчесто го бележат како знак за акцентирање.

8. Кај скратувањето на зборовите забележавме погрешни начини на скратување на сложениот збор: т.н. – таканаречениот

9. Исто така, во мал број писмени работи забележавме грешки во префрлувањето на зборовите од еден ред во друг итн. Цртичката ја пишуваат двапати и во горниот и во долниот ред, место само во горниот ред.

Кај учениците со немајчин македонски јазик се забележуваат грешки при:

1. Пишување на самогласките

а) Еднакви самогласки во непосреден допир:

– кај глаголите од а-група во 3л. мн. во сегашно време и во минатите определени времиња пишуваат и изговараат *ишувааӣ*, *слушааӣ* место *ӣишувааӣ*, *слушааӣ*. Пр. „Тој постојано копнее по родниот крај, нему му недостигат сите...“. А од друга страна, пак, речиси без исклучок кај глаголите од е-група и од и-група во 3л. мн. презент пишуваат и

³² Писмена работа за битово-социјалните елементи во драмското творештво во периодот меѓу двете светски војни.

³³ Исто.

³⁴ Исто.

³⁵ Писмена работа за делото „Смртта во Венеција“ од Томас Ман.

изговараат удвоено *a*: *одааѝ, носааѝ, јадааѝ*. Пр. „Овие двајца беаат...“; „... селаните ја пречекуват со презир...“ А од друга страна, пак, речиси без исклучок кај глаголите од е-група и од и-група во Зл.мн. презент пишуваат и изговараат удвоено *a*: *одааѝ, носааѝ*.

2. Пишување на согласките

а) Пишување на согласката *j*:

– меѓу самогласките *u* и *a* редовно се испушта согласката *j*: *маѝериа, Македониа* и др.

– во група од три или повеќе самогласки во непосреден допир, и во Зл. мн. минато определено време се испушта согласката *j*: *знаеа*.

б) Најчесто грешат при пишување на согласките *л*, *љ*, а тоа е така бидејќи гласот *л* во албанскиот јазик се пренесува со гласот *љ* во македонскиот јазик:

– пред самогласките *e* и *и* пишуваат *љ* место *л*: *љеѝо, љеб, биље, даље, љево*;

– на крајот од зборот пишуваат *љ* место *л*: место *родѝел, ѝријаѝел, учѝел* пишуваат *родѝељ, ѝријаѝељ, учѝељ*. Пр. „Работељ како учитељ во Охрид, но поради грчкиот вљадика е ...“; „Оваа средба биља пресудна...“; „... ги отпечатиље...“

– пишуваат *љ* место да ја напишат сонантската група *–лј*: место *крилје, волја, неволја* пишуваат *криље, воља, невоља*;

– не пишуваат *љ* во коренот *љуб*–: Пр. „... беа љубовници и оваа љубов...“³⁶; „... кои биле вљубени и...“.

3. Употреба на голема и на мала буква

а) со голема буква ги пишуваат имињата на деновите и месеците. Пр. „... на 24 Јуни 1861 со...“

б) со мала буква ги пишуваат имињата на жители на држави. Пр. „... треба да оди во војна против грците...“³⁷

в) со мала буква ги пишуваат називите на војни: „Дејството се случува за време на првата светска војна...“³⁸; „... во времето на втората светска војна...“.

г) со мала буква ги пишуваат називите на установи, како *филозофски факултѝеѝ* место *Филозофски факултѝеѝ*. Пр. „... а филозофски факултет во Скопје“, додека, пак, поединци и двата збора ги пишуваат со голема буква.

Кај овие примери се работи за влијание на албанскиот правопис којшто е различен од македонскиот во однос на пишувањето на мала и голема буква.

³⁶ Писмена работа за творештвото на Петре М. Андреевски.

³⁷ Исто.

³⁸ Исто.

4. Слеано, полуслеано и разделено пишување на зборовите:

– слеано ги пишуваат кратките заменски форми, кога се употребуваат со присвојно значење зад именки што значат сродство: Пр. „... тој како братму...“; „Димитар Миладинов со помош на братму Константин...“; „... кога разбира мајкаму и таа...“

– речиси секогаш го пишуваат слеано прилошкиот израз *се ушће*. Забележавме дека поединци пишуваат: „се уште беше...“

5. Интерпункција

– се забележува необележување на наводниците на имињата на книги. Пр. „Романот Пиреј е еден од...“.

Кај учениците со немајчин македонски јазик поголем број грешки се забележуваат на синтаксичко и на морфолошко рамниште, како:

1. грешки во родот кај именките, неусогласување по род на именката и придаката;
2. кај членувањето на именките;
3. мешање на предлозите *во* и *на*, но и на предлогот *на* со предлогот *од*: Пр. „Браќата Миладиновци биле големи писатели на периодот од првата половина од XIX век...“; „На ова време македонското население...“; „... се случува на првата светска војна...“;
4. неусогласување по род кај кратките заменски форми за директен и индиректен предмет. Пр. „Гимназијата го заврши во Битола...“³⁹; „Петре М. Андреевски ја напишал и романот...“; „... ја покажува животот на едно семејство...“;
5. мешање на употребата на кратките заменски форми за машки, женски и среден род. Пр. „Рана на кој не можеше да му најде лек...“.
6. мешање на формите кај показните заменки. Пр. „... од ова трагедија што се случила...“⁴⁰;
7. замена на предлогот *ио* со прилогот *иосле*: „После некое време Јон се враќа од војна...“⁴¹ и др.

Од направената анализа можеме да истакнеме дека најчесто се прават грешки кај разделеното пишување на сложените релативни сврзници со спојување на заменките *кој*, *чиј* со *ишо*; како и слеано пишување на негацијата *не* со формите на глаголот и со глаголскиот прилог, а, исто така, учениците

³⁹ Писмена работа за творештвото на Петре М. Андреевски.

⁴⁰ Исто.

⁴¹ Писмена работа за битово-социјалните елементи во драмското творештво во периодот меѓу двете светски војни.

мошне ретко го бележат и надредниот знак, а прават грешки и при пишување на записката.

На самиот крај ќе истакнеме дека од големо значење е наставникот да обрне особено внимание на писмените работи, посебено на часовите за подготовка и за поправка на писмената задача. Наставникот треба да ги сумира правописните грешки и да ги запише на табла, а потоа со учениците да се дискутира за направените јазични грешки, за грешките во изразувањето и во стилот. Тој треба да ги поттикне учениците да се доискажат, да отвори дебата. Тоа ќе помогне тие критички да размислуваат и во следната писмена да дадат повеќе од себе. Со тоа ќе се гради постојано правилен однос кон стандардниот македонски јазик и неговите правописни правила.

Литература

Конески, Б. 1967: *Грамајтика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје.

Лаброска и др. 2012: *Врајничко-јолошкије зборови – духовна ризница*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Петровска, Д. 2019: *Тејовскиот збор – современа сосјојба* (докторска дисертација во ракопис).

Правопис на македонскиот јазик (второ издание). 2017, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков, Скопје.

Наставна програма за македонски јазик и литература за I година, Програма за реформирано гимназиско образование, МОН, БРО, Скопје, 2001, (на: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Makedonski_jazik_i_literatura-I_GO-mkd.pdf)

Наставна програма за македонски јазик и литература за II година, Програма за реформирано гимназиско образование, МОН, БРО, Скопје, 2002, (на: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Makedonski_jazik_i_literatura-II_GO-mkd.pdf)

Наставна програма за македонски јазик и литература за III година, Програма за реформирано гимназиско образование, МОН, БРО, Скопје, 2002, (на: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Makedonski_jazik_i_literatura-III_GO-mkd.pdf)

Наставна програма за македонски јазик и литература за IV година, Програма за реформирано гимназиско образование, МОН, БРО, Скопје, 2002, (на: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Makedonski_jazik_i_literatura-IV_GO-mkd.pdf)

Наставна програма по наставниот предмет македонски јазик и литература за средно стручно образование со четиригодишно траење, I година, (сите образовни профили/квалификации, сите струки/сектори), МОН и БРО, Скопје, 2019, (на: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2019/07/Nastavna_programa-MAKEDONSKI_JAZIK_I_LITERATURA-I_god-4.pdf)

Наставна програма по наставниот предмет македонски јазик и литература за учениците од другите заедници за средно стручно образование со четиригодишно траење, I година, (сите образовни профили/квалификации, сите струки/сектори), МОН и БРО, Скопје, 2019, (на https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2019/07/Nastavna_programa-MAKEDONSKI_JAZIK_ZA_ZAEDNICITE-I_god-4.pdf)

Наставна програма по наставниот предмет македонски јазик и литература за средно стручно образование со четиригодишно траење, II година, (сите образовни профили/квалификации, сите струки/сектори), МОН и БРО, Скопје, 2006, (на: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Makedonski_jazik-II_SSO4.pdf)

Наставна програма по наставниот предмет македонски јазик и литература за средно стручно образование со четиригодишно траење, II година, (сите образовни профили/квалификации, сите струки/сектори), МОН и БРО, Скопје, 2006, (на: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Makedonski_jazik_i_literatura_za_uchenicite_od_drugite_zaednici-II_SSO4.pdf)

Наставна програма по наставниот предмет македонски јазик и литература за средно стручно образование со четиригодишно траење, III година, (сите образовни профили/квалификации, сите струки/сектори), МОН и БРО, Скопје, 2007, (на: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Makedonski_jazik-III_SSO4.pdf)

Наставна програма по наставниот предмет македонски јазик и литература за средно стручно образование со четиригодишно траење, III година за учениците од другите заедници, (сите образовни профили/квалификации, сите струки/сектори), МОН и БРО, Скопје, 2006, (на: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Makedonski_jazik_i_literatura_za_uchenicite_od_drugite_zaednici-III_SSO4.pdf)

Наставна програма по наставниот предмет македонски јазик и литература за средно стручно образование со четиригодишно траење, IV година, (сите образовни профили/квалификации, сите струки/сектори), МОН и БРО, Скопје, 2008, (на: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Makedonski_jazik-IV_SSO4.pdf)

Наставна програма по наставниот предмет македонски јазик и литература за средно стручно образование со четиригодишно траење, IV година за учениците од другите заедници, (сите образовни профили/квалификации, сите струки/сектори), МОН и БРО, Скопје, 2002, (на: https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2018/02/Nastavna_programa-Makedonski_jazik_i_literatura_so_komunikacii_za_uchenicite_od_drugite_zaednici-IV_SSO4.pdf)

Drejtshkrimi i gjuhës shqipe, 1973, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë i ASHSH-së. http://www.shkenca.org/pdf/gjuhe/drejtshkrimi_i_gjuhes_shqipe_1973.pdf

THE USAGE OF THE SPELLING NORM IN THE WRITTEN WORKS ON THE SUBJECT MACEDONIAN LANGUAGE AND LITERATURE IN THE SECONDARY EDUCATION

Resume: In the curricula for the four-year high school education, the subject Macedonian language and literature has the status of a compulsory subject. In these classes, students adopt and respect the norms of the Macedonian standard language, but they are also trained for independent oral and written expression. In the curricula for this subject are planned a number of classes for written works in which students are trained to independently write a text in Macedonian standard language. Based on the analyzed material from the written assignments of the students with native and non-native Macedonian language, we found certain spelling mistakes that we classified into several groups, as follows: Writing the vowels; Writing consonants; Spelling rules based on phonetic changes in consonants; Use of uppercase and lowercase letters; Merged, semi-merged and separated writing of words; Punctuation. We can point out that mistakes are most often made in the spelling of complex relative conjunctions by merging the pronouns who, whose with what; as well as cohesive writing of the negation not with the forms of the verb and the verb adverb, and they make mistakes when writing the comma.

Македонка Додевска¹

ФОНЕТСКО-ФОНОЛОШКИТЕ ОСОБЕНОСТИ НА ОВЧЕПОЛСКИОТ ДИЈАЛЕКТ

Апстракт: Предмет на анализа ќе бидат фонетско-фонолошките особености на еден североисточен македонски дијалект (овчеполскиот дијалект), со цел да ги прикажеме вокалниот и консонантскиот систем, како и промените кои настануваат на фонетско-фонолошки план во овој дијалект, како дел од македонската дијалектолошка наука.

Клучни зборови: фонетика, фонологија, вокален систем, консонантски систем, овчеполски дијалект.

0. Вовед

Предмет на анализа во овој труд се фонетско-фонолошките особености на еден североисточен македонски дијалект (овчеполскиот дијалект). Во кратки црти овој дијалект е разработен во книгите на Б. Видоески: *Дијалектологија на македонскиот јазик 1* (Видоески 2001), *Дијалектологија на македонскиот јазик 2* (Видоески 2007) и во студијата *Забелешки за овчеполскиот говор* (Маневик 1952). Во овој труд е направена анализа на промените кои настануваат на фонетско-фонолошки план во овчеполскиот дијалект, т.е. во говорот на село Црнилиште и во говорот на село Гуѓанце.

0.1. Според поделбата на Блаже Конески македонската јазична територија е поделена на две групи говори: западна и источна, но се изделува и еден преоден појас меѓу западното и источното наречје (тиквешко-мариовските и костурско-леринските говори) (Бојковска и др. 2008: 432).

0.2. Според поделбата на Божидар Видоески македонската јазична територија е поделена на три наречја: западно, југоисточно и северно (Бојковска и др. 2008: 431).

---

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје, makedonkadodevska@yahoo.com

0.3. На северното наречје припаѓаат говорите што ја зафаќаат територијата која на север граничи со српската јазична територија, а на југ допира до линијата Тетово – Скопје – Свети Николе – Пробиштип. Северното наречје е поделено на источни и западни дијалекти. Во северозападни дијалекти припаѓаат скопскоцрногорскиот и вратничко-полошкиот (тетовскиот) говор, а во североисточни дијалекти припаѓаат кривопаланечкиот, кумановскиот, овчеполскиот, кратовскиот и пробиштипско-злетовскиот говор (Бојковска и др. 2008: 452–453).

0.4. Материјалот којшто е предмет на анализа во овој труд е собираан според Прашалникот за собирање материјал за македонскиот дијалектен атлас (Видоески 2000). При истражувањето и пишувањето на трудот се правени научни истражувања, собираан е дијалектен материјал на терен (во Црнилиште и во Ѓуѓанце), снимени се текстови (приказни, цитати од песни, обичаи за славење на христијанските празници и раскажувања од секојдневниот живот), транскрибирани се фонетските текстови со фонетска транскрипција, водени се разговори со информатори, водено е сметка за возраста на информаторите, за полот, за нивното образование, како и за изборот и темата за разговор, изработени се анкети, рачно се запишувани одговорите од информаторите во тетратка, а потоа се внесувани во електронска верзија.

1. Вокален систем

1.1. Вокали

Вокалниот систем на овчеполскиот дијалект го сочинуваат вокалите а, е, и, о, у и еден среднојазичен вокал што го бележиме со знакот *ǎ*. Функција на силабема врши и фонемата /p/. Вокалното *p* се јавува во северните, централните, штипско-струмичките и пијанечко-малешевските говори. Таа е распространета на целата северна и централна македонска територија северно од линијата Лерин – Демир Капија – Струмица (Видоески 2007: 85). Вокалниот систем се реализира во акцентирана и неакцентирана позиција. Фонемата /ǎ/ е среден глас од типот на а, а неа ја има во сите источни македонски говори, сите северни, поголемиот дел од костурско-леринското подрачје и во Западна Македонија (гостиварскиот, дебарскиот, струшкиот, охридскиот, преспанскиот) без југоисточните села (Видоески 2007: 57).

Во говорот на Ѓуѓ фонемата *ǎ* историски е добиена како континуант на еровите *ъ*, *ь*: *'арǎн*, *р'амǎн*, *'овǎс*, *г'ǎн*, *иǎмн'ица*, *в'ǎшка*, *с'ǎн*, *г'ǎжлив*, а поретко се среќава и во говорот на Црн: *ж'едǎн*, *каиǎнǎи*, *с'ǎмне*, *б'ǎчва*, *в'ǎшка*. Оваа фонема ја има во лексемите место вокалното *л*: *џǎиџа* Црн, *Ѓуѓ*, *жǎиџа* Ѓуѓ, *ж'ǎчка* Црн, *жл'ǎчка* Ѓуѓ, *с'ǎза* Црн, *сл'ǎза* Ѓуѓ, *к'ǎлне* Црн, *Ѓуѓ*.

Редукцијата на вокалите освен во овчеполскиот дијалект се среќава и во југоисточните македонски говори, а ваква појава познаваат и ароманскиот, бугарскиот и северните грчки говори (Конески 1996: 34).

1.1.3. Измени на вокалите

Во овчеполскиот дијалект се јавуваат неакцентирани вокали кои ја менуваат својата артикулација: **(со а место и)** *вез'алка* Црн; **(со а место о)** *маи'ика* Црн, Ѓуѓ, *раџуша* 'овца со рогови' Ѓуѓ, *'али'ар* Црн; **(со е место и)** *кербийи* Ѓуѓ, *кел'им* Ѓуѓ, *м'ерис* Ѓуѓ; **(со и место е)** *з'има* 'земе' Црн, *ѵрв'осѵинка* Ѓуѓ; **(со о место у)** *јаџорина* 'многу зелено грозје' Црн, *брџо* Ѓуѓ, *мн'оџо* Црн, *дал'еко* Црн, Ѓуѓ, *ов'амо* Ѓуѓ, *в'амо* Црн.

1.1.4. Вокалите во непосреден допир

Во овчеполскиот дијалект во некои случаи непосредниот допир на вокалите не се избегнува со вметнување на хијатски гласови (в, ј, х) и некои други консонанти во интервокална позиција (Конески 1996: 25–26). Примери без хијатски гласови: *с'наа* Црн, Ѓуѓ, *чек'иа* Ѓуѓ, *рак'иа* Црн, Ѓуѓ, *се'аниа* Ѓуѓ, *ѵеач* Црн, *с'уџа* Црн, *р'ааѵи* Црн, Ѓуѓ.

1.1.5. Елизија на вокалите

Во овчеполскиот дијалект се јавува појавата елизија на вокалите. Најчесто вокалите се губат во **медијална позиција**: *ѵ'амѵи* Црн, *ѵ'амѵе* Ѓуѓ 'памети', *(оа) забр'ави* Црн, *(оа) забр'аве* Ѓуѓ '(да) заборави', *ѵ'рѵалица* Ѓуѓ 'препелица', *врѵено* Црн, Ѓуѓ 'вретено', *к'аѵѵрн* Црн 'катран', *ѵ'аѵѵи* Црн 'папрат', *ѵм'ирки* Ѓуѓ 'цимиринки'.

Елизија на вокалите се среќава кај **прилозите**: *к'аѵи* 'каде' Ѓуѓ, *с'аќ* 'сега' Црн, *ѵѵ'аќ* 'тогаш' Црн, *ѵѵ'ам* 'таму' Црн, *ѵѵ'уј* 'тука' Црн, *озџ'ол* 'оздоле' Црн, *озџ'ор* 'озгоре' Црн; во **заповедната форма од глаголите држи и чека**: *џ'рџ-џа-к'учеѵо* Ѓуѓ, *чек-џа-ѵѵе-ѵр'ашам* Црн; кај **глаголот може**: *не-м'ож-џа-се-с'еѵшам* Црн; кај **броевите**: *ш'еес чеѵѵири* Црн, *осум'наес* Црн; во **членуваните заменски придавки** (наш, ваш): *н'аѵѵѵа*, *н'аѵѵѵо*, *н'аѵѵѵе*, *в'аѵѵѵа*, *в'аѵѵѵо*, *в'аѵѵѵе* Црн и кај **партикулата ќе**: *ќ' ѵидев на ж'еѵѵѵа* Ѓуѓ.

1.2. Историски промени на вокалниот систем

Во овој дел од трудот е прикажан историскиот развој на редуцираните вокали ъ, ь, на долгите вокали ы, ъ, носовките ж, л и вокалите р и л̣ кои дале различни резултати во дијалектите од западното, југоисточното и северното наречје.

1.2.1. Ъ - редуциран вокал од заден ред, Ъ - редуциран вокал од преден ред

Развојот на вокалите во северните говори, односно во овчеполскиот дијалект е различен во однос на останатите дијалекти. Во коренот на зборот **Ъ** > **а, ѓ, о**: *ов'ај* Црн, *ов'ај* Ѓуѓ, *он'ај* Црн, *он'ај* Ѓуѓ, *и'ај* Црн, *и'ај* Ѓуѓ, *б'аџа* Црн, Ѓуѓ, *в'аџа* Црн, Ѓуѓ, *з'аџа* Ѓуѓ, *з'олва* Црн, *с'ан* Ѓуѓ, *с'он* Црн, *с'анишиа* Ѓуѓ, *сон'ишиа* Црн. Во суфиксите како рефлекс **Ъ** > **а, ѓ, о**: **-ЪКЪ** > **-аќ, -ак**: *добиш'аќ* Ѓуѓ, *н'изак* Ѓуѓ, *м'озак* Ѓуѓ, *и'еишак* Ѓуѓ; **-ЪКЪ** > **-ок**: *н'исок* Црн, *м'озок* Црн, *и'еишок* Црн. Во коренот на зборот **Ъ** > **ѓ, е**: *д'ан* Ѓуѓ, *д'ен* Црн, *д'ан'ица* Ѓуѓ, *д'еница* Црн, *и'амајн* Ѓуѓ, *и'емен* Црн, *и'амајн'ица* Ѓуѓ, *и'емен'ица* Црн. Во старите групи **свь-** > **сѓм-**: *с'амне* Црн, *ос'амне* Ѓуѓ; **цвь-** > **цаф-**: *цаф'ије* Ѓуѓ, *расцаф'ије* Ѓуѓ; **звь-** > **сво-**: *св'они* Црн, *св'оне* Ѓуѓ. Во суфиксите како рефлекс на **Ъ** > **ѓ, а, е**: **-ѓл, -ел**: *кои'ѓл* Ѓуѓ, *к'оишел* Црн, *и'еишел* Црн, *и'еишел* Ѓуѓ, *св'рдел* Црн, Ѓуѓ; **-ан, -ан, -ен**: *'арен* Црн, *'аран* Ѓуѓ, *м'уишан* Ѓуѓ, *р'аман* Ѓуѓ, *ѓр'озен* Црн, *ѓр'озан* Ѓуѓ, *б'авен* Црн, *б'аван* Ѓуѓ, *ж'еден* Црн, *ж'едан* Ѓуѓ, *и'амеишан* Црн, Ѓуѓ, *вр'еден* Црн, *вр'едан* Ѓуѓ; **-ѓц, -ац, -ец**: *и'уишѓц* Ѓуѓ, *уд'овац* Ѓуѓ, *каи'анѓц* Црн, *си'арац* Ѓуѓ, *к'онац* Ѓуѓ, *в'енац* Ѓуѓ, *здр'авец* Црн, Ѓуѓ, *си'арец* Црн, *и'аишец* Црн, *уд'овец* Црн.

Развој на еровите во соседство со **в, с** има во предлозите **вѓ** > **у**: *у с'ело* Црн, Ѓуѓ, *у Пеише* Црн, *у Пеишеиа* Ѓуѓ, *у ѓр'ад* Црн, *у ѓр'аи* Ѓуѓ; **сѓ** > **сѓ, со, сос**: *со си'аи* Црн, Ѓуѓ, *со р'ака* Црн, *сѓ р'ука* Ѓуѓ, *сос р'ука* Ѓуѓ; во **префиксите**: *ул'езе* Црн, Ѓуѓ, *уд'ене* Црн, Ѓуѓ; во **почетните слогови**: *ун'уише* Црн, *ун'уиша* Ѓуѓ, *уд'овец* Црн, *уд'овац* Ѓуѓ, *уд'овица* Црн, Ѓуѓ. Разновидности на **Ъ** има во **прилозите**: *ден'еске* Црн, *д'ан'ѓске* Ѓуѓ, *нак'еска* Црн, *нок'еска* Црн, *есен'ѓска* Црн.

1.2.2. Секундарен ер ѓ²

Секундарниот ер ѓ² се среќава пред сонантите **л, м, н, р**, којшто во финална позиција на зборот има различни рефлексии. Во групата **-*tlѓ** секундарниот ер преминува во **а, е, о**: *ч'ешел* Црн, *ч'ешел* Ѓуѓ, *и'ојол* Црн, *и'ојол* Ѓуѓ, во групата **-*tmѓ** секундарниот ер преминува во **ѓ, а**: *'осам* Црн, *'осам* Ѓуѓ, *с'едам* Црн, *с'едам* Ѓуѓ, *с'ам* Црн, *с'ам* Ѓуѓ, во групата **-*trѓ** секундарниот ер преминува во **а**: *'ишар* Црн, Ѓуѓ, *бис'ишар* Црн, Ѓуѓ, *в'едар* Црн, Ѓуѓ, а исклучок претставува *в'еишар* Црн, Ѓуѓ каде што секундарниот ер преминува во **е**. Во формата *'оѓин* Црн, *оѓин* Ѓуѓ, и се добило од **Ъ** преку **е** коешто под влијание на мекото **н** дало и (сп. Стоевска-Денчова 2004: 31). Во коренот на зборот секундарниот ер преминува во **ѓ, а**: *Бад'ник* Црн, *б'адња* *в'ечер* Ѓуѓ, *л'аже* Црн, *л'аже* Ѓуѓ, *л'аѓа* Црн, *л'ажа* Ѓуѓ, *лаж'ица* Црн, Ѓуѓ, *м'аѓла* Црн, *м'аѓла* Ѓуѓ.

1.2.3. ы – долг вокал од заден ред

Во говорот на Црн и во говорот на Ѓуѓ како рефлекс на ы се јавува вокалот /и/: *бил, бик, к'ишка, к'исело, маишка, м'шка, р'иба, с'ин*.

1.2.4. ъ – долг вокал од преден ред

Како рефлекс на ъ се јавува вокалот /е/: *в'ек Црн, Ѓуѓ, в'ера Црн, Ѓуѓ, зр'е 'грев' Црн, Ѓуѓ, д'еше Црн, Ѓуѓ, д'его Црн, Ѓуѓ, др'енка Црн, Ѓуѓ, л'еб Црн, Ѓуѓ, л'ешо Црн, Ѓуѓ, мл'еко Црн, мл'еко Ѓуѓ, м'есио Црн, Ѓуѓ, и'есио Црн, Ѓуѓ*. Во примерите /е/ се јавува како рефлекс на ъ зад ц: *ц'ело Црн, Ѓуѓ, цед'алка Црн, ц'елина Ѓуѓ*. Во неколку примери /и/ се јавува како рефлекс на ъ: *н'икој Црн, Ѓуѓ, н'ишио Црн, Ѓуѓ, н'иџе Црн, н'икуде Ѓуѓ*.

1.2.5. Замена на носовките ж, а

Носовката **ж** > **а**, **у** пред звучните согласки: *д'аб Црн, д'уб Ѓуѓ, даб'ица Црн, дуб'ица Ѓуѓ, з'аб Црн, з'уб Ѓуѓ, заз'абица Црн, заз'убица Ѓуѓ, р'аб Црн, р'уб Ѓуѓ, с'абоиша Црн, с'убоиша Ѓуѓ, с'ао Црн, с'уо Ѓуѓ*; пред друга согласка: *р'ака Црн, р'ука Ѓуѓ, м'аж Црн, м'уж Ѓуѓ, и'аиш Црн, и'уиш Ѓуѓ, р'акав Црн, руж'ав Ѓуѓ, с'и'аиша Црн, с'и'уиша Ѓуѓ*; во коренот на зборот: *ј'аџен Црн, Ѓуѓ, ј'аже Црн, ј'уже Ѓуѓ, ј'ажица Црн, ј'ужица Ѓуѓ, ј'азол Црн, ј'уџал Ѓуѓ, ј'аишок Црн, 'уишак Ѓуѓ, м'ака Црн, м'ука Ѓуѓ, и'уишок Црн, и'уишак Ѓуѓ*. Рефлексот на носовката ж во глаголската наставка е **-нж** > **-на**: *викн'а Црн, Ѓуѓ, и'адн'а Црн, Ѓуѓ, седн'а Црн, Ѓуѓ, с'иан'а Црн, Ѓуѓ*. Наставката -на се употребува на целиот северен појас, но се среќава и во некои српски дијалекти (врањскиот, гаковичкиот, сретечкиот) (Видоески 1962: 52). Во трето лице множина сегашно време: *в'икаиш Црн, в'икав Ѓуѓ, с'ечайш Црн, с'ечев Ѓуѓ, н'осаиш Црн, н'осев Ѓуѓ* и во прво лице еднина сегашно време: *н'осу Ѓуѓ, с'ечу Ѓуѓ*, каде што у < ж кај глаголите со наставка -ају > -ау > -аи > -ав, а потоа преминува во -в и кај останатите глаголи (Видоески 1962: 52). Во трето лице множина минато определено свршено време како рефлекс на ж се јавува /а/: *викн'аа, ојј'оа, с'иан'аа Црн, Ѓуѓ* и во трето лице множина минато определено несвршено време: *в'икаа Црн, вик'аа Ѓуѓ, н'осеа Црн, с'ечеа Црн, сек'оа Ѓуѓ*. Како рефлекс на ж се јавува /и/ кај глаголот: *бидам Црн, биду Ѓуѓ* (стсл. бждж) кој е образуван според аористна основа. Носовката од преден ред **а** > **е** во сите позиции: *'еребица Црн, ер'ебица Ѓуѓ, зр'еда Црн, Ѓуѓ, к'оледе Црн, Ѓуѓ, оџ'едало Црн, Ѓуѓ, и'еда Црн, Ѓуѓ, с'еме Црн, Ѓуѓ, ј'аџне Црн, Ѓуѓ, жор'ебе Црн, Ѓуѓ, ме, ше, се Црн, Ѓуѓ*; зад **ј**: *'език Црн, Ѓуѓ, еиш'рва Црн, Ѓуѓ, 'ечмен Црн, еч'мен Ѓуѓ, еч'менишише Црн*; зад **ч, ж, ш**: *ч'его Црн, Ѓуѓ, ж'еишва Црн, Ѓуѓ, жейш'вар Црн, Ѓуѓ*. Исклучоци претставуваат формите *јазик Ѓуѓ, јанса Ѓуѓ, з'ајак Ѓуѓ, и'ајак Црн, и'аук Ѓуѓ, и'аужина Црн, Ѓуѓ*. Според Божидар Видоески вакви форми се среќаваат во скопскоцрногорскиот, во

кривоपालанечкиот говор и во северните кратовски села, а и пошироко во српскиот призренски дијалект и јужноморавскиот (Видоески 1962: 50).

1.2.6. Вокалното р

Вокалните р и л се среќаваат уште во периодот пред губењето на еровите (Конески 1996: 41). Вокалното р се јавува во почетокот на зборот, односно во позиција **rC**: *рбейн'ик* Црн, *'рбей* Ѓуѓ, *рск'авица* Ѓуѓ, *'ржен* Црн, Ѓуѓ, *'рџа* Црн, Ѓуѓ, *рџосан* Црн, Ѓуѓ, *'рнки* Ѓуѓ, *'рџи* Црн, Ѓуѓ; **CrC**: *џркл'ан* Црн, *џркл'ан* Ѓуѓ, *џрц* Црн, Ѓуѓ, *с'рце* Црн, Ѓуѓ, *џ'рња* Црн, Ѓуѓ, *в'рба* Црн, Ѓуѓ. Постојат три примери во коишто вокалното р е од секундарно потекло, а е настанато по губењето на соседниот вокал: *врџено* Црн, Ѓуѓ, *к'аџрн* Црн, *џ'рџица* Црн.

1.2.7. Вокалното л

Во говорот на Црн и во говорот на Ѓуѓ вокалното л има различни рефлексии: **л > у**: *вучарн'ик* Црн, *бува* Црн, Ѓуѓ, *џуно* Ѓуѓ, *ј'абука* Црн, Ѓуѓ, *жуџица* Црн, *музе* Црн, Ѓуѓ, *музн'ица* Црн, Ѓуѓ, *в'ук* Црн, Ѓуѓ, *вуч'ица* Црн, Ѓуѓ, *в'уна* Црн, Ѓуѓ, *к'ук* Црн, Ѓуѓ; **л > џ**: *џ'аџа* Црн, Ѓуѓ, *жуџица* Ѓуѓ, *жуџка* Црн, *с'аџа* Црн, *жуџи* Црн, Ѓуѓ, *с'анце* Црн, *џ'ан'ик* Црн; **л > лџ**: *засл'ане* Ѓуѓ, *жл'аџка* Ѓуѓ, *олџ'ина* Црн, Ѓуѓ, *сл'аџа* Црн, Ѓуѓ, *сл'анце* Ѓуѓ; **л > џл**: *к'џлне* Црн, Ѓуѓ; **л > ол**: *зас'олне* Црн.

Рефлексот у < л се среќава во северна Македонија на југ до линијата Вратница (северно од Тетово) – Скопје – Свети Николе – Пробиштип. Рефлексот џ < л се јавува во штипско-струмичките, тиквешко-мариовските и малешевско-пиринските говори. Рефлексот џл < л се забележува во јужните македонски говори во дел од леринскиот и во костурскиот, во кајларскиот, воденскиот, гевгелискиот, дојранскиот, кукушкиот, солунскиот, лагадинските, серскиот и гоцеделчевскиот говор, а рефлексот лџ < л се забележува во северните говори. Рефлексот ол < л се јавува во западните говори, во Тетово и неколку североисточни села, во северниот дел на поречкиот говор, во дебарскиот, охридскиот, ресенскиот, битолскиот, прилепскиот, мегленскиот и во крајните југозападни костурски села (Видоески 2007: 88–91).

2. Консонантски систем

Консонантскиот систем во овчеполскиот дијалект може да се прикаже графички на следниов начин:

сонанти				опструенти			
м				б	п	г	к
н	л	л'	р	д	т	в	ф
њ	љ		ј	с	ц	з	с
				џ	ч	ж	ш
				ѓ	ќ	х	

Во говорот на Ѓуѓ не постои фонемата /ф/ во консонантскиот систем, таа во заемките е заменета со фонемата /в/.

2.1. Л, Л', Љ

Тврдото /л/ се среќава пред вокалите од заден ред: **-ла:** *сел'анец* Црн, *шарлаџан* 'масло за јадење' Ѓуѓ, *ѵондила* 'просторија каде се затвораат коњите' Ѓуѓ, *ѵч'ела* Црн, Ѓуѓ, *ласѵинка* Црн, *л'асѵар* Ѓуѓ; **-ло:** *ѵаниѵалони* Црн, *ѵалиѵалони* Ѓуѓ, *ч'ело* Црн, Ѓуѓ; **-лу:** *кл'уѵец* Црн, Ѓуѓ, *ѵлув* Црн, Ѓуѓ, *ѵулуѵ* Црн, *ѵолуб* Ѓуѓ; **-лај:** *олај'ина* Црн, Ѓуѓ, *лај'жа* Ѓуѓ, *слај'ба* Ѓуѓ, *слај'за* Ѓуѓ; **пред консонант:** *белка* Црн, *ѵуж'елка* Црн, *фалбаѵија* Црн, Ѓуѓ; **на апсолутниот крај на зборот:** *дебел* Црн, Ѓуѓ, *ѵемел* Црн, *ѵем'ел* Ѓуѓ, *ѵеѵел* Црн, Ѓуѓ, *букол* 'дрвен сад за носење вода, обично се товара на коњ' Ѓуѓ, *ф'иѵил* Црн, *в'иѵил* Ѓуѓ. Тврдото /л/ се среќава и кај глаголите: *луѵи* Црн, *сл'уша* Црн, Ѓуѓ, *засл'ане* Црн, Ѓуѓ.

Полумекото /л'/ се среќава пред вокалите од заден ред: **-л'а:** *ѵркл'ан* Ѓуѓ, *нев'ол'а* Ѓуѓ, *ч'ел'аѵ* Ѓуѓ, *кош'ул'а* Ѓуѓ, *м'ул'а* Ѓуѓ, *л'ил'ак* Ѓуѓ; **-л'о:** *кр'ил'о* Ѓуѓ, *л'обода* Ѓуѓ; **-л'у:** *ѵл'уска* Ѓуѓ, *крл'ук* 'долг овчарски стап што има на крајот кукачка за фаќање овци' Ѓуѓ, *кл'ук'ајор'вец* Ѓуѓ, *л'ул'ка* Ѓуѓ; **пред вокалите од преден ред:** *ѵл'ева* Ѓуѓ, *кон'оѵл'е* Ѓуѓ, *ѵ'ол'е* Ѓуѓ, *мл'еко* Ѓуѓ; **пред консонант:** *бол'ка* Ѓуѓ, *бил'ка* Ѓуѓ, *ѵир'ал'ка* Ѓуѓ, *сук'ал'ка* Ѓуѓ; **на апсолутниот крај на зборот:** *мрс'ол* Ѓуѓ, *ѵре'егел* Ѓуѓ, *ѵѵ'авел* Ѓуѓ, *миѵ'ал* Ѓуѓ, *к'укол* 'тревка со црн плод што расте сред жито, од неа поцрнува брашното ако претходно не се исчисти житото' Ѓуѓ.

Мекото /љ/ се среќава пред вокалите од заден ред: *жељуд'ац* Ѓуѓ, *л'иљаче* Црн и **на апсолутниот крај на зборот:** *ч'ешел* Ѓуѓ.

2.2. Н, Њ

Сонантот н потекнува од старото меко *п': *сѣѣмна* Црн, *ѣрне* Црн, *врѣено* Црн, Ѓуѓ, *јаѣне* Црн, Ѓуѓ, *црѣшина* Црн, Ѓуѓ. Фонемата /н/ се јавува **кај глаголските придавки**: *жен'ен* Црн, *ран'ен* Црн, *ѣадн'ен* Црн, *изми'ен* Црн, Ѓуѓ; **кај заменките**: *н'еѣо* Црн, *н'еѣа* Ѓуѓ, *н'еа* Црн, *н'ума* Ѓуѓ, *н'ија* Црн, Ѓуѓ. Њ, старото меко *п' > њ: *в'урња* Ѓуѓ, *ѣиѣањици* Ѓуѓ, *ѣења* Црн, Ѓуѓ, *срњ'ак* Ѓуѓ, *дождевњ'ак* Црн, *в'окњак* 'простор каде што има многу дрвја' Црн, *'иња* Црн, *'иње* Ѓуѓ, *ѣињ'ак* Црн, *ѣиња* Ѓуѓ, *оѣњ'ило* Ѓуѓ, *н'ошња* 'облеката на еден крај' Ѓуѓ. Фонемата /њ/ се јавува **кај глаголските именки**: *јаѣење* Црн, Ѓуѓ, *ѣи'ење* Црн, Ѓуѓ, *с'ирење* Црн, *сир'ење* Ѓуѓ; **во множина кај именките од среден род**: *ѣил'иња* Црн, Ѓуѓ, *јунч'иња* Црн, Ѓуѓ, *коѣл'иња* Црн, Ѓуѓ; **кај збирната множина**: *к'аменеа* Црн, Ѓуѓ, *ѣрња* Црн, Ѓуѓ, *р'амења* Црн, Ѓуѓ и **во глаголот**: *к'лања (се)* Црн, Ѓуѓ.

2.3. Ј

Во овчеполскиот дијалект, т.е. во говорот на Црн и во говорот на Ѓуѓ се среќаваат исти лексеми во коишто постои или не постои ј. Гласот /ј/ се среќава **во иницијална позиција**: *јаѣеш* Црн, *јаѣеж* Ѓуѓ, *јака* Црн, Ѓуѓ, *јаѣлен* Црн, Ѓуѓ, *јаѣѣук* 'платнена наполнета торба за спиење' Ѓуѓ, *јамболија* Ѓуѓ, *јаѣрем* Црн, Ѓуѓ, *јаѣжица* Црн, *јужица* 'врвка со која се врзуваат снопјето' Ѓуѓ, *јал'овица* 'овца што се изјаловила' Црн, Ѓуѓ, *јаѣѣка* Црн, Ѓуѓ, *јаѣорина* Црн, *јаѣуриѣа* 'многу зелено грозје' Ѓуѓ, *јуже* Ѓуѓ, *јаѣзол* Црн, *јаѣзѣл* Ѓуѓ; **во медијална позиција**: *л'ејка* 'глава' Ѓуѓ, *н'окѣојаѣ* Ѓуѓ, *баѣачка* Црн, Ѓуѓ, *ѣојаѣ* Црн, *ѣојаѣс* Ѓуѓ, *об'ојци* Ѓуѓ, *крав'ајче* Црн, Ѓуѓ, *баѣрак* Црн, *бар'јак* Ѓуѓ; **во финална позиција**: *ѣорој* Црн, Ѓуѓ, *р'ој* Црн, Ѓуѓ, *р'азбој* Црн, *разб'ој* Ѓуѓ, *м'еј* Ѓуѓ, *ѣн'ој* Црн, Ѓуѓ.

Гласот /ј/ се чува **во формите на заповедниот начин**: *в'икај* Црн, Ѓуѓ, *в'икајѣѣе* Црн, *вик'ајѣѣе* Ѓуѓ, *куѣувај* Црн, *куѣувајѣѣе* Црн, *куѣуј* Ѓуѓ, *куѣујѣѣе* Ѓуѓ; **кај показните заменки**: *ѣѣѣј*, *ов'ѣј*, *он'ѣј* Ѓуѓ, *ѣѣѣј*, *ов'ѣј*, *он'ѣј* Ѓуѓ; **во одречната замена**: *н'икој* Црн, Ѓуѓ; **во неодредената замена**: *с'екој* Црн, Ѓуѓ; **во неопределената замена**: *н'екој* Црн, Ѓуѓ; **во прашалната замена**: *к'ој* Црн, Ѓуѓ; **во прашалната замена за женски род**: *ч'ија* Ѓуѓ и **во глаголскиот прилог**: *јаѣејки* Црн, *ѣнеѣејке* Ѓуѓ, *фак'ајки* Црн, *вак'ајке* Ѓуѓ, *ѣуѣувајки* Црн, *ѣуѣуејке* Ѓуѓ.

Гласот /ј/ се јавува и **во личните имиња**: *Бојан* Црн, *Бојан* Ѓуѓ, *Дејан* Црн, *Дејан* Ѓуѓ, *Трајко* Црн, Ѓуѓ; **во лексемите што завршуваат на турскиот суфикс -ѣија**: *фалбаѣија* Црн, Ѓуѓ, *ѣолемиѣија* Црн, Ѓуѓ, *ѣајѣарѣија* Црн, *ѣајѣѣија* Ѓуѓ; **во наставките -ја, -је, -ји, -јо**: *к'озјо* Црн, *ов'ошје* Црн, Ѓуѓ, *в'учји* Ѓуѓ и **во прилозите**: *ов'ѣј* Ѓуѓ, *ев'ѣј* Црн, *ѣѣј* Ѓуѓ, *ов'еј* Ѓуѓ, *ѣѣѣј* Ѓуѓ.

Гласот /j/ не се чува во иницијална позиција пред вокалот е: *ед'ен* Црн, *ед'ан* Ѓуѓ, *идин'аесе* Црн, Ѓуѓ, 'езеро Црн, *еи'рва* Црн, Ѓуѓ, 'ечмен Црн, *еч'мен* Ѓуѓ. Лексемите што завршуваат на -ија имаат две форми со и без ј: *лошои'ија* Црн, *фам'илија* Црн, *фам'илиа* Ѓуѓ, *иифи'ија* Црн, *и'иви'ија* Ѓуѓ, *џам'иа* Црн, *џам'ија* Ѓуѓ.

2.4. В

Во овчеполскиот дијалект гласот /в/ се реализира во **в > в, ф, у**. Етимолошкото /в/ се чува во сите позиции: **иницијална позиција**: *в'илица* Црн, Ѓуѓ, *вр'аи* Црн, Ѓуѓ, *вр'еден* Црн, *вр'едан* Ѓуѓ, *в'лакно* Црн, Ѓуѓ, *врчк'ана к'оса* Ѓуѓ; **медијална позиција**: *џе'ака* Црн, Ѓуѓ, *џе'рс* Црн, Ѓуѓ, *кв'асец* Црн, *кв'асац* Ѓуѓ, *свиз'ак* Црн, Ѓуѓ; **интервокална позиција**: *б'авен* Црн, *б'аван* Ѓуѓ, *рак'авица* Црн, *рук'авица* Ѓуѓ, *крав'ајче* Црн, Ѓуѓ; **финална позиција**: *'убав* Црн, Ѓуѓ, *џрб'ав* Црн, Ѓуѓ, *м'рзлив* Црн, *мрз'лив* Ѓуѓ. Во еден пример /в/ се јавува како протетички глас пред рефлексот на ж: *в'аџарец* Црн. Гласот /в/ (или обезвучено ф) се јавува наместо групата **хв-**: *ф'али* Црн, *в'але* Ѓуѓ, *ф'ака* Црн, *в'ака* Ѓуѓ.

Во следниве лексеми се среќаваат и двата гласа /в/ и /ф/: *ф'а'сиан* Црн, *в'а'сиан* Ѓуѓ, *ф'анела* Црн, *ван'ела* Ѓуѓ, *ф'и'ишл* Црн, *ви'и'ил* Ѓуѓ, *иифи'ија* Црн, *и'иви'ија* Ѓуѓ, *ф'ака* Црн, *в'ака* Ѓуѓ, *ка'фе* Црн, *ка'ве* Ѓуѓ. Кај глаголите на -ува се среќаваат две форми со и без в: *збор'ува* Црн, *збор'уе* Ѓуѓ, *и'одраб'ува* Црн, *и'оруб'уе* Ѓуѓ, *и'аи'ува* Црн, *и'уи'уе* Ѓуѓ, *и'ричеси'ува* Црн, *и'ричеси'уе* Ѓуѓ.

Во примерите **в > у**: *ул'езе* Црн, Ѓуѓ, *уд'овец* Црн, *уд'овац* Ѓуѓ, *уд'овица* Црн, Ѓуѓ, *ун'ук* Црн, Ѓуѓ, *ун'ука* Црн, Ѓуѓ, *ун'уи'ре* Црн, *ун'уи'ра* Ѓуѓ. Во прашалната замена за припадност: *чи'ф*, *чи'ва*, *чи'во*, *чи'ви* Црн (**стсл. чин, чни, чниѐ**) се јавува аналошко в. Во трето лице множина сегашно време се чува гласот /в/: *в'икав* Ѓуѓ, *н'осев* Ѓуѓ, *с'ечев* Ѓуѓ.

Кај лексемите во иницијална и медијална позиција се губи /в/: *ис'и'ина* Црн, Ѓуѓ, *ч'ера* Црн, *и'орн'ик* Црн, Ѓуѓ, *'ошко м'леко* Црн, *'изба* Ѓуѓ, *су'од'олина* Црн. Секундарно /в/ се јавува во примерите: *м'ува* Црн, Ѓуѓ, *б'ува* Црн, Ѓуѓ, *ј'ава* Црн, Ѓуѓ.

2.5. S

Африкатот /s/ го заменува струјното з, а се јавува во: **иницијална позиција пред вокал**: *с'уница* Црн, Ѓуѓ, *с'евџар* Црн, Ѓуѓ, *си'о'ар* Црн, Ѓуѓ, *с'иври* Ѓуѓ, *с'и'и* Црн, Ѓуѓ; **во групата св-** во почетниот слог на зборот: *св'ало* Црн Ѓуѓ, *св'они* Црн, *св'оне* Ѓуѓ, *св'ер* Црн, Ѓуѓ, *св'иска* Црн, Ѓуѓ, *свиз'ак* 'овен од две години оставен за приплод' Црн, Ѓуѓ, *св'езда* Црн, Ѓуѓ; **зад н**: *бенс'ин* Црн, Ѓуѓ,

Црн, Ѓуѓ, *в'р* Ѓуѓ, *вр'а* 'враг' Црн, Ѓуѓ, *з'р'а* 'грав' Црн, Ѓуѓ, *с'ир'а* 'страв' Црн, Ѓуѓ, *ор'а* 'орев' Црн, Ѓуѓ, *з'р'е* 'грев' Црн, Ѓуѓ, *с'у* 'сув' Црн, Ѓуѓ; **во прво лице еднина аорист**: *викн'а* Црн, Ѓуѓ, *з'з'реш'и* Црн, Ѓуѓ, *дој'о'о* Црн, Ѓуѓ. Во **интервокална позиција** $x > \varnothing$: *р'аа'и* Црн, Ѓуѓ, *сн'аа* Црн, Ѓуѓ и **во трето лице множина имперфект**: *в'икаа* Црн, *вик'аа* Ѓуѓ, *н'осеа* Црн, *с'ечеа* Црн, *с'екоа* Ѓуѓ. Губење на старото /x/ среќаваме во примерите: *сир'ома* Црн, Ѓуѓ, *с'ир'а* Црн, Ѓуѓ, *м'ул'а* Црн, *м'ул'а* Ѓуѓ, *з'р'е* 'грев' Црн, Ѓуѓ.

Формата *и'азука*, *и'азуки* Ѓуѓ е добиена според образувањата на -ка од женски род (Видоески 1981: 10). Формата *и'азука*, *и'азуки* е застапена на целата северна јазична територија од Тетово па до границата со бугарската територија, вклучувајќи ги и скопските говори во Балтија и Каршијака и кочанскиот говор (Видоески 1962: 77).

2.10. Консонантски групи

2.10.1. Развиток на групата хв-

Во говорот на Црн и во говорот на Ѓуѓ и во другите северни говори место групата хв- се јавуваат в и ф: *ф'али* Црн, *в'але* Ѓуѓ, *ф'ака* Црн, *в'ака* Ѓуѓ, *ф'р'ла* Црн, *в'р'ла* Ѓуѓ. „Причината за губењето на гласот /х/ во македонскиот јазик била изолираноста на /х/ во корелацијата на звучните и безвучните согласки, односно неговата замена со други согласки“ (Конески 1982: 92).

2.10.2. *SKJ, *STJ, *ZDJ, *ZGJ

Во овчеполскиот дијалект групите *skj, *stj, *zgj, *zdj преминале во шт и жд. Групите *skj, *stj > шт: *з'уши'ер* Црн, Ѓуѓ, *ши'ирка* Црн, *ши'ица* Црн, Ѓуѓ, оваа група ја среќаваме и **кај суфиксот -иште**: *бун'иши'е* Црн, *з'убр'иши'е* Ѓуѓ, *с'ирн'иши'е* Црн, *о'з'н'иши'е* Црн, *о'з'н'иши'е* Ѓуѓ.

2.10.3. Метатеза

Во говорот на Црн и во говорот на Ѓуѓ ретко се среќаваат примери во коишто настанува метатеза: *бар'ј'ак* Ѓуѓ, *л'о'јзе* Црн, Ѓуѓ, *з'р'о'јзе* Црн, Ѓуѓ, *Дор'јан* Црн, Ѓуѓ.

2.10.4. Губење на консонантите во консонантски групи

Консонантот т се губи во **консонантската група -стн-**: *вр'сн'ик* Црн, Ѓуѓ, *вр'сн'ичка* Црн, Ѓуѓ, *р'адосен* Црн, *р'адосан* Ѓуѓ, но и пред наставката **-је**: *л'исје* Црн, Ѓуѓ, *з'осје* Црн, Ѓуѓ, консонантот д се губи во **глаголот иде**: *'иеше* на *р'або'иша* Црн и кај **броевите**: *и'еесе* Црн, *де'в'еесе* Црн. Консонантската група **-ст-** на крајот на зборот се упростува со губење на крајниот консонант т: *б'рс* Црн, Ѓуѓ, *з'рс* Црн, Ѓуѓ, *и'рс* Црн, Ѓуѓ, *ц'в'рс* Црн, Ѓуѓ, *л'ис* Црн, Ѓуѓ, *р'адос* Црн,

Ѓуѓ, *џаќерес* Црн, *и'ос* Црн, Ѓуѓ, *бр'ес* Црн, Ѓуѓ, *м'ос* Црн, Ѓуѓ. Звучните консонанти на крајот на зборот се обезвучуваат: *зџл'ои* Црн, *б'одеш* Црн, *ј'агеш* Црн, *с'иш* Црн, Ѓуѓ, *џулуи* Црн, *и'л'ои* Црн, *џр'ои* Црн, *сн'ек* Црн. Консонантот т се губи во членот за машки род: *с'ирако* Црн, *ков'ачо* Црн, *и'ујоко* Црн, кај броевите од 11–19 и 20–90: *идин'аесе* Црн, Ѓуѓ, *ијрин'аесе* Црн, Ѓуѓ, *седамн'аесе* Црн, *седџмн'аесе* Ѓуѓ, *осамн'аесе* Црн, *осџмн'аесе* Ѓуѓ *ов'аесе* Црн, Ѓуѓ, *чейир'иесе* Црн, *чейер'еесе* Ѓуѓ, *и'еесе* Црн, *и'едесе* Ѓуѓ, *сед'амдесе* Црн, *седџмдесе* Ѓуѓ и кај бројната именка: *и'еи'ина* Црн, Ѓуѓ.

2.10.5. Скратување на цели слогови

Во овчеполскиот дијалект се среќаваат примери во кои се губат цели слогови: *џл'еј* Црн, Ѓуѓ, *ч'ек* Црн, Ѓуѓ, *ч'ек да и'е и'р'ашам* Црн, *ч'ек да и'е сл'ушну* Ѓуѓ, *џл'еј си за с'ебе* Црн, *'ај* Црн, Ѓуѓ.

3. Заклучок

Преку анализата на дел од прикажаниот материјал, собран според *Прашалникои* за собирање материјал за македонскиот дијалектен атлас (Видоески 2000), како и неговото претставување на фонетско-фонолошко јазично рамниште доаѓаме до заклучок дека овчеполскиот дијалект е „преоден говор“, т.е. е говор во кој се вкрстуваат дијалектни особености од соседните говори со кои граничи. Во селата близу до Куманово е забележано влијание од кумановскиот и кривоपालанечкиот говор, селата близу до Штип имаат влијание од штипскиот говор, селата близу до Велес имаат влијание од велешкиот говор, а селата кои граничат со Скопје се со влијание од скопскиот говор.

Сметам дека ова дијалектолошко истражување коешто е спроведено на терен ќе даде голем придонес во македонската дијалектолошка наука.

Литература

- Бојковска, С., Минова-Ѓуркова, Л., Пандев, Д., Цветковски, Ж. 2008: *Оишии* џраматијика на македонскиот јазик, Просветно дело, Скопје.
- Видоески, Б. 1960: „Основни дијалектни групи во Македонија“, *Македонски јазик XI-XII*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Видоески, Б. 1962: *Кумановскиот џовор*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Видоески, Б. 1978: „Вокалните системи на македонскиот литературен и дијалектен јазик“, *Прилози на одделениеио за линџвисџијика и лиијераџурна наука III, I*, МАНУ, Скопје.
- Видоески, Б. 1981: „Фонемата /х/ во дијалектите на македонскиот јазик“, *Прилози на МАНУ, VI, 2*, Скопје.
- Видоески, Б. (прир. М. Марковиќ) 2001: *Дијалекџологија на македонскиот јазик I*, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.

- Видоески, Б. (прир. М. Марковиќ) 2007: *Дијалектологија на македонскиот јазик 2*, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје.
- Конески, Б. 1996: *Историја на македонскиот јазик*, Детска радост, Скопје.
- Конески, Б. 1996: *Грамајика на македонскиот литературен јазик*, Детска радост, Скопје.
- Маленко, Б. 2012: *Штипскиот говор, Посебни изданија*, кн. 72, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Маневик, Т. 1952: „Забелешки за овчеполскиот говор“. *Македонски јазик III*, 8–9, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Стоевска-Денчова, Е. 2004: *Кривопаланечкиот говор, Посебни изданија*, кн. 42, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Угринова-Скаловска, Р. 2006: *Старословенски јазик*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје.

Извори

- Видоески, Б. 2000: *Прашалник за собирање материјал за македонскиот дијалектен атлас*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Толковен речник на македонскиот јазик I–VI*, 2003-2014, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Скратеници

Црн – Црнилиште

стсл. – старословенски

Ѓуѓ – Ѓуѓанце

прир. – приредил

PHONETIC-PHONOLOGICAL FEATURES OF THE OVCE POLE DIALECT

Summary

The main subject in this paper is the analysis of the phonetic-phonological features in the North-eastern Macedonian dialect (the dialect spoken in Ovce Pole) willing to introduce the vocal and consonant system of letters as well as the changes that occur on the phonetic-phonological level in this dialect as a part of the Macedonian dialectological science.

Based on the collected dialectological material in the field through live informants and at the same time presented at all language levels in this paper, it is noted that the dialect spoken in Ovce Pole is a "transitional speech" i.e. it is a speech where dialectal features intersect from adjacent speeches it borders with, like the speeches in Stip, Veles, Kumanovo, Skopje.

I hope that this research will have a great contribute to the development of Macedonian dialectological science.

УДК 811.163.3'282

Васил Дрвошанов¹**ИМЕНУВАЊАТА НА *ЈАЖЕТО* ВО МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ**

Апстракт: Авторот во разгледуваниот напис, врз основа на дијалектен материјал од тематското подрачје транспорт и комуникација, ги анализира лексемите за именување на *јажето* 'она со што се врзува товарот на самарот' во македонските говори. Притоа, тој констатира дека на македонската јазична територија суштествуваат десетина називи со голем број фонетски разновидности на одделни називи што се должи, првенствено, на долговековната расцепканост на македонскиот дијасистем.

Авторот ја претставува распространетоста на сите лексеми и на нивните разновидности со значење 'јаже' на македонската јазична територија, при што дава и неопходни етимолошки толкувања за секоја лексема. Освен тоа, тој врши проверка на секоја дијалектна лексема во македонските лексикографски трудови од гледна точка на нејзината застапеност и од гледна точка на нејзиното значење, нагласувајќи дека дијалектното богатство за именување на *јажето* 'она со што се врзува товарот на самарот' ја потврдува народната основа на македонскиот стандарден јазик.

Клучни зборови: *јаже*, лексика, македонски говори, речници, етимологија.

На македонската јазична територија се вкрстувале различни јазици и култури што се одразиле во македонските говори, особено до кодификацијата на современиот македонски јазик во средината на XX век. Во текот на долговековната историја, јазичните влијанија во македонскиот јазик доаѓале во различни периоди, по различни патишта и со различен интензитет. За тоа постојат многу причини, меѓу кои, секако, спаѓа туѓата власт со сета нејзина инфраструктура. Во исклучително неповолните општествено-политички услови македонскиот јазик на Македонците им бил сведен само за употреба во кругот на семејството со ограничени можности за поширока комуникација. На тој начин, помеѓу другото, македонскиот јазик трпел влијанија од други јазици и култури на сите јазични рамништа, особено во областа на лексиката, бидејќи таа е најотворен систем за влез на заемки и калки, главно, од престижните јазици и култури. Тоа се рефлектира во сите тематски подрачја при именувањето на одделни суштества, предмети и поими, следствено и во тематското подрачје транспорт и комуникација при именувањето на *јажето* 'она со што се врзува товарот на самарот' (Видоески 2000: 163).

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје (во пензија), vasildrvoshanov@yahoo.com

Врз основа на користениот материјал од картотеката за проектот „Македонски дијалектен атлас“ при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ за изразување на споменатата семема во македонските говори се забележани десетина називи со голем број фонетски разновидности на одделни називи, сп. верца, водило (*повед'ило*)², јаже (*јаже, јажџ, јџже, јоже, јуже, јуже; важе, важ'е, важ'е, вџже, вџж'е, вџжи, вџжџ, вџж'а* мн., *вџжета* мн., *вџже, воже, вџнже, вџнжи; еже, еже, јеже*), конопец, литар, ортома (*орт'ома, ортума, ортума, ортима, ортама, фортома, форт'ома, форто:ма, форт'ома, фортома, фортумџ, фарт'ома, фџртома, фџрт'ома, фџрт'омџ, фџртома, фџрт'ома, фџртома, фурт'ома, фртома, фррт'ома, вртома, врт'ома, вџрт'ома, ърт'ома, арт'ома, хортума, фџртомче*), пороже (*пор'оже*) и потегл'о.

Во овој напис ќе ја претставиме распространетоста на лексемите за именување на *јажето* и на нивните разновидности на македонското дијалектно подрачје. Секоја дијалектна лексема ќе биде проверена во македонските лексикографски трудови *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања* (РМЈ I – III, 1961 – 1966) и *Толковен речник на македонскиот јазик* (ТРМЈ I – VI, 2003 – 2014) од аспект на нејзината застапеност и од гледна точка на нејзиното значење, а, освен тоа, за секоја лексема ќе ги дадеме неопходните етимолошки толкувања.

Според бројот на потврдувањата на лексемите за именување на *јажето* 'она со што се врзува товарот на самарот' на македонската дијалектна територија најраспространета е лексемата *јаже* со своите фонетски разновидности, при што се изделуваат три ареали.

Називот *јаже* во неколку фонетски разновидности со протетичкиот глас /j/ пред континуантот на почетното *ǰ е карактеристичен за говорите од западното македонско наречје (Видоески 1998: 13), сп. *јаже* (Стровија, Никодин – Прилепско, Ѓавато, Драгош, Старавина – Битолско, Туин, Светорача – Кичевско, Г. Белица, Здуње – Бродско, Нерези – Скопско, Лугунци, Карабуниште, Црквино – Велешко, Речица – Охридско, Глобочица – Струшко, Праведник, Конопиште – Кавадаречко, Богословец – Светиниколско), *јаже* (Пештани – Охридско, Ржаново – Струшко, Стење, Претор – Ресенско, Баниште, Горенци – Дебарско, Тумчевиште – Гостиварско), *јџже* (Луково – Струшко) и *јоже* (Тајмишта, Букојчани – Кичевско, Држилово – Скопско, Жерноница, Гари – Дебарско).

За извесен дел пунктови од југоисточното македонско наречје е карактеристична разновидноста *важе* во неколку фонетски разновидности со протетичкиот глас /v/ пред континуантот на почетното *ǰ (Видоески 1998: 21), сп. *важе* (Габрене – Петричко, Кресна – Благоевградско), *важ'е* (Стожа – Санданско, Брежани – Благоевградско, Банско, Осеново – Банско, Разлог), *вџже* (Пирин – Санданско, Делчово – Гоцделчевско, Волак – Драмско), *вџж'е*

² Акцентот е одбележен само во оние случаи, каде што има отстапување од акцентот во македонскиот стандарден јазик.

(Белица – Разлошко), *вајжи* (Киреч Кој – Солунско), *вајжѝ* (Савек – Серско), *вајж'а* мн. (Чифлицик – Демирхисарско, Фраштани, Зилјахово, Календра – Серско, Зрново – Драмско), *вајжета* мн. (Г. Броди, Крушово, Дервишан – Серско, Плевна – Драмско), *вајже* (Лехово – Санданско. Осиково – Гоцделчевско) и *војже* (Годешево – Гоцделчевско).

За северните македонски говори е карактеристична разновидноста *јуже* со протетичкиот глас /j/ пред континуантот на почетното *ǝ, сп. *јуже* (Бујковци, Црешево, Љубанце, Кучково – Скопско, Вратница, Лешок, Брезно – Тетовско, Страцин, Жегњане, Четирце, Младо Нагоричане, Клечовце, Думановце, Романовце, Орашац–Кумановско, Кратово, Павлешенци–Светиниколско, Жидилово, Кркља, Габер, Луке, Огут, Ранковци, Псача – Кривоаланечко), односно *јуже* (Древено–Пробиштипско).

Во две населби од тетовскиот говор се среќава разновидноста *јеже* (Челопек–Тетовско), т.е. *еже* (Милетино–Тетовско).

Во два пункта од македонскиот дијалектен ареал има извесно дообјаснување на лексемата *јаже*, сп. *јаже* 'парче од ортома или од оглав' (Катланово–Скопско), односно *јајжѝ*, *јајжиња*, *јајже* 'влијание на забелешките од говорите во Солунско' (Обоки–Дебарско).

Лексемата *јаже* произлегува од општослов. и праслов корен *ǝz- со протетичкото /j/, а разновидноста *јеже* произлегува од општослов. и праслов корен *ǝz- (Skok III, 1973: 583–584). Според бројот на потврдувањата на лексемите со значење 'јаже' на македонската дијалектна територија на второ место е самостојната употреба на лексемата *ортома* со своите фонетски разновидности, којашто е заемка од грчкиот јазик, грч. *φόρτομα* (Аргировски 1998: 199–200; БЕР IV, 1995: 928), сп. *ортома* (Прилепец – Прилепско, Белимбегово, Ракотинци – Скопско, Рамне, Лескоец – Охридско, Габрово, Робово, Велјуса, Дукарино – Струмичко, Подареш – Радовишко, Штип, Љуботен – Штипско, Спанчево, Соколарци, Гратче, Костин Дол – Кочанско, Винаца, Калиманци, Блатец, Лаки – Виничко, Мачево – Беровско, Саса, Киселица – Делчевско, Превод, Судик – Светиниколско, Лезово – Пробиштипско), *орт'ома* (Клисура – Неготинско, Радовиш), *ортума* (Муртино – Струмичко, Дојран – Гевгелиско, Мутулово, Патарос, Крецово – Кукушко), *ортима* (Амбар Кој – Кукушко), *ортѝма* (Николич – Дојранско), *фортама* (Стеблево – Дебарско, Граждено – Долнопреспанско, Буф – Леринско, Црнешево – Воденско) *форт'ома* (Горенци, Марковени, Добролишта – Костурско, Попадија – Леринско), *форт'ома* (С'ботско – Мегленско, Струпино – Воденско), *фортѝма* (В'дришта – Еницевардарско), *фортумѝ* (Гуменце – Еницевардарско), *фарт'ома* (Хрупишта – Костурско, Д. Котари – Леринско), *фѝртома* (Гломбочани – Долнопреспанско), *фѝрт'ома* (Емборе, Тречно, Липинци, Ранци – Кајларско, Чеган – Воденско), *фѝрт'омѝ* (Тресино – Воденско), *ф^артома* (Тиолишта – Костурско), *ф^арт'ома* (Г. Пожарско – С'ботско), *фрт'ома* (Крчишта, В'мбел – Костурско, Зеленич – Леринско, Луковец, Сараќиново – Воденско), *вртома* (Витолиште – Битолско), *врт'ома*

(Живојно – Битолско), *’рт’ома* (Рожден – Кавадаречко) и *арт’ома* (Тројаци – Прилепско).

На периферијата од македонската дијалектна територија во островски ареал (Слимница – Костурско) со значење ’јаже‘ се јавува лексемата *литар*, којашто произлегува од грчкиот јазик, грч. *λιτάρι(ον)* и *λητάρι* од *εἰλητόν* (Аргировски 1998: 173; БЕР III, 1986: 430–431; Skok II, 1972: 309).

Треба да се одбележи фактот што при именувањето на *јажето* македонските родени зборуваачи употребуваат паралелни образувања на фонетско и на лексичко рамниште, па дури и низа образувања од различна природа, каде што најчесто како прва компонента се среќава лексемата *јаже* или некоја од нејзините разновидности, а на второ место се наоѓа лексемата *ртома* или некоја од нејзините разновидности, сп. паралелни фонетски образувања: *вајње* // *вајжи* (Сухо – Солунско) и *орт’ама* // *ортима* (Фурка – Гевгелиско).

Од паралелните образувања доминираат паралелните лексички образувања, сп. *јаже* // *ртома* (Крушовјани – Прилепско, Буково – Битолско, Слепче – Демирхисарско, Попоец – Кичевско, Звечан – Бродско, Н. Брезница, Драчево, Зелениково – Скопско, Ботун – Охридско), *јаже* // *фртома* (Стење – Ресенско, Шулин – Долнопреспанско), *јаже* // *арт’ома* (Подлес – Велешко), *јаже* // *ртома* (Царев Двор – Ресенско), *јаже* // *фртома* (Струга, Волковија – Гостиварско), *јаже* // *ф’ртома* (Трпејца – Охридско, Маврово – Гостиварско), *јаже* // *фртома* (Д. Котари – Леринско), *јаже* // *фртома* (Клење – Дебарско), *јоже* // *фртома* (Смилево – Битолско), *јоже* // *фртома* (Галичник – Дебарско); *важе* // *ртома* (Костурино, Нивичино – Струмичко, Конче, Дедино – Радовишко, Никоман – Штипско, Припечани – Кочанско), *важе* // *орт’ама* (Миравци – Гевгелиско), *важ’е* // *ртома* (Смоларе – Струмичко, Двориште – Беровско, Каменица – Делчевско), *важ’е* // *ортума* (Раздол – Санданско), *вајже* // *орт’ама* (Пирава – Валандовско), *вајже* // *фртома* (Конско – Гевгелиско), *вајжи* // *ртома* (Градобор – Солунско), *вајжи* // *хортума* (Висока – Солунско); *јуже* // *ртома* (Кнежје – Светиниколско, Злетово – Пробиштипско, Кнежево, Долни Стубол, Шопско Рударе – Кратовско) и *еже* // *фртома* (Радожда – Струшко).

Во островски ареали се среќаваат следните паралелни лексички образувања, сп. *јуже* // *конопец* (Тгарце – Тетовско) и *фурт’ома* // *верца* (Езерец – Костурско), односно паралелното образување во низа: *мало важе* // *ртома* // *пор’оже* (Долни Балван – Штипско).

Лексемата *конопец* е деминутив од лексемата *коноп*, којашто произлегува од праслов. **kanarь*, **kanarjā* (БЕР II, 1979: 592–593), а според Skok (1972) лексемата *коноп* е стара заемка од балканскиот латинитет **kanapis* или **cannapis* (Skok II, 1972: 30–31).

Лексемата *верца* произлегува од балтослов., општослов. и праслов. **vьrvь* (БЕР I, 1971: 187; Skok III, 1973: 633), а лексемата *пороже* произлегува од балтослов. и праслов **ragь* (БЕР VI, 2002: 281–288; Skok III, 1973: 153–155).

При паралелната употреба на лексемите *јаже* и *ортома* македонските родени зборувачи во неколку пунктови ја толкуваат само лексемата *јаже* или некоја од нејзините разновидности, сп. *јаже – ортома : јаже* 'потанко, покусо' (Путурос – Битолско), *јаже – ортома : јаже* 'за водење' (Оровник – Охридско), *јаже – ортома : јаже* 'за вол врзување и сл.' (Д. Дивјаци – Крушевско), *јаже – ортома : јаже* 'за врзување воловите' (Дуње – Прилепско), *јуже – ортома : јуже* 'ретко' (Дивле – Скопско) и *јуже – ортома : јуже* 'понекогаш' (Лесново – Пробиштипско).

Наспрема толкувањето само на лексемата *јаже*, во петнаесетина пунктови од македонскиот дијалектен ареал, при паралелната употреба на лексемите *јаже* и *ортома*, македонските родени зборувачи ја толкуваат само лексемата *ортома* или некоја од нејзините разновидности, сп. *јаже – ортома : ортома* 'поголема' (Скочивир – Битолско), *јаже – ортома : ортома* 'големо јаже за тоарење' (Кнежино – Кичевско), *јаже – ортома : ортома* 'дебело јаже' (Лешница – Кичевско), *јаже – ортома : ортома* 'за товарење, поголема до 10 м.' (Градско–Велешко), *јаже – фјртома : фјртома* 'подолга' (Пожаране – Гостиварско), *јаже – фјртома : фјртома* 'подолга од јажето' (Пустец – Долнопреспанско), *јаже – фјртома : фјртома* 'поголема' (Џешиште – Дебарско), *јаже – фјртома : фјртома* 'поголемо, подебело јаже' (Модрич – Струшко), *јаже – фјртома : фјртома* 'поголемо' (Ефловец – Кичевско); *важе – ортома : ортома* 'са скин'а ортома' (Стојаково – Гевгелиско); *јуже – ортома : ортома* 'по старо' (Бардовци–Скопско), *јуже – ортома : ортома* 'големо јуже' (Саракинце – Тетовско), *јуже // повед'ило – ортома : ортома* 'долго јаже' (Немањинци – Светиниколско) и *јеже – фјртома : фјртома* 'големо јаже' (Голем Папрадник – Дебарско).

Во изолирани населби од македонското лингвистичко подрачје при паралелната употреба на лексемата *ортома* или на некоја од нејзините разновидности со други лексеми или со нејзино деминутивно образување имаме различни толкувања, сп. *фјрт'ома – пор'оже : фјрт'ома* 'подебела и поголема' (П'теле – Леринско), *фрт'ома – пор'оже : пор'оже* 'помала фртома' (Поп'лжани – Леринско) и *фјртома – фјртомче : фјртомче* 'јаже' (Ошчима – Костурско).

Во триесетина пунктови од македонската дијалектна територија при паралелната употреба на лексемите *јаже* и *ортома* или на некои од нивните разновидности македонските родени зборувачи прават разлика меѓу нив на семантички план, толкувајќи ги одделно секоја од лексемите. Притоа, треба да нагласиме дека нема единствено толкување на одделна лексема во сите пунктови, туку има семантичко прелевање кај регистрираните лексеми, сп. *јаже – ортома : јаже* 'мало' – *ортома* 'голема' (Тополчани – Прилепско), *јаже – ортома : јаже* 'мало, тенко' – *ортома* 'голема' (Вранештица – Кичевско), *јаже – ортома : јаже* 'помало' – *ортома* 'голема' (Дихово – Битолско), *јаже – ортома : јаже* 'помало' – *ортома* 'поголема' (Кукуречани – Битолско, Извор – Велешко), *јаже – ортома : јаже* 'помала ортома' – *ортома* 'големо и дебело јаже' (Прострање – Кичевско), *јаже – ортома : јаже* 'кусо едно метро, метро и

пол' – ортома 'долга' (Волино – Охридско), *јаже* – ортома : *јаже* 'кусо до 2 м.' – ортома '8–10 м.' (Слепче – Прилепско), *јаже* – ортома : *јаже* 'мало по должина' – ортома 'голема' (Башино Село – Велешко), *јаже* – ортома : *јаже* 'се врзува' – ортома 'се товара' (Ваташа – Кавадаречко), *јаже* – ортома : *јаже* 'на оглавоот се клава за водење коњот' – ортома 'за врзување товарот' (Марена – Кавадаречко), *јаже* – *фортома* : *јаже* 'помало, слабо' – *фортома* 'голема' (Арвати – Ресенско), *јаже* – *вртома* : *јаже* 'мало' – *вртома* 'голема' (Скочивир – Битолско), *јаже* – ортома : *јаже* 'е од 2 метра' – ортома 'голема, од 10 м.' (Крушје – Ресенско), *јаже* – ортома : *јаже* 'мало' – ортома 'голема' (Ресен), *јаже* – *фјртома* : *јаже* 'помало' – *фјртома* 'поголемо јаже' (Печково, Куново – Гостиварско), *јаже* – *фјртома* : *јаже* 'помало' – *фјртома* 'поголема' (Боровец – Струшко), *јаже* – *фјртома* : *јаже* 'пократко' – *фјртома* 'подолго' (Л'к – Долнопреспанско), *јаже* – *фјртома* : *јаже* 'помало во споредба со фртомата' – *фјртома* 'поголема во споредба со јажето' (Г. Косоврасти – Дебарско), *јаже* – *форто:ма* : *јаже* 'подебело' – *форто:ма* 'потенка и подолга' (Нивици – Малопреспанско), *јаже* – *форто:ма* : *јаже* 'помало' – *фјртома* 'поголема' (Ростуше – Дебарско); *важ'е* – ортома : *важ'е* 'волнена, плетена' – ортома 'од коноп' (Стинек – Струмичко), *важ'е* – ортома : *важ'е* 'потанко' – ортома 'подебела' (Тработевиште – Делчевско), *важ'е* – ортома : *важ'е* 'она со кое се води добитокот' – ортома 'она со што се врзува товарот на самар' (Пехчево – Беровско), *важи* – *хортума* : *важи* 'јажето со кое се води добитокот' – *хортума* 'јажето со кое се врзува товарот' (Негован – Солунско), односно *јаже* // *пор'оже* – *вртома* : *јаже* // *пор'оже* 'со него се води добитокот' – *вртома* 'за врзување товарот, кога се товара' (Барово – Кавадаречко) и *важе* // *потегло* – ортома : *важе* // *потегло* 'јажето со кое се води коњот или говедото' – ортома (Берово).

Лексемата *потегло* произлегува од општослов. и праслов *teg-* (БЕР VII, 2010: 877–879; Skok III, 1973: 452–453).

Во островски ареали од македонското лингвистичко подрачје се среќаваат следните паралелни лексички образувања во низа со различни толкувања, сп. *јаже* – *фјртома* – *водило* : *јаже* 'се врзува ако чека' – *фјртома* 'подолго на прашките' – *водило* (Љубаништа – Охридско), *еже* – *фортома* – *водило* : *еже* 'помала и потенка ортома' – *фортома* 'јаже за врзување на товарот' – *водило* 'јаже со кое се води добитокот' (Вевчани – Струшко) и *јуже* – ортома – *пороже* : *јуже* – ортома 'поголема' – *пороже* 'помало, за водење' (Ракотинце – Тетовско).

Лексемата *водило* со својата разновидност произлегува од балтослов., општослов. и праслов. корен *vod-* (БЕР I, 1971: 170–171; Skok III, 1973: 579–581).

По извршената проверка на дијалектните лексеми и на нивните разновидности за именување на *јажето* во македонските лексикографски трудови *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања* и *Толковен речник на македонскиот јазик* од гледна точка на нивната застапеност

и од гледна точка на нивното значење можат да се забележат извесни совпаѓања и различности.

Во *Речникот* (PMJ I – III, 1961 – 1966) со соодветно значење е регистрирана единствено дијалектната лексема *јаже*, сп. **јаже** *n* 1. *uže*... (PMJ I, 1961: 306).

Со извесни специфичности во *Речникот* се нотирани следните дијалектни лексеми поврзани со *јажето*, сп. **водило** *n* *oglav* (PMJ I, 1961: 74), **вртома** *f* (дијал.) *v*. ортома (PMJ I, 1961: 86), **ортома** *f* *konopac*. 1. *debelo uže, konop*; (fraz.) од влакното ортома (прави) од *komarca magari* (*čini*); суши просо на ортома *ništa ne radi*... (PMJ II, 1965: 82) и **пороже** *n* (јаже со кое се врзува за роговите говедото, добитокот) *porožje*; (fraz.) кај што ќе појде јунчето, таму и порожето (posl.) *kud svi Turci, tu i mali Haso* (PMJ II, 1965: 358).

Со други значења во *Речникот* се забележани една дијалектна разновидност на лексемата *јаже* и лексемата *литар*, сп. **еже** 1. *n dem.* од *ej ježić*. 2. *m* (нар. роез. вокатив место номинатив) се исправил *eje uspravio se jež* (PMJ I, 1961: 168) и **литар** -три *m* *litar* (PMJ I, 1961: 387), а воопшто не се нотирани некои дијалектни лексеми и неколку нивни разновидности, сп. *артома*, *важе*, *верца*, *воже*, *јоже*, *јуже*, *конопец*, *ортима*, *ортума*, *поведило*, *потегло*, *фортома*, *фортума*, *фртома*, *фјртомче* и *хортума*.

Во *Толковниот речник* (TRMJ I – VI, 2003 – 2014) со соодветно значење е нотирана и протолкувана единствено дијалектната лексема *јаже*, сп. **јаже**, *mn.* *јажиња ср.* Производ од усукани или плетени влакна од коноп или од друг материјал што може да се усукува, со голема должина, со различна дебелина, релативно еластичен. *Скока на јаже. Скала од јажиња. Фабрика за јажиња. Бродски јажиња.* ♦ *Во куќата на обесениот не се зборува за јажиња* – треба да се внимава што се зборува. *Му го затега јажето* – 1. Му ја ограничува слободата. 2. Остава некого без избор. *Игра на јаже* – 1. Се наоѓа во опасна ситуација. 2. Ризикува. *Оди како пес на јаже* – слепо следи некого. *Си го става јажето на врат* – се изложува себеси на ризик. *Ќе висе на јаже* – ќе го обеесат... (TRMJ II, 2005: 423),

Со специфични значења на *јажето* во *Толковниот речник* се нотирани и се протолкувани следните дијалектни лексеми, сп. **водило**, *mn.* *водила ср.* (разг.) Јаже на оглав, огламник со кое се води добиток. *Ја фати јуницата за водило. Му го затегна водилото на коњот* (TRMJ I, 2003: 275), **ортома**, *mn.* ортоми *ж.* 1. Дебело јаже... ♦ *Од влакно (конец) прави ортома* – ги преувелчува работите. *Кој од кол, кој од ортома* – собрани кој од кој полош. *Си ја влече ортомата* – си ја носи заслужената казна, мака, тешкотија. *Се беселе на една ортома* – работеле заедно, соработувале, се дружеле. *Од ортома симнат* – разбојник. *Го држи на ортома* – го држи под контрола... (TRMJ III, 2006: 555), **фортома**, *mn.* фортоми *ж.* (дијал.) *v.* ортома. † **фртомче**, *mn.* фртомчиња *ср.* дем. (TRMJ VI, 2014: 254), **фртома**, *mn.* фртоми *ж.* (дијал.) *v.* ортома. (TRMJ VI, 2014: 267) и **пороже**, *mn.* порожиња *ср.* Јаже со кое говедото, добитокот се врзува за роговите. ♦ *Кај што ќе појде јунчето, таму и порожето* – каде сите таму и тој (TRMJ IV, 2008: 347).

Во *Толковниот речник* е нотирана и е протолкувана со друго значење само лексемата *литар*, сп. **литар**, мн. литри м. Единица за мерење волумен на течности, изнесува еден кубен дециметар. *Шише рум од литар. Литар ракија* (ТРМЈ III, 2006: 51), а воопшто не се забележани некои дијалектни лексеми и неколку нивни разновидности, сп. *артома*, *важе*, *верца*, *воже*, *вртома*, *јоже*, *јуже*, *конопец*, *ортима*, *ортума*, *поведило*, *потегло*, *фортума* и *хортума*.

Во однос на потеклото на лексемите за именување на *јажето* во македонските говори, врз основа на консултираните етимолошки трудови, може да се констатира дека доминираат македонските наследени зборови со своите разновидности, сп. *верца*, *водило*, *јаже*, *пороже* и *потегло*, наспрема заемките од грчкиот јазик, сп. *литар* и *ортома*, односно наспрема лексемата *конопец*, којашто, од една страна, се смета за македонски наследен збор, а, од друга страна, за стара заемка од балканскиот латинитет.

Од лексемите за именување на *јажето* на македонскиот дијалектен ареал впечаток прави заемката *ортома* со своите разновидности. Врз основа на нејзината распространетост и семантика, можат да се изведат три заклучоци: 1) разгледуваната лексема или некоја од нејзините разновидности сосема ги истиснала македонските наследени зборови во седумдесетина населби на македонската јазична територија, 2) во четириесетина пунктови лексемата *ортома* или некоја од нејзините фонетски разновидности се среќава паралелно, главно, со лексемата *јаже* или со некоја од нејзините разновидности, 3) во педесетина населби меѓу лексемата *ортома* и лексемата *јаже* или меѓу лексемата *ортома* и друга лексема има семантичка разлика во поглед на големината, на дебелината, на должината и на намената.

На крајот треба да се истакне дека македонскиот народ, независно од тешките премрежја што ги поминал во текот на историјата, ја зачувал посебноста на македонскиот јазик. Нашите предци со љубов го чувале својот мајчин јазик, давајќи ни го штедро нам и на нашите потомци. Македонскиот јазик, и покрај тоа што опстојувал со векови во дијалектна форма, ги зачувал своите лингвистички особености. Тоа ни го потврдуваат и денес македонските говори на сета јазична територија. Тие жилаво опстојуваат и претставуваат живи извори од кои се напојува македонскиот стандарден јазик со нови зборови и со нови значења.

Литература

- Аргировски, М. 1998: *Грцизмите во македонскиот јазик*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- БЕР: *Български етимологичен речник I – VII*, 1971 – 2010, Издателство на Българската академия на науките, София.
- Видоески, Б. 1998: *Дијалектите на македонскиот јазик 1*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје.

- Видоески, Б. 2000: *Прашалник за собирање материјал за Македонскиот дијалектен атлас*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- РМЈ: *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања I – III*, 1961 – 1966, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- ТРМЈ: *Толковен речник на македонскиот јазик I – VI*, 2003 – 2014, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Skok, P. 1971 – 1974: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I – IV*, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

Summary

The author of this paper analyses the lexemes used in the Macedonian dialects to name *jažeto* ‘what is used to tie the burden to the packsaddle’ on the basis of a corpus of dialects from the thematic area of transport and communication. He concludes that in the Macedonian linguistic area there exist around ten names, mostly inherited Macedonian names, with great phonetic differences which are, above all, due to the longstanding fragmentation of the Macedonian system of dialects.

From among the lexemes used to name *jažeto* in the Macedonian dialect area, the borrowing *ortoma* and its variants is the most striking one. Based on its distribution and semantics, three conclusions may be drawn: 1) this lexeme or any of its variants has pushed aside the inherited Macedonian words in around seventy settlements in the Macedonian language territory, 2) the lexeme *ortoma* or any of its phonetic variants exists parallel to, mainly, the lexeme *jaže* or any of its variants, in around forty locations 3) there is a semantic difference in terms of size, width, length and use between the lexeme *ortoma* and the lexeme *jaže* or between the lexeme *ortoma* and some other lexeme in around fifty settlements.

Even though it has existed in its dialect form for centuries, the Macedonian language has preserved its linguistic features. That is confirmed even today by the Macedonian dialects on all its language territory as is illustrated, inter alia, by the dialectal richness used to name *jažeto* ‘what is used to tie the burden to the packsaddle’.

УДК 811.163.3'373.21

Љубица СТАНКОВСКА

ЕТИМОЛОГИЈАТА НА НЕКОЛУК ИМИЊА НА РАСЕЛЕНИ СЕЛА ВО ОПШТИНА ДЕБАРЦА

Апстракт: На територијата на Општина Дебарца во минатото постоеле населени места кои се раселени под влијание на различни околности. Причини за миграцијата на населението, пред сè, биле економските услови, а потоа насилствата од разни разбојнички банди, вклучително и турската војска, војните, епидемиите и елементарните непогоди. Во статијата ќе се осврнеме на етимологијата на имињата на раселените села: *Годивола*, *Гров*, *Елевци*, *Кладораби*, *Невадово*, *Неговишије*, *Помишле* и *Рапиново*.

Клучни зборови: етимологија, топонимија, ојконим, топоним, лично име, македонски јазик

ГОДИВОЛА. Селото *Годивола* се наоѓало во областа Горна Дебарца. Селската населба, веројатно, била лоцирана по течението на реката *Годиволичница*, десна притока на *Голема Река* или *Сайска*, што протечува низ атарот на селото Врбјани. Дека во средниот век на денешниот простран атар на селото Врбјани постоело селото *Годивола* сведочи името на реката *Годиволичница* во чијашто основа до денес се чува неговото име. Отсуството на писмените потврди во историскиот материјал за исчезнатото село *Годивола* укажува на тоа дека неговото население многу одамна се иселило, а селото повторно не било населено.

Ојконимот *Годивола* претставува елиптично име со посесивно значење, а неговата постара форма, најверојатно, гласела **Годиволја*. Од структурен аспект, ојконимот *Годивола* < **Годиволја* потекнува од првобитната придавска синтагма **Годиволја (Вес)*, чијашто придавска компонента е образувана од личното име *Годивол* со формата за женски род *-ја* од стариот придавски суфикс *-јь*, кој се одликува со посесивното значење. Придавката **Годиволја* од синтагмата **Годиволја (Вес)*, по елизијата на именската компонента, искажана со апелативот *вес* < ст. сл. **ВѢСЬ** 'село', се супстантивизирала и продолжила да егзистира во форма на елипса. Гласот *ј* од придавскиот суфикс *-јь* извршил смекнување на претходниот консонант *л* од личното име *Годивол* во меко *л'*, а потоа оваа мекост на *л'* била отклонета со што се добила формата на името *Годивола*. Значењето на името на селото *Годивола* може да се дефинира како 'вес, т. е. село,

која му припаѓа на Годивол’, односно ‘вес, т. е. село, каде што живее Годивол’.

Личното име *Годивол* < прасл. *Godivolъ е композитно име е обликувано од составните делови *Годи-* и *-вол*. Морфема *̄оди-* е еднаква на императивната форма *̄оди* од ст. сл. глагол **ГОДНТИ** ‘годи, угодува, исполнува (желба, молба на некого)’, кој води потекло од прасл. *goditi, а морфемата *-вол* потекнува од глаголскиот корен *вол-* од ст. сл. глагол **ВОЛНТИ** ‘сака, посакува, има желба, одлучува’, кој води потекло од прасл. *voliti. Со глаголската коренска морфема *̄од-/̄од*, која при образувањето на антропонимските сложенки се употребува како прва и како втора компонента, во македонската антропонимија се засведочени личните имиња: *Годимир*; *Дело̄од*, *Жело̄од*, *Радо̄од*, *Хо̄о̄од* (Станковска 1992: 78, 93, 120, 232, 291). Глаголската лексема *̄оди* < ст. сл. **ГОДНТИ** ‘годи, угодува, исполнува (желба, молба на некого)’ е општословенски збор, сп. срп. *̄одӣӣи*, хрв. *goditi*, словен. *goditi*, буг. *годя*, кој води потекло од прасл. глагол *goditi, кој, според Махек, е изведен со *-iti* од прасл. именка *godъ > ст. сл. **ГОДЪ** ‘време; празник’, а се доведува во врска со ие. **ghodh-* (ЭССЯ 6: 188).

Поголема фреквенција оваа морфема има во антропонимијата на словенските јазици, сп. срп. *Годebraйи*, *Годеслав*, *Годимир*, *Годомир*; *Hēода* (Грковић 1977: 65, 144), хрв. *Godimir*, *Godislav*, *Godomir*, *Godoslav* (Šimundić 1988: 126), босан. *Godomil*, што се наоѓа во основата на ојконимот *Godomilje* – село во општина Рогатица во Босна и Херцеговина, словен. *Godemir* (Snoj 2009: 141), буг. *Годеслав*; *Желегод* (Займов 1988: 65, 104), чеш. *Hoděmysl, *Hodislav*; *Brzhod*, *Nehod* (Svoboda 1964: 75), пол. *Godzimir*, *Godzislaw*; *Mirogod*, *Nagod*, *Zdziegod* (Malec 1971: 86).

Морфемата *вол-/вол* при образувањето на сложените имиња, исто така, се јавува во улога на прва и на втора компонента, а во македонската антропонимија се посведочени сложените имиња: *Волислав*, *Воловид*, заложено во основата на ојконимот *Воловижда* – село во Солунско (Грција), регистрирано во грамотата на византискиот владетел Алексеј I Комнин од 1081 година каде што е запишано со формата *Волоβиџда* (Акти 1970: 238), *Дра̄говол*, регистрирано во XIV век и заложено во основата на ојконимот *Дра̄говол* – село во Албанија, алб. *Dragovol*, *Здевол*, се наоѓа во основата на оронимот *Издиволе* – рид (Курија, Неготинско), чијашто дијалектна форма настанала од постарото име *Здеволје, *Невол*, заложено во основата на потамонимот *Невоља* – река (Герман, Преспанско) (Грција) (Станковска 1992: 68, 103; Станковска 2002: 93, 141, 178, 266). Личното име *Бивол* е регистрирано во турскиот пописен дефтер за нахијата Каладендар од 1465 година каде што е запишано со формата *Бивола*: „*Крајо, син на Бивола*“ (ТД 1978: 263). Сложеното име *Бивол* < *Buvolъ е обликувано од коренската морфема *би-* од ст. сл. глагол **БЪТИ**

‘да биде, живее, постои, суштествува’ < прасл. *byti и од морфемата -*вол*, која потекнува од коренот *вол-* од ст. сл. глагол **ВОЛѢТИ** ‘сака, посакува, има желба, одлучува’.

Сложени лични имиња во чијшто состав учествува глаголската коренска морфема *вол-/вол* се запазени во антропонимијата на словенските јазици, сп. срп. *Волимир*, *Волислав* (Грковић 1977: 57), *Драговол*, што се содржи во ојконимот *Dragovol*, забележено во 1485 година, денес село *Dragovoja* во скадарскиот крај (Пешикан 1983: 10), струс. *Volodarъ*, што се наоѓа во основата на патронимот *Volodarevići*, регистрирано во 1081 година, а за кое Т. Скулина се изјасни како нејасно име (Skulina 1974: 20), *Волослав*, што се наоѓа во основата на топонимот *Волославль* (Селищев 1968: 48), чеш. *Bohuvóle*, *Volimír*, пол. *Wolimir*, полап. *Volegost (Svoboda 1964: 98), пол. *Wolbor*, *Wolimir* (Malec 1971: 126).

Реката *Годиволичница* е десна притока на Голема Река или Сатеска → Црни Дрим (Врбјани). Изворот на оваа река се вика *Ѓујско Војче*, а во месноста *Сојка* се влива во Голема Река (Костадиноски 2005: 22). Во реката *Годиволичница* се вливаат изворските води од изворот што се наоѓа во месноста *Сносој* и од изворот *Скакало*. Од Б. Костадиноски е забележено дека во месноста *Сојка* постои извор што се вика исто така *Сојка* (Костадиноски 2005: 23).

Дијалектното име на реката *Годиволичница* е добиено од постарата форма *Годиволишица* со замената на консонантската група -*шии*- со групата -*ич*-. Потапонимот *Годиволичница* < *Годиволишица* потекнува од некогашната придавска синтагма *Годиволска < *Годивољска (*Река*), чијшто придавски член, по елизијата на именскиот член, искажан со апелативот *река*, се поименчил со сификсот -*ица*. Придавката *Годиволска од составот *Годиволска (*Река*) е образувана од името на исчезнатото село *Годивола* со формата за женски род -*ска* < *-*ьска* од придавскиот суфикс -*ски* < прасл. *-*ьскъ*. Деривациската постапка при образувањето на името на реката *Годиволичница* се движела по следниот пат: *Годивољска (*Река*) > *Годивољска + -*ица* > *Годивољшиица > *Годиволишица > *Годиволичница*. При извршувањето на оваа деривациска постапка консонантската група -*ск*-, која се нашла пред вокалот *и* од сификсот -*ица*, се палатализирала во групата -*шии*- > -*ич*-.

ГРОВ. Исчезнатото село *Гров* било лоцирано на денешната планинска месност *Гров* што се наоѓа во атарот на селото *Годивје*. Од В. Пјанка името на месност е регистрирано со формата *Грѡиш* (< *Грѡѡиш*) (Пјанка 1970: 351). Од месното население оронимското име се изговара како *Гроов*.

Името на раселеното село *Гров* е метонимско име, кое е преземено од името на планинската месност *Гров*, кое е добиено од првобитната форма *Грох* со замената на крајната согласка *х* со *ф*, којашто преминала во согласката *в* (Конески 1965: 76). Оронимот *Гров* < *Грох* е создаден со

топонимизација на дијалектниот апелатив *ѓрох* ‘стрмно, карпесто возвишение од каде што паѓаат ситни камења што се откршуваат од карпите’.

Географскиот апелатив *ѓрох* потекнува од прасл. *groxъ и претставува одглаголска именка, којашто е изведена од прасл. глагол *grohati ‘удира, бие; паѓа со тресок, со бука’. Во словенските јазици прасл. глагол *grohati предимно се употребува со истото значење, сп. срп. *ѓрохнуѓи*, хрв. *grohnuti* ‘падне со тресок (дожд, солзи, плодови); испушти шум’, словен. *gróhati* ‘бие, удира; тропа, чука; толчи’, буг. *грóхам* ‘удира, бие со дрво; паѓа со шум (за ситни каменчиња и сл.)’, рус. *грóхатъ* ‘силно татни, шуми, паѓа со тресок, се руши’, чеш. ретко *hrochati* ‘грми, татни, праска’, пол. *gruchać* ‘паѓа со тресок, грми’, а неговото потекло се доведува во врска со ие. корен **grok-s-*, односно **ghrēu-/ghrēu-* ‘урива’ (БЕР I: 285; Skok 1971: 624; Bezljaj 1976: 180; ЭССЯ 7: 134). Во македонскиот јазик се употребуваат глаголските лексеми *ѓрува* ‘падне со тресок, се струполи’ и *ѓровне* што значи ‘падне со тресок, се струполи’ (ТРМЈ 2003: 381).

Дека лексемата *ѓрох* порано била во употреба во дијалектната лексика на македонскиот јазик, потврдуваат дијалектните зборови *ѓроач* ‘ситни камења; стрмно место; камења од стрмен брег’ и *ѓровач* ‘куп ситни камења, каменливо место’, коишто потекнуваат од постарата форма *ѓрохач*, а се образувани од апелативот *ѓрох* со суфиксот *-ач*.

Идентични топонимски примери се наоѓаат во македонската топонимија, сп. *Гроф* (< *Грох*) – голем вис низ кој се влечат ситни камења (Бадер, Скопско), *Гроф* (< *Грох*) – каменит рид каде што порано се вадел камен (Горно Водно, Скопско). Терминот *ѓрох* се препознава и во топонимот *Грошец* < *Грошѓць, што се јавува како составен дел на топонимот *Гóлем Грóшец* – рид (Македонски Брод). Географскиот апелатив *ѓровишѓе*, кој е изведен од апелативот *ѓров* < *ѓрох* со суфиксот *-ишѓе*, е засведочен во топонимијата на српскиот јазик, сп. *Гровишѓе* (Јаћимовић, Петровић 2003: 37),

Дијалектното име *Гроѓи*, односно *Грооѓи*, е подоцнежнo име на планинската месност, а потекнува од преѓашната форма на името *Грохоѓи* во која се губи согласката *х* во меѓувокална позиција, така што се добила формата *Грооѓи*, а потоа еднородните самогласки *oo* се стегнале во еден долг глас *ō* кој потоа ја загубил должината. Топонимот *Гроѓи* < *Грохоѓи* настанал по пат на топонимизација на множинската форма *ѓрохоѓи* од дијалектниот апелатив *ѓрохоѓ* ‘куп камења, каменита месност’.

Еднаков географски термин е општословенската лексема *ѓрохоѓ* ‘куп камења, каменита месност’, којашто потекнува од прасл. дијал. *groxotъ ‘куп камења, сип; чакал’ > ст. сл. **грохотъ** ‘куп камења’, а е изведена со суфиксот **-otъ* од прасл. глагол *groxati (ЭССЯ 7: 135), сп. срп. *ѓрохоѓ* ‘каменит терен’, хрв. *grohot* ‘ситно камење’ (Schütz 1957: 36), словен. *grohòt* ‘груб песок, чакал, песочен нанос’ (Bezljaj 1976: 181), рус. *грóхот* ‘одро-

нување на крупни камења; тресок, голем шум; татнење', укр. *groxot*, чеш. **hroxot*, пол. **grochot* (Šmilauer 1970: 73), слов. *hrochot* 'замрзната нерамна земја' (Малько 1974: 21). Во македонските дијалекти зборот *ḡрохоӣ* се јавува во фонетските разновидности *ḡраоӣ*, *ḡровоӣ* и *ḡрооӣ* 'каменлива месност; куп камења, сип; помешана земја и камења' (Видоески 1999: 47–48).

Географскиот апелатив *ḡрохоӣ* почесто се среќава во македонската топонимија, сп. *Гроо* (< *Грохоӣ*) – рид (Приковци, Кратовско) (Алексовски 1986: 37), *Грооӣ* – месност (Новаке, Тетовско) (Трифунски 1976: 381), *Грооѝо* (< *Грохоӣоѝ*) – ниви (Плетвар, Прилепско), *Гроӣ* (< *Грохоӣ*) – стрмна страна (Свечан, Бродско), *Гроӣӣӣе* (< *Грохоӣӣӣе*) – место каде што се сипа камење од височина (Брусник, Битолско).

Соодветни топонимски примери се посведочени во топонимијата на словенските јазици, сп. срп. *Гроӣ*, *Гроӣа*, *Грохоӣ* (Павловић 2009: 233), хрв. *Grohot* (Šimunović 1972: 201), словен. *Grohat*, *Grohota*, *Grot* (Bezljaj 1976: 181), *Grohot* (Merkù 2006: 84), *Grohotnica* (Atlas 2005: 393), буг. *Грехомот* (Саламбашев 1976: 116, 114), чеш. *Hrochot*, слов. *Hrochot*, *Chruhot*' (Bezljaj 1976: 181).

ЕЛЕВЦИ. Локацијата на исчезнатото село *Елевци* се наоѓала на планинската месност *Елевци*, којашто припаѓа во атарот на селото Белчишта. Старото село *Елевци* многу одамна е испустено и досега не се пронајдени писмени податоци во историскиот материјал. За егзистирањето на селото *Елевци* укажува само неговото име, кое се чува во името на денешниот локалитет *Елевци*.

Во атарот на селото Белчишта В. Пјанка го регистрира името на месноста *Елефци* – нивје во планината (Пјанка 1970: 365). И покрај тоа што топонимот *Елевци* тој го подредува во групата „Топоними – етноними, произведени со суфиксот *-ци*“, чиешто име го објаснува дека е изведено од апелативот *евла* или од село *Евла* (Пјанка 1970: 257), сепак не наведува дека на сегашниот локалитет порано постоело населено место.

Дијалектната форма на името на средновековното село *Елевци* < *Елефци* е добиена од првобитната форма на името *Елеици* со замената на консонантската група *-ици-* во *-ци-*, а потоа согласката *х* се заменила со *ф*, односно со *в*, така што се добила групата *-фи-*, односно *-ви-*. Развојот на името на селото *Елевци* се движел по следниот пат: *Елеици* > *Елехци* > *Елефци* > *Елевци*..

Во дијалектите на македонскиот јазик е позната промената на фрикативните консонанти *с* (*з*), *ш* (*ж*) пред африкатите *ч*, *џ* на составот на две морфеме, односно на составот на префиксот и коренската морфема, или основната морфема и суфиксот, така што се јавуваат согласничките групи *-сч-*, *-иџ-*, односно *-фч-* (*-вч-*), *-фи-* (*-ви-*), сп. *исчисџи*,

расчисѝи, ишчешла, ишчейѝи, рафцейѝи, ифцеди, личното име *Бефцена, вошче, крушче, мошче, мафца, мефце, лифче* (Видоески 1999а: 95–96).

Старото име на исчезнатото село *Елеици* е примарно име со етничко значење, а настанало по пат на топонимизација на етникот во множина **елеици*, кој е образуван со етничкиот суфикс *-ци* < **-ьси* од исчезнатиот топоним **Елеха* и означува ‘луѓе кои живеат или живееле во месноста викана **Елеха*’. При образувањето на етникот **елеици* консонантот *х* од фитотопонимот **Елеха*, кој се нашол пред редуцираниот вокал од пред ред *ь* од суфиксот **-ьси* > *-ци*, се палатализира во консонантот *ш*.

Фитотопонимот **Елеха* претставува елиптично име, кое потекнува од постарата синтагматска формација **Елеха (Планина)*, чијашто придавска компонента е образувана од дијал. фитонимиска лексема *елех* ‘евла, *Alnus*’ со формата за женски род *-а* од исчезнатиот придавски суфикс *-ъ*, кој овде има односно-квалитативно значење. Придавката **Елеха* од составот **Елеха (Планина)*, по елизијата на именскиот член, изразен со апелативот *ѝланина*, се супстантивизирала и продолжила да егзистира во форма на елипса. Значењето на фитотопонимот **Елеха* може да се дефинира како ‘планина каде што расте елеха’, односно ‘планина обрасната со елехова шума’.

Фитонимиската лексема *елех* ‘евла’ е заложена во основата на името на селото *Елеово* (< *Елехово*), што се наоѓа во Леринско (Грција), кое е образувано со формата за среден род *-ово* од придавскиот суфикс *-ов*, а индиректно се јавува и во потамонимот *Елешка* – река, д. пр. на Црна → Вардар, чиешто име е изведено од името на селото *Елехово* со формата за женски род *-ска* од придавскиот суфикс *-ски*. Реката *Елешка* е долга 48 км, а извира од врвот Голина (1.861 м) на Баба Планина на надморска висина од 1.300 м (Елеово, Буф, Леринско) (Грција), која се влива во Црна Река помеѓу селата Букри и Брод (Битолско).

Старата и заборавена фитонимиска лексема *елех* ‘евла, дијал. елха’, која е од машки род, потекнува од прасл. **elъxъ* ‘*Alnus*’, а е создадена на тој начин што редуцираниот вокал од преден ред *ь*, по отпаѓањето на редуцираниот вокал од заден ред *ъ* на крајот на зборот, се нашол во затворен слог и се вокализирал во вокалот *е* што е регуларна фонетска појава во дебарчкиот говор. Оваа фитонимиска лексема е посведочена во дијалектите на одделни словенски јазици, сп. струс. *елохъ*, м. р. ‘евла’, рус. *елѡх*, м. р. ‘листопадна шума напред ливада’, *олѡх*, м. р. ‘евла’, срп., хрв. *jelah*, која е потврдена само во топонимијата, сп. *Jelah* (Босна), отаде во множина *Jelasi*, потоа во фитотопоними *Jelaš*, *Jelašak* (ЭССЯ 6: 24; Skok 1971: 772). Во дијалектите на македонскиот јазик се употребува фитонимот *елешка* ‘евла’, како и фонетската разновидност *лешка* (Киш 1996: 54). Фитонимиската лексема *елешка* е образувана со суфиксот *-ка* < прасл. **-ъка* од првобитната фитонимиска лексема **елеиша*, која пак е изведена од фитонимот *елех* со именскиот суфикс *-ја*. Притоа, палатал-

ниот глас *j* од суфиксот *-ja* извршил јотување на крајниот консонант *x* од лексемата *elēx* во *ш*.

Според П. Скок, прасл. лексема **elьxa* ‘Alnus’, која е од женски род, претставува постара лексема, додека фитонимиската лексема *elēx* < прасл. **elьxъ* треба да се смета како понова лексичка варијанта од машки род, која се однесува кон останатите имиња на дрвја од машки род како што се *бресџ, даб, дрен, јасен* и др. (Skok 1971: 772).

Во апелативната лексика на македонскиот јазик фитонимот *елха* е регистриран како дијалектизам и погрешно се упатува на *ела* ‘Abies alba’ (PMJ 1961: 170), а како современа форма за дрвото ‘Alnus’ се употребува лексемата *евла* ‘вид тенко, листопадно дрво, Alnus’ (TRMJ 2003: 570). Фитонимот *евла* ‘Alnus Gaertn., од фамилијата Betulaceae’ е дрво со едно-полни цветови кои се собрани во реси и со шишарести соплодија, со цели листови на долги дршки, а на корењата има брадавици со бактерии (азотофиксатори), кои посредуваат во преземањето на азотот од воздухот (ME 2009: 510). Кај нас е застапен видот *евла* ‘Alnus glutinosa Gaern.’, кој вирее покрај реките, а само на една локација, што се наоѓа на високиот терен на планината Беласица, вирее видот *евла* ‘Alnus viridis DC.’.

Фитонимиската лексема *елха* е општословенски збор, сп. срп. *јелха*, хрв. *jelha*, буг. *елха*, струс. *олъха*, рус. *ольх́а*, стукр. **олха*, укр. *вільха*, брус. *вольха*, слов. *jelcha*, пол. *olcha*, која потекнува од прасл. **elьxa* ‘Alnus’, а напоредно со варијантата **olьxa*, произлегува од ие. **albsä*, што е поврзано со белата боја од ие. **el-*, која е во сродство со келт. *alisa* > фран. *alise* (галски **alisia*), герм.-гот. *alisō*, шпан. *aliso*, ствгерм. *elira, erila*, герм. *Erle* ‘евла’, срхол. *else*, хол. *els*, лат. *alnus* (< **alinos*), а се споредува со стмак. *әлца*, што е употребено кај Хезихиј: *ἄλζα ἢ λευκή* ‘бела’ (Skok 1971: 772; Bezljaj 1976: 226; ЭССЯ 6: 23–24, 81). Дијалектната придавка *елхов* ‘што се однесува на елха, што е обраснат со елха, евлов’ потекнува од прасл. придавка **elьhovъ (jь)*, која е образувана од прасл. **elьha* со суфиксот **-ovъ* (ЭССЯ 6: 24).

Потоа, од лексемата **elьxa*, односно **olьxa*, со суфиксот **-ja* е образувана прасл. лексема **elьša*, односно **olьša*, сп. срп. *јелша*, хрв. *jelša*, словен. *jelša, jalša, olša*, буг. *елиша*, рус. дијал. *олéша*, чеш. дијал. *jelše*, пообично *olše*, слов. *jelša, olša*, пол. *olsza*, глуж. *wolša*, длуж. *wólša* (Bezljaj 1976: 226; ЭССЯ 6: 25).

На македонската јазична територија од фитонимот *елха*, односно *евла*, дијал. *елха*, се образувани низа топонимиски единици, сп. *Евла* – села во Дебарско и Ресенско, *Евла* – ниви и евли (Томино Село, Бродско), *Евли* – крајречни ливади (Братин Дол, Битолско), *Елшани* – село во Серско (Грција) (Симовски 1998: 253), *Елшица* – место со евли и чешма (Дупјани, Кичевско), *Ехловец* – село во Кичевско; *Евло Дол* (< *Евлов Дол*) – дол со евли (Лера, Битолско); *Буја Евла* – планински предел (Ржаново, Струшко), *Висока Евла* – планина (Болно, Ресенско), *Евло*

Дол (< *Евлов Дол*) – дол (Лера, Битолско), *Селскиј Евли* – дол со евли (Гавато, Битолско), *Удинá Евла* – шума (Бенче, Бродско).

Сообразни фитотопоними се познати во топонимијата на словенските јазици, сп. срп. *Јелашије* (Јаћимовић, Петровић 2003: 46), *Јелшевик* (Лома 2013: 98–99), *Јелшије* (Богдановић 2005: 134); *Јелишно брдо* (Павловић 2009: 325), хрв. *Jalševac, Jelsa, Jelševac, Jelšane* (Šimunović 1986: 22–23), словен. *Jelša, Jelšane, Jelševac* (Snoj 2009: 176), рус. *Ольховец, Ольховик; Толсты Ольхи* (Селищев 1968: 64), укр. *Вільха, Ольши́на, Олишно* (Шульгач 1998: 86–87), брус. *Олешня* (Жучкевич 1965: 133, 143), чеш. *Olšany* (ЭССЯ 32: 82), пол. *Olszak, Olszewiec, Olszowa, Olszyna* (Wolff, Rzetelska-Felesko 1982: 120–121).

КЛАДОРАБИ. Исчезнатото село *Кладораби* било лоцирано на денешната месност, викана *Кладораби* и *Клодорама* што се наоѓа во планинскиот реон во атарот на селото Сливово. Од В. Пјанка името на месноста е забележено со формите: *Кладѝраби, Кладораби, Клодо́раби* и *Клодо́рабје* (Пјанка 1970: 381–382). В. Пјанка со право подвлекува дека според структурата и значењето на името на овој локалитет во минатото имало селска населба, макар што тоа не е никаде документиранио (Пјанка 1970: 306). Од Ј. Трифуноски името на месноста е забележено со формата *Клодорама* (Трифуноски 1992: 298). Жителите на селото Сливово оваа месноста ја викаат *Кладораби, Клодораби* и *Клодорама*.

Примарното име на селото било *Кладораби*, а сегашните форми на името на локалитетот *Кладираби, Клодораби, Кладорабје* се преобразени во поново време.

Според В. Пјанка, името на локалитетот *Кладораби* е професионално име што значи ‘дрвосечачи’ (Пјанка 1970: 245). Изнесеното мислење од В. Пјанка сметаме дека не е сосем прифатливо решение за потеклото на топонимот *Кладораби*. Поради тоа, ние ќе се обидеме да предложиме поинакво толкување на неговата етимологија.

Од структурен аспект, името на селото *Кладораби* може да се толкува на два начина.

Прво, името на селото *Кладораби* може да е создадено по пат на топонимизација на првобитното патронимиско име, односно на родовско-фамилијарното име *Кладораби. Во неговата основа е заложен прекарот *Кладораб* < прасл. *Koldorǫbъ. Патронимиското име *Кладораби претставува плурална форма во која припадноста формално е изразена со множинската наставка *-и*. Значењето на името на селото *Кладораби* може да се искаже со дефиницијата ‘село кое му припаѓа на семејството *Кладораби*’, односно ‘село каде што живее семејството *Кладораби*’.

Второ, името на селото *Кладораби* може да претставува елиптично име со посесивно значење, кое потекнува од првобитната синтагматска формација *Кладораби (*Куќи*), чијшто придавски член е образуван од прекарот *Кладораб* < прасл. *Koldorǫbъ со формата за множина *-и* од

стариот придавски суфикс *-џ*, кој се одликува со посесивното значење. Придавскиот член **Кладораби* од синтагмата **Кладораби (Куќи)*, по елизијата на именскиот член од синтагмата, изрзен со множинската форма *куќи* од апелативот *куќа*, се супстантивизирал и продолжил да суштествува во форма на елипса. Семантиката на името на селото *Кладораби* може да се дефинира како ‘куќи кои му припаѓаат на Кладораб’, односно ‘куќи во кои живее Кладораб’.

Прекарот *Кладораб* < прасл. **Koldorǫbъ* е оформен со антропонимизација на персоналната именка со професионално значење *кладораб*, која потекнува од прасл. **koldorǫbъ* > ст. сл. ***КЛАДОРЖЪБЪ** што значи ‘дрвосечач, лице што сече дрвја во шумата’. Формата на името на селото *Кладораби*, односно на антропонимот *Кладораб*, е резултат на замената на назалниот вокал од заден ред **ж** < прасл. **ǫ* со вокалот *a* што е регуларна фонетска појава во дебарчкиот говор.

Во етимолошкиот речник на словенските јазици е нотирани прасл. дијал. збор **koldorǫbъ* со значењето ‘дрвосечач’, кој претставува сложенка, составена од **kolda* > *клада* и од **rǫbъ* од глаголот **rǫbiti* (ЭССЯ 10: 125). Во сложенката **koldorǫbъ* како составен елемент се јавува инфиксот *-o-*.

Апелативот *клада* ‘пресечено или паднато парче дрво без гранки, трупец’ (ТРМЈ 2005: 520) потекнува од прасл. **kolda* > ст. сл. **КЛАДА** и претставува општословенски збор што се употребува, обично, со значењето ‘труп од дрво, големо пресечено или паднато дрво во шума’, сп. срп. *клада*, хрв. *klada*, словен. *kláda*, буг. *клáда*, рус. *колóда*, укр. *колóда*, брус. *калóда*, чеш. *kláda*, слов. *klada*, пол. *kloda*, глуж. *kloda*, длуж. *kloda*, а основата **kol-* се објаснува со прасл. глагол **kolti* ‘коле’, која е проширена со формантот *d* уште во индоевропско време и е во сродство со грч. *κλάδος* ‘гранка’, стнорд. *holt* ‘шума’, ствгер. *holz*, герм. *Holz* ‘дрво, парчиња од дрво’, ир. *caill* ‘шума’, лат. *Caledonia* (Skok 1972: 87; Bezlaj 1982: 35; ЭССЯ 10: 122).

Прасловенскиот глагол **rǫbiti* > ст. сл. **РЖБИТИ** со значењето ‘сече’ се употребува во словенските јазици, сп. срп. *рубѝѝи* ‘порабува, обрабува’, *рубѝѝи* ‘сече, реже’, хрв. *rubiti* ‘порабува, обрабува’, *rubati* ‘сече, реже’, словен. *robiti* ‘порабува, обрабува; соборува дрвја, сече, реже дрвја; толчи, бие’, буг. *рџба* ‘порабува, опшива’, рус. *рубить* ‘сече, соборува дрвја’, укр. *рубѝты* ‘прави раб, порабува, обрабува’, *рубѝти* ‘сече, соборува дрвја’, брус. *рубѝць* ‘прави раб, порабува, обрабува’, чеш. *roubati* ‘сече, цепи’, *roubiti* ‘делка дрво, зарежува, цепи’, слов. *rúbat* ‘сече (дрва, дрвја)’, пол. *rqbac* ‘сече; толчи, дробѝ’, глуж. *rubac* ‘сече’, длуж. *rubaś* ‘сече’ (Bezlaj 1995: 188; Skok 1973: 163; БЕР VI: 360).

Во македонскиот јазик глаголската лексема *раби* се употребува со значењето ‘прави рабови, порабува, обрабува’ (ТРМЈ 2011: 8), а во говорот на селата Сухо и Висока во Солунско (Грција) е познат глаголот

гѣмб'а со значењето ‘отсече, пресече’ (Małecki 1936: 98). Во „Старословенско–македонскиот речник“ е наведен глаголот **рѣжѣти** со значењето ‘сече’ (Десподова 1999: 403).

Сообразни топонимски образувања се среќаваат во топонимијата на словенските јазици, сп. срп. *Kladorub* (ЭССЯ 10: 125), буг. *Кладоруб* (БЕР II: 411), чеш. *Kleděrubi, Kladoruby*, кои се изведуваат од акузативна плурална форма од *kladorub ‘дрвосечач’ (Hosák, Šrámek 1970: 391–392; Šmilauer 1970: 91).

Според својата структура и значење, еднакво топонимско образување има селото *Кладороби*, кое се наоѓа во Леринско, денес во Грција. Името на селото *Кладороби* е документирано во грамотите на српскиот владетел Стефан Душан со кои му дарува имоти на манастирот Успение на Пресвета Богородица кај Трескавец, Прилепско. Селото *Кладороби* првпат е регистрирано во Втората Душанова грамота од 1343–1344 година, а таму неговото име е запишано со формата *Кладоруби: ѿдѣ поуѣтъ влашкѣго гредѣуѣ въ Кладорѣубы и Къбасниѣоу землѣ къбломѣ .с. и .н. и ливада.* (Мошин 1981: 122). Потоа, името на селото *Кладороби* е забележено во Третата Душанова грамота од 1344–1345 година во која, исто така, е запишано како *Кладоруби: ѿтъ поуѣтъ влашкога гредѣуѣ ѿ Кладорѣубы и ѿу Къбасниѣоу землѣ къбломѣ .сн. и ливада.* (Мошин 1981: 148). Селото *Кладороби* се споменува и во Четвртата Душанова грамота, која се датира од околу 1342 година, каде што неговото име е запишано како *Кладоруби: ѿт пѣти влашкего гредѣуѣ во Кладорѣубы и во Къбасниѣѣ землѣ къбломѣ .сн.* (Мошин 1981: 183).

Од цитираните записи во грамотите се дознава дека манастирот Св. Богородица кај Трескавец поседувал имот што се наоѓал во реонот на селата *Кладороби* и *Къбасница* во Леринско. Формата *Кладоруби*, што се јавува во наведените грамоти, е преобразена од основното име на селото *Кладороби*, бидејќи грамотите се пишувани во српската редакција, па така носовката од заден ред **ж** се предава со вокалот *у* како што е во српскиот јазик.

Дијалектната форма на името на селото *Кладороби* е резултат на замената на назалниот вокал од заден ред **ж** < прасл. *ǰ со вокалот *о* што е карактеристична фонетска појава во леринскиот говор.

Во македонската антропонимија се среќаваат редица прекари кои се изведени од персонални именки со професионално значење, сп. *Алач* од тур. *halaç* ‘дрндар’, *Брдар* од апелативот *брдар* ‘човек што прави брда’, *Грнчар* од *грнчар* ‘лице што прави грнци’, *Дрвар* од *дрвар* ‘лице што сече и носи дрва за огрев’, *Злајѣар* од *злајѣар* ‘лице што обработува или продава злато’, *Качар* од *качар* ‘лице што прави и продава каџи’, кои се наоѓаат во основите на презимињата: *Алачев*, *Алачевски*, *Алачки*; *Брда-*

рова, Брдаровски, Брдарски; Грнчарев, Грнчаров, Грнчароски; Дрваров, Дрваровска; Злајчаревски, Злајчарова, Злајчаровски; Качаревски, Качаров, Качарова (Стаматоски 1994).

НЕВАДОВО. Исчезнатото село *Навадово* било лоцирано на сегашниот локалитет *Невадб*, што се наоѓа во атарот на селото Слатино. Денес, месноста *Невадб* е под нивје. Средновековното село *Невадово* одамна е раселено и досега не се откриени писмени потврди во историскиот материјал. За суштествувањето на селото *Невадово* укажува само неговото име, кое е зачувано како обележје на локацијата каде што некогаш постоела селската наслбата.

Локалитетот *Невадб* е регистриран од В. Пјанка, кој смета дека во неговата основа се наоѓа личното име *Нехад* (Пјанка 1970: 216, 412). Меѓутоа, В. Пјанка не дава никакво толкување на даденото лично име, така што за нас останува сомнително предложеното објаснение на потеклото на името на месноста.

Дијалектното име *Невадб* е добиено од преѓешната форма *Невадово* во која се загубила согласката *в* во меѓувокална позиција со што се создале услови еднородните вокали *oo* да се контрахираат во долго *ō* кое се чува во изговорот на месното население: *Невадово* > *Невадоо* > *Невадб*.

Името на селот *Невадб* < *Навадово* претставува елиптично име со посесивно значење, а произлегува од некогашната придавска синтагма **Невадово (Село)*, чијшто придавски член, по елизијата на именскиот член, изразен со географскиот апелатив *село*, се супстантивизирал и продолжил да егзистира во форма на елипса. Придавката *Навадово од синтагмата **Навадово (Село)* е образувана со формата за средн род *-ово* од придавскиот суфикс *-ов* < прасл. **-ovъ*, кој се карактеризира со посесивното значење. Во нејзината основа е заложено старото лично име *Невад*. Значењето на името на селото *Невадово* може да се искаже со дефиницијата ‘село кое му припаѓа на Невад’, односно ‘село каде што живее Невад’.

Личното име *Невад* претставува двочлено име, кое е составено од морфемата *Не-*, што е еднаква на честицата за негација *не* < ст. сл. **NE** и од морфемата *-вад*, која потекнува од глаголскиот корен *вад-* од ст. сл. глагол **ВАДНТИ**, **ВАДЖ** со значење ‘порекнува, брани; обвинува, клевети (некого)’. Личните имиња во чијшто состав се содржи честицата за негација *не* се заштитни имиња што се давале на децата со цел да се заштитат од зли духови, уроци, несреќи и болести.

Личното име *Невад* е потврдено во антропонимијата на словенските јазици, сп. срп. *Невад*, кое се објаснува како заштитно име образувано со негација и се доведува во врска со придавката *невадан* ‘невешт, неук’ (Грковиќ 1977: 144), а се крие и во основата на ојконимот *Невада* – село во

Општина Куршумлија, Србија, пол. *Niewiad, кое се наоѓа во основата на ојконимот *Niewiadowo*, денес *Niewiadów* (Nieckula 1971: 142).

Сложени лични имиња кои се образувани со честицата за негација *не* се познати во македонскиот антропонимски фонд, сп. *Небил*, *Небој*, *Небрад*, *Небреѓ*, *Невол*, *Недан*, *Немер*, *Немил*, *Немисл*, *Немој*, *Нејрав*, *Нераб*, *Нераи* (Станковска 1992: 199–201).

Сообразни сложени имиња се познати во антропонимијата на словенските јазици, сп. срп. *Невера*, *Немил*, *Ненад*, *Нерад*, *Нехиџен* (Грковиќ 1977: 144–145), *Немир*, се наоѓа во основата на топ. *Немирова ливада* (Бошњаковиќ 1987: 343), хрв. *Nebor* (Šimundić 1988: 249), *Nemir* (Šimundić 1982: 235), *Neuka* (Šimundić 1985: 80), босан. *Nemil*, се наоѓа во основата на ојконимот *Nemila* – село во Општина Зеница во Босна и Херцеговина, буг. *Небил*, *Небой*, *Невольо*, *Недан* (Заимов 1988: 164–165), рус. *Небрат*, *Невер*, *Неждан*, *Нелюб*, *Немир* (Веселовскиј 1974: 214, 216, 217), чеш. *Nechran*, *Nechval*, *Nemysl*, *Netěch*, *Netrěb (Svoboda 1964: 104), пол. *Niebor*, *Niedan*, *Niedrog*, *Nielub*, *Niemir*, *Nierad*, *Niesąd* (Malec 1971: 99–100), *Niebrzeg*, што се содржи во основата на топ. *Niebrzegów* (Bańkowski 1984: 140).

Морфемата *-вад* се јавува како составен дел на личното име *Нејривад*, коешто е документирано XIV век. Имено, сложеното име *Нејривад* е составено од честицата *не* < ст. сл. **НЕ**, од сегментот *-јри-* од префиксот *јри-* < ст. сл. **ПРИ-** и од морфемата *-вад* од коренот *вад-* од ст. сл. глагол **ВАДНТИ**, **ВАЖДЖ** ‘порекнува, брани; обвинува’ (Станковска 1992: 201).

Во „Старословенско-македонскиот речник“ се наведени глаголите **ВАДНТИ**, **ВАЖДЖ** ‘обвинува (некого)’, **НАВАДНТИ**, **НАВАЖДЖ** ‘наговори некого (против друг)’, **СЪВАЖДАТИ**, **СЪВАЖДАЖ** ‘раскарува’, именката **СЪВАДА** ‘расправа, кавга, караница’, придавката **СЪВАДЪЛНВЪ** ‘клеветник, кавгација’ (Десподова 1999: 45, 243, 439–440).

Во антропонимијата на словенските јазици се посведочени сложени лични имиња во чиешто образување учествува морфемата *вад-/вад*, сп. срп. *Боџовад*, што се наоѓа во основата на ојконимот *Боџоваџа* – село во Општина Лајковац, Србија, чеш. *Vadislav*, *Vadslav*; *Nepřivad, *Rozvad, пол. *Rozwad* (Svoboda 1964: 90), буг. *Вадим*, скратено од исчезнатото име *Вадимир*, *Вад*о (Заимов 1988: 42).

НЕГОВИШТЕ. Локацијата на селото *Неѓовишиџе*, кое одамна е раселено, се наоѓала на денешната месност *Неѓовишиџе* во атарот на селото Турје. Во месноста *Неѓовишиџе* постои извор, чиешто име е забележено од Ј. Трифуноски со формата *Њеѓовишиџе* (Трифунски 1992: 301). Иако нема писмени потврди од историскиот материјал за постоењето на средновековното село *Неѓовишиџе*, сепак етимологијата на името покажува дека на овој локалитет во минатото постоела селска населба.

Првобитното име на селото *Неговишиѝе*, најверојатно, било **Неговишиѝа*, а подоцнежната форма на името *Неговишиѝе*, што се јавува како именка од среден род, се променила под дејството на аналогичјата, односно под влијание на именката од среден род *село*.

Името на селото *Неговишиѝе* < **Неговишиѝа* е елиптично име со посесивно значење, коешто потекнува од некогашната придавска синтагма **Неговишиѝа (Вес)*, чијашто придавска компонента е образувана со формата за женски род *-ја* од стариот придавски суфикс *-јѝ*, кој се одликува со посесивното значење. Придавката **Неговишиѝа* од составот **Неговишиѝа (Вес)*, по отпаѓањето на именската компонента, изразена со апелативот *вес* < ст. сл. **вѝсь** ‘село’, се супстантивизирала и продолжила да егзистира во форма на елипса. Значењето на ојконимот **Неговишиѝа* може да се протолкува како ‘вес, т. е. село, која му припаѓа на *Неговит’, односно ‘вес, т. е. село, каде што живее *Неговит’.

Во основата на ојконимот **Неговишиѝа* е зачувано исчезнатото лично име *Неговиѝ*, кое досега не е потврдено во словенската онимија. Личното име *Неговиѝ* < прасл. **Něgovitъ* е двоосновно име, составено од морфемата *неѝо-*, која потекнува од именката *неѝа* од прасл. **něga* ‘радост, пријатност; нежност, грижа’ > ст. сл. **нѝга** и од морфемата *-виѝ*, која потекнува од прасл. **vitъ* со значење ‘моќник, господар’. Фигуративното значење на личното име *Неговиѝ* може да се опише со дефиницијата ‘господар кој се грижи за зачувување на мирот, кој носи радост во животот на луѓето’.

Во ЭССЯ прасл. именка **něga* што значи ‘радост, пријателство; нежност, грижа; наслада, уживање’ се објаснува како одглаголска именка, изведена од прасл. глагол **něgati*, сп. срп., хрв. (ретко) *negati* што значи ‘опсипе со нежности, со љубов, ласка, се додворува некому’, рус. дијал. *негати* ‘нежно чува (некого), се грижи, негува некого; гали, милува’, а морфемата **něgo-* што се содржи во сложените имиња **něgomirъ*, **něgoslavъ* и сл. се изведува од им. **něga* или од гл. **něgati* (ЭССЯ 25: 97).

Во современиот македонски јазик лексемата *неѝа* се употребува со значењето ‘негување, грижа околу некого или околу нешто’ (ТРМЈ 2006: 327).

Морфемите *неѝ-/неѝ* и *виѝ-/виѝ*, што се содржат во личното име *Неговиѝ*, се употребуваат во образувањето на сложените имиња во улога на прва и втора компонента, сп. *Неѝомир*, *Неѝослав*; *Браѝионеѝ*, *Војнеѝ*, *Пресѝанеѝ*; *Виѝомир*, *Виѝослав*; *Боровиѝ*, *Видивиѝ*, *Добровиѝ*, *Драѝовиѝ*, *Љубовиѝ*, *Радовиѝ*, *Самовиѝ*, *Требовиѝ*, *Хоиѝовиѝ* (Станковска 1992).

Соодветни сложени лични имиња се застапени во антропонимијата на словенските јазици, сп. срп. *Неѝомир*, *Неѝослав*; *Браѝионеѝ*, *Првоњеѝ*; *Виѝодраѝ*, *Виѝомир*, *Виѝослав*; *Добровиѝ*, *Драѝовиѝ* (Грковић 1977), *Љубовиѝ*, што се наоѓа во основата на ојконимот *Љубовишиѝе* – село во

општина Гора, хрв. *Negomir, Negoslav; Viteslav, Vitomil, Vitomir, Vitoslav* (Šimundić 1988), *Dobrovit, Dragovit, Njegočaj* (Šimundić 1979: 115, 117), *Ljutovit* (Šimundić 1982: 234), словен. *Bratoněgъ, што се крие во основата на топ. *Bratonečice*, *Dobroněgъ, што се наоѓа во основата на топ. *Dobrnež* (Košmrlj 1970: 109–110), *Vitomar* < *Vitoměrъ, што лежи во основата на топ. *Vitomarci* (Snoj 2009: 460), буг. *Негомир, Негослав; Виѿомир, Виѿослав; Добровит, Драговит* (Займов 1988), струс. *Domaněg, Miloněg, Mironěg, Ninoněg, Namněg, Pereněg, Rozněg, Stojněg, Voněg; Chotъvit, Žirovit* (Skulina 1974: 20–21), чеш. *Mironěha, Ubyněha; Vitmír, *Vitorad*, што се наоѓа во основата на топ. *Vitoraz, Vitoslav*, што се крие во основата на топ. *Vitoslaviči; Dobrovít, Hostivít, Sěmovít* (Svoboda 1964: 82, 91), пол. *Niegosław, Niegowiad*, што се содржи во основата на топ. *Negowiedz*, денес *Niegowióc, Niegowoj; Ciecinięg, Mironięg; Witomysł, Witorad, Witosław; Dobrowit, Gościwit, Miłowit, Zdziewit* (Malec 1971: 100–101, 124), *Niegowiat*, што се наоѓа во основата на топ. *Niegowiec; Latowit*, што се содржи во основата на топ. *Latowic (Latowicz 1238–47), Tuchowit*, што се крие во основата на топ. *Tuchowis*, денес *Tuchowicz* (Bańkowski 1984: 142, 139, 156).

Од друга страна, придавската компонента *Неѿовишиѿа од составот **Неѿовишиѿа (Вес)* може да е образувана од старото патронимско име *Неѿовишиѿ < *Нѿѿовишиѿъ со формата за женски род *-а* од придавскиот суфикс *-ѿ*, палаталната варијанта на исчезнатиот придавски суфикс *-ѿ*, кој има посесивно значење. Тогаш, значењето на името на селото *Неѿовишиѿе* < *Неѿовишиѿа може да се дефинира како ‘вес, т. е. село, која му припаѓа на семејството *Неговишт’, односно ‘вес, т. е. село, каде што живее семејството *Неговишт’.

Патронимското име *Неѿовишиѿ < *Нѿѿовишиѿъ е произведено од првобитната синтагматска формација *Неѿов < **Нѿѿовъ (син)*, чијшто придавски член е образуван од личното име *Неѿо* < *Нѿѿо* со посесивниот придавски суфикс *-ов*. Придавката *Неѿов од составот **Неѿов (син)*, по испаѓањето на именскиот член, искажан со именката *син*, се супстантивизирала со суфиксот *-ишиѿъ* од прасл. **-itъ* < **-itjo*, кој има патронимско значење. Дериѿациската постапка при образувањето на ојконимот *Неѿовишиѿе* се движела по следниот пат: **Неѿов (син)* > *Неѿов + *-ишиѿъ* > *Неѿовишиѿъ + *-а* > *Неѿовишиѿа > *Неѿовишиѿе*.

Личното име *Неѿо*, кое е документирано во писмените споменици од XIV век, е хипокористично име, изведено од сложените имиња *Неѿомир, Неѿослав*.

ПОМИШЛЕ. Исчезнатото село *Помишле* се наоѓало во областа Горна Дебарца. Според нашето мислење, старото село *Помишле* било лоцирано во сегашната месност, викана *Помишње*, којашто ја регистрира Ј. Трифуноски во атарот на селото Лактиње (Трифунски 1992: 291). Од В.

Пјанка е забележена месноста под нивје што се вика *Пойшије* (Пјанка 1970: 426). Споменатите имиња на месноста *Помишиње* и *Појшије*, секако, се преосмислени од старото име на селото *Помишле*. Други податоци од историскиот материјал за исчезнатото село *Помишле* засега не се потврдени, што значи дека старото село одамна е запустено.

Ојконимот *Помишле* претставува елиптично име со посесивно значење, а потекнува од некогашната придавска синтагма **Помишле (Село)*. Придавската компонента **Помишле* од синтагмата **Помишле (Село)* е образувана од личното име *Помисл* со формата за среден род *-је* од придавскиот суфикс *-јь*, кој се одликува со посесивното значење. По елизијата на именската компонента од синтагмата **Помишле (Село)*, искажана со апелативот *село*, придавката **Помишле* се супстантивизирала и продолжила да егзистира во вид на елипса. Значењето на името на селото *Помишле* може да се дефинира како ‘село кое му припаѓа на Помисл’, односно ‘село каде што живее Помисл’.

Личното име *Помисл* < прасл. **Pomyslъ* е сложено име, а е составено од морфемата *По-*, која е рамна на префиксот *йо-* и од морфемата *-мисл*, која потекнува од коренот *мисл-* од ст. сл. глагол **МЫСАНТИ, МЫШЛЪЖ** ‘мисли’ (Станковска 1992: 223). Општословенскиот префикс *йо-* потекнува од ст. сл. **по-** < прасл. **po-*. Глаголската лексема *мисли* < ст. сл. **МЫСАНТИ, МЫШЛЪЖ** претставува општословенски збор, кој води потекло од прасл. глагол **mysliti*.

Личното име *Помисл* е потврдено во антропонимијата на словенските јазици, сп. пол. *Pomysł*, кое е заложено во основата на топонимот *Pomyśl* (Niesckula 1965: 110), чеш. **Pomysl*, полап. *Pomysl* (Svoboda 1964: 102).

Во антропонимијата на словенските јазици се среќаваат сложени лични имиња што се образувани со прфиксот *йо-*, сп. срп. *Помил*, *Понеџ*, *Порад*, *Поруѓа* (Грковић 1977: 159), хрв. *Ponjeg*, чеш. **Pobor*, *Pochval*, *Pomil*, *Pomir*, *Postoj*, *Potich*, *Požit* (Svoboda 1964: 102).

Во антропонимскиот фонд на словенските јазици, исто така, се познати сложени имиња во чијшто состав морфемата *-мисл* се јавува како втора компонента, сп. срп. *Добромисл*, *Одумисал*, *Радомисал* (Грковић 1977: 78, 151, 167), *Немисл*, што е заложено во основата на ојконимот *Немишиље* – село во Призренско, хрв. *Tihomisl*, што лежи во основата на ојконимот *Tihomišle* – село во Хрватска (Заимов 1975: 185), буг. *Дедомисъл*, *Немисло* (Заимов 1988: 82, 167), чеш. *Bolemysl*, *Domamysl*, *L'bomysl*, *Přemysl*, *Radomysl*, *Velemysl* (Svoboda 1964: 81), пол. *Drogomysl*, *Lutomysl*, *Omysl*, *Trzebiemysl*, *Żelimysl* (Malec 1971: 99), струс. *Gostomysl* (Skulina 1974: 20).

РАЛИНОВО. Селото *Ралиново* е одамна раселено. Селската населба била лоцирана на денешната ридна месност *Ралиново* што се наоѓа во атарот на селото Велмеј. Името на ридот *Ралиново* е забележено на

катастарската карта. И покрај тоа што не се пронајдени писмени податоци во историскиот материјал за исчезнатото село *Рапиново*, сепак неговата етимологија асоцира на тоа дека на овој локалитет во далечното минато егзистирала селска населба.

Дијалектната форма на името на ридот *Рапиново* е *Рапино*, којашто е добиена со загубата на согласката *в* во меѓувокална позиција и со контракција на еднородните вокали *oo* во долго *ō* кое потоа ја изгубило должината. Оронимското име *Рапиново* е метонимско образување, кое е преземено од името на исчезнатото село *Рапиново*.

Ојконимот *Рапиново* е елиптично име со посесивно значење. Во неговата основа е вградено личното име *Рапин*. Во структурен поглед, името на селото *Рапиново* настанало од постарата придавска конструкција **Рапиново (Село)*, чијшто придавски член е образуван со формата за среден род *-ово* од придавскиот суфикс *-ов*, кој има посесивно значење. Придавката **Рапиново* од составот **Рапиново (Село)*, по испаѓањето на именскиот член, искажан со апелативот *село*, се супстантивизирала и продолжила да суштествува во форма на елипса. Значењето на името на селото *Рапиново* може да се дефинира како ‘село кое му припаѓа на Рапин’, односно ‘село каде што живее Рапин’.

Личното име *Рапин* е документирано во турските пишани извори од XVI век (ТД 1982: 786). Хипокористичното име *Рапин* е образувано од машкото име *Рало* со антропонимскиот суфикс *-ин*. Од личното име *Рапин* е изведено машкото име *Рапино*, кое е посведочено во турските извори од XVI век (ТД 1985: 70). Личното име *Рало* е образувано со суфиксот *-ло* од првиот слог *Ра-* од сложените имиња *Радомир*, *Радослав*, *Расџислав*, *Раџомир*. Исто така, хипокористичното име *Рало* може да е изведено и од несловенските имиња *Иракли*, *Кирил*. Во македонскиот антропонимски фонд се застапени лични имиња што се изведени од хипокористикот *Рало* со различни антропонимски суфикси, сп. *Рапица*, *Ралич*, *Рапиша*, *Ралко*, *Ралоџа*, *Ралуша*, *Ралче*, *Ралчо*, *Рапиша* (Станковска 1992: 235).

Личното име *Рапин* е познато во антропонимскиот фонд на словенските јазици, сп. срп. *Рапин* (Грковиќ 1977: 169), буг. *Рапин*, од кое се изведени имињата *Рапинко*, *Рапинчо*, како и женските имиња *Рапина*, *Рапинка* (Займов 1988: 189).

Во топонимијата на Дебарца се среќаваат топонимски единици во кои се наоѓаат личните имиња *Рале* и *Рало*, сп. *Ралеј Падиње* (< *Ралеви Падиње*) – ниви (Слатино), *Рало Лозје* (< *Ралово Лозје*) – шума (Трпејца), а личното име *Ралоџа* е заложено во топонимот *Ралоџиница* (< *Ралоџиница*) – шума (Трпејца) (Пјанка 1970: 207, 432).

Литература и извори

- Акти 1970: *Actes de Lavra*, Paris.
- Алексовски, Д. 1986: *Тојономасѝикаѝа на Крајѝовскиоѝ Реѝион*, Кратово.
- БЕР 1971: *Български етимологичен речник*, том I. Софија.
- Богдановић, Н. 2005: *Микроѝоѝонимија Сврљиѝа*. Ономатолошки прилози, XVIII, Београд, 39–180.
- Бошњаковић, Ж. 1987: *Ономасѝика Срема*. Ономатолошки прилози, VIII, Београд, 305–447.
- Веселовский, С. Б. 1974: *Ономастикон древнерусские иема, прозвища и фамилии*, Москва.
- Видоески, Б. 1999: *Геоѝрафскаѝа ѝерминолоѝија во дијалекѝиѝиѝе на македонскиоѝ јазик*, Скопје.
- Видоески, Б. 1999а: *Последици од ѝубеѝеѝо на консонанѝиѝиѝе во иѝѝервокална ѝозиција*. Дијалектите на македонскиот јазик, том 3, Скопје.
- Грковић, М. 1977: *Речник личних имена код Срба*, Београд.
- Десподова, В. 1999: *Сѝарословенско-македонски речник (со ѝрчки ѝаралели)*, Прилеп – Скопје.
- Жучкевич, В. А. 1965: *Топонимика. Краткий географический очерк*, Минск.
- Займов, Ы. 1975: *Двучленни лични имена в българската топонимия*, *Onomastica*, г. XX, Kraków, 169–230.
- Займов, Ы. 1988: *Български именник*, Софија.
- Јаћимовић, М., Петровић, Д. 2003: *Ономасѝика Качера*, Београд.
- Киш, М. 1996: *Дијалекѝнаѝа лексика од обласѝа на расѝиѝелниоѝ свети*, Скопје.
- Конески, Б. 1965: *Исѝорија на македонскиоѝ јазик*, Скопје.
- Костадиноски, Б. 2005: *Врбјани*, Скопје.
- Лома, А. 2013: *Тоѝонимија Бањске хрисовуље*, Београд.
- Малько, Р. Н. 1974: *Географическая терминология чешского и словацкого языков*, Минск.
- МЕ 2009: *Македонска енциклопедија, I, А – Љ*, ред. Блаже Ристовски, Скопје.
- Мошин, В. 1981: *Сѝоменици за средновековнаѝа и ѝоноваѝа исѝорија на Македонија*, том IV, Скопје.
- Павловић, З. 2009: *Ороними Србије, ѝрви део, А–Ј*. Ономатолошки прилози, XIX–XX, Београд, 37–330.
- Пешикан, М. 1983: *Зеѝско-хумско-рашка имена на ѝочетѝку ѝѝурскоѝ доба*. Ономатолошки прилози, IV, Београд, 1–135.
- Пјанка, В. 1970: *Тојономасѝикаѝа на Охридско-ѝресѝанскиоѝ базен*, Скопје.

- РМЈ 1961: *Речник на македонскиот јазик*, том I, ред. Б. Конески, Составувачи: Годор Димитровски, Благоја Корубин, Трајко Стаматоски, Скопје.
- Саламбашев, А. 1976: *Местните имена в Смолянско*, Софија.
- Селищев, А. М. 1968: *Избранные труды*, Москва.
- Симовски, Т. Х. 1998: *Населениите места во Егејска Македонија*, 2, Скопје.
- Стаматоски, Т. 1994: *Речник на презимињата кај Македонците*, том I, Скопје.
- Станковска, Љ. 1992: *Речник на личните имиња кај Македонците*, Скопје.
- Станковска, Љ. 2002: *Суфиксите -јь, -ьјъ, -ъ во македонската топонимија*, Прилеп.
- ТД 1978: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, отширен тописен дефтер од XV век*, том IV, ред. А. Стојановски, Скопје.
- ТД 1982: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, отширни тописни дефтери од XVI век за Кусиндилскиот санџак*, том V, книга III, ред. А. Стојановски, Скопје.
- ТД 1985: *Турски документи за историјата на македонскиот народ, отширни тописни дефтери од XVI век за Кусиндилскиот санџак*, том V, книга IV, ред. А. Стојановски, Скопје.
- Трифуноски, Ј. Ф. 1976: *Полог*, Београд.
- Трифуноски, Ј. Ф. 1992: *Охридско-сируска област. Антропогеографска истражувања*, Београд.
- Трифуноски, Ј. Ф. 1992: *Охридско-сируска област. Антропогеографска истражувања*, Београд.
- ТРМЈ 2003: *Толковен речник на македонскиот јазик*, том I, Редакција: С. Велковска, К. Конески, Ж. Цветковски, Скопје.
- ТРМЈ 2005: *Толковен речник на македонскиот јазик*, том II, Редакција: С. Велковска, К. Конески, Ж. Цветковски, Скопје.
- ТРМЈ 2006: *Толковен речник на македонскиот јазик*, том III, Редакција: С. Велковска, К. Конески, Ж. Цветковски, Скопје.
- ТРМЈ 2011: *Толковен речник на македонскиот јазик*, том V, Редакција: С. Велковска, К. Конески, Ж. Цветковски, Скопје.
- Шулгач, В. П. 1998: *Праслов'анскиот гидронимни фонд (фрагмент реконструкциј)*, Кијв.
- ЭССЯ 1974 –: *Этимологический словарь славянских языков*, вып. 1, ред. О. Н. Трубачев (1 – 32), А. Ф. Журавлев (32 –), Москва.

Atlas 2005: *Atlas Slovenije, 1 : 50 000*, Ljubljana.

Bañkowski, A. 1984: *Staropolskie imiona dwuczłonowe z osobliwymi składnikami*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź, 127–160.

Bezljaj, F. 1976: *Etimološki slovar slovenskego jezika*, prva knjiga, Ljubljana.

Bezljaj, F. 1982: *Etimološki slovar slovenskego jezika*, druga knjiga, Ljubljana.

- Bezljaj, F. 1995: *Etimološki slovar slovenskega jezika*, tretja knjiga. Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan, Ljubljana.
- Hosák, J., Šrámek, R. 1970: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*, I, Praha.
- Košmrlj, M. 1970: *Dvočlanska antroponima v slovenskih krajevnih imenih*. Onomastica jugoslavica, 2, Ljubljana, 102–117.
- Malec, M. 1971: *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Małecki, M. 1936: *Dwie gwary macedońskie (Sucho i Wysoka) w Soluńskim*, II, Słownik, Kraków..
- Merkù, P. 2006: *Krajevno imenoslovje na slovenskem zagodu*, Uredila Metka Furlan in Silvo Torkar, Ljubljana.
- Nieckula, F. 1965: *Polskie nazwy miejscowe z sufiksem -jъ*, Rozprawy komisji językowej, V, Wrocław.
- Nieckula, F. 1971: *Polskie miejscowe z sufiksami -ov-, -in- na obszarze Wielkopolskie i Małopolskie*, Wrocław.
- Schütz, J. 1957: *Die geographische Terminologie des serbokroatischen*, Berlin.
- Skok, P. 1971: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb.
- Skok, P. 1972: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, Zagreb.
- Skok, P. 1973: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, III, Zagreb.
- Skulina, T. 1974: *Staroruskie imiennictwo osobowe*, cz. II, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Snoj, M. 2009: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana.
- Svoboda, J. 1964: *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, Praha.
- Šimundić, M. 1979: *Značenje nekih osobnih imena iz Sumpetarskoga kartulara*, Onomastica jugoslavica, vol. 8, Zagreb, 115–119.
- Šimundić, M. 1982: *Nepoznata hrvatska osobna imena do polovice 11. stoljeća*, Onomastica jugoslavica, knj. 10, Zagreb, 229–237.
- Šimundić, M. 1985: *Nepoznata hrvatska osobna imena s početka XIII stoljeća*, Ономатолошки прилози, VI, Београд, 59–100.
- Šimundić, M. 1988: *Rječnik osobnih imena*, Zagreb.
- Šimunović, P. 1972: *Toponimija otoka Brača*, Supetar.
- Šimunović, P. 1986: *Istročnojadranska toponimija*, Split.
- Šmilauer, V. 1970: *Průručka slovanské toponomastiky*, Praha.
- Wolff, A., Rzetelska-Feleszko, E. 1982: *Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI wieku*, Warszawa.

Summary

On the territory of the Municipality of Debarca in the past there were places that were displaced under the influence of various factors.

The author of the article explains the etymology of the names of the displaced villages *Godivola*, *Grov*, *Elevci*, *Kladorabi*, *Nevadovo*, *Negovishte*, *Pomishle* and *Ralinovo*.

УДК 811.163.3'37

Владимир Цветковски¹

СЕМАНТИКАТА НА ЛЕКСЕМИТЕ *ДОМАТ* И *ПАТЛИџАН* И НИВНОТО ПОТЕКЛО

Апстракт: Во статијата се анализираат семантичките промени што настанале и сè уште се прават во лексемите *патлиџан* и *домат* од нивното влегување во македонскиот јазик до денес. Патем се прави осврт и на лексемата *чоколадо* која исто така претрпела измени во нејзината графиска форма.

Клучни зборови: домати, патлиџан, син патлиџан, црвен домати, син домати, чоколадо

Во последно време се случуваат чудни нешта со имињата на *патлиџанот* и *доматот* и се прават дополнителни нелогични измени.

Зборот *патлиџан* е преземен од турскиот јазик *patlıcan* и значи само *патлиџан*, во англискиот *eggplant* ‘јајчест плод’, во грчкиот *малиџано* и секој знае што е тоа. Во Битола зборот *патлиџан* значи исто она што и во турскиот јазик без посебно да се одделува по боја. Проблемот настана кога скопјани зборот *патлиџан* почнаа да го употребуваат и за *доматот* со тоа што *патлиџанот* почнаа да го викаат *модар* или *црн патлиџан*, а бојата *модар* е додадена непотребно, зашто тој бил таков и се подразбирало и немало потреба посебно да се нагласува некаква боја за да се разликува од *доматот*. Во Битола *патлиџанот* се употребува во кулинарството за приготвување на различни варива: *турлиџава* (*türlütava*) со неколку видови зеленчук – плус *патлиџан*; *инџур* со печени *патлиџани*, *домати*, *пиперки* и *лук* толчени во *мисур* ‘дрвен ваган’ како предјадење; пржени *патлиџани* исечени на резанки и толчен *лук* одозгора, *мусака* со патлиџани. Сиров не се јаде. *Доматот* се јаде сиров како салатата, но и со дробен *кромид*, *магдонос*, *пиперки*, *краставица*, *морков* – еден вид *градинарска салатата*. Се употребува и како додаток на варени јадења: *боранија*, *зелка*, *бамја* и друго.

Меѓутоа случајот со *доматот* е поинаков. Овој земјоделски продукт бил донесен од Јужна Америка, на астечки јазик познат како *tomatl*. Па затоа во англискиот јазик фигурира како *tomato*, во францускиот како *tomate*. На овој продукт му се припишувале афродизиски својства, па така во италијанскиот јазик го нарекле *potodoro* ‘златно јаболко’; во српскиот јазик *параџа*

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“, gogacvet@feit.ukim.edu.mk

веројатно според англиската форма *paradise* 'paɪ', па затоа во хрватскиот го нарекуваат *рајчица*.

На Балканот Грците го нарекле *υτομάτα* и *υτομάτες* со озвучување на безвучната фонема /t/ во /d/. Во турскиот јазик тој постои како *domates*, така во македонскиот јазик е преземен како *домат* или од грчкиот или од турскиот јазик. Значи битолчани се потполно во право кога ги презеле обата збора од турскиот јазик како *џајлиџан* и *домат* без дополнителни појаснувања, затоа што тие се два различни земјоделски продукта, и денес уште купуваат *џајлиџани* и *домати*. Со оглед на фактот што зборот *џајлиџан* во Скопје, па и во Охрид, означува *домат*, но и *модар* или *црн џајлиџан*. Деновиве зборот *џајлиџан* е исфрлен од употреба, па сега во продавниците во Скопје се продаваат *црвени домати* и *сини домати*, што е апсурдно затоа што *сини домати* не постојат. Покрај *црвени* домати постојат и *жолти* домат (чиња), претежно за *слајко*. Но има и *розови* домати; сите тие припаѓаат во семантичкото поле на *домат*, додека *џајлиџанот* никогаш не припаѓал во тоа семантичко поле, најмалку некаков си *син* домат, зашто таков и немало.

Овде би ја навеле и лексемата *чоколадо* продукт кој, исто така, бил донесен во Европа по откривањето на Новиот Свет; на астечки бил познат како *chocolatl* и кога бил донесен во Европа во повеќето јазици бил транскрибиран како *chocolate* на англиски, *chocolate* на француски, но со различен изговор, и *ciocolate* на италијански јазик. Германците малку отстапуваат од изговорот на изворникот, па така тие зеле малку од францускиот јазик каде почетната фонема /ç/ е преиначена во /ʃ/ *Schokolade*, но исто така и завршната консонантска безвучна фонема /t/ ја замениле со звучна /d/.

Во српскиот јазик оваа лексема се јавува како *чоколада*, близу до германската форма во завршниот дел, но и графемата <e> е заменета со <a>.

Видно е дека македонската форма *чоколадо* е преземена од српскиот јазик со таа разлика што графемата <a> е заменета со графемата <o>.

Во Битола до ослободувањето во минатиот век битолчани купуваа *чоколајто* што јасно се гледа дека тоа била заемка од италијанскиот јазик *cioccolato*. Би било логично формата *чоколајто* да се прифати како стандардна форма во македонскиот јазик зашто истата е многу блиску до изворникот како што е тоа случај кај повеќе европски јазици, и таа форма суштествувала пред да се појават *чоколада*, па подоцна и *чоколадо*.

Литература

- Mc Nall Burns, E. 1958: *Western Civilizations – The History and their Culture*, W. Norton and Company Press, New York.
- The New Oxford English Dictionary*, 1993: Clarendon Press, Oxford.
- Đinđić, S., Teodosijević, M., Tanasković, D. 1997: *Türkçe – Sırça Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara.

THE SEMANTICS OF THE LEXIMES *DOMAT* (TOMATO) AND *PATLICAN* (EGGPLANT) AND THEIR ORIGIN

Summary

The paper analyses the semantic changes that have been made and are still being made in the lexemes *patlican* (eggplant) and *domat* (tomato) from the moment of their entering in the Macedonian language until the present days. The lexeme *chocolate* is also analyzed.

Key words: *patlican* (eggplant), *domat* (tomato), *sin patlican* (blue eggplant), blue tomato, red tomato, *čokolado* (chocolate).

УДК 811.163.1:003.349.8(497.7)(038)(049.3)

**ПРОМОТИВНА РЕЧ ЗА РЕЧНИКОТ НА ЦРКОВНОСЛОВЕНСКИОТ
ЈАЗИК
(КНИГА ТРЕТА, СВЕСКА ЧЕТИРИНАЕСЕТТА)
(одржана на 18.10.2021 година во рамките на VI отворени денови на
Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“)**

Читајќи го Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција, поточно најновата трета книга, свеска четиринаесетта, пред нас се откриваат голем број тајни од историјата на македонскиот јазик, но и на прашањата што се македонистички предизвик, во онаа смисла што Речникот е резултат од актуелната дејност на Одделението за историја на македонскиот јазик, од нејзините членови, пред сè, авторите на свеската, Наталија Андријевска, Георги Георгиевски и Катица Трајкова, на главниот уредник Наталија Андријевска и редакцијата во состав исто Наталија Андријевска, Лилјана Макаријовска и Емилија Црвенковска, а овој Речник заедно со Толковниот речник на македонскиот јазик и Правописот на македонскиот јазик ја претставуваат онаа хипостасна тријада што се издигнува стожерно од самопрегорната работа на македонистичките кадри вработени во Институтот за македонски јазик.

А првата и основната тајна, тоа е тајната на подврзијата, бездруго, основната тајна на изработката на зборници, кодекси, од почетоците на составување книги па сè до денес, имено, што сè може да се смести во просторот на една свеска, која во овој случај изнесува 80 страници од кои четири се однесуваат на основните податоци на книгата, а оваа четиринаесетта свеска, која е дел од третата книга или третиот том, е само дел од пространото историскојазично богатство на фреквенцијата на речничката буква Г, во која претежниот број заглавни зборови на оваа буква доаѓаат токму од прологот и од дамаскиот, оние средновековни книги што ги засведочуваат страдањата на светите маченици од борбата за превласт на црквата над паганството, но и од борбата за разбирлив јазик, достапен до народот, нешто што така пластично се доловува од синонимниот однос на двата клучни зборови во оваа свеска: *џлаџолајџи* наспроти *џоворијџи*, при што постарата форма *џлаџолајџи* е претставена преку повеќе изведени зборови во речничка поредица од глаголската именка *џлаџолање* до именката со значење професија, и тоа на една од најскапите и најодговорните и најпрестижните професии на сите времиња, од времето на Александар Македонски до денес, *џлаџолник*, со прво значење, како што е толкувано во овој речник, зашто и овој речник е толковен и

илустративен, *ѿолкувач*, а со второ: *објавувач*, *оѳласувач*, *разѳласувач*, *ѿшелал*. Може тука да се додадат и други значења, но веќе навлегуваме и во сферата на еден друг збор што би се вгнездил во оваа свеска, *ѳласник*, кој си има свои застапници во свескава преку зборовите: *ѳласиѿи*, *ѳласование*, *ѳлас* и други изведенки кои заедно со изведенките од *ѳлаѳолаѿи* опфаќаат голем дел од оваа свеска, или попрецизно: една осмина, една од оние основни мерки при составување, односно форматирање свески и книги.

Од друга страна, пак, зборот *ѳовориѿи* ни е претставен само со таа форма, и низ неколку реда, вкупно 8 во една колона, а во деветтиот кружно сме упатени на *ѳлаѳолаѿи*.

И токму во тие осум реда, – првиот личен поетски крик на македонскиот препишувач од 13 век на Битолскиот триод, *ѳовори дуѿице моја ѿѿѿо ми жѳелаѿи ѿѿѿѿе*, стих во кој е сокриена сета тајна на лингвистиката и поетиката на протегот на 20 век, од Шчерба и Сосир до Роман Јакобсон и Блаже Конески, во онаа смисла во која токму Конески во себе граматички ги спојува и зборуваачот и слушаачот, а на овие проучувања ќе им треба толку време по 13 век, па и по рационализмот и емпиризмот, преку лингвистиката и семиологијата да го расчленат комуникацискиот канал на факторот зборуваач, а зошто не и слушаач, во семиотиката на комуникацијата на Ноам Чомски, од оној табуизиран збор што така сосредоточено се вклопил во македонскиот инвентивен зборообразувачки модел на -ба: желба (да не го забораваме ни Константин Миладиновото „желание“), преку оној антропоцентричен деминутивно-хипокористичен вокатив *дуѿице моја*, до оној прастар партицип што веќе се адвербијализирал, па го актуализираме во *уѿѿѿе*.

Да прецизираме, тргнавме од еден стих на гладен препишувач, кому на трети јануари му донеле два зајачки листа, пергаментни, што ќе рече не се за јадење, туку да се пишува на нив, а тој веќе премрзнат пишува триесет дена. И стигнавме преку Сосир и Чомски, Шчерба и Конески, до нашиот Речник, свеска четиринаесетта, третиот том, кај овој стих си има свое безбедно место.

Тоа е токму тој порив, од една страна за јазично совршенство, имено да се отстранат сите оние тешкотии при човековото *ѳлаѳолење* што е степен повеќе од *ѳанѳолење* што ќе рече *варвање*, што инаку е *брборење*, во едно *ѳлаѿико ѳоворење* (зборот глатко ми е исто од Речников), а глаголењето во себе го содржи крикот, а говорењето ја изострува вештината на слушање. И сето тоа е така парадигматски претставено во колоните на оваа свеска, во која зборовите на буквата *г* се распослани зборови дијаметрално поставени меѓу паганската и сакралната сфера и обратно, имено меѓу буквата и бројот три со кој започнува оваа свеска, и глаголската форма *ѳорѳѿи* со значење *гори*, *пламти*. И ќе ни требаат три дни и три ноќи да зборуваме за магијата ли или за сакралноста на бројот *ѿри* и за паганските ритуали на горење од старите митови, или од светот на песната и легендата, или од оние мачења на вљубениците во бога. Ако ја оставиме настрана сета таа херменевтика од антропологијата и од патристиката, независно дали ќе ја следиме по златната гранка на Фрејзер, или по нашата матица на Кочо Рацин, богомилска ли, револуционерна, „да светиш, Вело, жар да се сториш“, или по Теофилакт Охридски и светите тивериополски маченици,

или ќе се сосредоточиме на псалтирот и прологот, независно дали како што си го читал самиот цар Давид, според верзијата дадена во Тиквешкиот зборник, или како што го толкувал Прличев, – тогаш како на строги лингвисти ни остануваат две клучни прашања од историјата на јазикот и од општата лингвистика, се разбира, не без поетиката, а тоа е 1. промените во деклинацијата предизвикани во бројните изрази засновани врз бројот три, (бројот три на старословенски јазик, цитирам од старословенската граматика на Емилија Црвенковска, се менувал по множината на кратко *и*-основата), зашто три не е веќе два, па не можеме да зборуваме за двоина, а не е ниту шест или седум, па да зборуваме за согласување на броевите од еден до пет со генитив. И сега е сосема излишно кои сè промени ги предизвикала таа малку разликувачка промена кај именките од кратко *и* во множината на македонскиот наспроти другите словенски јазици, па предизвикала толку јазични спорови и надвор од кулоарите на овој Институт. Граматиката не е лесна, впрочем, како што е уште потешка 2. семантиката заснована врз етимологијата од која се усвитува како лавина метафората. Вечната метафора на горењето, од антиката и митологијата па до македонскиот фолклор и современата македонска поезија, *тврше дена на Шојов*, што Конески ги цитира кога говори за дар слова на Григор Прличев.

А токму односот меѓу референцијалното и метафоричното значење особено доаѓа до израз во зборови како што е *длабок*, на црковнословенски *длѣбокъ*, во кој во светите книги повеќе доаѓа до израз фигуративното значење, во состави од типот: *длабоко срце*, *длабока староси*, *длабоко воздигна*, или зборови во кои на прво место во Речникот се дава фигуративното значење, како во зборот *гнилоси*, да не зборувам за гнила даска, за која дамаскиот нè учи дека малку држи, т.е. дека е *малосиојашелна*. Како што гнил ум, на оската селекција – комбинација, не држи длабока мисла.

Впрочем, глѣбокъ е кладенецот, како што е длабока стерната во поезијата. А таа гнила даска или штица некогаш била дел од некојаси дивна гора, инаку, љубимата синтагма на Конески и првиот пример со кој тој нè воведува да се задлабочиме во Речникот на македонската народна поезија.

Дозволете ми во оваа пригода само да се надоврзам на Конески по апокрифната врвица на Исмаил Исмаилович Срезневски, професорот на Константин Миладинов, па да ја поврзам димната гора со *Град градила самовила*, која нè воведува во црковнофолклорната поезија преку хагиографското кај Симеон Столпник, и пак да се вратам во современата македонска поезија кај Бошко Смаќоски и Ристо Јачев, па да истакнам дека кој влегол во јазичниот трезор, тесаурусот на Дамаскин Студит и Мисирковото сокришче, тешко дека ќе може лесно да излезе.

Но, да се биде дел од овој Институт многу значи точно да се определи предметот на проучувањето, а сè друго да му се остави на читателот, на корисникот на Речникот.

Впрочем, палеославистиката во потрагата по разликите меѓу Охридската и Преславската школа тргнува по врвицата на лексичките дублети, како што е примерот: година – час, но што ако основното значење на зборот година е време, и дека разликата би ја барале во односот меѓу митовите и сказните. Во

онаа смисла во која времето е пат што треба да се изоди, повторно ќе спомнам како во Град градила самовила, по пат што е скала во животот, а не – маѓепсан круг.

Почитувани присутни,

За малкуте зборови што се достоинство на оваа книга, а што денес во соодветна актуализирана форма ги имаме и во Толковниот речник може многу да се зборува, особено за развојот на повеќезначноста кај некои зборови, како што е на пример зборот **глава**. Токму затоа истакнувам дека двата речника се во значајна спрега, а историскојазичните проучувања се цврста подлога на современојазичните, меѓу другото и во областа на јазичната норма, на регулирањето на изговорот и правописот, зашто, како што ни посочи оваа книга, не е лесен патот од *глагола* до *говори*, ако не е на повисоки, тогаш секако е на подостоинствени сфери од *говори*, но да се подготви антропофониски јазичниот апарат за говорење и слушање не е едноставен процес, особено ако се имаат предвид туѓите зборови, и во тој поглед, ономастичката лексика, имињата на сите маченици гнетени во Геена, огненото езеро, пеколот или пеклото во кое сè се уништувало, и жртвениците пагански и мачениците посветени на бога во она време кога ги гонеле христијаните, но таа Геена се приспособила на македонски во Геона, двете **е** се дисимилирале во *eo*, и тоа е значаен процес во историската фонологија на македонскиот јазик, во однос на должината на вокалите, исто како што значаен процес е изговорот на вокалите од преден ред *e* и *i* пред *г*, а бројот на таквите примери во оваа свеска не е мал, и сведочи од една страна за овозможувањето на изговорот на предните вокали пред меконепчените согласки, со што со *џиџанијска* сила, што ќе рече, исполинска, се елиминира палатализацијата во нови примери и се овозможуваат нови комбинации во изговорот. Црквословенскиот јазик со регулирањето на синаксарот, т.е. месецословот, со восфалувањето на имињата на светите маченици, на страдалниците и на светителите, па и на имињата на препишувачите како оној Георг Граматик, препишувачот на Битолскиот триод, изговорно и правописно регулира голем број предизвици и нуди решенија, кои на овој или оној начин, слуховно и визуелно, но и тактилно со допир со иконата, па и со сите сетила, со мирисот на најмалку трите свешти и со вкусот на гарас, тоа старо вино, за чија рецептура друг пат ќе беседам, но и со знајбените страсти на трите деви верата, надежта и љубовта и мудроста на мајката Софија, на кои нè научи Кирил Филозоф, се поврзуваат во црквословенските текстови од македонска редакција.

Речникот продолжува. Нам ни останува да се досетуваме дотогаш од кај ли им е оној пример: горѣхъ же оудове ихъ азы же љубовниж не рѣшахъ сѧ

И токму затоа, нестрпливо ја очекуваме следната свеска.

Димитар Пандев¹

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје, d.pandev@flf.ukim.edu.mk

УДК 811.163.3:050(497.7)(049.3)
УДК 811.163.3:929Конески, Б."1948" (049.3)
УДК 821.163.3-92(049.3)
УДК 811.163.3-112(049.3)
УДК 32(497.2):811.163.3(049.3)
УДК 32(497.2):323.1(=163.3)(049.3)
УДК 811.163.3:929Спасов, Љ.(049.3)
УДК 821.163.3-94:929Спасов, Љ(049.3)

НАЈНОВИТЕ ИЗДАНИЈА НА ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“

**(Македонски јазик, год. LXXI, Винсент графика, Скопје, 2020;
Македонистика, бр. 19, Винсент графика, Скопје, 2020; По йовод најновиоѝ
наѝао на нашиоѝ јазик) од едицијата Јазикоѝ наш денешен, кн. 32, КА ЕЛ
ЕС – Принт, Скопје, 2021; Људмил Спасов, Ј-А-С / љодини йлодни, Антолог,
Скопје, 2021)**

Пријатната обврска да ги претставам најновите изданија на Институтот за македонски јазик во изминатата година ми припадна мене (секако надоврзувајќи се на претходната промоција на проф. д-р Д. Пандев на 14. свеска од *Речникоѝ на црквословенскиоѝ јазик од македонска редакција*).¹

Промоцијата на четирите институтски изданија ја започнуваме со последниот број на **списанието Македонски јазик** – орган на Институтот со меѓународен редакциски одбор и главен и одговорен уредник Снежана Велковска и членови од нашата средина (Г.Цветановски, заменик одговорен уредник; Е.Јованова-Грујовска, Е.Стоевска-Денчова, В.Миовска, Н.Андријевска и К.Топлиска-Евроска (секретар)). Минатата 2020 год., од печатницата *Винсентѝ графика*, излезе од печат седумдесет и првиот број од почетокот на излегувањето на ова списание. На околу двесте страници списанието *Македонски јазик* ги задржува стандардните рубрики: *Поводи, Сѝаѝиѝи, Прикази и Хроники* надополнети со уште една, еднократна рубрика што е резултат на потребата на денот. Носечкиот дел на списанието секако се статиите, вкупно 9 коишто се посветени на различни области од македонската наука за јазикот (лексикологија, дијалектологија, ономастика, синтакса, фразеологија, фонетика/фонологија, но и комуникологија). Две од статиите се однесуваат на лексички прашања. Првата статија, на авторките Лидија Аризанковска и Македонка Додевска, носи наслов *Дел од лексикаѝа со различен корен во македонскиоѝ и во словенечкиоѝ лѝитературен јазик сѝоред сфераѝа на уѝоѝреба*, на лексички план ја покажува сличноста, но и разликите на македонскиот и на словенечкиот јазик како два јазика со иста генеза. Симона Груевска-Маѝоска во својата статија *Осѝаѝиѝоци од советѝизмиѝе во македонскиоѝ јазик* се задржува на лексемите со руски произлез, предочувајќи

¹ Текстот претставува промоција на најновите изданија на ИМЈ „Крсте Мисирков“ во 2020/2021 година, а прочитан е во рамките на свеченото отворање на манифестацијата „Отворени денови на Институтот за македонски јазик“ (18 – 22 октоври 2021).

го проширувањето на основното значење како и нивната стилска маркираност врз основа на примери преземени од интернет-порталите. Од областа на македонската дијалектологија е статијата на Васил Дрвошанов посветена на лексема од тематското подрачје 'транспорт и комуникација' насловена како *Именувањата на најлајтои во македонскиите зборови*, врз основа на материјалот од картотеката на проектот *Македонски дијалектен атлас*. Предмет на интерес на две статии е фразеологијата на македонскиот јазик со споредбен карактер (македонскиот со чешкиот односно со англискиот јазик). Јасминка Делова-Силјанова пишува за *Фраземи со комјонената 'коса/влакно'*, (македонско-чешки паралели), додека Марија Стевковска и Маријана Клеменчич ја разгледуваат *Употреба на фразеолошкиот израз 'скриши нога, во современиот македонски јазик како директен превод на англискиот израз 'break a leg'*. Од областа на синтаксата е статијата на Виолета Николовска насловена *А камоли... имлицийна негација со градиција*, во која се анализира сврзничкиот состав *а камоли* од семантички, но и од комуникативен аспект. Од областа на ономастиката е статијата на Зоран Спасовски *Нов поглед за настанокои на ојконимот Радовиш* во која тој ја разгледува етимологијата на ојконимот Радовиш, додека Сара Чепишевска-Витларова ги претставува резултатите од фонетско-фонолошко истражување во статијата *Аршикулација на гласовите С, З, Ц и S кај Турци ишо го учат македонскиот јазик*. Комуниколошкиот аспект на македонскиот јазик е предмет на разгледување на Марија Кусевска во нејзината статија под наслов *Учтивоста и јазикот во телевизиска емисија*.

Рубриката *Реакции* се јавува како резултат на излегувањето на едно издание на БАН (За официјалниот јазик на Република Северна Македонија). Како одговор, реакција на содржината на оваа книга, нашата научна средина (трите центри МАНУ, ИМЈ и Филолошкиот факултет *Блаже Конески*) се пројавија со четири обемни изданија кои беа промовирани на почетокот на јули 2020 год., па рубриката *Реакции* ги содржи двата текста – институционалните реакции на Институтот за македонски јазик и на Советот за македонски јазик, двете институции задолжени за грижата и унапредувањето на македонскиот јазик. Кон оваа рубрика потоа, се приклучени и поздравниот говор на претседателот на МАНУ, акад. Љупчо Коцарев на отворањето на промоцијата, како и промотивните излагања на акад. Катица Кулавакова за изданието *Македонскиот јазик – континуитетот во време и простор*, на Снежана Велковска за Зборникот од трудови *Погледи за македонскиот јазик*, на Димитар Пандев по повод второто издание на *Македонска христијанологија* и промотивното излагање на акад. Марјан Марковиќ за *Лингвистичкиот атлас на македонските дијалекти* (според материјалите на ОЈА).

Рубриката *Прикази* е прилично обемна и содржи 9 прилози од кои седум се однесуваат на монографски изданија, а две на колективни трудови, зборници од научни собири. Елена Јованова-Грујовска се јавува како автор на два прилога, првиот е приказ на книгата на Свето Стаменов и Људмил Спасов *Како да се нацрта разговор*, а вториот заедно со прерано починатата Снежана

Веновска-Антевска, за книгата на Иван Глигоровски, *Македонски лингвистички I и II дел*. Веселинка Лаброска се јавува како автор на прикази за неколку изданија и тоа: за монографијата на Весна Миовска *Топонимијата во Кривојаланечко*, за *Рекламата како шекс* на Снежана Петрова-Џамбазова, за *Семантичка деривација на одбрани ирасловенски корени* од Марјан Марковиќ и Зузана Тополињска, како и за книгата на Васил Дрвошанов *Јазичен мозаик*. Зборникот од трудови од меѓународниот научен собир *Фолклор – Традиција – Јазик* во рамките на манифестацијата *Денови на Благоја Корубин* е претставен од Елена Јованова-Грујовска, а зборникот од трудови од научниот собир *Ојсцена и друѓа колквијална лексика во српскиот и македонскиот јазик* е претставен во прилозите на Надежда Јовиќ – од српска страна и на Гоце Цветановски – од македонска страна.

Рубриката *Хроники* брои четири прилози во кои се проследени собирите со научен и јазичнолитературен карактер во тековната година. Борче Арсов ја проследува работата на *LIII Лейна школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура*, додека на *XLVII Научната конференција на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура* се осврнува Гоце Цветановски. Борче Арсов во овој број на списанието ја претставува работата на *Опшорениите денови на Институтот за македонски јазик* и на *Меѓународната научна конференција Македонскиот јазик – извор на научни исцржувања* (дома и надвор), а Катица Топлиска-Евроска во својот прилог ја претставува работата на дваесет и четвртите денови на Благоја Корубин и на Меѓународниот научен собир *Јазикот во уметничката литература*.

Списанието Македонистика во 2020 година излезе од печат од печатницата *Винсент Графика*, како број 19 и последното редактирано издание од прерано почината колешка Снежана Веновска-Антевска (главен уредник.). Во овој број на сп. *Македонистика* е претставен пообеман труд на професорот Коста Пеев под наслов *За периферните македонски говори, врз речничкиот одбирки народни јесни од Серско, Демирхисарско, Драмско и дијалектен шекс од Солунско*. Како приредувач на овој обемен текст од 381 страница, се јавува Лидија Аризанковска, а рецензенти на изданието се: Светлана Давкова-Ѓоргиева и Еленка Стоевска-Денчова. На почетокот има предговор од неколку страници, а на крајот кратка библиографија од користената литература и извори. Во краткиот предговор авторот ја потенцира интенцијата да ја нотира постарата состојба на јазикот за што смета дека се особено податливи периферните говори како места каде што се среќаваат особеностите на источното македонско наречје и влијанијата од соседните словенски и несловенски јазици, следејќи ги зачуваните архаизми, но и новините во јазикот кои настанале поради јазичниот контакт. Поради неможноста за собирање на материјал директно од терен, авторот се определил за користење на фолклорни материјали од три населени места, првите две од источната периферија, збирки издадени од Институтот за фолклор, првата *Македонски народни јесни од*

Серско и Демирхисарско, втората *Македонски народни ѝсни оу Драмско и третиот Дијалектѝен автѝобиоѝграфски ѝнексѝи* од крајниот југ, с. *Ваѝшлак*, Солунско, сп. Македонски преглед VIII, Софија. За споредба со другите југоисточни и долновардарски говори користени се изворите: *Македонски народни ѝсни оу Кукушко*, двотомната монографија *Кукушкиоѝи ѝовор*, шестомниот *Речник на македонскиѝе ѝовори на јуѝоисѝочниоѝи еѝејски дел*, исто така од Коста Пеев. Како што може да се согледа, трудот се базира на избрани, богати извори што понатаму ќе се потврди и во текстот на Речникот. За полесно снаоѓање во материјалот од Речникот авторот дава определени појаснувања пред сѐ за некои фонолошки посебности (како што ги нарекува) и тоа за редукацијата, како особеност на овие говори, за елизијата, за развојот на стсл. глас јат, потоа за развојот на прасл. тј, дј и развојот на др. гласови. Накратко се дадени и појаснувања за некои морфо-синтаксички посебности (за родот, за множината, за членот, за двојниот објект и сл.) додека за лексиката нема пооделни појаснувања во предговорот зашто, како што вели авторот, таа „е претставена во заглавните речнички единици“. Текстот на речникот е предаден во две колони, заглавниот збор е болдиран по што следува граматичка определба на зборот со латински скратеници, по неа е дадено толкувањето во наводници, а во продолжение во италики е предаден изворниот пример и на крајот во големи загради е предаден изворот со скратеница и страницата. Не секаде, но многу често, по податоците за изворот на ексцерпираниот пример, авторот дава коментар на некоја јазична појава, којашто најчесто не се однесува на заглавниот збор туку на друга лексичка единица во рамките на изворниот пример и може да биде од различен карактер (фонетско-фонолошки или морфосинтаксички). Пр. (стр.119):

ИСКЀЦА * рf ‘искрши, уништи’ ~ - *Бре Сѝојане сино мили/ чије је нова сѝадо/ шчо је рано ѝооранило/ Драмцко Поле ѝоцрн’ало/ Сјарцко Поле ѝобел’ало/ мосѝове је искѝцало* [МНП, Драм, 38]. Показната замена за посочување на поодалечени предмети ‘она’ (ср.род) се јавува во комбинација со ‘ова’ и гласи **нова**, по испаѓањето на почетното **о**:- *чије је нова сѝадо*.

Може да се забележи, иако не многу често и употребата на квалификатори, и тоа зоол. кога се работи за лексема од животинскиот свет **КРАГУЈ** m. zool. „вид птица, орел“ (стр. 155) или пак во лексикографската статија (стр.185):

МРЈАНА РИБА f, zool. ‘убава, вкусна риба, вид пастрмка’ ~ *хубава си, млоѝо ѝиздава си/ каѝо вѝрвиш за уода да идиш/ снаѝаѝа си каѝо мрјана риба/ ѝлаваѝа си сѝ наѝоре диѝаш, лју каде идиш сѝ сѝс ѝеб да дојда* [МНП, Драм, 116].

Квалификаторот bot. се среќава кај заглавните единици кои означуваат растение, пр. (стр.311):

СТАФИДИ pl., bot. ‘суво грозје’ ~ *бусил'к, мори, уѝ дуори ду дуори/ кајну ѝи мори духождѝи, уѝхождѝи/ дунисѝи ли ѝи смокви, сѝѝфиди/ смокви, сѝѝфиди и михл'убија* [МНП, Драм, 53].

Исто така, во рамките на лексикографската статија се забележани и фрази со заглавниот збор или изрази како што ги нотира авторот Пеев на пр. (стр. 156) **КРАС** m. 1. ‘религиозен реквизит кај христијаните’; 2. изр.: *меѓу нас чесен крајс*, така се заколнува некој за да му веруваат дека ја зборува вистината. Потоа, сретнавме и лексикографски статии кај кои се забележани и антонимите на заглавниот збор, пр. (стр.157): **КРЕФКО** adj. 1.opp. на тврдо; 2. „мило“ и уште многу елементи кои го карактеризираат ова лексикографско издание.

Вистинското запознавање на еден речник е со неговото повторно и повторно прелистување, па ова нека биде предизвик да се земе в раце. Од краткиот поглед кон материјалот се наложува заклучокот дека се работи за речник кој ги содржи сите елементи на издржано лексикографско издание, а она што го прави особено значаен е богатството на изворен материјал којшто авторот го дава како илустративни примери коишто пак можат да бидат основа и предизвик за нови дијалектолошки истражувања, но и за истражувања во корелација со современиот јазик.

Третото институтско издание, коешто денес го претставуваме е кн. 32 од едисијата во чест на Благоја Корубин, *Јазикот наш денешен* (чиј редактор е Снежана Велковска) е всушност репринт на книгата на Блаже Конески *По ѝовод најновиот најад на нашиот јазик* со предговор на Људмил Спасов и Далибор Јовановски, издание отпечатено од печатницата *КА ЕЛ ЕС* – Принт, Скопје, 2021. Се работи за фототипно издание на првото издание, отпечатено во далечната 1948 год. од Земскиот одбор на народниот фронт на Македонија. Со оваа мала, но многу значајна книга на Конески, македонската стручнонаучна, но и поширока јавност е запозната уште од нејзиното појавување, но кон неа се навраќала и се навраќа до денес, повеќе од седум децении. Сигурно е дека оваа книга е од оние книги кои се безвременски, поради силината на аргументите, јасната и течна мисла и најмногу од сè поради проткаеноста со љубовта кон својот јазик, литература, национален идентитет и бит кои зрачат од секој нејзин ред, пасус. Нејзиното значење со времето не само што не избледува туку би рекле дека се потсилува циклично и повторно во контекст на пошироката општествена и политичка реалност и географско окружување. За жал, и денес повторно нашиот јазик е под лупа и се оспорува неговиот природен развој и континуитет, па следствено на тоа и навраќањето кон оваа борба со перо на Блаже Конески, повторно е потреба на денот. Авторите на Предговорот на ова фототипно издание, во тој правец, прават анализа и приказ на текстот на книгата токму потенцирајќи го нејзиното значење во клучните точки на полемиката којашто ја водел Блаже Конески со колегите – опоненти, од бугарска страна. Притоа, најпрвин се задржуваат, во одделни точки, на целите на оваа книга, на најзначајните јазични прашања коишто се нејзини постулати,

истовремено објаснувајќи ја историската и политичката заднина на оспорувањето на македонскиот јазик во периодот кога оваа книга излегла од печат. Потписот на редакцискиот одбор во состав: Људмил Спасов, Снежана Велковска и Елена Јованова-Грујовска е уште една потврда за потребата, значењето на ова дело, за вистината за македонскиот јазик содржани во оваа книга од Конески, која сигурно дека ќе остане и понатаму патоказ во борбата и одбраната за сопствениот јазик и битисување.

Последното издание што денес го претставуваме е книгата на проф. Људмил Спасов, **Ј-А-С / години плодни**, отпечатена оваа пролет во печатницата *Стиуденџиски сервис* од издавачот *Анџолоџ*. Се работи за приватно издание во соработка со Филолошкиот факултет *Блаже Конески* и Институтот за македонски јазик *Крстиџе Мисирков*. Како што загатнува и насловот на книгата авторот преку интроспекциски пристап го дава својот животопис, почнувајќи од корените, своите предци, генеологијата, фамилијарното стебло, преку сите степени на образование, до богато исполнетиот професионален ангажман. Изданието низ 240 страници колку што содржи, избобилува со бројни фотографии во боја од семејната и службената архива на авторот. Отсликувајќи ги своите *години плодни* авторот Спасов ги предочува бројните активности со кои бил преокупиран, од наставната дејност, научната, постојаната меѓународна соработка и контакти со колеги слависти и македонисти, организациски ангажмани, па сè до подучувањето и оформувањето нови, млади кадри што исполнува значителен дел од неговиот професионален живот. Неговиот неуморен дух, склон на иницијативност и иновативност и денес активно се вклучува во современото научно, културно и општествено живеење. Надоврзувајќи се на претходново, на крајот, ќе завршиме со зборовите на рецензентите на ова издание: Лидија Аризанковска и Елена Јованова-Грујовска кои нагласуваат дека оваа книга „ќе донесе новост во нашата издавачка практика“.

Институтот за македонски јазик во своето речиси седумдецениско постоење континуирано води грижа за македонскиот јазик и за развивањето на македонистичката научна мисла за што сведочат бројните научни институтски изданија.

Со цврсто уверување дека продолжуваме и се надоврзуваме на нашите претходници посакувам следната година повторно да сме тука, побројни и со повеќе отпечатени изданија за книжната оставнина на Институтот за македонски јазик *Крстиџе Мисирков*.

Катица Топлиска-Евроска²

² Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје; katicatopliskaevroska@yahoo.com

УДК 811.163.3(062)(049.3)
УДК 811.163.3:81'362(062)(049.3)

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ОД НАУЧНИОТ СОБИР:
ПРЕТХОДНИЦИТЕ КАКО СОВРЕМЕНИЦИ;
МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО СПОРЕДБЕНИТЕ ЛИНГВИСТИЧКИ
ИСТРАЖУВАЊА
(промоција одржана на 19 октомври 2021 год. Крани)**

Зборникот трудови од традиционалниот научен собир посветен на Благоја Корубин е одржан во мај, 2019 година, со понудени две широки лингвистички теми: *Претходниците како современици; Македонскиот јазик во споредбените лингвистички истражувања*. Зборникот е излезен во 2020 година, од прочитаните 32 реферати од 45 учесници, пристигнале за печатење и отпечатени се 23 реферати. Членови на Редакцискиот одбор на Зборникот се: претседателката д-р Снежана Велковска, д-р Елена Јованова-Грујовска (директорка на ИМЈ), д-р Снежана Веновска-Антевска, д-р Олгица Додевска-Михајловска, д-р Катица Топлиска-Евроска, д-р Фани Стефановска-Ристеска, д-р Макеј Капка и д-р Јаворка Маринковиќ.

Прва во Зборникот е Искра Пановска-Димкова со статијата *Размислувањата на Благоја Корубин за акцентниот погледнасти од денешен аспекти* се навраќа на размислувањата за акцентот во македонскиот јазик, пред сè на нашиот претходник Благоја Корубин, но и на другите проследувачи на акцентскиот систем во македонистиката: Блаже Конески, Ирена Свицка, Људмил Спасов итн. од неговите согледби и предлози за приспособувањето на туѓите зборови, до трисложното акцентирање кај македонските антропоними (имињата и презимињата).

Преведувачката постапка и неговите ставови во врска со оваа засебна дејност во којашто исто така се вложил основачот на Одделението за современ (македонски) јазик, Благоја Корубин, е предмет на втората статија *Традуктолошките ставови во трудови на Благоја Корубин* од Ирина Бабамова. Во неа авторката ги разгледува неговите статии во врска со преведувањето, калкирањето и позајмувањето зборови и заклучува дека и со ставовите во овие статии Корубин има своевидно влијание во трасирањето на патеката за литературнојазичната норма.

На друг наш претходник, а истовремено и патрон, му е посветена следната статија од Борјана Прошев-Оливер *Крстиџе Пејќов Мисирков – књижевник и лингвист у еџилу*. Авторката правејќи психосоциолошка анализа на личноста на Мисирков и на условите за неговата егзистенција се обидува да ја објасни неговата упорност во трагањето по вистината, во оставањето длабоки научни траги во неговите лингвистички и литературни дела.

Терминологијата на нашите граматичари и исклучително грамотни луѓе Круме Кепески и Блаже Конески во нивните граматика ги разгледува Јордана Марковиќ во статијата *Лингвистичка терминологија у македонској џрамаиџи Крума Кејескоџ из 1946. џодине*. Авторката заклучува дека со употребата на повеќе од 350 термини во неговата релативно куса, но само по број на страници, книшка, Кепески ги поставува основите на македонската лингвистичка терминологија. Марковиќ ги анализира термините по јазични рамништа, компарирајќи ги со термините кај Конески.

Ракувањето на двајца македонски ерудити Конески и Поленаковиќ низ испреплетеноста на нивното творештво, пресечните теми на интерес, меѓусебните дискусии и седенки-софренки, мошне поетично, креативно и со научна подлога го доловува во статијата *Слово за Хараламиџе Поленаковиќ (или: Меџу акрибичноста џри филолошкојо чииање на џексиој и луциноста џри џексиолошкиџе заклучоци)* професорот Димитар Пандев. Авторот воведува и трет лик, критичарот Димитар Митрев за да придонесе кон отвореноста на дијалогот и да ни ја сугерира инспиративноста и луцидноста на нивните реплики.

На богатството со фитоними во „Толковниот речник на македонскиот јазик“ се осврнува статијата *Народниџе називи на расџиџелнаџа лексика во Толковниој речник на македонскиој јазик* на Катица Топлиска-Евроска. Авторката ги разгледува според нивната композираност и според нивното потекло и констатира многубројна застапеност особено на македонските народни називи за растенијата коишто виреат на ова поднебје.

На фонолошка тема е следната статија од авторките Веселинка Лаброска и Катица Трајкова *Фонемаџа /j/ во црковнословенскиџе џексиови оу македонска редакџија – сџоредба со современиој македонски јазик*. Авторките ја следат паралелно на дијахрониски и на синхрониски план употребата на глајдот *j* во сите позиции и воочуваат промени и извесни проблеми во употребата, коишто се должат на туѓо влијание, на влијание од одделни македонски говори, како и влијанија од решенијата содржани во „Правописот на македонскиот јазик“.

Михајло Марковиќ и Соња Новотни во својата статија *Почиџувањеџо на сџандарнојазичнаџа норма во најџиисџиџе и во рекламниџе џабли во Теџово* даваат слика за употребата/неупотребата на нормираниот македонски јазик на

продажните и услужните објекти во Тетово, како и во официјални документи и сл. и насоки за подобрување на состојбата.

На потребата од унапредувањето на наставата по Македонски јазик се осврнува статијата на авторките Татјана Гочкова-Стојановска и Елизабета Бандиловска *Степенот на јазичниите знаења како ограз на усвоениите содржини по предметот македонски јазик (согледувања и препораки)*. Тие врз основа на долгогодишни истражувања даваат насоки за подобрување на знаењата од областа Македонски јазик прво кај наставниот кадар, што би резултирало со подобар успех кај учениците во писменото и во усното изразување.

Прилог кон унапредувањето на македонскиот јазик овој пат во одделенската настава дава и авторката Анита Штерјоска-Митреска со статијата *Дијалектскиот говор по македонски јазик во одделенската настава*. Авторката како важни чинители ги споменува дикцијата, интонацијата, темпото на зборување итн., на коишто треба да се внимава во текот на изведувањето на наставата.

Од комуникациски аспект авторката Лидија Тантуровска исто така се задржува на наставниот процес при предавање македонски јазик на странци. Таа во својата статија *За една културолошка појава при учењето македонски јазик како странски* особен акцент става на мимиката, гестикулацијата и на говорот на телото, коишто можат различно да бидат сфатени, во однос на тоа како се употребуваат и што значат во матичните земји на усвојувачите на македонскиот јазик.

Васил Дрвошанов се занимава со роднинската терминологија кај уште еден претходник, книжевен деец од 19 век, Димитар Македонски во статијата *Именувањето на роднинските односи во еден учебник на Димитар Василев-Македонски*, а Снежана Велковска дава слика на зборови и фразеологизми коишто се поврзани со поимот смрт, содржани во Цепенковите приказни и во друга уметничка литература. Во својата статија *Смртта на Балканот (фразеосемантичко поле 'смрт')* таа укажува на балканската подлошка на овој материјал, земајќи ја предвид религиската и митолошката испреплетеност на овој простор и заедничкото верување во космогониски и во есхатолошки сили и суштества.

Јасминка Делова-Силјанова се занимава со соматската фразеологија, правејќи споредба меѓу македонските и чешки фразеологизми во статијата *Фраземи со комонентата 'кожа' (македонско-чешки паралели)*, а Биљана Мирчевска-Бошева се осврнува исто така на фразеологизмите, предочувајќи ни нови сознанија за нивното потекло во статијата *За појектот на фраземиите*.

Примери за лажни хомонимиски парови, коишто би довеле до недоразбирање при комуникацијата меѓу зборувач на македонски и зборувач на

бугарски јазик дава Фани Стефановска – Ристеска во рефератот *Меѓујазична македонско-бугарска лексичка хомонимија*. Авторката наведува многубројни примери од различни видови од овие два словенски јазика, во однос на нивната моносемантичност/полисемантичност, половична совпадливост итн.

На споредбена тема е и статијата на Лилјана Макаријоска *Лексикаџа во врска со традицискиот народен календар во македонскиот, српскиот и бугарскиот јазик*. Се прави споредба на чувствувањето на одделни христијански празници и нивните обреди, а авторката става акцент на различните називи на обредните предмети кај овие три словенски народи.

Борче Арсов и Катерина Ѓурчевска-Атанасовска се зафаќаат исто така со компаративна тема, но на споредба на македонскиот со англискиот јазик во статијата *Сегашиониот партицип со прилошка функција во англискиот и неговите корелации во македонскиот јазик*. Во македонската граматика некогашните партиципи и термилошки се разликуваат од англиската, и по пат на спроведена анкета, авторите даваат своевидни насоки за соодветноста на одделни видови зборови со англиските партиципи, коишто би се искористиле при преведувањето.

Една социолингвистичка и неодминлива тема на речиси сите собири и дискусии, во странство и во Македонија е темата на статијата на Виолета Јанушева *Влијанието на англискиот врз македонскиот јазик*. Овој пат таа се однесува на научниот стил, на анализа на јазикот во повеќе магистерски трудови од различни области.

На експонентите на категоријата определеност во албанскиот и во македонскиот јазик се задржува статијата *За ирисувивото на ирејозиивниот член во албанскиот и неговото оисусиво во македонскиот јазик* на Хидајете Азизи. Авторката дава соодветни корелати во македонскиот јазик, коишто ја преземаат функцијата на препозитивниот член во албанскиот јазик.

Контрасивна анализа на перфектиот во македонскиот и во албанскиот јазик е насловот на статијата на Марина Спасовска. Авторката ја прави анализата врз основа на уметничка преводна литература и изведува заклучоци во однос на значењето и употребата на перфектот (разликите и неговата честота) во двата јазика.

Употребата на модалните глаголи во македонскиот и во германскиот јазик ја разгледува статијата на Сашка Миланова-Грујовска *Модалните глаголи како маркери за инференцијалност во македонскиот и во германскиот јазик*. Авторката ги разгледува модалните глаголи од гледна точка на нивниот избор за означување на категоријата евиденцијалност (засведоченост/незасведоченост) при употребата на македонскиот од една и на германскиот јазик – од друга страна.

Авторката на последната статија во Зборникот, Мери Јосифовска, се зафаќа со една антропонимска тема, со наслов *Личниџе имиња во народниџе џесни во Еџејска Македонија*. Врз основа на богат фолклорен материјал од овие краишта, таа наведува многубројни примери од лични имиња од словенско и од несловенско потекло, употребени во нивната полна или хипокористична форма.

Со многуте различни студиозни теми, со навраќањето на нашите претходници сеприсутни во нашиот живот и работа преку нивните дела и нашето ракување со нив, со контрастивните размислувања корисни во преведувачката постапка, но и воопшто, во лингвистиката, во социолингвистиката, во психолингвистиката итн. можеме само да го изразиме нашето задоволство од овој печатен резултат на плодната научна работа од Собирот пред две години. Да си посакаме уште многу вакви научни средби и печатени изданија во истиот и во проширен состав, што ќе зборува за растежот и развојот на македонистиката кај нас и во меѓународни рамки.

Снежана Петрова-Џамбазова¹

---

¹ Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, snpetrova@yahoo.com

УДК 811.163.3'342(049.3)

УДК 811.163.3'344(049.3)

**НОВ ТРУД ОД НЕПРОЦЕНЛИВО ЗНАЧЕЊЕ ЗА МАКЕДОНСКАТА
ЛИНГВИСТИКА („СУПРАСЕГМЕНТАЛНА ФОНЕТИКА И
ФОНОЛОГИЈА“****од Ирена Савицка, Бранислав Геразов, Веселинка Лаброска, Ана
Цихнерска, Агата Травињска, МАНУ, 2021 г.)**

Неодамна, во издание на МАНУ, излезе од печат најновата книга од областа на фонетиката и фонологијата на македонскиот стандарден јазик „Супрасегментална фонетика и фонологија“, колективно дело на авторите Ирена Савицка, Бранислав Геразов, Веселинка Лаброска, Ана Цихнерска и Агата Травињска. Предводник на овој тим е, секако, проф. д-р Ирена Савицка, која на македонската научна јавност ѝ е позната како еден од авторите на првата „Фонологија на современиот македонски стандарден јазик“ (коавтор е Људмил Спасов).

Уште на самиот почеток ќе нагласиме дека станува збор за фундаментално дело од исклучително значење за развојот на македонската фонетика и фонологија. Ова е така од причини што досега, нема некој пообеман и посериозен труд во македонистиката што се зафатил токму за супрасегменталната фонетика и фонологија (или пошироко позната како прозодија).

Книгата е поделена на неколку дела: Предговор, Вовед, Глава I. Слог, Глава II. Прозодиски збор, Глава III. Фраза, Глава IV. Текст. На крајот од книгата поместени се и Список на цитирана литература, Индекс, Список на илустрации и Список на табели.

Имајќи ја предвид длабочината на теоретските познавања на авторите за фонетско-фонолошките особености на европските јазици, вклучувајќи го тука и македонскиот јазик, можеме да констатираме дека се работи за стручна и сеопфатна анализа на материјалот. Како што истакнуваат и самите автори во Предговорот, „Целта на оваа студија е да се опише стандардната форма на јазикот како модел, како референтна точка во оценувањето на правилноста (или поточно на типичноста) на исказите, во науката за јазикот.“

Вниманието на авторите при прозодискиот опис на јазикот е насочен кон ритамот сфатен како повторување на сегменти на говорот еквивалентни според структурата. За волја на вистината, ритамот како појава не е исклучиво јазична.

Тој е својствен за сите автоматски активности, вклучувајќи го тука и дишењето, спиењето, отчукувањето на срцето итн.

Меѓу позначајните фактори што го определуваат ритмот на исказот се сметаат: 1. лингвистичките услови, неврофизиолошките и когнитивните процеси, 3. социолингвистичките услови, 4. прагматичките услови и 5. субјективните услови. Според најновите сознанија се претпоставува дека е лингвистичкиот ритам невробиолошки обусловен.

Во *Воведот* авторите ги наведуваат основните постулати на супрасегменталната фонологија, односно определени правила за градба на супрасегменталните единици поврзани со ритмизацијата кои се обврзувачки во определен јазик. Овде ги изделуваме: слогот, стапката, фонолошкиот збор, фонолошката група, интонациската група и исказот.

Како специфични за супрасегменталните единици авторите ги изделуваат следниве карактеристики: должината на единицата (траење), гласноста (сила, интензитет) и висината на гласот.

Секоја супрасегментална единица се карактеризира со специфични гранични сигнали и одреден фрагмент кој е истакнат во неа (т.н. јадро во слогот, нагласен слог во зборот, збор истакнат во фразата – фразен акцент).

Според авторите на овој труд, интонациската структура е семантички најзначајна, па затоа, во зависност од функцијата, таа е различно модулирана во текстот.

За анализа е користен материјал од 40 часа стандарден грижлив говор од емисии на Радио Скопје кои опфаќаат читани и говорени текстови на професионални зборуваачи, дополнети со снимки на изолирани реченици кои, за потребите на овој труд, недостасувале во наведениот материјал. Акустичниот сигнал е анализиран преку соодветни програми, како Праат, Естеикс, Одасити, Пајтон и Калди. Во описот се користи интернационалната фонетска транскрипција.

Во *Глава I* се даваат дефинициите за слогот како и неговите карактеристики. Од огромната консултирана литература, авторите извлекуваат општ заклучок дека слогот е најмалата независна артикулациска единица, односно го дефинираат како „најмала независна производна единица – минимален контекст потребен за реализација на фонемата.“ Во делот посветен на моделот на македонскиот слог, авторите нагласуваат дека „за македонскиот јазик е карактеристична истата слоговна структура како и за повеќето европски јазици, а тоа значи дека за структурата на слоговите релевантни се контрастите помеѓу самогласките и согласките, помеѓу опструентите и сонантите, а во рамките на сонантите – помеѓу глајдовите, ликвидите и носовките.“

Во *Глава II* авторите ги разгледуваат сите специфики на македонскиот акцентски систем, односно 1) го разгледуваат физичкиот карактер на акцентот во современиот македонски јазик и 2) се задржуваат на локализацијата на акцентот на зборовите што го одразуваат стандардниот македонски изговор.

Според авторите, прозодискиот збор е „низа од гласови што се карактеризира со одредени гранични сигнали и со еден истакнат слог.“ Местото на акцентот во македонскиот јазик е определено на третиот слог од крајот на

зборот, но ова не е доволно да се предвиди акцентот во секој случај, па затоа авторите го третираат како дел од реченичката информација.

Во *Глава III* посветена на фразата, се разгледуваат интонациските контури кои извршуваат повеќе функции: конститутивна, разграничувачка, комуникативна, тематска, семантичка и емотивна. Во однос на интонацијата, важно е да се напомене дека во текот на истражувањата треба да се одреди текот на мелодијата во фразата, како и одредување на односот меѓу максимумот и минимумите на основната мелодија (т.е. мелодијата што ги содржи нагласениот збор, фразниот акцент). Во однос на истражувањата на интонациските конструкции во македонскиот јазик можеме со жалење да кажеме дека тие се многу скромни. Во македонскиот јазик како фонетски единици што им одговораат на функционалните единици се: 1. фрази што завршуваат со каденција, 2. фрази што завршуваат со антикаденција или прогредиенција и 3. контура што содржи додатни разлики на други тактови.

Во традиционалните славистички описи се смета дека фразниот, мелодичен акцент, во фраза што не е маркирана на кој било начин, паѓа на последниот такт. Во македонскиот јазик релевантната промена на висината обично се реализира помеѓу нагласениот слог и следните слогови на интонацискиот центар, кој во немаркираните искази треба да биде последниот такт од фразата, што според авторите на овој труд, не секогаш го потврдува материјалот.

Во оваа глава се обработени завршените неутрални искази (потврдни реченици), незавршените (прекинати) искази (запирка, броење), прашањата за повеќе информации со некој прашален збор (на пр. *кој-прашања*), *да-не* прашањата без морфолошки показател на прашањето, специјални истакнувања кои се однесуваат на емоционалната интонација (наредба, изненадување, воодушевување и предупредување) итн.

Во *Глава IV* авторите го разгледуваат текстот како единица поголема од фразата. На фонетско рамниште многу е тешко да се дефинира текстот како единица и да се изделат неговите фрагменти. Обично, кога станува збор за дефиниција за текст се тргнува од науката за литература, текстологијата, семиотиката, па дури и музикологијата и тешко е да се најде фонетска дефиниција за текст. Исто така, многу е тешко да се претстави текстот и како фонолошка единица. Па сепак, подолгите искази во јазикот се дефинираат со некои фонетски карактеристики што се специфични за даден јазик или за група јазици. Меѓу нив се вбројуваат темпото и ритмот. Во последниот дел, посебно внимание му се обрнува на текстот како една поголема единица од фразата врз примери од македонскиот материјал. Авторите констатираат дека, за жал, врз основа на досегашното истражување за македонскиот јазик, не може да се оди повисоко од нивото на фразата. Како заклучок, авторите нагласуваат дека најизохрониска единица во македонскиот јазик е стапката, односно дека најрегуларна компонента на јазичниот ритам е ритмот создаден од зборовниот акцент.

На крајот, можам само срдечно да им се заблогодарам на авторите и да ја препорачам оваа книга на пошироката стручна јавност, но и на сите

проучувачи и вљубеници во македонскиот јазик. Како лингвист, дијалектолог кој се занимава со проблемите на дијалектната фонетика и фонологија уште еднаш го изразувам моето задоволство што, во издание на Истражувачкиот центар за ареална лингвистика при МАНУ, пред нас имаме една научна монографија за македонската фонетика и фонологија која ги надминува рамките на македонистиката и претставува добра основа за натамошни теориски и апликативни истражувања.

Гоце Цветановски¹

---

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, cvetanovskig@yahoo.com

УДК 811.163.3'28(049.3)

**Коста Пеев, ЗА ПЕРИФЕРНИТЕ МАКЕДОНСКИ ГОВОРИ, ВРЗ
РЕЧНИКОТ ОД ЗБИРКИТЕ НАРОДНИ ПЕСНИ ОД СЕРСКО,
ДЕМИРХИСАРСКО, ДРАМСКО И
ДИЈАЛЕКТЕН ТЕКСТ ОД СОЛУНСКО,
(приредувач Лидија Аризанковска), Македонистика 19,
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 2020)**

Во списанието Македонистика 19 на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје, 2020 година излезе од печат монографијата „За периферните македонски говори, врз речникот од збирките народни песни од Серско, Демирхисарско, Драмско и дијалектен текст од Солунско (CONCERNING THE MACEDONIAN PERIPHERAL DIALECTS In the vocabulary of folk poems in the collections from Seres, Demirhisar and Drama Regions and text from Solun Region)“ од Коста Пеев, чиј приредувач е Лидија Аризанковска, под редакција на Снежана Веновска-Антевска (главен уредник), Мери Цубалевска, Веселинка Лаброска, а како рецензенти на трудот се јавуваат Светлана Давкова-Ѓоргиева и Еленка Стоевска-Денчова. Списанието е испечатено во печатницата Винсент Графика.

Монографијата почнува со **Предговор** кој содржи *Вовед*, **Избрани граматички прашања** во коишто се прикажани *Фонолошките посебности*, како и *Одделните морфо-синтаксички посебности* на споменатите говори, **Речник А-Ш** претставен на 381 страница, со богат дијалектолошки материјал, и на крајот следат богата **Библиографија на кирилица и на латиница и Транскрипција**.

На првите страници на монографијата се напишани **Благодарност** и **Посвета** од авторот Коста Пеев, упатени до неговото семејство.

Во **Воведот** (VII-XI) се нагласува описот на фонолошките посебности и на морфо-синтаксичките посебности, особено на богатиот дијалектолошки материјал прикажан во речникот. Направен е јазичен приказ на богат фолклорен материјал од три населени места, првите две од источната периферија, збирки објавени во Институтот за фолклор „Марко Цепенков“, (првата збирка: *Македонски народни песни од Серско и Демирхисарско*, втората збирка: *Македонски народни песни од Драмско* и третиот текст: *Дијалектен, автобиографски текстови од крајниот југ, с. Ваџилак, Солунско*). Во јазичниот корпус се споменуваат и збирката *Македонски народни песни од Кукушко*,

монографијата *Кукушкиот ѓвор* (во два тома) и *Речникот на македонскиот ѓвори во југоисточниот егејски дел* (во шест тома) напишани од Пеев.

Воведниот дел започнува со извадок од книгата на Блаже Конески *Јазикот на македонската народна ѓезија*: „И не само по користењето на прозодиските можности, по она што можеме да го наречеме поетска синтагматика на гласовите и формите, ами и по изборот на извесни посебни елементи на сите рамништа на јазикот – овој јазичен облик (се мисли на поетскиот) може повеќе или помалку да се разликува од говорниот јазик. Тој (поет. јазик) е поставен секогаш меѓу потребата да ги создава и чува тие специфични елементи и да се сооднесува на определен начин со секидневниот говор“ (Пеев 2020: VII).

Авторот потврдува дека собраниот дијалектолошки материјал ќе биде значаен и корисен за истражувањето на народниот бит и фолклор, како и за очекуваната изработка на *Етимолошки речник на македонскиот јазик*. Во монографијата се прикажани различностите во јазичниот израз на песните и говорниот јазик, пред сè на фонолошки и на морфо-синтаксички јазичен план, а богатата дијалектолошка лексика е прикажана во заглавните речнички единици.

Во **Избраните граматички прашања** (VIII-XI) се обработени фонолошките и морфо-синтаксичките посебности. Во делот **Фонолошки посебности** се прикажани редуцијата и елизијата како фонолошки особености на периферните македонски говори (на исток и на југ). Овие говори се одликуваат со силен експираторен акцент, т.е. акцентираниот вокал ја презема артикулационата сила од соседните слогови и оттаму ненагласените вокали се скратуваат и воедно поминуваат во своите високи корелати (**o** > **y**, **e** > **i**, **a** > **ǎ**).

Примери:

-**нив'есто**/ај да идем Јано в гора **зил'ена**; -искарах **дробут**... ќе ти купам три **рубинки**; -**столу** стои, тој не **сјада** (во финална ѓозиција).

Во периферните македонски говори се среќава и елизијата (губење на гласовите и на цели слогови), доколку вокалот не е под акцент.

Примери:

-ша ти **доодџт** (доводат) лазарки (*ѓубење на ѓласот в во интervoкална ѓозиција*);

-**одица** (водица) потерах (*иницијалниот слоѓ во се редуцира во o*);

-**јода** (вода) наливаша, **јода** разливаша (*со украсно j*);

-**зајно** (заедно) стоихме на Румлуко (*ѓубење на o*);

-**и** (наместо **ги**) разбрах ја, дето крадат овци (*зубење на з*);

-**стан** (станите), растворите мали порти (*множинската императивна форма за 2л. се јавува без наславката -ишије*);

-се направих со динамит, **с бомби** (*скрапување на предложој со во с-*);

-**ил'** (или) **с-оди**, **ил'** седи; -**там к-одме**; -**н-испратиха**, **дур-гам** (*елизија кај иартикулиите и сврзничките зборови*).

Старословенското **ѣ** во периферните македонски говори се реализира во широко е, додека во песните од зборниците е дадено како 'ја': -казувај **снахо** грџахове; **дрџанка** ем **пјасна пјасе**. Во народната поезија неетимолошкото украсно ј се јавува во почетокот на зборот пред вокалите а, о, у: -**јотиде сѝс** момите; Јано ле, Јано мари **јубава**; -**јам (ама)** је фл'ало ф кумовата нива.

Во источното наречје се чува гласот х, независно што не е во корелација со друг глас во консонантскиот систем.

Примери:

-ти си **ходил** пу чубанити (*на иочешокој на зборформите*);

-Стојан си **тихо** продума (*меѓу два вокала*);

-на кон' да **јахниш**/на **пџт** да идиш (*во средината на зборот и пред согласка*);

-робинки, **хи** златни крила дигат (*пример за неорганско х пред крајната заменска форма и за дитивен предмет 'иша'*).

Во овие говори е прикажан и развојот на прасловенските групи *tj, *dj од шт, жд до поновите к, г, односно до неетимолошките меки к, г:

-**свјашти** да палиш; -разболел се Ицо на **чужда чуждина**;

-**шче** ја види на кџрмилото (*во иартикулата шие, шче за идно време е иревшавена ирвата фаза од развојот до денешното ке*);

-**ша** ти доодџт лазарки (*шије + да се изменила во ша*).

Резултатот к, г за *tj, *dj каде к, г се изговараат како меките к, г без изразита фриксија: -За Агуптин **керко...** **највеки** бело, червено (цвеќе); -да ми прават/**сандујк** амбарлија (*пример со неетимолошко к*); -и на татко/и на **братја** (*пример каде новото јојување не е извршено*).

Во делот **Одделни морфо-синтаксички посебности** се прикажани промените коишто настануваат кај *родо̄ӣ*, *илурало̄ӣ* (множината̄), *члено̄ӣ*, *двојнӣӣ објект̄ӣ*, *редоследо̄ӣ* и *ипредло̄го̄ӣ* на во периферните македонски говори.

Примери (за родот):

-ти сакаш да заколиш **мојот рода!** (именката̄ *рода* се среќава во женски род, а заменката̄ *мојо̄ӣ* во машки род);

-и **го** кладеха **главата**, (наместо̄ 'ја кладеха *глава̄та̄*'), (крајката̄ *заменска форма за акузативен ипредмет̄ наместо̄ во женски се јавува во машки род*).

Примери за плуралот (множината):

-трети рука: Немој **класи!** (наместо̄ *збирната форма 'класје'*), (зачесена *уйо̄ӣреба на наставката̄ -и за образување множина кај еднослојнӣӣ именки*);

-**грјахове** (*покрај наставката̄ -и, во оруѓӣӣе источнӣӣ зборови, кај еднослојнӣӣ зборови се забележува наставката̄ -ове*).

Множинската наставка -ишта оди со именки од среден род изведени со наставката -иште, што означуваат место (*зроб-зробиш̄ӣта*), кај мал број еднослојни именки од машки род (*рид-ридиш̄ӣта*), како и кај именки од женски род (*мандра-мандриш̄ӣта*): -тебе се сарда бате Иване/та ми се ходил по **мандришчата**/та си са фалил по чобането. Кај повеќеслојните именки од машки род се среќава и наставката -е, што доаѓа до некогашната множинска наставка кај консонантските основи: -че и **та̄пне** негови; а кај именките од среден род во множина се забележува старата наставка -лта: -кога разлават **кучета**.

Членската морфема -он, не е типична за источното наречје, но во песните од периферните говори оставила траги: -бре продај си ми **дјатено**/та си ми купи...

Удвојувањето на предметот претставува главна карактеристика во македонскиот јазик, но во песните од периферните говори не е доследно запазено: **-што тегл'а ножот** на теб? (наместо̄ '*ӣшто̄ з̄о̄ ӣте̄л'а ножӣо̄ӣ*').

Во крајниот југ (Солунско), во врска со редот, кратката заменска форма, се наоѓа во препозиција во однос на глаголот, како и во западното наречје: -бегот **гу** налегна, **гу тупа, тупа**; во песните заменката и глаголот се разделени со негацијата: **-и го не питат** (наместо̄ '*и не з̄о̄ ӣӣш̄а̄ӣ*'), воедно можат да бидат разделени и со формата на помошниот глагол: -година **го сам** везала, чувала/половина **го сам** редила (наместо̄ '*сам з̄о̄ везала... сам з̄о̄ редила*').

Предлогот *на* во периферните говори, како и во југоисточните говори, освен под поимот место, се сфаќа делумно и како положба во внатрешноста, а на тој начин се пресретнува со значењето на *предлогот во*: -па влезеа **на** темни дервенти (*пример преземен од дијалектот шексќи од с. Вашилак, Солунско*).

Во овие говори се застапени балканизмите, коишто се непознати за источното наречје, таков е примерот со беспредлошкото прибавување на додатокот за место кон прирокот: -**ранила левата страна срцето** (*наместо 'во левата страна на срцето'*), (*пример во јесна од Драмско*). Балканизмите се среќаваат и во ароманскиот јазик.

Самата монографија претставува **Речник**, со богат дијалектолошки материјал за периферните македонски говори. Изобилува со именски, придавски, глаголски и заменски форми, броеви, прилози, предлози, сврзници, партикули, изрази, топоними, лексика од областа на зоологијата и ботаниката, ономастички поими, женски и машки лични имиња. Покрај секоја наведена речничка единица стои квалификатор којшто ја појаснува нејзината припадност (граматичка или лексичка), како и примери во кои се среќава наведената речничка единица. **Речникот** претставува извонредно богатство за македонската дијалектолошка наука.

На крајот од трудот следи **Библиографија на кирилица, Библиографија на латиница**, како и **Транскрипција**. Во делот **Транскрипција** се прикажани темниот вокал ѓ, полумекото л' и мекото н'.

Примери:

~мајка на Ратка думаше/недај се Ратке потурчи, турцка је вера најлоша/Ратка си мајка не слуша/и та се млада потурчи/станала млада **анама** [МНП,Кук,80]. (**анама** f. '*шурска невесџа*')

~напкун а свџли полека, полека, си га бацува, си га помажи с раќа и га фати **алабраца** [М,ВСол,98]. (**алабраца** adv. '*коѓа двајца се држати по мишка*')

~утрумоне стара мајка; -Сичкото ти **аресвам/аресвам** и биндисвам/ни **аресвам**, ни бендисвам/сам едно ти ни **аресвам/чи** си немаш свита книга/свита книга вангелиу и псалтирја [МНП,Драм,24]. (**аресва*** impf. '*се дојда*')

~Та станаха јотидоха/та минаха прис хорото/прис хорото, прис жумбуша/момите хоро играјат/де видјаха млади Гојка/и си дума продумаха:/-Бре **благатки** тјазии сестри с това брата [МНП,Драм,20]. (**благатак*** adj. '*благодословен*')

~напкун ка руча... сã стретаха на Морската порта крај **Болен Дојчинскија гроб**, напкун плеснаха рãци за да се борат [М,ВСол,98]. (**Болен Дојчински гроб** top. ‘*име на мес̄то во околина̄та на Солун*’)

Монографијата претставува значајно научно достигнување не само за македонската дијалектолошка наука, туку и за македонистиката во целост, па и пошироко, како за лингвистиката така и за историјата, фолклорот и народната литература и култура на македонскиот народ, кое ќе остави значаен белег во македонската научна реч и ќе го оствари очекуваниот долг кон припадниците на својот народ.

Македонка Додевска

**НИЗ ПРИЗМАТА НА ЈАЗИКОТ, ЛЕКСИКАТА И ПРАКТИКА
ТА
(Елизабета Бандиловска, *Лексички погледи за јазикот*,
авторско издание, Скопје 2020)**

Кон крајот на 2020 година, од печат излезе книгата *Лексички погледи за јазикот* од Елизабета Бандиловска. Станува збор за научна монографија во која авторката на едно место и на еден суптилно индикативен начин прави обединувачки опфат на теми и прашања од областа на македонската лексика и семантика, како носечки парадигми во нејзиниот истражувачки опус, но погледнати во поширок контекст и преку допир со реалните состојби во јазикот и во јазичната практика. Книгата има 230 страници, е структурирана во три дела и се јавува како самостојно издание на авторката.

Во однос на содржинскиот опфат, книгата претставува реобјава на избрани научни и стручни текстови објавени досега на македонски, на хрватски и на англиски јазик во домашни и во странски научни списанија и зборници, како и необјавени а прочитани текстови на научни собири во земјава и во странство во последните десетина години. Во текстовите се направени мали измени и дополнувања, во насока на авторско продлабочување и осовременување на научниот пристап, особено во оние што се објавени на туѓи јазици и во туѓи публикации.

Понудените наслови во секој дел од книгата синхронизирачки гравитираат околу умешно одбраните теми, поставени како фокуси на истражување и научна елаборација, со цел да се дадат теориските аспекти и конкретните разработки што се однесуваат на некои од основните лексичко-лексиколошки поими, како што се: основното и преносното значење, повеќезначноста, метафората, јазичната номинација, синонимијата, антонимијата, хомонимијата и др. поими, теориски и емпириски претставени и објаснети, главно, преку категоријата на описните придавки и на зборовите што ги именуваат боите. Заедничка и обединувачка карактеристика за сите претставени елаборации е дискурсот насочен кон проучување на лексиката, дури и во темите од областа на македонската дијалектологија и на македонската книжевност.

Во првиот дел „На лексичко-граматички теми“, преку осумте претставени текстови, авторката дава еден интересен приказ на анализи и толкувања на описните придавки од различни аспекти: граматичкото дефинирање, лексичко-семантичката контекстуална поставеност и можностите за значенско покривање на конкретната и на апстрактната сфера, теориски обработени во *Грамајикајџа* на Блаже Конески и практично разработени во *Толковниот речник на македонскиот јазик*. Дадени се и кратки описи на лексичко-семантичката и на зборообразувачката структура на описните придавки, на нивната способност за полисемантички развој, на бележитиот посед на антонимноста како изразита придавска категорија, на широките можности за толкување и примена на компонентијално-семантичката анализа врз материјал од македонскиот јазик. Забележливи се сериозноста и успешноста во авторскиот приод во секој од претставените текстови да се даде толкување на важни теориски прашања од областа на лексикологијата и на семантиката, поткрепено со примери и контексти од различни извори. Овде ќе ги издвоиме извонредните согледувања на авторката и нејзината лексичко-семантичка интерпретација во статијата посветена на „Еднокоренската антонимија со префиксот не- кај описните придавки во македонскиот јазик“.

Во вториот дел „Говорот на боите (лексички прилози)“ Бандиловска дава преглед на лексичко-семантичкиот систем на боите, разгледувајќи ги називите за бои во македонскиот јазик според неколку параметри: номинацијата, потеклото, повеќезначноста, парадигматските односи. Јазичниот опфат на боите е реализиран преку деветте текстови што содржат значајни информации за историскиот развој и за современите тенденции во однос на именувањата на боите и употребата на нивните називи. Авторскиот пристап во секој од текстовите се одликува со оригиналност и разнообразност во истражувачката постапка која на повидок исфрла една поинаква концепција за поимот „боја“, од јазичен и вонјазичен аспект, на пример во статијата „Боите во сликата на светот“, во временска линија што ги опфаќа боите и нивните називи во старите македонски текстови, како што е во статијата „Боите во ерминиите – сликарски прирачници за зографи“ (во соавторство со Благица Петковска), напластувањето на различните слоеви словенска, турска и интернационална лексика за боите, до широките можности и потенцијал за влегување во различни лексичко-семантички односи, но и умешното портретирање на боите преку моделите на повеќезначноста и на номинативноста, претставено во статијата „Повеќејазичноста и јазичната номинација во системот на боите“.

Во третиот дел „Јазикот, лексиката и практиката“ авторката дава осврт на повеќе јазични и лексички теми од теориски и од практичен аспект. Во претставените девет наслови се прикажани анализи и толкувања од различни домени, опфаќајќи поими, прашања и елаборации од лексикологијата, лексикографијата, дијалектологијата, книжевноста, образованието, практичната настава. Забележлива е разнородноста во однос на пројавениот интерес за научно истражување, но и согледаната потреба од страна на авторката за поврзување на теоријата со практиката во однос на усвојувањето и примената

на голем број јазични поими, правила и дефиниции, како што е направено тоа во статиите „Глаголската придавка како хомонимски парник“ и „Придавките за боја во функција на опишувањето во одделенската настава“. Впечатлива е поврзувачката нишка на авторката преку доменот „лексика“ да направи спојувачка оска меѓу различни јазични дисциплини, различни јазични и лексички поими, како на пример во статијата „За лексичките особености на македонските говори во Преспа“, нудејќи богатство од истражувачки опфати, описи, погледи кон јазикот, лексиката, практиката.

Врз основа на богато и разнородно опфатениот лексички материјал, анализите и согледувањата на авторката, може да се констатира дека истражувањата претставени во книгата *Лексички погледи за јазикот* нудат одговори на повеќе и различни прашања поврзани со повеќе јазични дисциплини, првенствено, со лексичката семантика, и претставуваат добра основа за натамошни истражувања во областа на македонскиот јазик. Секој од застапените текстови претставува солидна елаборација на одделно стручно и/или научно прашање, правејќи успешен спој меѓу теоријата и практиката од конкретната област на истражување врз корпус од македонскиот јазик. Треба да се истакне и дека на крајот од секој одделен текст е прикажана богата литература на користени книги, статии и други научни извори.

На крајот, како заклучок сакам да истакнам дека авторката, Елизабета Бандиловска, преку овие избрани 26 текстови не запознава со важен дел на нејзиниот научен интерес и, мошне е важно дека нив ги собрала во една книга и ги подновила според сегашните нејзини научни разбирања. Оваа нова научна објава на Елизабета Бандиловска мошне умешно и продлабочено, преку изборот на разработените теми задира во повеќе научни домени од областа на македонската лексикологија и на македонскиот јазик, воопшто. Оттука е важно и мора да се истакне дека книгата *Лексички погледи за јазикот* претставува ново значајно остварување во рамките на македонистиката и нов научен придонес кон нејзиниот натамошен развој. Книгата не е наменета единствено за специјалистите од потесната област, лексиколозите и лексикографите, за лингвистите и за професорите, туку нуди нужни информации и за студентите од првиот до третиот циклус студии. Тоа значи дека студентите во неа може да најдат корисни информации и инспирации за нивните дипломски, магистерски и докторски трудови.

Всушност, книгата „Лексички погледи за јазикот“ од авторката Елизабета Бандиловска претставува успешен лексички елаборат за сите истражители и за сите почитувачи на македонската научна мисла.

Људмил Спасов

УДК 811.163.3'282(497.7)(049.3)
УДК 811.163.3'282.4(495.6)(049.3)

ЗБИРКА ПРИКАЗИ – ПОЛЕЗНИ, ИНФОРМАТИВНИ, СОВРЕМЕНИ ПРИКАЗНИ

(Васил Дрвошанов: Дијалектолошки анализи, Бата прес, Скопје, 2021)

Во книгата „Дијалектолошки анализи“ д-р Васил Дрвошанов мошне педантно и посветено се оддава и на проследување на трудовите од неговите колеги од дијалектолошката област и пошироко. Во неа се собрани осврти (прикази) на десет монографии од негови колеги-дијалектолози, објавени, главно, во првите децении на 21 век (освен еден труд „Кукушкиот говор“ од Коста Пеев во два тома, објавен во текот на 1987 и 1988 г.) Пред сите нив стои кус Предговор од авторот Дрвошанов.

Првиот приказ носи наслов „Солиден дијалектолошки труд“ и авторот ѝ го посветува на монографијата „Кичевскиот говор“ од д-р Веселинка Лаброска (ИМЈ, Скопје, кн. 50, 2008). Во него во над педесет страници е прикажан овој труд, којшто и по својата темелност и по својата модерност и повеќестраност во пристапот кон дијалектолошкиот материјал од кичевскиот говор го заслужил целосното внимание на авторот Дрвошанов. Од прикажувањето на авторот дознаваме дека авторката Лаброска паралелно ги следи и градскиот кичевски говор и говорите во околните кичевски села, истакнувајќи ги на одделни места и архаичните искази од постарите говорители и сопоставувајќи ги со современиот говор на помладите информатори. Авторката до детали навлегува во одделни појави поврзани со овој говор и со македонскиот јазик воопшто, одбележувајќи и одделни странични појави, карактеристични за овој говор, роден за авторката Лаброска. Според Дрвошанов, авторката дава значителен придонес за македонската дијалектологија, но и пошироко, за балканологијата и општо – за лингвистиката.

„Опстоен дијалектолошки труд“ е насловот, а истовремено и квалификацијата на монографијата „Каршијачкиот говор–Скопско/со посебен осврт на синтаксата“ од д-р Гоце Цветановски (ИМЈ, Скопје, кн. 41, 2004). Авторот Дрвошанов констатира дека овој труд содржи богат дијалектолошки материјал од овој централен говор, анализиран на сите јазични рамништа, а

особено на синтаксичкото (семантичка синтакса) и донесува нови сознанија и аспекти значајни за македонската дијалектологија.

Третиот приказ авторот го именува како „Дијалектолошко дело со искучителна вредност“. Тоа е приказ на монографијата „Радовишкиот говор“ од д-р Стојка Бојковска (ИМЈ, Скопје, кн. 40, 2003). Како и секој дијалектолошки труд, авторите ги определуваат границите на секој говор, предмет на анализа, проследувајќи ги одделно по јазични рамништа нивните карактеристики. Дрвошанов истакнува дека и овој труд ги истакнува цртите заеднички со соседните говори, а истовремено и спецификите карактеристични за овој југоисточен говор. Авторот на приказот ја нагласува исклучителната вредност на трудот поради содржењето на богат фолклорен материјал, којшто егзистира на оваа територија и во услови на современи начини и средства за комуникација.

Триесетина страници Дрвошанов ѝ посветува на монографијата „Беровскиот говор“ од Илија Бетински (Ирис-Р, Струга, 2013), насловувајќи го приказот: „Монографија за родниот говор“. Авторот Дрвошанов напоменува дека Бетински од млади години живее и работи надвор од својот роден крај и од татковината, во Белград, но носталгијата и љубовта кон нив го задолжиле да му посвети солидна монографија на својот роден беровски говор. Проследувајќи ги делата посветени на малешевските говори од други автори, во уводниот дел Бетински прави поправки и дополнувања за беровскиот говор, како што објаснува и авторот на приказот Дрвошанов. Бетински одделно внимание му посветува на акцентот, на сите акцентски типови, според одделни зборовни групи. Приказот на Весил Дрвошанов претставува и критички осврт, зашто на места напоменува дека не се согласува со некои констатации на Бетински. Од морфолошките особености, Бетински става акцент на множината кај именските зборови, а од синтаксичките, дава повеќе примери за местото на кратките заменски форми во реченицата. На самиот крај од приказот, авторот Дрвошанов го нагласува посебниот чувствен однос на Илија Бетински кон изложената материја, како и неговата жар кон детално прикажување на карактеристиките на односниов говор.

Приказот на монографијата „Мегленскиот говор“ од д-р Стојка Бојковска (ИМЈ, Скопје, кн. 47, 2006), авторот Дрвошанов го именува како „Долговековна опстојба на македонските дијалекти“. Трудовите коишто ги опфаќаат говорите надвор од границите на денешна Македонија претставуваат особен предизвик за авторите, поради многуте пречки коишто треба да се совладаат за да се пронајдат соодветни информатори, да се собере материјалот, да се селектира итн., затоа што сега таа територија е во рамките на друга држава со друг јазик во официјална употреба и судбината на овие говори е многу поразлична од говорите коишто останале во рамките на Државата. Авторот нагласува дека Институтот за македонски јазик има издадено неколку монографии од вакви

говори и продолжува грижата и истражувањето за македонските дијалекти како дел од македонскиот дијасистем, за коишто ниту општествено-политичките околности не може и не треба да претставуваат пречка. Васил Дрвошанов напоменува дека со постоењето и речник на туѓи и поретки зборови, на текстови, а особено на електронски оптички диск со аудитивен запис на кажувањата, оваа монографија претставува „драгоцен научен труд“ за македонската дијалектологија.

Трудот на д-р Максим Каранфиловски „Еницевардарскиот говор“ (УКИМ, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 2013), авторот Дрвошанов со насловот го квалификува како „Опсежна дијалектолошка монографија“. И овој труд е од одделно значење, според авторот, зашто опишува говор од егејскиот дел на Македонија, надвор од границите на нашата Држава. Монографијата го следи говорот (јазичните појави во него) по сите јазични рамништа и дава слика за еден говор кој се наоѓа во средиштето на долновардарските говори. Вредноста на овој труд е и што содржи тематски речник од 360 покарактеристични зборови, како и дваесетина забележени дијалектолошки текстови, нагласува авторот Дрвошанов.

Уште еден научно проследен и анализиран говор надвор од границите на сегашната наша Држава е кукушкиот говор. Под насловот „Поливалентен дијалектолошки труд“ авторот пишува и за овој двотомен труд на д-р Коста Пеев (НИО, „Студентски збор“, 1987, 1988). Дрвошанов нагласува дека Коста Пеев освен што прави анализа по јазични рамништа на споменатиов говор, проследува и коментира и богата литература од македонски и странски македонисти и слависти посветена на егејските говори. Дрвошанов му посветува десетина страници на овој обемен труд, набележувајќи ги речиси сите појави, сличности и разлики со другите долновардарски и југоисточни говори, обрнувајќи му внимание на секој дел посебно. Неговиот приказ го завршува со зборовите на великиот Конески коишто се однесуваат на овој труд, преку коишто несомнено Дрвошанов искажува согласување во целост со него со квалификацијата дека, парафразирам, споменатиов труд нема само лингвистичка туку и национално-културна вредност, како сведоштво за постоењето и борбата за опстанок на македонскиот народ низ вековите.

Д-р Светлана Давкова–Ѓоргиева е авторка на уште една монографија за говор надвор од границите на денешна Македонија „Лексиката на говорот на селото Чифлицик –Демирхисарско/со краток граматички опис“ (ИМЈ, Скопје, кн. 43, 2004). Авторот на книгава и неа ја прикажува, употребувајќи го насловот „Неисцрпно дијалектно богатство“. Иако авторката се задржува пред сè на лексичкиот фонд во овој говор, на словенизми, грцизми, архаизми и сл., трудов содржи и граматичка анализа, преку која ги објаснува појавите и промените, поврзаноста со соседните говори и дава целосна слика за односниов говор – ни напоменува авторот Дрвошанов.

Уште еден од низата говори спасени од заборав е говорот на селото Кула –Серско, а авторка на монографијата со наслов „Говорот на селото Кула – Серско“ (ИМЈ, Скопје, кн. 38, 2003) е д-р Веселинка Лаброска. И на оваа монографија авторот Дрвошанов ѝ посветува опстојно внимание, осврнувајќи се на секоја нејзина целина и потенцирајќи ја нејзината важност како сведоштво за едно време и за постоењето на македонскиот јазик и македонскиот народ на еден простор за којшто општествено-политичките околности не биле благопријатни и продуктивни за понатамошно опстојување. Авторот го искажува милењето дека ова дело на авторката Лаброска пополнува голема празнина во македонската дијалектологија.

Како и кај сите негови прикази и во последниот, со наслов „Органска поврзаност на македонскиот дијасистем“ уште во самиот наслов авторот го изразува својот восклик за излегувањето на уште една монографија посветена на дијалектологијата како научна дисциплина. Тоа е монографијата од д-р Еленка Стоевска–Денчова „Кривоपालанечкиот говор“ (ИМЈ, Скопје, кн. 42, 2004). На оваа монографија авторот ѝ посветува особено внимание, изложувајќи ја нејзината содржина на триесетина страници. Авторот истакнува дека Стоевска–Денчова особено внимание посветува на акцентскиот систем во овој говор на фонетски план, на глаголскиот систем на морфолошки план, потоа дека izdelува карактеристики специфични само за градскиот говор, а не за околните села и обратно, како и карактеристики за одделни села, различни од другите според нивната местоположба. Дрвошанов го потенцира нејзиното внимание и на синтаксата, особено преку употребата на сврзниците кај сложените реченици, како и на лексиката, преку истакнувањето специфични лексеми, карактеристични само за овој говор. Авторот го изразува своето задоволство дека се работи за сериозен научен труд од областа на дијалектологијата.

Се чини дека колегата Дрвошанов со полно срце и душа, искрено му се радува на секое ново дело, без разлика дали е произлезено од неговото или од перото на негов колега или колешка. Со несмалена жар со годините и со многу полет голем дел од своето време во пензионерските години ѝ посветува на науката, на работата над своите трудови, но истовремено неговиот интерес го насочува и кон сè што излегува како научен (или поетски) труд од негови блиски соработници и од другите македонисти. Вљубеник во македонистиката и во македонската современа поезија, со широки познавања на изданијата посветени на науката за македонскиот јазик, д-р Дрвошанов навистина студиозно и сериозно му приоѓа на секој научен труд, обрнувајќи му одделно внимание и истакнувајќи го значителниот придонес на трудот кон широкото македонистичко (дијалектолошко) милје.

Снежана Петрова–Џамбазова¹

¹ ИМЈ „Крсте Мисирков“ – Скопје, snpetrova@yahoo.com

**ПО ПОВОД НА РЕЧНИКОТ НА СИНОНИМИ ОД ТОЛЕ БЕЛЧЕВ И
СНЕЖАНА ВЕНОВСКА-АНТЕВСКА,
Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, 2017**

Запишувањето на синонимите од еден јазик е мошне значајна работа. Еве дел од причините за тоа:

1. синонимите го збогатуваат речничкиот фонд.
2. синонимите ја збогатуваат апстарктната мисла затоа што овозможуваат стилска успешност на јазичниот текст.
3. учењето на синонимите е важен дел од педагошката практика во совлафувањето на мајчиниот јазик, како и на неговата стандардна форма, затоа што ги прошируваат изразните можности на учениците, на студентите, но и за сите оние што се служат со јазичниот стандард.
4. синонимите се мошне важни во проучувањето на лексичкиот систем на еден јазик. Тие се огледало на историјата низ која минал тој народ. На пример, зборовите *уџија* и *ѝеџла/ѝеџла на ѝареа* покажуваат дека тој народ, овде мислиме на Македонците, минал низ фаза кога прифаќал зборови од турскиот јазик со кој бил во близок контакт, но зборот *ѝеџла* укажува на заемка од српскиот или хрватскиот јазик во периодот по балканските војни. За споредба во бугарскиот јазик не постои зборот *ѝеџла*, туку се употребува само зборот *уџија*. Значи, таму може *уџијаџија* да е на струја, додека кај нас се врзува со сфаќањето дека таа се загрева со запален кокс или јаглен. Во полскиот јазик, како пример, се употребува зборот *żelazko* за нашиот *ѝеџла*, што укажува на материјалот од кој е произведен уредот: *железо*. Од друга страна, во зборот *ѝеџла* етимологијата доаѓа од процесот: *ѝеџла, ѝеџлање*.

Следното прашање е: Како се создаваат синоними во секојдневното практикување на јазикот?

Ако тргнеме од дефинициите веднаш ќе забележиме дека тие најчесто се определуваат еднозначно од нивните проучувачи, натаму, секој од нас интуитивно знае што е синоним. Јасно е дека со употребата на синонимите успеваме да го избегнеме повторувањето на исти зборови во нашата комуникација, па затоа ние употребуваме истозначенски зборови, но сепак

различни. Синонимите се јавуваат во секојдневното наше комуницирање. Свесно или несвесно, по грешка или намерно, сите ние се трудиме да го збогатиме нашиот речник со нови зборови.

Сепак нашата наука и денес не може да се пофали со многу лексикографски изданија, освен до извесен степен со двојазичните речници. Посебните речници посветени само на македонскиот јазик се вистинска реткост и тоа е една од незавршените задачи на македонската лексикографија и лексикологија.

Овој речник на синонимите во македонскиот јазик претставува еден прилог кон македонската лексикографија поттикнат, пред сè, од потребата да се даде преглед на синонимите и различните нијанси на синонимијата што ја содржи македонскиот лексички фонд. Речникот е наменет за сите оние што се заинтересирани да ги проучуваат македонските зборови и врските меѓу нив, но и за сите што го практикуваат стандардниот јазик.

Особено е наменет за младата популација на зборувачи.

Речникот на синоними во македонскиот јазик го сочинуваат 19365 заглавни зборови претставени по азбучен ред. Во однос на создавањето на семантичката врска меѓу заглавниот збор и неговите синоними, авторите ги земаат предвид правилата за дефинирање на синонимите, коишто целосно се совпаѓаат со заглавниот збор (и според граматичките категории и според зборовната група).

Исто така, покрај основните значења на зборовите, се дадени и преносните значења што овозможува синонимите да се разгледуваат од друг агол во лексичкиот систем на македонскиот јазик.

Авторите нагласуваат дека со овој речник се дава преглед на богатиот македонски лексички фонд, од една, а од друга страна, може на него да се гледа како добра основа (врз) која ќе се гради (или, ако сакаме, ќе служи како насока) за создавање други речници од овој тип.

Овој речник отвора широк спектар можности за изработка и на други синонимни речници што опфаќаат некоја сфера од определена област, или, пак речник со богат илустративен материјал збогатен со голем број примери.

Со други зборови, впрочем како што пишуваат и авторите, овој Речник ќе биде импулс за нови, поголеми и подобри речници од областа на македонската синонимија.

И сосема на крајот: коавторката на речников, Снежана Веновска-Антева нè напушти на 23 ноември 2020 г., та овој текст сакаме да ѝ биде посветен нејзе во знак на незаборавно сеќавање!

Људмил Спасов
Филип Белчев

**МАЛ РЕЧНИК НА ТУЃИТЕ ЗБОРОВИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК
(Толе Белчев, Снежана Веновска-Антевска, Елена Јованова-Грујовска,
Бата прес милениум, 2019)**

Во 2019 година во издание на Бата прес милениум излезе од печат трудот „Мал речник на туѓите зборови во македонскиот јазик“ од авторите Толе Белчев, Снежана Веновска-Антевска и Елена Јованова-Грујовска. Ова издание на 547 страници има значителен придонес во македонската наука за јазикот.

Фасцинантен е податокот дека речникот како книга може да се надополни во секој момент. Со секојдневното зборување ние го збогатуваме, а во некои случаи и го осиромашуваме нашиот јазик со нови зборови. Овој „мал“ само по наслов речник претставува дел од нашето секојдневие, односно дел од нашата комуникација.

Ако задачата на секоја добра рецензија се состои во тоа да го привлече потенцијалниот читател кон читањето на одредена книга, во овој случај може да изгледа парадоксална бидејќи не се работи за покана кон читањето на книга туку основна потреба да се има во предвид колку всушност го збогатуваме нашиот јазик со нови зборови. Малиот речник на туѓи зборови во македонскиот јазик е книга која е наменета за сите возрасти, особено за оние од помладата генерација кои секојдневно се среќаваат со непознати зборови или што ги слушнале или што ги прочитале некаде, а не им го знаат нивното точно значење. Овој речник е направен како потесетник токму за тоа, зборовите да се употребуваат каде што е потребно и правилно. Дел од зборовите потекнуваат од други јазици, а пак дел од нив се јавуваат и како нови во македонскиот јазик. Речникот има полифункционална намена и може да послужи за разбирање не само на современи текстови напишани на македонски јазик, туку и на постари текстови, како и на зборови што сè уште се во вообичаена употреба, особено во литературно-уметничките текстови кај постарите говорители. Размената на лексиката помеѓу јазиците е како директен резултат на брзиот економски и технички развој на општеството. Одреден број туѓи зборови кои се наоѓаат во повеќето јазици се најчесто од грчко или латинско потекло. Оваа лексика која е заедничка за скоро сите развиени стандардни јазици е опфатена со терминот интернационализми или меѓународни зборови. Дел од меѓународните зборови се доста приспособени и во македонскиот јазик што на прв поглед делуваат како домашни зборови. Такви добро приспособени зборови се на пример

„актуелен“, „функција“ или „сфера“. Уптробата на интернационализмите треба да е во согласност со потребата од овој вид лексика, односно нивното прифаќање и употреба треба да се присутни само ако има потреба од истите. Денес, во време кога просторната оддалеченост не игра никаква улога, кога земјите и континентите се на некој начин сè поблиски едни до други, заемното културно, а со тоа и јазичното влијание меѓу народите е посебно силно. Тоа, во основа, е заемна промена меѓу сите светски јазици, иако моментално доминантно е влијанието на англискиот јазик. Но тоа не се однесува само на македонскиот јазик, туку воопшто на сите неанглиски европски јазици.

Навлегувањето на туѓите јазични елементи во јазикот е резултат на неизбежниот контакт со меѓународната администрација, општесвените односи, трговските аранжмани, туристичките движења и други фактори. Во последниве децении лексичката инфилтрација има нагорна тенденција. Во современи рамки интернационалната терминологија се презема со цел да се олесни комуникацијата на меѓународната сцена со што несомнено придонесува за надминување на јазичните бариери во мултилингвално опкружување. Интернационализмите се од клучно значење за изградбата на меѓународна научна и стручна терминологија и се присутни во сите функционални стилови. Тие се длабоко навлезени во македонскиот јазик уште во минатото, но и денес сè уште навлегуваат, пред сè, преку средствата за масовна комуникација. Кај нас постојат целосно асимилирани интернационализми кои немаат соодветници во македонскиот јазик и се незаменливи, но преовладуваат интернационализмите кои ги истиснуваат од употреба домашните еквиваленти особено во жанрот на стручните текстови. Затоа и покрај важната улога на интернационализмите, тие не смеат без потреба да ја заменуваат домашната лексика каде што веќе постои соодветен домашен збор.

Малиот речник на туѓите зборови во македонскиот јазик може да има соодветно место во сите нивоа на образовниот систем како потребна и неопходна книга за полесно совладување на стручната литература од различни научни области, а најмногу за совладувањето на соодветната стручна терминологија. Всушност, не постои жив јазик што не претрпува промени. Јазикот ја одразува сегашноста, но претставува производ од минатото. Човекот постојано создава нови зборови и ја употребува својата креативност во изразувањето бидејќи можностите на јазикот се неограничени. Јазикот ја одразува реалноста и општеството во кое живее човекот и претставува обележје на секоја нација, а еволуцијата на јазикот не е можна без да се разберат промените во општеството.

УДК 811.163.3(062)(049.3)

УДК 821.163.3(062)(049.3)

**LIV ЛЕТНА ШКОЛА НА МЕЃУНАРОДНИОТ
СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА
(15 АВГУСТ – 2 СЕПТЕМВРИ 2021 ГОДИНА)**

Во организација на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, годинава, по 54. пат, беше организирана традиционалната *Лейна школа*. По една година пауза, со оглед на тоа што минатогодишната Летна школа беше целосно изведена од далечина, годинава, на големо задоволство на сите учесници, Летната школа повторно се одржа во хотелот „Конгресен центар“ во Долно Коњско, Охридско. LIV летна школа се одржа во периодот 15.8.2021 – 2.9.2021, и целата програма беше во знакот на големиот јубилеј *100 години од раѓањето на Блаже Конески*. Летната школа се одржуваше целосно во согласност со протоколите за заштита и за превенција од КОВИД-19.

Свеченото отворање на Летната школа се одржа на 16.8.2021 г. на терасата на хотелот „Конгресен центар“. Обраќање имаше проф. д-р Весна Мојсова-Чепишевска, директорка на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, а гости на настанот, со свои обраќања, беа и претседателот на РС Македонија, г. Стево Пендаровски, и ректорот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, проф. д-р Никола Јанкуловски. На отворањето беше промовиран Зборникот од предавањата на LIII летна школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, од страна на доц. д-р Гордана Алексова.

На годинашната Летна школа имаше вкупно 36 учесници од 11 земји: Велика Британија, Полска, Руска Федерација, САД, Словачка, Словенија, Србија, Турција, Унгарија, Хрватска и Швајцарија. За Летната школа имаше повеќемина пријавени учесници, кои, поради мерките воведени од Владата на РСМ непосредно пред нејзиното одржување, за жал, мораа да го откажат своето учество.

Семинаристите беа поделени во пет групи водени од шестмина лектори: почетно рамниште А1 (лекторка: м-р Марија Пандева), почетно рамниште А2 (лектор: проф. д-р Борче Арсов), средно рамниште Б1/Б2 (лектор: доц. д-р Гордана Алексова), напреднато рамниште – лингвистика (лектор: доц. д-р

Бобан Карапејовски) и напредното рамниште – литература и превод (лекторки: проф. д-р Весна Мојсова-Чепишевска и Роза Тасевска). Вкупниот фонд на лекторските вежби беше 55 часа, а тие се одржуваа во салите и на терасата на хотелот „Конгресен центар“. Основни алатки на лекторските вежби беа учебниците „Тешкото“ (почетно рамниште, автор: Симон Саздов), „Лозје“ (средно рамниште, авторка: Гордана Алексова), „Златоврв“ (напредното рамниште, авторка: Анета Дучевска) и „Везилка“ (прирачник за македонска литература и култура, авторка: Весна Мојсова-Чепишевска). Во групата за литература и превод се работеше на превод на делови од културната книга „Разговори со Конески“ на Цане Андреевски.

Од голем придонес е посебната интернет-локација именувана „54. Летна школа на МСМЈЛК“ што беше отворена на интернет-страницата на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, во делот посветен на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура: http://www.ukim.edu.mk/mk_content.php?meni=224&glavno=34. До оваа интернет-локација може да пристапи кој сака и кога сака и да погледне дел од настаните на годинашната Летна школа, а, пред сè, предавањата на 15 теми поврзани со животот и со дејноста на Блаже Конески, одржани од врвни познавачи на неговата работа. По голем дел од предавањата беа одржани со физичко присуство на терасата на хотелот „Конгресен центар“, а видеоснимки од речиси сите предавања (однапред снимени од страна на самите предавачи) беа објавени на споменатата интернет-локација. Понатаму, на истото место беа објавувани видеоснимки и од неколку промоции што се случуваа со физичко присуство во текот на Летната школа: промоцијата на зборникот „Конески на 11 јазици“, промоцијата на книгата „Теми за македонската литература XX век“ од академик Ала Шешкен и промоцијата на изданието „Книга за Чинго“.

Фејсбук-страницата на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура беше секојдневно ажурирана со прилози поврзани со работата и со активностите во текот на LIV летна школа. Овде секој ден беа објавувани фотографии од лекторските вежби на сите групи, видеоснимки од предавањата, како и од другите настани и промоции.

Во рамките на богатата програма на годинашната Летна школа, беше организирана и посета на Велестово, односно семинаристите ја проследија „33. Поетска ноќ во Велестово“, а, под покровителство на Општина Охрид, беше организирана и посета на дел од културното наследство на градот Охрид со туристички водич. Посебен впечаток кај семинаристите остави екскурзијата со брод, односно посетата на манастирскиот комплекс Св. Наум, исто така, со водич организиран од Општина Охрид.

На 25.8.2021 г. на платформата „Зум“ се организира и тркалезна маса на тема „Блаже Конески во наставата по македонски јазик, литература и култура на странските универзитети“.

На желба на семинаристите, на 30.8.2021 г., во симпатичниот амбиент на терасата на „Конгресниот центар“, се одржа и Креативна вечер на учесниците на 54. Летна школа, на која дел од семинаристите се претставија со читање

своја поезија и проза и/или поезија од Блаже Конески во оригинал на македонски јазик или во превод на своите јазици, но и со музика и со танц.

Како и секоја година, и на оваа Летна школа особено голем интерес кај учесниците имаше и за курсот за народни ора во организација на АКУД „Мирче Ацев“, кој беше изведен од страна на Благоја Јовановски.

Свеченото затворање на LIV летна школа се одржа на 1.9.2021 г. и го водеше директорката на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура. На затворањето секој од лекторите им ги подели уверенијата за учество на учесниците од својата група.

Севкупниот впечаток на семинаристите беше многу позитивен, и тие не ги штедеа зборовите за да го изразат своето задоволство од организацијата на Летната школа и на лекторските вежби, особено земајќи го предвид фактот дека сè се случуваше со физичко присуство по повеќе од една долга година настава и културни настани организирани речиси исклучиво на далечина. Како и секоја година, сите годинашни семинаристи изразија желба да присуствуваат на некоја следна летна школа во Охрид и не ги штедеа своите пофални зборови, потпишувајќи се во „Книгата за впечатоци“. LIV летна школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура помина многу успешно и ќе остане запаметена по одличната соработка меѓу учесниците, лекторите, организаторите и предавачите, и, пред сè, како Летна школа целосно посветена на великанот на македонистиката, Блаже Конески.

Борче Арсов¹

---

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, borcea@imj.ukim.edu.mk

**ОТВОРЕНИ ДЕНОВИ НА ИНСТИТУТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
(18 – 22 октомври 2021 г.)
VI МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
„МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК – ИЗВОР НА НАУЧНИ ИСТРАЖУВАЊА“
(20 – 21 октомври 2021 г.)**

Во периодот од 18 до 22 октомври 2021 г. се одржаа шестите *Отворени денови на Институтот за македонски јазик*. Со годинешната манифестација Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје одбележа неколку значајни јубилеи: 95 години од смртта на Крсте Мисирков, 100 години од раѓањето на Блаже Конески, 100 години од раѓањето на Благоја Корубин и 30 години македонска независност. Годинава, иако условите во кои се организираа и се одржуваа *Отворените денови* беа специфични поради пандемијата на КОВИД-19, Одборот одлучи поголемиот дел од настаните да се одвива со физичко присуство, но со строго придржување до здравствените протоколи.

Свеченото отворање на манифестацијата се случи на 18 октомври 2021 г. (понеделник) во Амфитеатарот на Институтот за македонски јазик, со почеток од 11 часот. Манифестацијата ја отвори проф. д-р Елена Јованова-Грујовска, директорка на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, а поздравно обраќање имаше и д-р Никола Стојановски, прв претседавач со Собранието на независна Македонија во 1991 г. Веднаш потоа свое излагање имаше д-р Марија Коробар-Белчева, н. сов., претставувајќи ѝ за првпат на јавноста *Еден неизоѕнат ракопис на Конески*, што претставуваше и своевидно одбележување на големиот јубилеј, 100 години од раѓањето на Блаже Конески, кој се чествува преку низа настани во текот на целата 2021 година.

Во рамките на отворањето на манифестацијата беше промовирана и свеската 14 (том 3) од *Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*, а нејзин промотор беше проф. д-р Димитар Пандев. Потоа, следувахе промоција на најновите изданија на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје од страна на д-р Катица Топлиска-Евроска, в.н.сop. а, на крајот, во холот на Институтот, беше отворена изложбата на Агенцијата за млади и спорт *100 години Блаже Конески. Дела од Конкурсот за млади уметници 2021*.

Присуството на големиот број медиуми на отворањето му даде дополнителна важност на настанот и, со нивната помош, пошироката македонска јавност беше информирана за активностите во рамките на шестите *Ойворени денови на Инстџиуџиот* за македонски јазик.

Централниот дел на *Ойворениите денови*, годинава, се одржа во хотелот „МВР“ во Крани, на брегот на Преспанското Езеро, каде што, во текот на три дена, престојуваша сите вработени од Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, како и сите учесници на два важни научни собира.

Имено, на 19 октомври 2021 г., се одржа XXV јубилејна манифестација „Денови на Благоја Корубин“, односно Меѓународниот научен собир „Благоја Корубин – втемелувач на македонскиот стандарден јазик. Јазикот во практиката“. Претседателка на Меѓународниот организациски одбор на Научниот собир беше проф. д-р Снежана Велковска.

Третиот ден од *Ойворениите денови*, 20 октомври 2021 г., беше посветен на делот со физичко присуство од VI меѓународна научна конференција „Македонскиот јазик – извор на научни истражувања“. Свеченото отворање и двете сесии со физичко присуство се одржаа во конференциските сали на хотелот „МВР“ во Крани. Следниот ден, пак, на 21 октомври 2021 г., Конференцијата продолжи со сесиите од далечина, кои беа предвидени и годинава, со цел да им се овозможи да ги претстават своите реферати на што е можно поголем број учесници од странство, но и од земјава, кои беа спречени да патуваат во Крани.

На VI меѓународна научна конференција „Македонскиот јазик – извор на научни истражувања“ беа пријавени вкупно 35 реферати од страна на 46

д-р Трајко Стаматоски

учесници од 7 земји: С Македонија, Босна и Херцеговина, Бугарија, Русија, Словенија, Србија и Франција. Меѓународниот организациски

одбор на Конференцијата беше предводен од претседателката, проф. д-р Лидија Тантуровска, и беше во состав од: проф. д-р Елена Јованова-Грујовска (директорка на Институтот), проф. д-р Борче Арсов (секретар на Меѓународниот организациски одбор), проф. д-р Катица Трајкова, проф. д-р Весна Костовска и проф. д-р Снежана Петрова-Џамбазова; членови на Одборот од странство: д-р Вера Смоле (Љубљана), д-р Емине Инанир (Истанбул), д-р Макеј Кавка (Краков), д-р Ален Калаџија (Сараево), д-р Жарко Бошњаковиќ (Нови Сад), д-р Наталија Бороникова (Перм), д-р Бранко Тошовиќ (Грац), д-р Станислав Станковиќ (Косовска Митровица) и д-р Борјана Прошев-Оливер (Загреб); почесни членови на Одборот:

, д-р Мито Аргировски, д-р Љубица Станковска, д-р Марија Коробар-Белчева, д-р Димка Митева, д-р Васил Дрвошанов и д-р Стоја Поп-Атанасова.

Изборот на централната тема на годинешната Конференција беше мотивиран од три значајни јубилеи: 95 години од смртта на Крсте Мисирков, 100 години од раѓањето на Блаже Конески и 100 години од раѓањето на Благоја Корубин. Со чествувањето на овие три јубилеи Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје им оддаде почит на овие тројца великани, кои се едни од носечките столбови на македонистиката. Широчината на нивната работа и на нивните проучувања за учесниците беше поттик при изборот на

темите на рефератите, кои ги вклучуваа и традиционалните поттеми на Конференцијата: Словенско ракописно наследство, Дијалектолошки истражувања, Граматички истражувања, Лексиколошки истражувања, Стилистички истражувања и Социolingвистички истражувања.

На отворањето на Конференцијата поздравни говори имаа: проф. д-р Елена Јованова-Грујовска, директорка на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје; проф. д-р Лидија Тантуровска, претседателка на Меѓународниот организациски одбор на Конференцијата и г. Живко Гошаревски, тогашен градоначалник на Општина Ресен. Во рамките на отворањето беше промовиран и Зборникот на трудови од минатогодишната Меѓународна научна конференција „Македонскиот јазик – извор на научни истражувања (дома и надвор)“ (промотор: проф. д-р Димитар Пандев).

На 20 октомври 2021 г., според програмата на Конференцијата, во двете конференциски сали на хотелот „МВР“ во Крани своите реферати ги претставија пријавените учесници со физичко присуство, и тоа во две сесии¹. Времето на претставување на рефератите беше ограничено на 10 минути, а на крајот од секоја сесија имаше предвидено и време за дискусија.

Со првата претпладневна сесија (од 11 до 13 часот), во Салата 1, претседаваа проф. д-р Лидија Тантуровска и проф. д-р Весна Костовска, а своите реферати (вкупно 7) ги претставија единаесетмина учесници: **Димитар Пандев** („Мисирков во јубилејните реминисценции на кодификаторите на македонскиот јазик (со посебен осврт врз рефератите на Блаже Конески)“), **Елена Јованова-Грујовска и Весна Костовска** („Кон нестандардната лексика во поезијата на Блаже Конески“), **Лидија Тантуровска** („За некои прилошки изрази (кај: Корубин, Конески и Мисирков)“), **Виолета Јанушева и Марија Стојаноска** („Конески, Речникот на македонскиот јазик и пишаната практика“), **Марина Спасовска и Марина Даниловска** („Глаголските конструкции во „Лозје“ од Блаже Конески“), **Лидија Аризанковска и Македонка Додевска** („Преглед на лексиката на овчеполската машка и женска народна носија според потеклото“) и **Александар Новик** („Номинации лечебных трав в народной медицине арумын и Македонцев с. Маловишта (Северная Македония)“).

Истовремено, во Салата 2 во хотелот „МВР“ во Крани се одржуваше втората претпладневна сесија, а со неа претседаваа проф. д-р Људмил Спасов и проф. д-р Борче Арсов. На оваа сесија се претставија вкупно единаесетмина учесници со 8 реферати: **Људмил Спасов, Борче Арсов и Далибор Јовановски** („Еден поглед кон авторството на преводот на Кониовското евангелие од грчки на македонски јазик“), **Бранислав Геразов и Веселинка Лаброска** („Правилноста на акцентирањето кај невронските модели за синтеза на говор“), **Кристина Димовска** („Поетските претскажувања во песната

¹ Според програмата на Конференцијата, беа предвидени две претпладневни и една попладневна сесија, но, со оглед на откажувањето на неколку учесници поради здравствени или други причини непосредно пред одржувањето на Конференцијата, делот со физичко присуство беше изведен само во две сесии.

„Пролет во апокалипса“ на Богомил Ѓузел“), **Миљана Чопа** („Језичка анксиозност код студената србистике при учењу македонског језика“), **Свето Тоевски** („Социолингвистичката реалност во Македонија – одрекување на делото и јазичната оставнина на Мисирков, Конески и Корубин“), **Веселинка Лаброска и Дарко Томовски** („Изразување на минатите дејства во говорот на селото Урвич“), **Светлана Давкова-Ѓоргиева и Веселинка Лаброска** („Географска дистрибуција и етимолошко-семантичка анализа на неколку именувања од семантичкото поле ‘риби‘ во македонските дијалекти“) и **Зоран Спасовски** („Споредбен поглед кон појавата на кирилицата и глаголицата“).

Следниот ден, 21 октомври 2021 г., беше предвиден за учесниците од далечина, кои своите реферати ги претставија на платформата „Зум“ (*Zoom*). Се одржаа две онлајн сесии. Иако пристапот до сесиите беше овозможен за сите што сакаа да се вклучат на сесиите од своите домови или работни места, дополнително, во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје се организираше директен пренос за сите што сакаа да ги следат сесиите, но немаа технички можности или познавања за да го сторат тоа самостојно. Со двете онлајн сесии претседаваа проф. д-р Лидија Тантуровска и проф. д-р Борче Арсов.

На првата сесија од далечина (од 11:00 до 12:30) се вклучија вкупно четворица учесници, кои ги претставија своите реферати: **Вера Стојчевска-Антиќ** („Кон историјата на македонскиот јазик“), **Tarik Ćušić** („Erlangenski rukopis – izvor makedonskog usmenog stvaralaštva: jezičko istraživanje“), **Aida Kršo** („Kategorijalnost glagolskih oblika u retoričkim pitanjima“) и **Мариче Стојанова** („За глаголите со лексичка негација во македонскиот јазик“).

Во втората онлајн сесија (од 13:30 до 15:00) учествуваа шестмина референти со 4 реферати: **Vera Smole и Karin Marc Bratina** („Pastirska leksika na jugozahodu slovenskega prostora“), **Милица Миркуловска** („Неологизмите во делата на Станислав Лем и нивниот превод на македонски јазик“), **Радица Никодиновска** („Концептуалните метафори *радост* и *шаѓа* во македонските и во италијанските фраземи“) и **Бобан Карапејовски и Марија Пандева** („Јазичната територија како лингвистички простор: показните заменки и членот како деиктички маркери во македонскиот и во шпанскиот јазик“).

Веднаш по втората сесија од далечина, во 15:30, се одржа затворањето на Конференцијата, кое беше, исто така, одржано од далечина, на платформата „Зум“.

На Меѓународната научна конференција „Македонскиот јазик – извор на научни истражувања (дома и надвор)“ учествуваа вкупно 32 учесници со 23 реферати. Од нив со физичко присуство се претставија 22 учесници со 15 реферати, а од далечина се претставија 10 учесници со 8 реферати. Земајќи ги предвид околностите, Меѓународниот организациски одбор на Конференцијата ги охрабри и учесниците што не успеаја да ги презентираат пријавените трудови да ги достават своите реферати за печатење.

Во чест на јубилејот „100 години од раѓањето на Блаже Конески“, на 22 октомври 2021 г., односно на последниот ден од годинешните *Отворени денови на Институтот за македонски јазик*, под покровителство на претседателот на РС Македонија, г. Стево Пендаровски, беше организирана посета на Спомен-домот на Конески во Небрегово, Прилепско. На средбата во Небрегово ѝ претходеше претставување на изданија на Институтот за старословенска култура во Прилеп.

Манифестацијата *Отворени денови на Институтот за македонски јазик* прераснува во еден од најважните настани, не само за Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, туку и за македонистиката во светот, воопшто. Со успешното одржување по шести пат, а по втор пат во услови на пандемија, Институтот за македонски јазик покажува дека функционира беспрекорно и дека непречено и неуморно го проучува, го заштитува и го афирмира македонскиот јазик во државата и во светот.

Борче Арсов²

---

² Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје; borcea@imj.ukim.edu.mk

УДК 811.163.3(062)(049.3)

**БЛАГОЈА КОРУБИН – ВТЕМЕЛУВАЧ НА МАКЕДОНСКИОТ
СТАНДАРДЕН ЈАЗИК. ЈАЗИКОТ ВО ПРАКТИКАТА, МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА (19 октомври 2021 г., Крани)**

Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ од Скопје на 19 октомври 2021 година го одбележа одржувањето на дваесет и петтата традиционална манифестација „Денови на Благоја Корубин“. Ова јубилејно издание на манифестацијата се реализира во рамки на *Отворените денови на Институтот за македонски јазик* (18.10.2021–22.10.2021). Како и секоја година и оваа, се одржа меѓународен научен собир на тема „Благоја Корубин – втемелувач на македонскиот стандарден јазик. Јазикот во практиката“.

Изборот на темата на собирот нималу не е случаен. Тој е поврзан со одбележувањето на 100 годишнината од раѓањето на Благоја Корубин, прв вработен во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ и еден од втемелувачите на македонскиот стандарден јазик преку тритомниот речник (како еден од неговите автори), но и преку јазичното катче „Поуки за јазикот“. Ова катче беше посветено на проблеми од практиката на македонскиот јазик и повеќе од триесет години опстојуваше на страниците на в. Нова Македонија.

На конференцијата беа пријавени 15 референти од научни и образовни центри од нашата држава, а од нив беа презентирани 13 реферати од разни лингвистички дисциплини: современ македонски јазик, лексикологија, синтакса, стилистика и ономастика.

Конференцијата ја отвори директорката на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, д-р Елена Јованова-Грујовска, по што следеа поздравниот говор на претседателката на Организацискиот одбор, д-р Снежана Велковска и промоцијата на зборникот „Претходниците како современици. Македонскиот јазик во споредбените лингвистички истражувања“ од страна на д-р Снежана Петрова-Џамбазова.

По отворањето отпочна работниот дел на собирот со темата „Јавните настапи на Благоја Корубин (идејно-тематски и реторичко-стилистички аспекти)“, за која говореше Димитар Пандев. По него следеше излагањето на Веселинка Лаброска (во коавторство со Катица Трајкова), во кое стана збор за

денешната јазична практика гледана од перспектива на шестата книга „Јазикот наш денешен“ од Благоја Корубин. Елена Јованова-Грујовска и Елизабета Кузмановска го претставија односот на медиумите кон јазичните поуки на Благоја Корубин, додека, пак, Лидија Тантуровска со својата тема „За Корубин, за тајните јазици, за слоговноста ...“ ја презентираше поврзаноста на механичката природа на слоговноста со секундарните јазици. Зоран Спасовски се претстави со тема од областа на синтаксата на разговорниот македонски јазик, претставена преку модалноста на формите на заповедниот начин; а Снежана Велковска ги произнесе небулозните преводи на англиските идиоми на македонски јазик (на пр.: *тилешки глупак, маслинки без камења* итн.), кои се резултат на компјутерски и автоматски превод од т.н. Google Translate. Елизабета Бандилевска и Јасмина Јовановска се претставија со реферат на тема „Социјалните медиуми и јазичната писменост кај младите“, во кој стана збор за влијанието на социјалните медиуми врз создавањето нов јазичен идентитет кај младите. По нив Људмил Спасов го претстави „Речникот на синоними во македонскиот јазик“ од авторите Снежана Веновска и Толе Белчев. Тема на следниот реферат беше „Неологизмите во преводите на Драги Михајловски од англиски јазик на дел од драмите на Вилијам Шекспир“ од авторките Лидија Аризанковска и Македонка Додевска. За употребата на заменските форми во јазичната практика преку примери за неразликување на формите за директен објект (акузативните) од номинативните говореше Снежана Петрова-Цамбазова. По неа настапи Мери Јосифовска со реферат на тема од областа на македонската ономастика, поточно таа говореше за прагматиката на сопствените имиња (онимите) во македонскиот јазик, и тоа како на антропонимите, така и на топонимите. На слична тема на онаа на Људмил Спасов, беше рефератот на Филип Белчев „За синонимите во македонскиот јазик“. Последен реферат на собирот беше оној на авторките Снежана Велковска и Марија Антевска, а се однесуваше на фитонимите во македонската фразеологија.

По презентираниите реферати следеше богата дискусија. Се разменија идеи, мислења и заклучоци на разни теми, а особено продуктивни беа оние што се однесуваа на актуелните состојби во македонскиот јазик и на неговите перспективи во иднина.

Иако на овој научен собир имаше релативно мал број референти, што е последица од актуелната пандемија на КОВИД 19, сепак, тој беше успешно реализиран преку научно издржаните и прецизно избраните теми на рефератите. Со нивното отпечатување во посебен зборник македонската лингвистика ќе стане побогата и интересна за пошироката читателска публика.

Мери Јосифовска¹

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, merijosifovska@yahoo.com

IN MEMORIAM

**СНЕЖАНА ВЕНОВСКА-АНТЕВСКА
(1959-2020)**

Ова е најтажниот и најтешкиот текст што кога и да сум го напишала или ќе го напишам. Чувствувам огромна тага, огромна болка од сознанието дека прерано не напушти нашата драга колешка д-р Снежана Веновска-Антевска. Уште многу работи ни останаа недоискутирани, многу договори за работа останаа нереализирани. Изгубивме член на колективот на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“. Изгубивме бескомпромисен борец за Македонија, за македонскиот јазик, за македонската кауза. Изгубивме драга колешка, соборец, изгубивме неуморен работник. Делевме и добро и лошо. Па ние заедно остаревме! Како што велеше професорот Кирил Конески, не успеаја да не скараат. За многу работи се надополнувавме, често имавме исто или слично мислење, особено за прашањата за напредокот на Институтот, за македонскиот јазик, за проектите што треба да ги работиме.

Кога ми се јави на 10 ноември не сфатив дека ти, всушност се збогуваш од мене. Се надевав дека со позитивна енергија ќе го надминеш злото што те снајде. Беше многу свесна за сè што ти се случува. Како да претчувствуваше дека нешто ќе се случи. Сè подреди на тој неизбежен момент во животот на секој еден од нас.

Да се потсетиме, накратко, која беше Снежана Веновска.

Родена во семејство на бегалци од Егејска Македонија, од татко т.н. галички солунец, печалбари од Галичник во Солун, слаткари по професија, по мајка родум од Сеово, првото село по границата со Грција, денес Идомени, нејзиното национално чувство беше едно и единствено за кое гинеше на бројни конференции, особено во странство.

Но, да почнеме со ред.

Д-р Снежана Веновска-Антевска е родена на 2 јули 1959 година во Скопје, каде што ги завршила и основното и средното образование. Во учебната 1978/79 година се запишала на Групата за македонски јазик (еднопредметна) на Филолошкиот факултет во Скопје и дипломираше во 1982 година со среден успех 9,31 (на стручните предмети).

Д-р Снежана Веновска-Антевска работи во Институтот за македонски јазик од 1985 година, и тоа во Одделението за современ јазик, прво како помлад асистент, а од 1990 година како асистент. Во 2001 година таа е избрана за научен соработник, во 2004 е избрана во звањето виш научен соработник, а во 2007 го добива највисокото звање, научен советник.

Научната кариера на д-р Снежана Веновска-Антевска започнува со запишувањето на последипломски студии од научната област македонски јазик во 1983 година на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ каде што го одбрании магистерскиот труд под наслов *Спротивната реченица кај македонските автори од 19 век* во 1989 година. Овој труд е објавен во рамките на едицијата *Посебни изданија, книга 27* на Институтот за македонски јазик, во 1998 година. Врз основа на ексцерпцијата на авторските текстови на македонските автори од 19 век, авторката му овозможува на читателот да добие јасна претстава за состојбите во врска со овој тип независноложени реченици во набележаниот период.

Во јуни 2001 година, на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, ја одбрани својата докторска дисертација под наслов *Сврзникот НО во македонскиот јазик (дијахронија, синхронија, перспективи)*. Оваа докторска дисертација е објавена, во 2003 година, исто така во едицијата *Посебни изданија* кн. 39 на Институтот за македонски јазик. Се работи за монографски труд посветен на еден сврзник, изразувач на логичкиот однос на противставување. Во *Општиот дел* авторката се задржува на местото на сврзникот *но* и на нијансите на врските што се воспоставуваат меѓу одделни делови, а чиј изразувач е овој сврзник. Во рамките на делот *Дијахронија* авторката го разгледува континуитетот на појавувањето на *но* од периодот на старословенскиот, преку црковнословенскиот јазик, сè до состојбите во 19. век и во првата половина на 20 век. Во делот *Синхронија* таа се задржува на позицијата на *но* во современиот македонски јазик и го разгледува односот на овој сврзник со други сврзници: *а, ама, ами, туку, меѓутоа, али, и*.

Снежана Веновска-Антевска работеше на повеќе значајни проекти.

Од 1986 година работи на проектот *Интенцијално-синтаксички речник на македонските глаголи* и се јавува како коавтор на сите освен на шестиот том. За овој проект соработниците ја добија наградата *13 Ноември*.

Од 1994 до 1998 година д-р Веновска-Антевска беше вклучена во работната група на проектот *Македонскиот јазик од 1945 до 1995*, во рамките на општословенскиот проект *Најнова историја на словенските јазици (1945-1995)* со центар во Ополе, Полска. Во рамките на работата на овој проект, таа се јавува како коавтор во изданијата: *Македонскиот јазик во јавното општење* (1995) и *Личното име кај Македонците* (1996), а во 1995 година учествуваше на научниот собир во Ополе, со реферат на тема *Збороредот во македонскиот стандарден јазик*. Покрај ова, таа учествуваше во групите што извршија студиски патувања во Мала Преспа, Албанија и во Германија.

Од 2000 година д-р Сн. Веновска-Антевска е вклучена во работата на проектот *Толковен речник на македонскиот јазик*. Таа е автор на речничките

статии за сврзниците и честичките, но учествувала во обработка и на друга лексичка граѓа. Толковниот речник на македонскиот јазик излезе во шест тома и ја доби државната награда за наука „Гоце Делчев“.

Од 2002 година таа работи на проектот *Функционална реченична перспектива во македонскиот јазик*, како раководител. Покрај тоа учествуваше во работата и на следните проекти: Портал „Македонски јазик“, потпроект „Крсте Мисирков – живот и дело“ – 2004-2006; Струкутра и кохезија на текстот во македонскиот и во полскиот јазик (координатор од македонска страна), Педагошка академија на Јагелонскиот универзитет 2006-2008; Семантичко-деривациски речник на деминутиви, хипокористици, аугументативи и пејоративи, под раководство на д-р Елена Јованова-Грујовска; Дигитализација на Картотека на македонските глаголи (главен истражувач) 2010; Развој на систем за синтеза на говор на македонски јазик за визуелно хендикепирани лица (ФИНКИ), соработник(2011-2013).

Д-р Веновска-Антевска зеде учество и во изработката на подновениот Правопис на македонскиот јазик како автор и како член на редакцијата. Досега Правописот има две изданија, во 2016 и 2017 година.

Во коавторство со Толе Белчев во 2017 година го објави Речникот на синонимите во издание на УГД „Гоце Делчев“ Штип, речник што пополни една огромна празнина во нашата лингвистичка средина.

Д-р Снежана Веновска-Антевска била на три студиски престои во Полска (1986, 1990, 2002), а во 1996 година била слушател на Курсот по општа лингвистика во Прага, Чешка Република.

На Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура во два наврати д-р Снежана Веновска-Антевска била лектор (1986, 1987). На Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура во Охрид, одржала повеќе предавања. На Научната конференција при Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура речиси секоја година учествува со соодветни реферати.

Д-р Снежана Веновска-Антевска учествувала на повеќе меѓународни конференции:

Забележано е учеството на д-р Веновска-Антевска на славистичките конгреси почнувајќи од оној во Љубљана 2003 до последниот во Белград 2018. Особено ќе го истакнеме нејзиното учество во организацијата на XIV славистички конгрес што се одржа во Охрид 2008 година.

Речиси да нема конференција или тркалезна маса на која не учествувала Снежана Веновска-Антевска. Исто така одржала многу предавања пред стручната јавност во повеќе градови во Македонија.

На манифестацијата *Денови на Благоја Корубин* што секоја година се одржува во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, настапила на речиси сите научни собири со реферати, а учествувала и во сите организациски одбори.

Д-р Веновска-Антевска објавува свои текстови во списанијата *Македонски јазик*, *Литературен збор* и *Македонистика* каде што има објавено неколку статии и прикази.

Нејзината библиографија нуди список од над 150 библиографски единици. Од насловите на одделните книги, како и од насловите на нејзините статии и реферати, може да се види дека специјалноста на д-р Веновска-Антевска е современиот јазик и македонската синтакса, со тоа што се пројавува и во областа на социолингвистиката, комуникологијата, текстуалната лингвистика, стилистиката и сл.

Покрај научниот ангажман, Веновска е многу активна во општественото живеење кај нас.

Била член на Президиумот на Меѓународниот славистички комитет 2003-2008, Член на Претседателството на Македонскиот славистички комитет 2005-2008, Координатор на Тематските блокови на 14 Меѓународен славистички конгрес 2005-2008, Претседател на Организацискиот одбор на 14 Меѓународен славистички конгрес 2005-2008. Во два мандата била член на Комисијата за лекторски испит при Министерството за култура на Република Македонија и член на Советот за македонски јазик 2003 - 2007. Веновска била член на редакциите на списанијата *Македонски јазик* и *Литературен збор*. Смртта ја затекна како главен редактор на списанието *Македонистика*.

Од 2002 до 2006 година д-р Снежана Веновска-Антевска е директор на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“. Мандатот на д-р Снежана Веновска-Антевска е оценет како многу успешен период од животот на Институтот. За тоа време се организирани бројни научни собири, трибини, промоции, а Лингвистичкиот кружок е обновен и успешно работи. За време на нејзиниот мандат се интензивира работата на проектот *Толковен речник на македонскиот јазик*, па во нејзин мандат излегуваат три тома (од шест), првиот 2003 (А–Ж), вториот 2005 (З–К) и третиот 2006 (Л–О). Во 2003 година се одбележува педесетгодишнината на Институтот и по тој повод, на оваа наша врвна институција посветена на целосна обработка на македонскиот јазик (од историјата, преку дијалектологијата и ономастиката, па преку лексикологијата, сè до современите состојби во македонскиот јазик) му беше доделена наградата *Единаесетти октомври за 2003 година*. По повод педесетгодишнината на Институтот беше издадена Споменница, во која е поместен текстот на д-р Веновска-Антевска под наслов *50 години Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“*, како и биографии и библиографии на вработените во Институтот, потоа се изнесуваат податоци за издавачката дејност и, на крајот, список на вработените во Институтот од 1953 до 2003 година. Од многубројните активности во мандатот на д-р Снежана Веновска-Антевска ќе издвоиме две работи: во овој период Министерството за култура на Република Македонија го назначи Институтот за Овластен субјект за заштита на јазикот и топонимите (март 2005). Со тоа се овозможи да започне процесот на заштита и можноста за дигитализација на институтските картотеки; и во 2003 година беше излеана во бронза бистата на Мисирков и беше обновена Спомен-собата на К.

П. Мисирков благодарение на Министерството за култура и на Музејот на град Скопје.

Значајно место во работата на д-р Снежана Веновска-Антевска е нејзината наставна дејност. Била ангажирана како визитинг професор на ФОН, (додипломски) за предметите: Современ македонски јазик 1 (2006 – 2011); Современ македонски јазик 2 (2006 – 2010); Теории и техники на комуникации (2008 – 2011). Потоа, визитинг професор на Универзитетот „Гоце Делчев“, Филолошки факултет (додипломски студии): Современ македонски јазик 1 (2009), Современ македонски јазик 2 (2010), Современ македонски јазик 3 (2010), Современ македонски јазик 4 (2011), Современ македонски јазик 5 (2011), Современ македонски јазик 6 (2012), Современ македонски јазик 7 (2012), Современ македонски јазик 8 (2013), Морфологија на современиот македонски јазик (2010), Синтакса на современ македонски јазик 1 (2011), Синтакса на современ македонски јазик 2 (2012). Нејзиниот ангажман на Универзитетот „Гоце Делчев“ продолжува и понатаму.

Д-р Снежана Веновска-Антевска одржала повеќе предавања и тоа: Предавања во Царинската управа на РМ, Култура на говор и писмена култура. (циклус 2009, 2010); Предавања во КДС, Деловна комуникација; 2007, 2008, 2010, 2011 (4x2).

Во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков,, учествува со предавања на постдипломските студии „Македонистика со комуникологија“ со предметите: Комуникологија, Теории и техники на комуникации, Правопис и правоговор, Текстуална лингвистика.

Снежана Веновска-Антевска промовирала многу книги од нашиот лингвистички центар. Учествувала во повеќе емисии на радиото и телевизијата во различни временски периоди.

Д-р Снежана Веновска-Антевска беше изграден научен работник кој умееше да работи самостојно, аналитички да ги проследува аргументите и на едно високо професионално ниво да донесува соодветни, така да се рече, пошироко прифатливи заклучоци. Таа беше една од водечките личности во македонистиката. Нејзината работа на полето на практиката ја направи еден од најдобрите познавачи на современата состојба на македонскиот јазик. Имајќи ја предвид нејзината работа над авторите од XIX век, Веновска се јавува како комплетен научен работник.

Неумолива е вистината дека нашата драга колешка д-р Снежана Веновска-Антевска физички веќе е со нас. Но таа ќе остане засекогаш во нашите срца, а нели луѓето живеат додека трае споменот за нив. Ние постојано ќе се навраќаме на тоа што го напишала или кажала и така ќе го одржуваме споменот за неа. Тоа што го остави зад себе, а не успеа да го оформи како книга, да се надеваме дека ќе го направиме ние што останавме по неа и така ќе и се оддолжиме на некој начин, доколку е тоа воопшто возможно. Можеби ќе ни помогне во тоа нејзината ќерка Марија која е наша студентка.

На крајот ми се наметнуваат стиховите од една наша партизанска песна:
*Спиј спокојно наш другару Никола Петров / ти загина за слобода, за
Македонија.*

Дозволете да кажам: Спиј спокојно драга Жане, сега не чувствуваш веќе болка. Ќе продолжиме по твојот, по нашиот заеднички пат. Ќе се бориме за твоите, за нашите идеали.

Ти благодариме за се што направи за македонскиот јазик, за нас како колектив. Ни се растури китката. Без тебе ништо повеќе нема да биде исто.

Нека ти е вечна слава!

Снежана Велковска¹

---

¹ Univerzitet <Sv. Kiril i Metodi", Institut za makedonski jazik <Krstе Misirkov" † Skopje;
snvelkovska@yahoo.com

УДК 929Стаматоски, Т.
УДК 811.163.3"18"

IN MEMORIAM

СЛОВО ЗА ТРАЈКО СТАМАТОСКИ ОД 21 ВЕК И ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ОД 19 ВЕК (одржано на 5 мај 2015 година во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје)

Македонскиот 19 век низ лингвистичкиот поглед на Трајко Стаматоски или проучување на македонскиот 19 век врз лингвистичката профилација на Трајко Стаматоски

Трајко Стаматоски им припаѓа на лингвистите со прецизен поглед врз јазичните податоци и врз јазичниот материјал и со јасна определба за нивна строга систематизација во една беспрекорно оформена научна концепција на современата лингвистика. Бездруго, тоа е одраз на самото време во кое лингвистиката е наука во подем и израз на заложбите за македонската лингвистика за целосен опфат на што е можно повеќе подрачја во областа на македонистиката, од масштабни, институционално поставени, до навидум ситни прашања кои најчесто се јубилеен и горделиво горлив предизвик на мигот, на денот, на годината во која се обработуваат и кои „на подлабоко рамниште, на побогато созвучје“ со својата временска парадигматичност отвораат широк видокруг дотогаш недоволно исполнети, иако прецизно исцртани теми за научна елаборација.

Творечката врвица на Трајко Стаматоски во лингвистиката се движи од дијалектолог преку лексикограф и ономастичар до историчар на писмениот јазик. Во тој контекст, историјата на македонскиот писмен јазик од 19 век во најшироката нејзина поставеност која отпосле се дефинира, се разбира преку заложбите на неколкумина значајни македонски проучувачи на литературнојазичната историја, во претстандардната и/или преткодификациската фаза од развојот на македонскиот литературен јазик, во прв ред Блаже Конески (проучувања кои аналитички се вклопуваат меѓу првата негова статија – предавање од 1945 и искрајната негова при живе објавена статија – реферат во 1993), Радмила Угринова-Скаловска (со нејзината беспрекорна констатација што ја извлекуваме од контекстот на нејзиниот однос кон 19 век, секако, врз фонот на словенската писменојазична норма: Колку писатели толку литературни јазици во македонскиот 19 век), Тодор Димитровски, Харалампие Поленаковиќ и Гане Тодоровски, особено врз современата прескрипција на македонските текстови од 19 век, Оливера Јашар-Настева врз примената на актуелните лингвистички

теории во тоа време (првенствено, од теоријата за јазична интерференција до теоријата за јазичи во контакт низ призмата на стилистиката), Благоја Корубин со својата историска социолингвистика, Блаже Ристовски врз мозаично осмислениот контекст на Мисирков во македонската општественојазична средина издигнат на рамниште на препознатливо сплотена творечка генерација. И многу други и присутни и присутни овде!

Во тој контекст врвни македонски проучувачи на 19 век но и на поширока македонска проблематика, Трајко Стаматоски се вклопува со својата стамена лингвистичка профилација која му овозможува суверено движење низ темните страници на блескавиот 19 век.

Излегувајќи од строгата шема на обработка на дијалектолошки записи, како дел од тогаш завршните студиски подготовки за понатамошна научна работа, Стаматоски се вклучува со свои доживеано свежи примери од тетовскиот говор, бездруго и како пресвртница во односот кон овој јазичен извор за кој македонската лингвистика и денес е живо заинтересирана, би рекол 100 години по Белиќево-Селишчевите лингвистички експедиции. Секако, на Стаматоски тоа ќе му биде подлога за суптилно прочување на писмената реч во Тетовско во 19 век, една од воведните во печатените форми на македонскиот јазик.

Сондиран лексикограф, да не ја пренебрегнеме неговата активна вклученост во капиталното дело на македонската стандардизација, во Македонскиот речник, Стаматоски имал можност да се соочи, очи в очи, со поглед во текст, со бесконечното лексичко богатство на македонскиот јазик и да го постави во речничко писмено руво, да му ја прецизира граматичката форма на зборот и неговите значења, токму во време кога славистиката и лингвистиката најмногу се интересираат за морфемската структура на зборот, бездруго врз фонот на структурната лингвистика, а когнитивнокултуролошките проучувања на зборот се на повидок, бездруго врз фонот на етнолингвистиката. Да потсетиме, нивната традиција во македонистиката не е за пренебрегнување. Оваа подготвеност на Стаматоски му овозможува сериозно да се зафати со историјата на македонскиот правопис, имено, со правописните модели во 19 век, меѓу другото и да ја изделува во посебен контекст, како одделно прашање во науката. Овој насочен поглед кон издвоена проблематика наспроти целосниот поглед кон определен текст е израз и на повисок стадиум на една наука, на нејзина научна оспособеност за капитални дела.

Таа широкопогледност на Стаматоски не е без директна врска со неговата поставеност во Институтот за македонски јазик, како предводничка личност со усет за организација во науката за јазикот. Во тој контекст, Стаматоски прифаќа една од најмакотрпните задачи во лингвистиката, ја прифаќа ономастиката, зафат со кој македонската лингвистика високо се издигнува над други центри во непосредното окружие. Да признаеме: од ономастиката, пак, на чекор сме до историјата на јазикот, независно дали пред или по неа. И да потврдиме, историската ономастика е подлога за етимолошкиот пристап во проучувањето на народната, т.е. на националната култура.

Како ономастичар, Стаматоски му посветува особено внимание и на едно клучно комуникациско прашање, кое за теоретичарите на литературата е празна апстракција: читателите, имињата на читателите, претплатниците, поттикнувачите, распламувачите на книжевните жаришта, трговците, баздриѓаните со препознатлив усет за квалитет. Се разбира, и за литературен. Да дополнам, следбениците на Јакобсон, некои од нив и со државнотворни идеи, би му завидувале. Но и претплатниците на Крчовски биле со соодветни идеи, за самостојност, првенствено за економска независност, а потоа и за друга, јазична.

На историјата на македонскиот писмен јазик во 19 век Стаматоски ѝ пристапува како оформен лингвист, со јасна профилација и со прецизно место во науката во пошироки размери, со свое место во нашето совремие, како составувач на дел од капитален речник, како институционално поставена личност, директор на престижна, реномирана и препознатлива, научна институција, како ономастичар.

Неговиот зафат со 19 век има национална димензија. Стаматоски се профилира како значајна личност на македонскиот општествен живот, што не треба да им е туѓо на лингвистите со социолингвистичка определба.

Впрочем, како лингвист тој ја прифаќа тезата дека историчар на јазикот прво мора совршено да ја знае синхрониската лингвистика и современиот јазик. Стаматоски успева да направи рез меѓу синхронијата на јазикот, од една страна, и современиот јазик, од друга страна, и да оформи солиден корпус текстови посветени на македонската јазична проблематика од 19 век.

Да елаборира крупни прашања врз мозаични теми, да внесе врз нив престижна теорија присутна во македонскиот лингвистички центар.

Имено, Стаматоски влегува во 19 век преку не книжевни теми, и овој влез првенствено е социолингвистички, влегува преку една од најнеомилените, а всушност најмалку сфатените и најнапаѓаните личности во македонскиот 19 век, можеби не очекувајќи дека истото може да му се случи и нему. Во определен момент да се сообрази со дел од неговата судбина. Но, Стаматоски не е единствен што се соживува со личностите на својата творечка преокупација, или пак тие да зрачат врз нив со својата перспективно творечка енергија. Само да спомнам: колку се соживувал Конески речиси со сите личности од македонската историја, и не само што се соживувал во смисла на лингвистичката емпатија, не само со неговите современици (Рацин и Неделковски) и со неговите претходници (Климент Охридски, Жинзифов) туку знаел и да им го улови кодот па и сонот (Исаија Мажовски и не мал број македонски иконописци).

Стаматоски го доловува кодот на Темко Попов: И сам Исус Христос да слезит од небо не ќе можат да му речат на Македонецот..., Впрочем како што Попов го доловувал кодот на солунската дипломатија. Да бил лингвист, можеби би бил претходник на една современа наука: лингвистика на лагата, чиј составен дел бездруго е и говорот на омразата. А омразата најмногу е во непризнавањето и во потценувањето. Како лингвист со усет, Стаматоски апострофира соодветни примери од 19 век. Впрочем, на Евтим Каранов,

омилената личност на Томе Саздов, ќе му префрлаат за помакедончувањето на пан Тадеуш. Можеби тука лежи и дел од причината Конески да се најде на фонот на пан Тадеуш, впрочем како и на етнографско-правописната патека на Каранов.

Можело ли писмено засведочена мисла на Попов, која изгледа дури и застрашувачки: Исус слегува! запишана имено во писмо, да остане безгласна, бездруго: да! како што би го извлекол ли некој Каранов од прашливоста на Зборниците што не ја извршиле основната функција на соседните академии, да ја неутрализираат македонската националнојазична свест, но мислата на Попов високо се издигнала во македонската националнојазична свест благодарейќи ѝ на комуникациската ентропија на Стаматоски, својствена за Мисирковото опкружие, во дел од кое заштитничка лика бил самиот Попов. Впрочем, непредвидлив бил и посегот Кирилметодиев, и посегот на Лозарите, во создавањето на една писменост и на еден стандарден јазик писмено превоздигнат со правопис, чии закономерни законитости ги определува во историски контекст токму Стаматоски. Нашата предвидливост е во нивната строгост и непопустливост, на Попов, на Каранов и во трпеливоста на Цепенковците, и во перспективноста на Мисирковите идеи и заложби.

Пристапот на Стаматоски кон Попов и кон сите виновни македонистички 19-вековници е чисто семиотички: разгледување на светлата страна на личноста, врз писмено засведочени страници. Тоа е македонскиот поглед врз 19 век. Впрочем, Попов напишал, поточно иницирал најмногу писма, огромен број депеша, но едно е писмото на Темко. И Македонците во 19 век напишале огромен број страници на што се знае јазици, но нивниот, македонскиот фонд е од непроценливо значење за нашата иднина. Особено Карановиот, Цепенковиот, Мисирковиот, на преминот од еден зачмаен во еден растревожен век.

Стаматоски одговара на едно клучно комуникациско прашање: лингвистичката компетентност на културно поиздигнатите Македонци во 19 век.

Во таа смисла, тој тргнува од позициите на теоријата за јазикотворечките личности, современа теорија која противречно се вклопува во теоријата за народнојазичната стихија (и која секако има свое место во македонската лингвистика).

Теоријата за јазикотворечки личности е на Конески, и Конески ја прифаќа во време кога таа не е омилена во лингвистиката. Но, бил ли тогаш, од 45-тата до 58-ата, омилен македонскиот јазик, за во 65-тата, по еден јасен рез прифатлив во социолингвистиката, македонскиот јазик пошироко да биде прифатен во славистиката, особено од полската (Тополињска и други), од руската (и Толстој и Усикова), од чешката и од словачката (Хорак) и други. Не ги наведувам без причина, тие се составен дел од македонистиката, нејзини поддржувачи и афирматори. Што би рекол Видоески со еден клучен концепт од когнитивната лингвистика – пријатели.

Да дополнам, теоријата за јазикотворечки личности, што ние ја имавме стамено во 45-тата, се враќа во европската лингвистика во 1965 година. Тоа е

време кога многу македонски пријатели – лингвисти не ја заобиколуваат Македонија. Македонистиката не се откажува од својата основна теориска подлога поставена од Конески.

Врз основа на теоријата за јазикотворечки личности и теоријата за прецедентни текстови, Стаматоски му пристапува на 19 век во опсег од Крчовски и Пејчиновиќ до Мисирков. Стаматоски врши личностно омеѓување на македонскиот 19 век. И ги поставува во контекст на неслучајни лица од нивното совремие. И овие негови проучувања ќе предизвикаат значаен интерес и кај неговите пријатели од странските лингвистички центри. Колку ли само странските македонисти повеќе ги ценат нашите достигнувања. Да било така и во 19 век...

Стаматоски значајно внимание му посветува и на односот меѓу писмената и печатената македонска реч. Во тој контекст, особено внимание му посветува на еден клучен текст, кој, и покрај сето нужно досега посветено внимание, заслужува повеќе: Житието на свети Ѓорѓија во тетовското зборниче од почетокот на 19 век, примарен прецедентен текст за светец маченик. Но нејзината содржина денес, всушност вонвременски, е танцово вклопена во примерниот параден воен марш на македонската и на други современи армии. Не било ли и тоа некоја бесовска игра од која црквата самата се заплашувала или од својата неограничена моќ или од паганско-богомилската творечка промисленост (како што и Крале Марко се устрашил од неимоверна сила?!). Посветувајќи му внимание на овој текст, Стаматоски ја доловил смислата на текстот чија содржина била националотворечка.

Впрочем, проучувањето на националотворечките текстови е еден од клучните ангажмани на Стаматоски.

А нив Стаматоски ги открива и во 20 век, меѓу револуционерниот печат, од времето пред и за време на Револуцијата, и продолжително по кодификацијата на македонскиот јазик, особено во творештвото на Блаже Конески.

Димитар Пандев¹

---

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје, d.pandev@flf.ukim.edu.mk

УДК 929Пипер, П.

IN MEMORIAM АКАД. ПРЕДРАГ ПИПЕР 1950 – 2021

На 9 септември 2021 година, во 71-вата година од животот, почина акад. Предраг Пипер, член на МАНУ надвор од работниот состав, истакнат славист и македонист, познавач и проучувач на македонскиот јазик.

Предраг Пипер е роден на 20 август 1950 година, во Белград. Основното образование го започнал во родниот град, а го завршил во Сремска Каменица, а средно образование завршил во Нови Сад (1968). Дипломирал на Филозофскиот факултет во Нови Сад во 1973 година, каде што потоа работел како асистент и доцент. Магистрирал во 1975 и докторирал во 1981 година, со темата *Заменскиите предлози во рускиот, полскиот и српскохрватскиот јазик*. На Филолошкиот факултет на Универзитетот во Белград бил избран за вонреден професор (1989) и редовен професор (1991). За дописен член на САНУ е избран во 2003 година, а за редовен член на САНУ е избран во 2012 година.

Во рамките на своите славистички истражувања Предраг Пипер се занимавал и со македонскиот јазик, за што објавил трудови во Охрид, Скопје, Белград и во Сеул. Во Јужна Кореја ја вовел македонистиката на универзитетски студии (Описна граматика на македонски јазик на Универзитетот Ханкук за надворешни студии, 1994 – 1997). Во САНУ раководел со Одборот за српски јазик и литература во споредба со други јазици и книжевности, во чии рамки силно ги поддржувал проектите што ги проучуваат српскиот јазик и српската литература во споредба со македонскиот јазик и македонската литература. Од 2016 година тој беше раководител на билатералниот проект меѓу САНУ и МАНУ под наслов „Јазикот како запис на културата во етнолошката и лингвистичка анализа на релација Србија – Македонија“, како резултат на што се објави во Белград првиот том во 2018 година.

Бил шеф на Катедрата за руски јазик и книжевност на Филозофскиот факултет во Нови Сад и раководител на Катедрата за славистика на Филолошкиот факултет во Белград. Во својата богата професорска кариера предавал и на универзитетите во Москва, Санкт Петербург, Воронеж, Иваново, Сеул, Сапоро, Задар, Ниш, Љубљана, а бил гостински предавач во МАНУ и на Филолошкиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“. Предраг Пипер бил потпретседател на Уредувачкиот одбор на Српската енциклопедија и главен уредник на списанието Јужнословенски филолог. Исто така, тој бил член на уредувачки одбори и уреднички совети на неколку странски научни списанија, меѓу кои: Славистика (Белград), Материали к славяно-русскому

языкознанию (Воронеж), Съпоставително езикознание (Софија), Восточноевропейское обозрение (Олштин), *Studia Linguistica Polono-Meridianoslavica* (Скопје), Славистички студии (Скопје); член на научниот совет на списанијата *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej* (Варшава), *Slavia Meridionalis* (Варшава) и др. Од 1985 година тој бил член, а од 2009 година претседател на Комисијата за проучување на граматичката структура на словенските јазици при Меѓународниот славистички комитет. Предраг Пипер бил заменик-претседател на Меѓународната асоцијација на професори по руски јазик и книжевност (1986–1990). Бил член на Матица српска, Српската книжевна задруга и Друштвото на слависти на Србија.

Добитник е на бројни награди и признанија: Орден на пријателството меѓу народите (Москва, 1990), Плакета за почесен член на Бугарското русистичко друштво (Софија, 1990), Наградата „Павле Ивиќ“ на Славистичкото друштво на Србија (со коавторите на Синтаксата на современиот српски јазик, Белград, 2007; и со академик Иван Клајн за Нормативната граматика на српскиот јазик, Нови Сад, 2013); Повелба „Радован Кошутиќ“ на Славистичкото друштво на Србија (2016); Награда на Библиотеката на Матица српска „Златна књига“ (2016); Повелба на Матица српска за негување на српската јазична норма (2018); Златна диплома на Филозофскиот факултет во Нови Сад (2019).

Научното творештво на Предраг Пипер вклучува 198 посебни изданија, од кои 31 монографија, универзитетски учебници, библиографии и подготвени изданија, 2 преведени книги, 165 изданија на учебници и прирачници за основно и за средно училиште (повеќе од педесет наслови) и преку 400 библиографски единици на студии, статии, прикази и др.

Во 2015 година е избран за член на Македонската академија на науките и уметностите надвор од работниот состав во Одделението за лингвистика и литературна наука.

Со заминувањето на академик Предраг Пипер, славистиката и македонистиката изгубија врвен научник и истражувач.

Марјан Марковиќ¹

---

¹ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје, markovic@ukim.edu.mk

За издавачот:
д-р Елена Јованова-Грујовска, директорка
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје

Лектура:
Редакцијата

Компјутерска обработка:
Александар Штерјев

Тираж:
300 примероци

Печат:
Винсент Графика